

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

**«Η αποτελεσματικότητα των πολιτικών αντιμετώπισης της κρίσης
χρέους στην Ευρωζώνη και ειδικά στην Ελλάδα την δεκαετία 2010»**

Νεκτάριος Μερτινός

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής του
Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη
Δημόσια Οικονομική και Πολιτική.

Ατγάλεω, 2024

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

«Η αποτελεσματικότητα των πολιτικών αντιμετώπισης της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη και ειδικά στην Ελλάδα την δεκαετία 2010»

Νεκτάριος Μερτινός Α.Μ 22006

Επιβλέπων: Θεόδωρος Β. Σταματόπουλος,
Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική.

Αττάλεω, 2024

University of West Attica
School of Administration, Economic, and Social Sciences
Department of Accounting & Finance
M.Sc. in Public Economics and Policy

**«Eurozone debt crisis and economic policies:
the case of Greece in the 2010s»**

Nektarios Mertinos R.N.: 22006

Supervisor: Theodoros V. Stamatopoulos,
Professor, University of West Attica

Master Thesis submitted to the Dept. of Accounting & Finance of the University of West Attica in partial fulfilment of the requirements for the degree of M.Sc. in Public Economics and Policy

Aigaleo, Greece, 2024

Τίτλος εργασίας

«Η αποτελεσματικότητα των πολιτικών αντιμετώπισης της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη και ειδικά στην Ελλάδα την δεκαετία 2010»

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής

Εγκρίθηκε από την εξεταστική επιτροπή την 16^η Ιουλίου 2024

Α/α	ΟΝΟΜΑ ΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
	Θεόδωρος Σταματόπουλος	Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	
	Μιλτιάδης Χαλικιάς	Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	
	Νικόλαος Συκιανάκης	Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

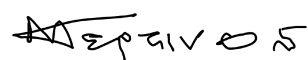
Ο/η κάτωθι υπογεγραμμένος Μερτινός Νεκτάριος του Άγγελου, με αριθμό μητρώου 22006 φοιτητής του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Δημόσια Οικονομική και Πολιτική του Τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου μέχρι και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή.

Ο/Η Δηλών/ούσα

*** Όνομα Επώνυμο/Ιδιοτητα**

Ψηφιακή Υπογραφή

*** Ψηφιακή υπογραφή του επιβλέποντος αν έχει ζητηθεί απαγόρευση πρόσβασης στην εργασία για κάποιο χρονικό διάστημα.**

*Αφιερωμένη με πολλή
αγάπη στη σύζυγο και
τα αγόρια μου για τις
ατελείωτες ώρες που
με στερήθηκαν αλλά
και στη μητέρα μου
για τις ίδιες ώρες που
με ανέχθηκε κατά τη
διάρκεια της
συγγραφής της.*

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα την εργασία τούτη, καθηγητή κ. Θεόδωρο Σταματόπουλο για τις πολύτιμες συμβουλές και κατευθύνσεις κατά τη διάρκεια εκπόνησής της, καθώς επίσης και στο σύνολο των καθηγητών του Τμήματος για την ευκαιρία που μου παρείχαν να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου.

«Η αποτελεσματικότητα των πολιτικών αντιμετώπισης της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη και ειδικά στην Ελλάδα την δεκαετία 2010»

Περίληψη

Στη παρούσα διπλωματική εργασία θα αναφερθούμε στις δυσκολίες που αντιμετώπισαν ορισμένες χώρες της Ευρωζώνης, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, το 2010 να αναχρηματοδοτήσουν το χρέος τους. Θα αναζητήσουμε τους λόγους για τους οποίους συνέβη αυτό. Εν συνεχεία θα εξετάσουμε τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν από τις ελληνικές κυβερνήσεις, για την αντιμετώπιση της δυσκολίας αυτής και τις οικονομικές και ανθρωπιστικές επιπτώσεις που είχε η εφαρμογή των πολιτικών αυτών.

Η έρευνά μας συντελείται μέσω καταγραφής και μελέτης βασικών δεικτών της ελληνικής οικονομίας. Αφού σχολιάσουμε το παραγωγικό πρότυπο αλλά και την οικονομική κατάσταση της χώρας μέχρι και το 2008 θα παραθέσουμε τα χαρακτηριστικά των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής και θα μελετήσουμε την πορεία των προαναφερόμενων δεικτών από το 2008 μέχρι και το 2023¹. Η διαδικασία αυτή θα μας βοηθήσει να αντιληφθούμε κατά πόσο η εφαρμογή των παραπάνω προγραμμάτων υπήρξε επωφελής για την πορεία της χώρας και την έξοδο της από τη κρίση.

Από τη μελέτη μας καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 υπήρξε επιβεβαίωση της μετα-κεϋνσιάνης προσέγγισης και ειδικότερα του Minsky και τις υπόθεσης του περί χρηματοπιστωτικής αστάθειας (ή χρηματοπιστωτικής ευθραυστότητας). Πριν από το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης ο πλημμελής έλεγχος των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων από τις εποπτικές αρχές οδήγησε σε υιοθέτηση, από μέρους τους, πολύ ριψοκίνδυνων συμπεριφορών, που έθεταν σε κίνδυνο τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Μπροστά σε αυτό τον κίνδυνο, και αφού πραγματοποιήθηκε η πρώτη μεγάλη πτώχευση επενδυτικής τράπεζας (Lehman Brothers) τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα άρχισαν να αυστηροποιούν τα κριτήρια παροχής ρευστότητας, αρνούμενα τη περαιτέρω ενίσχυση αφερέγγυων οφειλετών. Μεταξύ των παραπάνω οφειλετών, ήταν και κάποιες από τις χώρες της Ευρωζώνης, όπως η Ελλάδα, των οποίων το παραγωγικό πρότυπο και τα

¹ κατά τη διάρκεια και μετά την ολοκλήρωση των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής

οικονομικά χαρακτηριστικά δημιουργούσαν αμφιβολίες ως προς τη δυνατότητα έγκαιρης εξόφλησης των δανειακών τους υποχρεώσεων. Έτσι λοιπόν, η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, εξαιτίας και κάποιων ατελειών που υπήρχαν στη θέσμιση της Ευρωζώνης, επεκτάθηκε και στις αγορές των ευρωπαϊκών κρατικών ομολόγων, καθώς, μέχρι τότε, δεν υπήρχε η δυνατότητα προσφυγής των χωρών της Ζώνης στην Κεντρική τους Τράπεζα ως δανειστή έσχατης ανάγκης. Η Ελλάδα, αντιμετωπίζοντας το σοβαρότερο πρόβλημα, προσπάθησε να βελτιώσει το πιστοληπτικό της προφίλ υιοθετώντας προγράμματα οικονομικής προσαρμογής που είχαν ως κύριο σκοπό την περιστολή δαπανών και την αύξηση εσόδων. Ωστόσο η εμμονή προώθησης μόνο εκείνων των μέτρων με δημοσιονομικό αποτέλεσμα σε συνδυασμό με τη μη υιοθέτηση διαρθρωτικών αλλαγών που θα επιδιόρθωναν τις στρεβλώσεις του παραγωγικού προτύπου είχε σοβαρές συνέπειες στον οικονομικό και κοινωνικό ιστό καθώς και στο επίπεδο διαβίωσης των πολιτών. Καταλήγοντας θεωρούμε ότι θα βοηθούσε περισσότερο μια πιο ανθρωπιστική προσέγγιση αντιμετώπισης της κρίσης, η οποία υιοθετώντας αποκλειστικά τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις θα διασφάλιζε το επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού εξασφαλίζοντας παράλληλα και τους δανειστές μέσω επιμήκυνσης του χρόνου ωρίμανσης των δανείων.

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να αναφερθούμε στους περιορισμούς που συναντήσαμε κατά την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας. Λόγω πίεσης χρόνου τα στοιχεία που επεξεργαστήκαμε προήλθαν από δύο κυρίως πηγές α) την Ελληνική Στατιστική Αρχή και β) την Τράπεζα της Ελλάδος, ενώ η καταγραφή τους σε πίνακες και διαγράμματα, προς χάριν ευκολίας, έγινε κυρίως σε τρέχουσες τιμές. Τέλος, κατά την βιβλιογραφική μας ανασκόπηση επικεντρωθήκαμε κυρίως σε ελληνική βιβλιογραφία και σε ερευνητές οι οποίοι ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτικοί έναντι των προγραμμάτων λιτότητας που εφαρμόστηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης επιλέγοντας να μην καταγράψουμε την αντίθετη άποψη.

Σημαντικοί όροι: κρίση χρέους, Ευρωζώνη, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, προγράμματα οικονομικής προσαρμογής, Μετα-Κεϋνσιανή προσέγγιση.

**«Eurozone debt crisis and economic policies:
the case of Greece in the 2010s»**

In this thesis we will discuss the difficulties that some Eurozone countries, including Greece, faced in 2010 to refinance their debt. We will look for the reasons why this happened. We will then examine the policies implemented by Greek governments to address this difficulty and the economic and humanitarian consequences of the implementation of these policies. Our research is carried out through the recording and study of key indicators of the Greek economy. After commenting on the productive pattern and the economic situation of the country up to 2008, we will list the characteristics of the economic adjustment programs and study the course of the aforementioned indicators from 2008 to 2023. This process will help us to understand whether the implementation of the above programs has been beneficial for the country's course and its exit from the crisis. From our study we conclude that the financial crisis of 2008 was a confirmation of the post-Keynesian approach and in particular of Minsky and his hypothesis of financial instability (or financial fragility). Prior to the outbreak of the financial crisis, inadequate supervision of financial institutions by supervisors led to the adoption of very risky behaviour on their part, which put financial stability at risk. In the face of this risk, and after the first major investment bank failure (Lehman Brothers), financial institutions began to tighten their liquidity criteria, refusing further support to insolvent debtors. Among these debtors were some of the most important banks of Eurozone countries, such as Greece, whose production pattern and economic characteristics raised doubts about their ability to repay their debt obligations on time. Thus, the global financial crisis, due to some imperfections in the establishment of the Eurozone, extended to the European government bond markets, as until then there was no possibility for the countries of the Zone to resort to their Central Bank as a lender of last resort. However, the insistence on promoting only those measures with a budgetary impact, combined with the failure to adopt structural changes that would have corrected the distortions in the production model, had serious consequences for the economic and social fabric and the living standards of citizens. In conclusion, we believe that a more humanitarian approach to the crisis would be more helpful, which, by adopting exclusively structural reforms,

would ensure the living standards of the population while at the same time securing the creditors by extending the maturity of loans.

At this point we would like to mention the limitations we encountered during the preparation of this project. Due to time pressure, the data we processed came from two main sources a) the Hellenic Statistical Authority and b) the Bank of Greece, while their recording in tables and charts, for the sake of convenience, was mainly in current prices. Finally, in our literature review we focused mainly on Greek literature and on researchers who were particularly sceptical about the austerity programmes implemented during the crisis, choosing not to record the opposite view.

Important terms: debt crisis, Eurozone, European Central Bank, economic adjustment programmes, post-Keynesian approach.

Πίνακας περιεχομένων

1. Εισαγωγή.....	2
2. Κύριο-ερευνητικό μέρος.....	6
Κεφάλαιο 1. Θεωρητική Θεμελίωση	6
1.1 Οικονομικά συστήματα.....	6
1.2. Οικονομικές Σχολές Σκέψης.....	11
1.3 Οικονομική και Νομισματική Ένωση	19
Κεφάλαιο 2. Εμπειρική Διερεύνηση: Προσδιοριστικοί παράγοντες δημοσίου χρέους (1995-2023).	34
2.1 Η Ελληνική οικονομία την περίοδο 1995-2008	34
2.2 Προγράμματα οικονομικής προσαρμογής	79
2.3 Η Ελληνική οικονομία την περίοδο 2009-2023.....	87
3. Συμπεράσματα.....	133
Παράρτημα	139
α) Πρώτο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής.....	139
β) Δεύτερο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής	139
γ) Τρίτο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής (ESM Stability support programme)...	139
Βιβλιογραφία	141

1. Εισαγωγή

Η ένταξη τη χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) το 1981, τα κόστη και οφέλη που συνεπαγόταν η συμμετοχή της, ειδικότερα μετά το 2001 και την αποδοχή της στην Ευρωζώνη συνετέλεσαν στην σοβαρή αλλαγή του παραγωγικού προτύπου της ενώ η οικονομική της μεγέθυνση στηρίχθηκε κυρίως στον δανεισμό, βλ. «χρηματοπιστικοποίηση».

Την πρώτη δεκαετία του ευρώ η Ελλάδα αποτελούσε παράδειγμα μεγέθυνσης προς μίμηση, αύξησης μισθών, χρηματοοικονομικής ανάπτυξης κά ονομαστικών εισοδηματικών μεγεθών. Η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση 2007-09 (ΠΧΚ-2008) είχε πολύ αρνητικές συνέπειες για όλον τον κόσμο αλλά ιδίως για τις Δυτικο-Ευρωπαϊκές χώρες και την Β. Αμερική, και όπως ήταν αναμενόμενο ειδικά για τις μικρές-ανοιχτές και ευπαθείς¹ οικονομίες όπως η Ελλάδα όχι μόνο στη χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα αλλά και του δημοσίου (Stiglitz, 2011). Η Ελλάδα μαζί με τις υπόλοιπες χώρες της περιφέρειας της Ευρωζώνης (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Ιρλανδία) ήταν από τις πρώτες ανεπτυγμένες χώρες που αντιμετώπισαν την μεταστροφή της διάθεσης των επενδυτών ως προς την αναχρηματοδότηση του χρέους τους.

Ποιοι ήταν οι λόγοι που η χώρα οδηγήθηκε στην κρίση; Έπαιξε ρόλο η αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης στην ένταση και στη διάρκεια της; Ο τρόπος που επιλέχθηκε για την αντιμετώπισή της ήταν ο κατάλληλος; Ποια τα αποτελέσματα από την εφαρμογή των πολιτικών και των μέτρων που επιβλήθηκαν στην οικονομία και την κοινωνία της; Αυτά είναι τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν στην παρούσα Διπλωματική Εργασία.

Μεθοδολογικά προσεγγίζουμε το θέμα τόσο ποιοτικά μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, όσο και ποσοτικά μέσω παρουσίασης και ανάλυσης περιγραφικών στατιστικών μεταβλητών σχετικών με το θέμα. Στην ποιοτική ανάλυση μελετήσαμε και παρουσιάζουμε σχετικά άρθρα αναφορικά με τα αίτια και τις συνέπειες της κρίσης χρέους καθώς και τα αποτελέσματα των πολιτικών και των μέτρων που εφαρμόστηκαν

¹ Χωρίς ευρεία διασπορά κλάδων παραγωγής και εξαγωγών...

για την αντιμετώπιση της Ειδικά στην ποσοτική ανάλυση παρουσιάζουμε στατιστικές που αφορούν: α) το δημόσιο χρέος, β) το εμπορικό ισοζύγιο, γ) το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, δ) το ιδιωτικό χρέος και τις καθυστερήσεις του, ε) την ιδιωτική αποταμίευση, στ) τις ακαθάριστες πάγιες επενδύσεις, ζ) το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ, η) την τελική καταναλωτική δαπάνη, το διαθέσιμο εισόδημα και την αγοραστική δύναμη στην χώρα μας θ) την ανεργία, από ελληνικούς και διεθνείς οργανισμούς (Τράπεζα της Ελλάδος, Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ) τα οποία συγκρίναμε διαχρονικά και συνδυαστικά μεταξύ τους. Σημαντική πηγή άντλησης στοιχείων υπήρξαν και οι εκθέσεις του Διοικητή της Τραπέζης της Ελλάδος από το έτος 2010 έως και το έτος 2023.

Καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι η έκτακτη λήψη μέτρων προκειμένου να αντιμετωπιστεί η αδυναμία αναχρηματοδότησης του χρέους (κρίση ρευστότητας), και η κρίση φερεγγυότητας-χρεωκοπίας που έφτασε μέχρι να αμφισβητηθεί η παραμονή μας στην Ευρωζώνη, ήταν απαραίτητη. Ωστόσο η εμμονή² σε μίγμα οικονομικής πολιτικής (έντονου και απότομου αποπληθωρισμού) που εστίαζε στην επιβολή «τιμωρητικών» μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής, η υποβάθμιση της αναγκαιότητας υιοθέτησης διαρθρωτικών αλλαγών και τέλος η υποτίμηση από πλευράς των εμπνευστών των μέτρων, των τελικών αποτελεσμάτων που θα είχαν αυτά στην Ελληνική οικονομία και κοινωνία (που την εν λόγω χρονική περίοδο στηριζόταν στην δημόσια και ιδιωτική κατανάλωση), είχε σοβαρές τελικά *ανθρωπιστικές* συνέπειες. Απαραίτητη ήταν η υιοθέτηση ενός άλλου τρόπου αντιμετώπισης της κρίσης, ο οποίος εστιάζοντας κατά κύριο λόγο στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, θα διασφάλιζε το επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού, εξασφαλίζοντας παράλληλα και τους δανειστές, μέσω κάποιου «κουρέματος» και κυρίως επιμήκυνσης του χρόνου ωρίμανσης των ομολογιακών δανείων. Παράλληλα, για άλλη μια φορά φάνηκε η αναγκαιότητα ολοκλήρωσης καταρχάς της *οικονομικής* (πλήρης νομισματική) και τελικώς της *πολιτικής* ένωσης της ΕΕ.

Όσον αφορά στη δομή της εργασίας, στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρουμε επιγραμματικά μερικά από τα χαρακτηριστικά των σύγχρονων οικονομικών

² ιδιαίτερα κατά το πρώτο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής

συστημάτων και σχολών οικονομικής σκέψης. Στη συνέχεια μιλάμε για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση, παραθέτοντας επιγραμματικά τα θεσμικά όργανά της και εστιάζοντας στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Πολιτική και τα μέσα άσκησης της.

Το δεύτερο κεφάλαιο αποτελεί το ερευνητικό της μέρος. Παρουσιάζουμε με περιγραφικά στατιστικά τα θεμελιώδη με το δημόσιο χρέος στοιχεία και σχολιάζουμε την οικονομική κατάσταση της, πριν³ και μετά την κρίση⁴. Επιπλέον, αναφερόμαστε στα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής (MoU) και καταγράφουμε σειρά μέτρων που εμπεριέχονταν σε αυτά καθώς και τον τρόπο που επιβλήθηκαν.

Τέλος στα συμπεράσματα διαπιστώνουμε την αποτελεσματικότητα των πολιτικών που εφαρμόστηκαν κατά την κρίση χρέους στην Ελλάδα την δεκαετία του 2010 και προτείνουμε μέτρα πολιτικής προκειμένου να αποφευχθούν παρόμοιες κρίσεις στο μέλλον.

³ στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου

⁴ στο τρίτο μέρος του κεφαλαίου

2. Κύριο-ερευνητικό μέρος

Κεφάλαιο 1. Θεωρητική Θεμελίωση

1.1 Οικονομικά συστήματα

Η οικονομία, όπως κάθε σύστημα, προκειμένου να λειτουργήσει πρέπει να οργανωθεί. Η οργάνωση της γίνεται βάσει του τρόπου που λαμβάνονται οι αποφάσεις για την παραγωγή και την διαχείριση των πόρων της. Έτσι λοιπόν ανάλογα με τον τρόπο οργάνωσή τους οι οικονομίες έχουν χωριστεί αρχικά σε: α) Προγραμματισμένες οικονομίες (Planned economies), β) Οικονομίες της αγοράς (Market Economies) και Μεικτές οικονομίες (Mixed Economies) (Global Development Policy center, 2021).

Στο πρώτο εξ' αυτών σύστημα οι οικονομικές αποφάσεις λαμβάνονται από μία κεντρική αρχή η οποία έχει σαν προτεραιότητα την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών. Ορισμός του εν λόγω τύπου οικονομίας όπως δίνεται από τους Samuelson-Nordhaus (και αναφέρεται στον Μπαμπανάση, 2001) είναι ο παρακάτω «Κεντρικά σχεδιασμένος και διευθυνόμενος τύπος οικονομίας στον οποίο η κατανομή των πόρων καθορίζεται από την κυβέρνηση (το κράτος) που δίνει εντολή στα άτομα και στις επιχειρήσεις να εκτελούν τα κρατικά οικονομικά σχέδια»⁵. Βασικά του στοιχεία είναι α) ο κρατικός έλεγχος της οικονομίας, β) ο κεντρικός σχεδιασμός της κατανομής των πόρων αλλά και των δραστηριοτήτων, γ) η διεύθυνση και οργάνωση της οικονομίας με διοικητικά μέσα, αποφάσεις και εντολές προς τις επιχειρήσεις και δ) σύστημα διακυβέρνησης μονοκομματικό που ταυτίζεται με το κράτος. Πρόκειται για ένα σύστημα το οποίο στη θεωρία παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα ωστόσο στην πράξη δεν έφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Από την άλλη μεριά η οικονομία της αγοράς είναι το οικονομικό σύστημα στο οποίο τα αγαθά, οι υπηρεσίες και οι παραγωγικοί συντελεστές αποτελούν αντικείμενο συναλλαγών και οι τιμές τους καθορίζονται από τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης (Μπαμπανάσης, 2001). Σύμφωνα με τον Galbraith (Μπαμπανάσης, 2001) « η

⁵ Paul A.Samuelson, William D. Nordhaus: Kozgazdasagtan I. Alapfogalmak es makrookonomia, KJK Budapest 1992, σελ. 80 (Samuelson and Nordhaus, 1992)

οικονομία της αγοράς βασίζεται στην άνευ σχεδιασμού, άνευ ελέγχου δράση των ανεξάρτητων παραγωγών και των εταιριών μικρών και μεγάλων, στη θεμελίωση και στην αγοραστική δύναμη του καταναλωτή στο εσωτερικό και το εξωτερικό. Η αγοραστική δύναμη που οδηγεί αυτό το μηχανισμό προέρχεται από την παραγωγική δραστηριότητα στην οποία ανταποκρίνεται η αγοραστική δύναμη και είναι ένας κλειστός κύκλος»⁶. Επίσης σύμφωνα με τον Polanyi (Μπαμπανάσης, 2001) «η οικονομία της αγοράς αποτελεί ένα οικονομικό σύστημα που κυριαρχείται, ρυθμίζεται και διευθύνεται αποκλειστικά από τις αγορές. Το σύστημα παραγωγής και κατανομής των αγαθών ανατίθεται σε αυτορυθμιζόμενο μηχανισμό. Μια τέτοιου είδους οικονομία προέρχεται από την αντίληψη ότι σκοπός της συμπεριφοράς των ανθρώπινων όντων είναι η απόκτηση του μέγιστου χρηματικού κέρδους»⁷

Τελευταία κατηγορία στην οποία μπορούμε να κατατάξουμε μία οικονομία ανάλογα με τον τρόπο οργάνωσής της είναι η μεικτή οικονομία. Όπως αναφέρει ο Μπαμπανάσης (2001) οι λόγοι που οδήγησαν στη δημιουργία της μεικτής οικονομίας ήταν, από τη μία μεριά, οι ατέλειες και οι αποτυχίες στη λειτουργία των οικονομιών της αγοράς, οι οποίες επέβαλαν την κρατική παρέμβαση σε τομείς της οικονομίας και από την άλλη, η κατάρρευση της κεντρικά σχεδιαζόμενης οικονομίας όπως αυτή εφαρμόστηκε σε κάποια κράτη και οδήγησε στην απελευθέρωση των αγορών και εφαρμογή ιδιωτικοποιήσεων. Για αυτούς τους λόγους πολλοί θεωρητικοί όπως οι Keynes, Hansen, Robinson, J.M. Clark καλ. αποδέχθηκαν την ανάγκη κρατικής παρέμβασης στην οικονομία, άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό.

Στις χώρες με το ως άνω σύστημα ο προγραμματισμός της οικονομίας δεν είναι επιτακτικός (αναγκαστικός) αλλά ενδεικτικός (Μπαμπανάσης, 2001).

Με την πάροδο του χρόνου η αλλαγή του κοινωνικού-οικονομικού σχηματισμού, η πραγματοποίηση μεγάλων επιστημονικών ανακαλύψεων, η εισαγωγή νέων τεχνολογιών και το ξέσπασμα οικονομικών και πολιτικών κρίσεων

⁶ John Kenneth Galbraith: *Η Καλή Κοινωνία*. Νέα Σύνορα -Α.Α. Λιβάνη Αθήνα 1997 σελ. 129 (Galbraith, 1997)

⁷ Polanyi Karoly: *Az archaikus tarsadalom es a gazdasagi szemlelet*. Gondolat, Budapest, 1976, σελ 80-81(Polanyi, 1976)

(Μπαμπανάσης, 2001), οδήγησε τα προαναφερόμενα συστήματα στη μετεξέλιξη και την κατάταξή τους, κατά τον 21^ο αιώνα, στις εξής κατηγορίες⁸:

- α) καπιταλισμός της αγοράς (market capitalism),
- β) σοσιαλισμός της αγοράς (market socialism),
- γ) κρατικός καπιταλισμός (state capitalism),
- δ) προγραμματισμένος σοσιαλισμός (planned socialism),

1.1.1. Ο καπιταλισμός της αγοράς (market capitalism)

Ο καπιταλισμός της αγοράς είναι το οικονομικό εκείνο σύστημα στο οποίο η συμμετοχή του κράτους είναι η μικρότερη δυνατή. Το κατά πόσο μια χώρα μπορεί να καταταχθεί στον καπιταλισμό της αγοράς εξαρτάται: από το μέγεθος των κρατικών δαπανών και των φορολογικών εσόδων ως ποσοστό του ΑΕΠ, από την αξιολόγηση του βαθμού ελευθερίας της αγοράς σε μια οικονομία μέσω του δείκτη Heritage⁹, από τη θέση που έχει κάθε χώρα στην επιχειρηματική κατάταξη που δημοσιεύεται από το US News and World Report και από τη θέση που καταλαμβάνει η χώρα στην κατάταξη της Παγκόσμιας Τράπεζας ως προς το γεγονός εάν το περιβάλλον της διευκολύνει την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας¹⁰.

Το πιο γνωστό παράδειγμα του εν λόγω συστήματος είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τα κυριότερα χαρακτηριστικά των οικονομιών που το εφαρμόζουν είναι η σχετικά υψηλή ανάπτυξη και η χαμηλή ανεργία. Ωστόσο η έλλειψη της κρατικής παρέμβασης μεγαλώνει τις ανισότητες.

1.1.2 Ο σοσιαλισμός της αγοράς (market socialism)

Στο εν λόγω σύστημα η οικονομική δραστηριότητα συντονίζεται μέσω των αγορών ωστόσο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και το κράτος. Σήμερα εφαρμόζεται κυρίως στις σκανδιναβικές χώρες και είναι ευρύτερα γνωστό ως σκανδιναβικό μοντέλο. «Το

⁸ Σύμφωνα με το “Comparative Economic Systems: Capitalism and Socialism in the 21st Century”

⁹ Ο εν λόγω δείκτης είναι δημιούργημα του Ιδρύματος Heritage. Λαμβάνει υπόψη 12 παράγοντες σε τέσσερις τομείς, μέγεθος κυβέρνησης, κράτος δικαίου, ρυθμιστική αποτελεσματικότητα και ανοιχτές αγορές. Οι χώρες με την υψηλότερη βαθμολογία στο δείκτη τείνουν προς τον καπιταλισμό της αγοράς

¹⁰ (Global Development Policy center, 2021)

σκανδιναβικό μοντέλο προσπαθεί να συνδυάσει τα οφέλη της οικονομικής αποτελεσματικότητας που συνδέονται με τις αγορές και τα κοινωνικά οφέλη από εκτεταμένες πολιτικές κράτους πρόνοιας, όπως η καθολική υγειονομική περίθαλψη, η δημόσια εκπαίδευση και η κοινωνική ασφάλιση»¹¹. Σε αυτά τα συστήματα το κράτος δεν αποτελεί μεγάλο εργοδότη ωστόσο μεγάλο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας πραγματοποιείται μέσω των κρατικών καναλιών. Παράλληλα ενισχύεται μεγάλο κομμάτι των αδύναμων οικονομικά μέσω αναδιανεμητικών πολιτικών που χρηματοδοτούνται από την υψηλή φορολογία. Σε αντίθεση με τον καπιταλισμό της αγοράς οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες στο σοσιαλισμό της αγοράς δεν είναι ιδιαίτερα έντονες.

1.1.3 Κρατικός καπιταλισμός (State capitalism)

Στο εν λόγω σύστημα, του οποίου κύριος εκφραστής είναι η Κίνα, υπάρχει ο ιδιωτικός τομέας αλλά και ένας ισχυρότερος κρατικός τομέας, ο οποίος αποτελείται από πολλές και μεγάλες επιχειρήσεις. Μεγάλη δύναμη έχει το κράτος, το οποίο δεν επηρεάζει τις αποφάσεις μόνο των κρατικών επιχειρήσεων αλλά παράλληλα παρεμβαίνει και στις οικονομικές αποφάσεις του ιδιωτικού τομέα. Τα χαρακτηριστικά της Κίνας όσον αφορά τις κρατικές δαπάνες είναι παρόμοια με εκείνα των ΗΠΑ και των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών, ωστόσο όπως φαίνεται μεγάλο μέρος τους διοχετεύεται σε διαφορετικούς τομείς της οικονομίας σε σχέση με τις προαναφερόμενες χώρες (λ.χ. τράπεζες, τηλεπικοινωνίες, υποδομές και ενέργεια)¹².

Γενικότερα τα χαρακτηριστικά του συστήματος είναι:

- α) ο κατά το δυνατόν μεγαλύτερος έλεγχος τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα από το κράτος και
- β) η προώθηση μεταρρυθμίσεων που ευνοούν την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας αλλά και του ιδιωτικού τομέα¹³.

¹¹ (Global Development Policy center, 2021)

¹² (Global Development Policy center, 2021.)

¹³ Χαρακτηριστικό της κινεζικής οικονομίας είναι η προσπάθεια του κράτους να ιδιωτικοποιήσει τις μικρές επιχειρήσεις και να διατηρήσει υπό τον έλεγχό του τις μεγαλύτερες

Η εφαρμογή του εν λόγω συστήματος στη Χώρα είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος από \$280 το 1977 σε πλέον των \$8000 το 2019 ωστόσο οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, εντός αυτής, αμβλύθηκαν με το πέρασμα των χρόνων.

1.1.4 Σχεδιασμένος σοσιαλισμός (Planned socialism)

Στο σχεδιασμένο σοσιαλισμό τα μέσα παραγωγής, πλην της εργασίας, ανήκουν κατά κύριο λόγο στο κράτος, το οποίο οργανώνει την οικονομική δραστηριότητα. Χαρακτηριστικά του εν λόγω συστήματος στη Σοβιετική Ένωση, η οποία αποτελούσε μέχρι τη διάλυση της το πλέον γνωστό παράδειγμα του συστήματος ήταν: η κρατική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, η λήψη αποφάσεων συγκεντρωτικά μέσω ενός κεντρικού υπουργείου το οποίο ελάμβανε αποφάσεις για την κατανομή των πόρων, παρείχε οδηγίες για τη λειτουργία τους και παρακολουθούσε τα αποτελέσματα τους. Η πλήρης απασχόληση της εργασίας ήταν συνταγματικά εγγυημένη και τέλος οι τιμές και οι μισθοί καθορίζονταν από το κράτος. Ωστόσο, προβλήματα που εμφανίστηκαν όπως: α) η μείωση στο ρυθμό συσσώρευσης κεφαλαίου, β) η εξάντληση των φυσικών πόρων, γ) η σπανιότητα των εργαζομένων, δ) η μείωση των επιπέδων παραγωγικότητας και επιβράδυνση των τεχνολογικών εξελίξεων ε) η καταστροφή της αστικής τάξης και στ) κυρίως η αντίσταση των εργαζομένων στην αγροτική παραγωγή, είχαν σαν αποτέλεσμα την ανάγκη αλλαγής του και μετεξέλιξης του σε μεικτή οικονομία, υπό τον έντονο κυβερνητικό έλεγχο, με την εφαρμογή μεταρρυθμίσεων και τη φιλελευθεροποίηση της αγοράς.

1.2. Οικονομικές Σχολές Σκέψης

1.2.1 Κλασική Σχολή

Η πρώτη προσπάθεια για συστηματική εξέταση του τρόπου που λειτουργεί μια οικονομία έγινε από τους θεμελιωτές της κλασικής σχολής. Σύμφωνα με τον Keynes κλασικοί ήταν όλοι εκείνοι οι οικονομολόγοι που ασχολήθηκαν με τη λειτουργία της οικονομίας πριν από αυτόν και κλασική η θεωρία όπως αυτή διαμορφώθηκε από το σύνολο αυτών των οικονομολόγων (Πετράκη-Κώττη, 1997). Η κλασική μακροοικονομική θεωρία στηρίζεται στην αντίστοιχη μικροοικονομική και δεν εμπεριέχεται μέσα μόνο σε μια μελέτη, αλλά σε περισσότερες που η συνένωση τους, σε ένα ενιαίο υπόδειγμα, έγινε αργότερα. Σύμφωνα με την ως άνω θεωρία οι τιμές των αγαθών και τα ημερομίσθια είναι ελαστικά και η οικονομία τείνει να ισορροπήσει στο επίπεδο της πλήρους απασχόλησης (Samuelson and Nordhaus, 2000). Σε αυτή τη θεωρία κάθε υπερβάλλουσα προσφορά ή ζήτηση εξαλείφονται και επανερχόμαστε σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης και πλήρους χρησιμοποίησης της παραγωγικής της δυνατότητας. Βασικό στοιχείο πάνω στο οποίο στηρίζεται η κλασική θεωρία είναι ο νόμος του Say, ο οποίος αναφέρει ότι «η προσφορά δημιουργεί τη ζήτησή της δηλαδή η προσφορά προϊόντος δημιουργεί αυτόματη ισόποση ζήτηση» (Πετράκη-Κώττη, 1997). Με άλλα λόγια ο Say υποστηρίζει ότι τα άτομα παράγουν αγαθά τα οποία ανταλλάσσουν με χρήματα τα οποία χρησιμοποιούν για την αγορά νέων αγαθών (Πετράκη-Κώττη, 1997). Βλέπουμε λοιπόν ότι η αύξηση της προσφοράς των αγαθών οδηγεί σε αντίστοιχη αύξηση της ζήτησης (όχι απαραίτητα των ίδιων αγαθών) (Πετράκη-Κώττη, 1997). Για να εξασφαλιστεί η ισορροπία στο επίπεδο της πλήρους απασχόλησης ο Say λέει ότι το χρήμα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο ως μέσο ανταλλαγής και όχι ως μέσο αποθησαύρισης. Σύμφωνα με τους Samuelson-Nordhaus από την κλασική θεωρία προκύπτουν δύο συμπεράσματα ζωτικής σημασίας.

«1) Η οικονομία έχει μόνο βραχείες και πρόσκαιρες αποκλίσεις από την πλήρη απασχόληση και πλήρη χρησιμοποίηση της ικανότητας. Δεν θα υπάρξουν μακροχρόνιες και διαρκείς υφέσεις ή κρίσεις και οι εργαζόμενοι με προσόντα μπορούν να βρουν γρήγορα εργασία με το τρέχον αγοραίο ημερομίσθιο

2) Οι πολιτικές της συνολικής ζήτησης δεν μπορούν να επηρεάσουν το επίπεδο της απασχόλησης και του πραγματικού προϊόντος. Η νομισματική και δημοσιονομική πολιτική μπορούν να επηρεάσουν μόνο το επίπεδο τιμών της οικονομίας»

1.2.2 Κεϋνσιανή Σχολή

Σύμφωνα λοιπόν με τον Κέϋνς, ο οποίος άσκησε κριτική στις μέχρι τότε θεωρίες και πρακτικές του καπιταλισμού, οι τιμές και τα ημερομίσθια δεν είναι ελαστικά αλλά ανελαστικά¹⁴. Παράλληλα, χρησιμοποίησε την έννοια της συνολικής ζήτησης που χρησιμοποιούσαν και οι κλασικοί, ωστόσο εισήγαγε και την έννοια της συνολικής προσφοράς¹⁵. Τέλος στο συμπέρασμά του κατέληγε ότι η προσφορά δεν δημιουργεί δική της ζήτηση και ότι το προϊόν μπορεί να αποκλίνει από το δυνητικό για απροσδιόριστο μακρύ χρόνο. Η διαφορά της θεωρίας του Κέϋνς από την προηγούμενη κλασική ήταν ότι αυτός, σε αντίθεση με τους κλασικούς, πίστευε ότι δεν υπήρχε μηχανισμός που θα μπορούσε να αποκαταστήσει γρήγορα την πλήρη απασχόληση και να διασφαλίσει ότι η οικονομία παράγει σε πλήρη ικανότητα (Σταματόπουλος, 2022). Η άποψή του αυτή πήγαζε από το γεγονός ότι δεν συμεριζόταν την άποψη ότι η ελαστικότητα αποτελεί χαρακτηριστικό των τιμών και των ημερομισθίων. Η θεωρία του αποτέλεσε επανάσταση για τους οικονομολόγους της περιόδου καθώς υποστήριζε ότι η κυβέρνηση μέσω νομισματικών και δημοσιονομικών πολιτικών θα μπορούσε να σπρώξει την οικονομία στη διατήρηση υψηλών επιπέδων απασχόλησης και προϊόντος.

1.2.3 Μονεταριστική Σχολή

Εμφανίστηκε για πρώτη φορά στο τέλος της δεκαετίας του 1940, αρχές δεκαετίας του 1950. Προωθήθηκε από ένα μικρό κομμάτι επιστημόνων που ανήκαν στην οικονομική σχολή του Σικάγου με πρωτεργάτη τον Milton Friedman¹⁶. Σύμφωνα λοιπόν με αυτή τη θεωρία οι μεταβολές στο ονομαστικό εισόδημα οφείλονται σε μεταβολές στην

¹⁴ Αξίωμα της δυσκαμψίας αμοιβών παραγωγικών συντελεστών και τιμών αγαθών(Σταματόπουλος, 2022)

¹⁵ Στη Γενική Θεωρία της Απασχόλησης του Τόκου και του Χρήματος (1936)

¹⁶ Άλλοι θεωρητικοί της σχολής M.S. Feldstein, K.Brunner, P.D Cagan καλ.

προσφορά χρήματος που υπάρχει στην αγορά. Τα βασικά συμπεράσματα της μονεταριστικής ανάλυσης, επιγραμματικά, σύμφωνα με την Αθηνά Πετράκη-Κώττη είναι τα εξής:

- α) η συνολική ζήτηση για το προϊόν και το ονομαστικό εισόδημα εξαρτάται από τη προσφορά χρήματος,
- β) μέσω της άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής δεν υπάρχει αύξηση της προσφοράς του χρήματος, μόνο ανακατανομή αυτού. Συνεπώς μέσω αυτής δεν μπορεί να επηρεαστεί η οικονομική πολιτική,
- γ) το πραγματικό προϊόν και η απασχόληση επηρεάζονται βραχυχρόνια από την άσκηση νομισματικής πολιτικής. Όταν πλέον η οικονομία επανέλθει σε ισορροπία το μόνο που έχει διατηρηθεί είναι η διαφορά στις τιμές ¹⁷,
- δ) δεν υπάρχει σχέση υποκατάστασης μεταξύ πληθωρισμού και ανεργίας. Τέτοια σχέση μπορεί να υπάρξει προσωρινά μέχρι να προσαρμοστούν οι μισθοί σε μια μεταβολή των τιμών,
- ε) το πρόβλημα του στασιμοπληθωρισμού οφείλεται στην αύξηση του φυσικού συντελεστή ανεργίας και στην επιδείνωση των πληθωριστικών συνεπειών και τέλος
- στ) για τη σταθεροποίηση της οικονομίας η καλύτερη πολιτική είναι η αποφυγή κάθε κρατικής παρέμβασης και η υιοθέτηση ενός νομισματικού κανόνα, δηλαδή η καθιέρωση αύξησης της προσφοράς του χρήματος με ένα σταθερό ρυθμό.

1.2.4 Νεοκλασική Σχολή

Οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι υιοθετούν τις απόψεις των κλασικών σχετικά με την ελαστικότητα των ημερομισθίων και των τιμών ωστόσο προσθέτουν και άλλη μια παράμετρο που είναι γνωστή ως ορθολογικές προσδοκίες. Η υιοθέτηση από την πλευρά τους των υποθέσεων της ευελιξίας των τιμών και των ημερομισθίων σημαίνει ότι αποδέχονται ότι αυτά προσαρμόζονται ταχέως για να εξισορροπήσουν την προσφορά και τη ζήτηση. Με τη δεύτερη παράμετρο που εισάγουν, αυτή των

¹⁷ Σύμφωνα πάντως με τους μονεταριστές αν και η νομισματική πολιτική επηρεάζει το προϊόν και την απασχόληση δεν πρέπει να χρησιμοποιείται για την σταθεροποίηση της οικονομίας καθώς οι επιδράσεις από τις αυξομειώσεις στην προσφορά του χρήματος εμφανίζονται με χρονικές υστερήσεις

ορθολογικών προσδοκιών, υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι δεν μπορούν να εξαπατηθούν από τη Κυβέρνηση καθώς διαμορφώνουν τις προσδοκίες τους βάσει όλων των διαθέσιμων πληροφοριών που έχουν στη διάθεσή τους. Τα τελευταία χρόνια οι οικονομολόγοι της νεοκλασικής προσέγγισης στην μακροοικονομική αναγνωρίζουν πως οι προσδοκίες των ανθρώπων πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη.

Σύμφωνα με τους Samuelson-Nordhaus¹⁸ κάποιοι μακροοικονομολόγοι έχουν ήδη αρχίσει να συγχωνεύουν νεοκλασική άποψη των προσδοκιών με την κεϋνσιανή των αγορών προϊόντος και εργασίας. Τα μακροοικονομικά υποδείγματα που προέκυψαν από αυτή τη συγχώνευση έχουν τα εξής χαρακτηριστικά: α) οι αγορές εργασίας και αγαθών παρουσιάζουν ανελαστικά ημερομίσθια και τιμές, β) οι τιμές και οι ποσότητες στις χρηματοοικονομικές δημοπρατικές αγορές προσαρμόζονται ταχέως στα οικονομικά σοκ και τις προσδοκίες, και γ) οι προσδοκίες στις δημοπρατικές αγορές διαμορφώνονται βάσει της οπτικής που προσβλέπει στο μέλλον.

1.2.5 Ακραίος Κλασικισμός -Οικονομικά της προσφοράς

Η εν λόγω θεωρία εμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980 από μια νέα ομάδα οικονομολόγων (A.B. Laffer, R.A Mundell). Ο Ακραίος Κλασικισμός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο της δημοσιονομικής πολιτικής για τον προσδιορισμό της οικονομικής μεγέθυνσης και της συνολικής προσφοράς. Σύμφωνα λοιπόν με την άποψη αυτή πρέπει μέσω της δημοσιονομικής πολιτικής να αυξήσουμε τα κίνητρα για δραστηριότητες αναπτυξιακές (επένδυση, αποταμίευση, εργασία) και όχι καταναλωτικές. Οι υποστηρικτές της θεωρούν ότι πρέπει να βλέπουμε ποια θα είναι η επίπτωση της λήψης ενός μέτρου δημοσιονομικής πολιτικής στο ποσοστό απόδοσης της εργασίας, αποταμίευσης και της επένδυσης τοποθετώντας σε δεύτερο πλάνο τον καθαρό χρηματικό αντίκτυπο που θα έχει αυτή μεταβολή στο διαθέσιμο εισόδημα.

1.2.6 Μετα-κεϋνσιανά οικονομικά

¹⁸ (Samuelson and Nordhaus, 2000)

Αποτελούν μία από τις ετερόδοξες σχολές στις οποίες περιλαμβάνονται όλοι εκείνοι που διαφωνούν με τον κυρίαρχο νεοκλασικό τρόπο σκέψης. Στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εν λόγω σχολής συμπεριλαμβάνονται όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά των σχολών της ετερόδοξης οικονομίας., όπως η έμφαση στον ρεαλισμό, στον οργανικισμό, στη διαδικαστική ορθολογικότητα και στη σημασία της διαδικασίας της παραγωγής στη λειτουργία της οικονομίας. Έτσι λοιπόν οι περισσότεροι ετερόδοξοι συγγραφείς θεωρούν πρωταρχικής σημασίας τη διατύπωση ενός ρεαλιστικού αφηγήματος για το πώς λειτουργεί η οικονομία. Παράλληλα αντιμετωπίζουν τα άτομα ως κοινωνικά όντα που λειτουργούν κάτω από την επίδραση του περιβάλλοντός τους αλλά και της κοινωνικής τους τάξης. Επιπροσθέτως θεωρούν ότι ορθολογικότητα είναι περιορισμένη και διαδικαστική καθώς τα άτομα και οι θεσμοί αντιμετωπίζουν σοβαρούς περιορισμούς στην ικανότητά τους να αποκτούν και να επεξεργάζονται πληροφορίες. Πέραν τούτου, εστιάζουν στην ανάγκη δημιουργίας εκείνων των πόρων που θα βοηθήσουν στην αύξηση της παραγωγής και του πλούτου, αγνοώντας την ορθή κατανομή των υπαρχόντων πόρων. Κατ' αυτούς λοιπόν βασικό θέμα είναι ο τρόπος αντιμετώπισης της έλλειψης των πόρων όταν και εφόσον αυτή προκύψει. Τέλος όσον αφορά τη λειτουργία της αγοράς οι ετερόδοξοι οικονομολόγοι δε συμμερίζονται τις απόψεις των νεοκλασικών ότι στη μακροχρόνια περίοδο θα επέλθει ισορροπία και η ελάχιστη κρατική παρέμβαση αποτελεί την άριστη επιλογή. Αντίθετα υποστηρίζουν ότι οι αγορές από μόνες τους αδυνατούν να αυτορυθμιστούν. Η παρέμβαση σε αυτές τις αγορές και ειδικότερα στις χρηματοπιστωτικές είναι αναγκαία. Τυχόν αμέλεια ρύθμισης αυτών θα οδηγήσει στην δημιουργία ολιγοπωλίων, μονοπωλίων αλλά και στην απώλεια πόρων στην οικονομία. Πλην των προαναφερόμενων χαρακτηριστικών που διαφοροποιούν τα ετερόδοξα από τα ορθόδοξα οικονομικά υπάρχουν και άλλα επτά ¹⁹ τα οποία διαφοροποιούν τη μετα-κεϋνσιάνη οικονομική θεωρία από τις υπόλοιπες ετερόδοξες προσεγγίσεις. Αυτά είναι

α) η αρχή της ενεργού ζήτησης σύμφωνα με την οποία η παραγωγή των αγαθών προσαρμόζεται στη ζήτηση και όχι στην προσφορά ή το διαθέσιμο απόθεμα πόρων της

¹⁹ δύο ουσιώδη και πέντε συμπληρωματικά

οικονομίας. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι η επένδυση αλλά και η συσσώρευση κεφαλαίων στην οικονομία δεν εξαρτώνται από την αποταμίευση των νοικοκυριών

β) η αντίληψη του χρόνου ως δυναμικού μεγέθους, σύμφωνα με την οποία η τελική ισορροπία στη μακροχρόνια περίοδο εξαρτάται από την πορεία που ακολούθησε η οικονομία κατά τη μετάβαση της από μια θέση ισορροπίας σε άλλη. Ο χρόνος είναι δυναμικός για αυτό και τα υποδείγματα πρέπει να είναι δυναμικά και να εστιάζουν στη διαχρονική εξέλιξη των αποθεμάτων του φυσικού κεφαλαίου αλλά και του χρηματοοικονομικού πλούτου

γ) η απόρριψη της θεμελιώδους αρχής της ευκαμψίας των τιμών, της σχέσης δηλαδή των προτιμήσεων των καταναλωτών αλλά και των παραγωγών με τις μεταβολές των σχετικών τιμών, υποστηρίζοντας αντίθετα ότι οι ίδιες προτιμήσεις προσδιορίζονται κυρίως από τις μεταβολές του εισοδήματος και την τεχνολογική πρόοδο. Παράλληλα για τους υποστηρικτές της θεωρίας το χρέος είναι αναπόφευκτο σε μια νομισματική οικονομία. Κεντρικό στοιχείο για αυτούς είναι η επένδυση. Οι επενδυτικές αποφάσεις λαμβάνονται ανεξάρτητα από το επίπεδο της αποταμίευσης στην οικονομία. και χρηματοδοτούνται από τις τράπεζες εφόσον κρίνουν ότι οι επιχειρήσεις είναι φερέγγυες. Η χρηματοδότηση μέσω των τραπεζών αποδεικνύει το σημαντικό τους ρόλο στην μετα-κεϋνσιανή προσέγγιση.

δ) η άποψη ότι η προτίμηση ρευστότητας συνδέεται με τη θεμελιώδη αβεβαιότητα. Σε κατάσταση θεμελιώδους αβεβαιότητας οι πιθανότητες να συμβεί ένα γεγονός αλλά και το αποτελέσματα αυτού δεν μπορούν να υπολογιστούν. Άρα καταστάσεις και διακυμάνσεις που έχουν παρατηρηθεί σε παλαιότερες χρονικές περιόδους δεν είναι απαραίτητο ότι θα συμβούν και στο μέλλον. Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω κάθε συμπέρασμα και πρόβλεψη που εξάγουμε βάσει στατιστικών αναλύσεων ή οικονομετρικών μελετών υπάρχει πιθανότητα να είναι λάθος καθώς γεγονότα από παρατηρούμε σήμερα η παρατηρήσαμε στο παρελθόν είναι δυνατόν να μην αναπαραχθούν εκ νέου,

ε) η στήριξη του όλου συστήματος σε ένα λεξικογραφικό σύστημα αποφάσεων και σε καμπύλες κόστους με μορφή ανεστραμμένου L

στ) τελευταίο χαρακτηριστικό της θεωρίας είναι ότι οι εκπρόσωποι της αποδέχονται τη συνεισφορά άλλων προσεγγίσεων και σχολών καθώς και επιστημών όπως η

κοινωνιολογία ιστορία η πολιτική επιστήμη και τα λοιπά. Κοινή άποψη όλων είναι ότι αλήθεια μπορεί να έχει διάφορες μορφές. Άρα όλες οι μέθοδοι είναι αποδεκτές

Πολύ σημαντική προσφορά των εκπρόσωπων της συγκεκριμένης σχολής ήταν η ανάπτυξη μια νέας χρηματοπιστωτικής προσέγγισης για την λειτουργία της οικονομίας γνωστή και ως « Η υπόθεση της χρηματοπιστωτικής αστάθειας ή της χρηματοπιστωτικής ευθραυστότητας». Σύμφωνα λοιπόν με το Minsky, ο οποίος υπήρξε πρωτοπόρος της προσέγγισης, η αλληλεπίδραση μεταξύ των τραπεζών και των οφειλετών μπορεί να οδηγήσει σε χρηματοπιστωτική αστάθεια ακόμα και αν δεν δικαιολογείται από τις εξελίξεις στην πραγματική οικονομία. Αυτό συμβαίνει γιατί σε περιόδους οικονομικής άνθησης οι οικονομικά δρώντες (τράπεζες, επιχειρήσεις, νοικοκυριά) υιοθετούν πολύ ριψοκίνδυνες συμπεριφορές²⁰ που θέτουν σε κίνδυνο τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και οδηγούν σε χρηματοπιστωτικές κρίσεις. Παράλληλα η προαναφερόμενη προσέγγιση εστιάζει και στην ανεπάρκεια των ρυθμιστικών αρχών να ελέγξουν τέτοιου είδους συμπεριφορές

Πίνακας 1.2.6

Τα κυρία χαρακτηριστικά της μετα-κεϋνσιανής προσέγγισης

	Βασικά Χαρακτηριστικά
Ενεργός ζήτηση	Το επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας προσδιορίζεται από τη ζήτηση τόσο στη βραχυχρόνια όσο και στη μακροχρόνια περίοδο και η προσφορά προσαρμόζεται στη ζήτηση πάντοτε η επένδυση προσδιορίζει την αποταμίευση. Το αντίστροφο δεν ισχύει
ιστορικός και δυναμικός χρόνος	πρέπει πάντα να μελετάμε τη μετάβαση της οικονομίας από μια θέση σε μια άλλη, αναγνωρίζοντας ότι οι συνθήκες κάτω από τις οποίες λαμβάνει χώρα η μετάβαση αυτή μπορεί να επηρεάσουν και την τελική θέση ισορροπίας
	Συμπληρωματικά χαρακτηριστικά
Τα πιθανά αρνητικά αποτελέσματα της ευκαμψίας των τιμών	Λόγω του αποτελέσματος εισοδήματος, η ευκαμψία των τιμών μπορεί περισσότερο να επιδεινώσει, παρά να βελτιώσει, μια δεδομένη κατάσταση.

²⁰ οι τράπεζες μειώνουν τα ασφάλιστρα κινδύνου και χαλαρώνουν τα κριτήρια χορήγησης δανείων ενώ τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις επιθυμούν να διατηρούν στη κατοχή τους μικρότερο ποσοστό ρευστών περιουσιακών στοιχείων

Μια νομισματική οικονομία της παραγωγής	Τα μοντέλα πρέπει να αναγνωρίζουν ότι τα συμβόλαια αποτιμώνται σε χρήμα, ότι οι επιχειρήσεις έχουν χρέη και τα νοικοκυριά περιουσιακά στοιχεία που πιθανά να δημιουργούν σημαντικούς χρηματοπιστωτικούς περιορισμούς.
Θεμελιώδης αβεβαιότητα	Το μέλλον διαφέρει από το παρελθόν. Είναι άγνωστο και αδύνατο να προβλεφθεί, καθώς οι αποφάσεις που λαμβάνονται σήμερα μεταβάλλουν την εικόνα του μέλλοντος.
Σχετική και σύγχρονη μικροοικονομική	Τα μετα-κεϊνσιανά μικροοικονομικά στηρίζονται σε ένα λεξικογραφικό σύστημα αποφάσεων και σε καμπύλες κόστους με μορφή αντεστραμμένου L
Πλουραλισμός θεωριών και μεθόδων	Η πραγματικότητα μπορεί να έχει διάφορες όψεις. Συνεπώς, υπάρχουν αρκετές διαφορετικές μέθοδοι και οικονομικές θεωρίες που μπορεί να είναι μεταξύ τους ανταγωνιστικές

Πηγή: Εισαγωγή στη Μετα-κεϊνσιανή Οικονομική Θεωρία σελ.37

Marc Lavoie, Επιστημονική Επιμέλεια: Αργεΐτης, Γ.& Ιωακειμίδη, Μ.

1.3 Οικονομική και Νομισματική Ένωση

1.3.1 Στόχοι της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης.

Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση υπήρξε αποτέλεσμα βαθμιαίας οικονομικής ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σήμερα περιλαμβάνει είκοσι κράτη μέλη τα οποία χρησιμοποιούν ένα κοινό νόμισμα, το ευρώ. Η ένωση έχει ως πρωταρχικό σκοπό τη στήριξη της βιώσιμης ανάπτυξης και τη διασφάλιση υψηλού επιπέδου απασχόλησης. Ως εργαλείο για την επίτευξη του σκοπού της χρησιμοποιεί την δυνατότητα που της δίνεται από τη συνθήκες για χάραξη της οικονομικής αλλά και νομισματικής πολιτικής. Η εφαρμογή της οικονομικής πολιτικής της Ένωσης στηρίζεται σε τρεις τομείς. Οι τομείς αυτοί, όπως αποτυπώνονται στη σελίδα του ευρωκοινοβουλίου²¹, είναι οι εξής: α) εφαρμογή νομισματικής πολιτικής με πρωταρχική επιδίωξη τη σταθερότητα των τιμών, β) πρόληψη εμφάνισης μακροοικονομικών ανισορροπιών στα κράτη μέλη και συντονισμό σε κάποιο βαθμό των οικονομικών πολιτικών τους. Σε περίπτωση δε, που τα δημόσια οικονομικά κάποιων εκ των κρατών μελών εμφανίζονται ως μη βιώσιμα λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα για την αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων και γ) διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της ενιαίας αγοράς..

1.3.2 Τα θεσμικά όργανα της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης

Για την εκπλήρωση του σκοπού της Ένωσης έχουν συσταθεί σειρά οργάνων εκ' των οποίων τα επτά αναφέρονται ως θεσμικά ²², και τα υπόλοιπα επτά αναφέρονται ως λοιπά. Παράλληλα έχουν συσταθεί και 30 αποκεντρωμένοι οργανισμοί που συνεργάζονται προς υποστήριξη των κοινών συμφερόντων της ΕΕ και των ευρωπαϊών πολιτών .

²¹ (“Ιστορία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης | Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση | Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,” n.d.)

²² άρθρο 13 παρ. 1 της ενοποιημένης απόδοσης της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση

Τα βασικά θεσμικά όργανα είναι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή που ηγούνται της ένωσης και συμμετέχουν στη νομοθετική διαδικασία. Από όλα τα παραπάνω μόνο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, δεν μπορεί να εκδώσει νομοθετικές πράξεις. Στο έργο τους συνεπικουρούνται από το δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο. Πλην των βασικών θεσμικών οργάνων υπάρχουν και τα συμβουλευτικά, τα οποία είναι η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή καθώς και η Επιτροπή των Περιφερειών²³. Μια άλλη διάκριση των θεσμικών οργάνων είναι σε διακυβερνητικά και υπερεθνικά. Στα μεν πρώτα όπως το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο Υπουργών συμμετέχουν εκπρόσωποι των εθνικών κυβερνήσεων οι οποίοι, κατά κανόνα προτάσσουν το εθνικό συμφέρον έναντι του ενωσιακού σε αντίθεση με τα δεύτερα²⁴ των οποίων τα μέλη είτε εκλέγονται απευθείας από τον ευρωπαϊκό λαό, είτε διορίζονται από τις εθνικές κυβερνήσεις με την ίδια τη Συνθήκη ωστόσο να διασφαλίζει την ανεξαρτησία τους και τη δυνατότητα τους να υποστηρίζουν ανεπηρέαστα το κοινό συμφέρον. Σε όλα τα παραπάνω έρχονται να προστεθούν τα λοιπά θεσμικά όργανα αλλά και οι οργανωμένες ομάδες συμφερόντων οι οποίες ασκούν σημαντικές επιδράσεις στο τρόπο λειτουργίας της Ένωσης

1.3.2.1. Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκπροσωπεί τα κοινά συμφέροντα της ΕΕ και είναι ο κύριος εκτελεστικός οργανισμός της. Χρησιμοποιεί την εξουσία της για να προτείνει νέα νομοθεσία, η οποία επανεξετάζεται και εγκρίνεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της ΕΕ²⁵

1.3.2.2. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

²³ άρθρο 13 παρ. 4 της ενοποιημένης απόδοσης της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση

²⁴ Ως υπερεθνικά όργανα χαρακτηρίζονται το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Ελεγκτικό Συνέδριο

²⁵ (“Είδη θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών | Ευρωπαϊκή Ένωση,” n.d.)

Σε αυτό συμμετέχουν οι αρχηγοί των κρατών και κυβερνήσεων της Ε.Ε.. Κατά τις συνεδριάσεις του καθορίζεται η γενική πολιτική κατεύθυνση αλλά και οι προτεραιότητες της. Ο επικεφαλής του εκλέγεται για 2,5 έτη με δυνατότητα μίας ανανέωσης, ίσου χρονικού διαστήματος. Δεν εκδίδει νομοθετικές πράξεις παρά μόνο πιθανές τροποποιήσεις της συνθήκης της Ε.Ε.²⁶

1.3.2.3 Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εκλέγεται απευθείας από τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τους εκπροσωπεί. Συμμετέχει ενεργά στις αποφάσεις που αφορούν την ευρωπαϊκή νομοθεσία και εγκρίνει τον προϋπολογισμό της²⁷.

1.3.2.4 Συμβούλιο Υπουργών

Το Συμβούλιο Υπουργών (ή απλώς Συμβούλιο) απαρτίζεται κάθε φορά ανάλογα με τα θέματα που συζητούνται, από τους αρμόδιους υπουργούς των κρατών-μελών. Λαμβάνει αποφάσεις σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία μαζί με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο²⁸.

1.3.2.5 Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιλαμβάνει το Δικαστήριο, το Γενικό δικαστήριο και τα ειδικευμένα δικαστήρια. Το μεν πρώτο απαρτίζεται από ένα δικαστή ανά χώρα της ΕΕ καθώς επίσης και έντεκα γενικούς εισαγγελείς. Το δε δεύτερο απαρτίζεται από δύο δικαστές ανά χώρα της Ε.Ε. Ρόλος του δικαστηρίου είναι να διασφαλίζει την τήρηση του δικαίου της ΕΕ και την ορθή ερμηνεία και εφαρμογή των Συνθηκών: Ελέγχει τη νομιμότητα των πράξεων των

²⁶ (“Είδη θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών | Ευρωπαϊκή Ένωση,” n.d.)

²⁷ (“Είδη θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών | Ευρωπαϊκή Ένωση,” n.d.)

²⁸ (“Είδη θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών | Ευρωπαϊκή Ένωση,” n.d.)

θεσμικών οργάνων της ΕΕ και ερμηνεύει το δίκαιο της, κατόπιν αιτήματος των εθνικών δικαστηρίων.

1.3.2.6 Το Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο

Πρόκειται για ανεξάρτητη ελεγκτική αρχή, υπερεθνικό όργανο, στο οποίο συμμετέχει ένα μέλος από κάθε χώρα της ΕΕ. Μέρεινά του είναι η βελτίωση διαχείρισης του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η κατάρτιση εκθέσεων για τα οικονομικά της²⁹.

1.3.2.7 Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) ιδρύθηκε 1^η Ιανουαρίου 1998 και από 1^η Ιανουαρίου 1999 είναι υπεύθυνη για την άσκηση της νομισματικής πολιτικής στην Ευρωζώνη. Από το 2014 υπήρξε επέκταση των αρμοδιοτήτων της καθώς στο πλαίσιο του Ενιαίου Εποπτικού Μηχανισμού ανέλαβε και την προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων της Ένωσης. Όργανα λήψης των αποφάσεων της είναι α) το Διοικητικό Συμβούλιο β) η Εκτελεστική Επιτροπή και γ) το Γενικό Συμβούλιο. Οι στόχοι και τα καθήκοντα της Τράπεζας αποτυπώνονται λεπτομερώς στην ιστοσελίδα του Ευρωκοινοβουλίου³⁰ ωστόσο πρέπει να αναφερθεί ότι πρωταρχικός στόχος του συστήματος είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών στην Ευρωζώνη και όλες οι αποφάσεις που λαμβάνονται είναι υπό την αίρεση του συγκεκριμένου στόχου. Για την επίτευξη των στόχων της, της έχουν παραχωρηθεί σημαντικές εξουσίες και μέσα άσκησης πολιτικής³¹. Στην εργασία μας θα αναφερθούμε ιδιαίτερα σε ένα μέσο άσκησης νομισματικής πολιτικής το οποίο η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στερείται καθώς σύμφωνα με το άρθρο 123 της Συνθήκης Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης απαγορεύεται η νομισματική χρηματοδότηση προς θεσμικά και λοιπά όργανα ή

²⁹ (“Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (ΕΕΣ) | Ευρωπαϊκή Ένωση,” n.d.)

³⁰ (“Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) | Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση | Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,” n.d.)

³¹ Άρθρα 127§4,128, 132, 138, άρθρο 5 του Καταστατικού της ΕΚΤ

οργανισμούς της Ένωσης, κεντρικές κυβερνήσεις, περιφερειακές, τοπικές ή άλλες δημόσιες αρχές, άλλους οργανισμούς δημοσίου δικαίου ή δημόσιες επιχειρήσεις των κρατών μελών και τίθενται όρια στη χρήση μέσων νομισματικής πολιτικής.

1.3.2.8 Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) και Ευρωσύστημα

Το ευρωπαϊκό σύστημα κεντρικών τραπεζών, σε αντίθεση με το ευρωσύστημα, το οποίο αποτελείται μόνο από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών της ευρωζώνης αποτελείται συμπληρωματικά και από τις εθνικές κεντρικές τράπεζες των λοιπών κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πλην ευρωζώνης. Πρωταρχικός του ρόλος είναι αντίστοιχος με αυτόν της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και συνιστάται στη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών. Τούτο το επιτυγχάνει α) μέσω της χάραξης και εφαρμογής της νομισματικής πολιτικής της Ένωσης β) διενεργώντας πράξεις συναλλάγματος (σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 219 της ΣΛΕΕ) γ) κατέχοντας και διαχειριζόμενο τα συναλλαγματικά διαθέσιμα των κρατών μελών κτλ.

1.3.2.9 Άλλα θεσμικά όργανα

Άλλα θεσμικά όργανα είναι η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης³², η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή³³, Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Περιφερειών³⁴, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων³⁵, ο Ευρωπαίος

³² είναι η διπλωματική υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

³³ εκπροσωπεί διάφορους φορείς τις κοινωνίας των πολιτών από ολόκληρη της Ευρώπη και διαβουλεύεται με τα θεσμικά όργανα της Ένωσης όταν λαμβάνουν αποφάσεις για θέματα πολιτικής που αφορούν τους φορείς που εκπροσωπεί

³⁴ εκπροσωπεί τις τοπικές και περιφερειακές αρχές όταν λαμβάνονται αποφάσεις που τις αφορούν

³⁵ αποτελεί το δανειοδοτικό σκέλος της Ε.Ε. εστιάζοντας σε δραστηριότητες που συντελούν στην ανάπτυξη την καινοτομία κτλ.

Διαμεσολαβητής³⁶, ο Ευρωπαϊός Επόπτης Προστασίας Δεδομένων³⁷ και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων³⁸

1.3.3 Ευρωπαϊκή Δημοσιονομική Πολιτική

Σε αντίθεση με την νομισματική πολιτική η οποία, όπως θα δούμε παρακάτω στο πλαίσιο της ONE, καθορίζεται κεντρικά η άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής έχει παραμείνει στην ευθύνη των κρατών μελών. Βεβαία έχουν εισαχθεί κανόνες τους οποίους τα κράτη μέλη πρέπει να εφαρμόζουν, ωστόσο το είδος των μέτρων που θα λάβουν στα πλαίσια άσκησης της πολιτικής αυτής έχει παραμείνει στα χέρια τους.

Βασικό χαρακτηριστικό της ευρωπαϊκής πολιτικής αποτελεί η υιοθέτηση από μέρους της Ένωσης της «*ρήτρας μη διάσωσης*». Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 125 παρ. 1 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης «*Η Ένωση δεν ευθύνεται για τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν οι κεντρικές κυβερνήσεις, οι περιφερειακές, τοπικές ή άλλες δημόσιες αρχές, άλλοι οργανισμοί δημοσίου δικαίου ή δημόσιες επιχειρήσεις των κρατών μελών, ούτε τις αναλαμβάνει, με την επιφύλαξη των αμοιβαίων χρηματοοικονομικών εγγυήσεων για την από κοινού εκτέλεση ενός συγκεκριμένου έργου. Κανένα κράτος μέλος δεν ευθύνεται για τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν οι κεντρικές κυβερνήσεις, οι περιφερειακές, τοπικές ή άλλες δημόσιες αρχές, άλλοι οργανισμοί δημοσίου δικαίου ή δημόσιες επιχειρήσεις άλλου κράτους μέλους, ούτε τις αναλαμβάνει, με την επιφύλαξη των αμοιβαίων χρηματοοικονομικών εγγυήσεων για την από κοινού εκτέλεση ενός συγκεκριμένου έργου*». Η εν λόγω ρήτρα υιοθετήθηκε με σκοπό να εμποδίσει τα κράτη-μέλη να αναλαμβάνουν υπερβολικά ρίσκα, κατά τη λήψη οικονομικών αποφάσεων, διασφαλίζοντας ότι το κόστος από τις συγκεκριμένες αποφάσεις δεν θα το επωμιστεί το σύνολο των κρατών μελών της Ένωσης αλλά οι

³⁶ είναι αμερόληπτος και ανεξάρτητος φορέας που προάγει τη χρηστή διοίκηση και καλεί τα θεσμικά όργανα και τους οργανισμούς της Ε.Ε. να λογοδοτήσουν σε περίπτωση που παρανομήσουν

³⁷ διασφαλίζει ότι κατά την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων των Ευρωπαίων πολιτών από τα όργανα της Ε.Ε. προστατεύεται η ιδιωτική τους ζωή

³⁸ διασφαλίζει τη σωστή εφαρμογή των κανόνων προστασίας των προσωπικών δεδομένων, σε όλη την Ε.Ε και παράλληλα προωθεί τη συνεργασία των εθνικών αρχών προστασίας προσωπικών δεδομένων εντός της Ε.Ε.

ίδιες. Με αυτό το τρόπο περιορίζεται ο «ηθικός κίνδυνος»³⁹ και ενισχύεται η αυτοπειθαρχία τους. Μετά τη κρίση το απόλυτο της εφαρμογής της ρήτρας μη διάσωσης εξετάστηκε εκ νέου και με τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας και εν μέρει κάμφθηκε. Ωστόσο ακόμα και σε αυτή τη περίπτωση η προσφυγή της Χώρας στο Μηχανισμό συνοδεύεται από επιβολή σκληρών μέτρων και υψηλού βαθμού εποπτεία.

Όσον αφορά τους δημοσιονομικούς κανόνες της Ένωσης αυτοί αποτυπώνονται πρωτίστως στο άρθρο 126 παρ. 2 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 12 (Σχετικά με την διαδικασία του υπερβολικού ελλείματος) το οποίο είναι προσαρτημένο στην Ενοποιημένη απόδοση της ΣΛΕΕ και ορίζουν ότι τα κράτη μέλη πρέπει να αποφεύγουν τη δημιουργία υπερβολικά μεγάλων ελλειμάτων. Παράλληλα ανατίθεται στην Επιτροπή η παρακολούθηση της τήρησης των παρακάτω κριτηρίων:

α) Ο λόγος μεταξύ του προβλεπόμενου ή υφισταμένου δημοσιονομικού ελλείματος, του κράτους μέλους, προς το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν του δεν πρέπει να υπερβαίνει το 3%, εκτός εάν ο λόγος αυτός σημειώνει ουσιαστική και συνεχή πτώση και έχει φθάσει σε επίπεδο παραπλήσιο της τιμής αναφοράς ή εναλλακτικά, η υπέρβαση της τιμής αναφοράς είναι απλώς έκτακτη και προσωρινή και ο λόγος παραμένει κοντά στην τιμή αναφοράς,

β) ο λόγος του δημοσίου χρέους, του κράτους μέλους, προς το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν του δεν πρέπει υπερβαίνει το 60%, εκτός εάν ο λόγος μειώνεται επαρκώς και πλησιάζει την τιμή αναφοράς με ικανοποιητικό ρυθμό.

Η ανάγκη αποτροπής υπερβολικών δημόσιων ελλειμάτων είναι εξαιρετική σημαντική για αυτό και οι ιθύνοντες της Ένωσης φρόντισαν να εκδώσουν και δευτερογενές δίκαιο το οποίο αποσαφήνισε και συμπλήρωσε τις σχετικές διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου. Το εν λόγω νομικό κείμενο είναι το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης και αποτελείται από το Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 17^{ης} Ιουνίου και

³⁹ Ο Stephen Mihm και ο Nouriel Roubini ορίζουν ως ηθικό κίνδυνο την προθυμία κάποιου να αναλάβει κάποια ρίσκα- και συγκεκριμένα υπερβολικά ρίσκα-τα οποία κανονικά θα απέφυγε, απλώς και μόνο επειδή ξέρει ότι κάποιος άλλος θα επωμιστεί τις τυχόν αρνητικές επιπτώσεις της απόφασής του, αν δεν τον απαλλάξει κιόλας από αυτές

δυο Κανονισμούς του Συμβουλίου⁴⁰. Οι εμπλεκόμενοι σε αυτό δεσμεύονται πολιτικά να ακολουθήσουν τις προβλέψεις του. Όσον αφορά τα κράτη μέλη δεσμεύονται να διατηρήσουν μακροπρόθεσμα μια ισοσκελισμένη ή πλεονασματική δημοσιονομική κατάσταση και να λάβουν όλα εκείνα τα μέτρα προκειμένου να επανέλθουν στους στόχους τους σε περίπτωση που αποκλίνουν από αυτούς.

Το ΣΣΑ περιλαμβάνει δύο διαδικασίες: Η μία έχει προληπτικό χαρακτήρα, είναι γνωστή ως «*Σύστημα Πολυμερούς Εποπτείας*»⁴¹ και στηρίζεται στο άρθρο 121 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τον Κανονισμό με αριθμ. ΕΚ 1466/97 ενώ η δεύτερη αποτρεπτικό χαρακτήρα αναφέρεται ως «*Διαδικασία του Υπερβολικού Ελλείματος*»⁴² και στηρίζεται στο άρθρο 126 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το κανονισμό 1497/97⁴³.

Η χρηματοπιστωτική κρίση της περιόδου 2007-2009 αποκάλυψε επιπλέον προβλήματα στο συντονισμό των οικονομικών πολιτικών των χωρών της Ευρωζώνης. Το μέγεθος το μακροοικονομικών και δημοσιονομικών ανισορροπιών ανάμεσα στα κράτη μέλη αύξησε το μέγεθος της κρίσης και ώθησε τους ηγέτες της Ευρωζώνης στη διαμόρφωση της νέας οικονομικής διακυβέρνησης (new economic governance) με βασικό χαρακτηριστικό την ενίσχυση της μακροοικονομικής και δημοσιονομικής πειθαρχίας.

⁴⁰ Ο Κανονισμός 1466/97 επικεντρώνεται στην εποπτεία της δημοσιονομικής κατάστασης και τον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών και ο 1467/97 στην εφαρμογή της διαδικασίας του υπερβολικού ελλείματος

⁴¹ Στη προληπτική διαδικασία οι χώρες μέλη της Ένωσης υποβάλλουν προγράμματα σταθερότητας, εφόσον έχουν υιοθετήσει το ευρώ και προγράμματα σύγκλισης, εφόσον δεν το έχουν υιοθετήσει ώστε το Συμβούλιο να εντοπίζει και να αποτρέπει εγκαίρως τυχόν εμφάνιση υπερβολικών δημοσιονομικών ελλειμάτων στα κράτη μέλη.

⁴² Στην αποτρεπτική διαδικασία εφόσον αποφασιστεί η έναρξη της διαδικασίας υπερβολικού ελλείματος η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συντάσσει έκθεση. Επί της έκθεσης τοποθετείται αρχικά η οικονομική και δημοσιονομική επιτροπή διατυπώνοντας τη γνώμη της. Παράλληλα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή απευθύνει γνώμη στο εν λόγω κράτος ενημερώνοντας σχετικά το ECOFIN το οποίο και αποφασίζει σχετικά. Το ECOFIN, εφόσον κρίνει ότι πρέπει να παρέμβει απευθύνει σύσταση στο κράτος να λάβει μέτρα εντός χρονικού περιθωρίου που δεν υπερβαίνει τους 4 μήνες. Εμμονή του παρανομούμενου κράτους στη μη λήψη μέτρων μπορεί να οδηγήσει στη λήψη από μέρους του συμβουλίου των προβλεπόμενων από το άρθρο 126 παρ. 11 της ΣΛΕΕ κυρώσεων

⁴³ Βλ. σχετ. Βαβούρας Ι, Βαβούρα Χ, 2019 :Οικονομική Πολιτική p.853

Οι πυλώνες της νέας αυτής διακυβέρνησης ήταν αρχικά δύο,⁴⁴ και πυρήνας αυτής της προσπάθειας υπήρξε ένα σύνολο νομικών κειμένων⁴⁵ το αποκαλούμενο ως «Πακέτο των Έξι». Βασικά στοιχεία αυτού: α) αποτελεσματικότερη προληπτική και διορθωτική δράση στον τομέα της δημοσιονομικής εποπτείας, διαμέσου της ενδυνάμωσης της ΣΣΕ, β) θέσπιση ελάχιστων προϋποθέσεων όσον αφορά τα δημοσιονομικά πλαίσια των κρατών-μελών και γ) πρόληψη των μακροοικονομικών ανισορροπιών αλλά και των ανισορροπιών ανταγωνιστικότητας. Παράλληλα με το εν λόγω κείμενο αυστηροποιήθηκε το πλαίσιο εφαρμογής κυρώσεων

Το «Πακέτο των Έξι» συμπληρώθηκε μεταγενέστερα από το «Πακέτο των Δύο» και το οποίο αποσκοπούσε στην περαιτέρω ενίσχυση του συντονισμού και της εποπτείας των δημοσιονομικών πολιτικών των κρατών μελών της Ευρωζώνης.

Τέλος εισήχθη και ο τρίτος πυλώνας της νέας οικονομικής διακυβέρνησης (η Συνθήκη για τη Σταθερότητα, τον Συντονισμό και τη Διακυβέρνηση στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση) που είναι γνωστή ως «Δημοσιονομικό Σύμφωνο» με τέσσερις βασικούς στόχους α) τη διασφάλιση ισοσκελισμένων ή και πλεονασματικών εθνικών προϋπολογισμών β) την ενίσχυση του κύρους των προτάσεων ή συστάσεων τις οποίες υποβάλλει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή όταν τα δημόσια ελλείματα των κρατών μελών της Ευρωζώνης παραβιάζουν το κριτήριο του ελλείματος στο πλαίσιο της ΔΥΕ γ) τη βελτίωση του συντονισμού και της σύγκλισης των εθνικών οικονομικών πολιτικών και δ) την καθιέρωση κανόνων διακυβέρνησης της Ευρωζώνης⁴⁶

1.3.4 Ευρωπαϊκή Νομισματική Πολιτική

Αρμόδιο για την άσκηση νομισματικής πολιτικής εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών προεξέχουσας αυτού η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Πρωταρχικός του στόχος είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών στην Ευρωζώνη. Οι αποφάσεις που λαμβάνει είναι σύμφωνες με τις αρχές της

⁴⁴ «η δημοσιονομική πολιτική» και οι «μακροοικονομικές ανισορροπίες»

⁴⁵ πέντε κανονισμούς και μια οδηγία το οποίο άρχισε να τίθεται σε ισχύ 13 Δεκεμβρίου 2011

⁴⁶ Βλ. σχετ. Βαβούρας Ι, Βαβούρα Χ, 2019 :Οικονομική Πολιτική p.884

οικονομίας της ανοιχτής αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό που ευνοεί την αποτελεσματική κατανομή των πόρων ⁴⁷ Τρεις είναι οι γραμμές που διέπουν τη λειτουργία του συστήματος. Οι αρχές της ανεξαρτησίας, της διαφάνειας και της λογοδοσίας.

Σύμφωνα με το άρθρο 130 παρ. 1 της ΣΛΕΕ «Κατά την άσκηση των εξουσιών και την εκτέλεση των καθηκόντων και υποχρεώσεων που τους ανατίθενται από τις συνθήκες και το Καταστατικό του ΕΣΚΤ και της ΕΚΤ, ούτε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ούτε οι εθνικές κεντρικές τράπεζες, ούτε κανένα μέλος των οργάνων λήψης αποφάσεων των ιδρυμάτων αυτών δεν ζητάει ούτε δέχεται υποδείξεις από τα θεσμικά ή λοιπά όργανα ή οργανισμούς από την κυβέρνηση κράτους μέλους ή άλλο όργανο». Στο πλαίσιο της υποχρέωσης του να λογοδοτεί στα όργανα της Ένωσης υποβάλλει εκθέσεις τόσο στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο όσο και στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Αυτές οι εκθέσεις αναφέρονται στο τρόπο άσκησης της νομισματικής πολιτικής κατά το τρέχον και προηγούμενο έτος. Πλην των προαναφερόμενων εκθέσεων προς τα επίσημα Όργανα της Ένωσης και προκειμένου να διασφαλιστεί η διαφάνεια στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής δημοσιεύονται και προς το κοινό αντίστοιχες εκθέσεις ανά τρίμηνο.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα προκειμένου να πραγματοποιήσει το ρόλο της ως εφαρμοστής της νομισματικής πολιτικής έχει υιοθετήσει μια στρατηγική δύο πυλώνων οι οποίοι λειτουργούν συμπληρωματικά μεταξύ τους. Ο πρώτος (οικονομική ανάλυση) αποσκοπεί στην εκτίμηση των προσδιοριστικών παραγόντων στην εξέλιξη των τιμών δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην πραγματική οικονομική δραστηριότητα και τις χρηματοοικονομικές συνθήκες ενώ ο δεύτερος (νομισματική ανάλυση) έχει μακρύτερο ορίζοντα και αποσκοπεί στον προσδιορισμό των μακροπρόθεσμων πληθωριστικών τάσεων⁴⁸

1.3.5 Μέσα άσκησης νομισματικής πολιτικής της Ευρωπαϊκή Κεντρικής Τράπεζας

⁴⁷ Άρθρο 127 παρ. 1 της Συνθήκης Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης

⁴⁸ Βλ σχετ.Βαβούρας Ι, Βαβούρα Χ, 2019 :Οικονομική Πολιτική σελ. 823-829

Οι συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς επίσης το καταστατικό της Τράπεζας προβλέπουν ότι για την άσκηση της νομισματικής πολιτικής χρησιμοποιούνται παραδοσιακά μέσα ⁴⁹ αλλά και άλλα μέσα νομισματικού ελέγχου εφόσον οι συνθήκες το απαιτήσουν⁵⁰. Ωστόσο και σε αυτό το νομικό κείμενο⁵¹ αποτυπώνεται η δέσμευση της ΕΚΤ αλλά και των υπόλοιπων εθνικών τραπεζών « να μην παράσχουν πιστωτικές διευκολύνσεις σε θεσμικά και λοιπά όργανα ή οργανισμούς της Ένωσης, κεντρικών διοικήσεων, περιφερειακών τοπικών ή άλλων δημόσιων αρχών, άλλων οργανισμών δημοσίου δικαίου ή δημόσιων επιχειρήσεων των κρατών μελών» Τους απαγορεύει επίσης την απευθείας αγορά χρεογράφων από τους ίδιους οργανισμούς και φορείς».

1.3.5.1 Συμβατικά μέσα άσκησης νομισματικής πολιτικής

Μέχρι και το ξέσπασμα της κρίσης η άσκηση της νομισματικής πολιτικής γινότανε με συμβατικά μέσα τα οποία συνίστανται στην διαμόρφωση επιτοκίων βάσει των οποίων ο χρηματοπιστωτικός τομέας (εμπορικές τράπεζες) μπορούν να δανείζονται ή να καταθέτουν χρήματα στην ΕΚΤ. Τα κυριότερα από αυτά είναι:

α) Οι πράξεις ανοιχτής αγοράς: διενεργούνται είτε έκτακτα είτε προγραμματισμένα ανάλογα με τους σκοπούς θέλει η τράπεζα να καλύψει. Με αυτές επηρεάζονται τα επιτόκια και η ρευστότητα στην αγορά. Κυριότερες εξ αυτών είναι: α) οι πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης οι οποίες αποτελούν το βασικότερο μέσο άσκησης νομισματικής πολιτικής παρέχοντας το 70% των αναγκών ρευστότητας του τραπεζικού συστήματος της ευρωζώνης β) πράξεις πιο μακροπρόθεσμης χρηματοδότησης, οι οποίες σε αντίθεση με τις προηγούμενες που πραγματοποιούνται μία φορά την εβδομάδα και έχουν διάρκεια, κατά κανόνα, μιας εβδομάδας, πραγματοποιούνται μια φορά το μήνα και διάρκεια 3 μηνών. Ο όγκος τους είναι πολύ μικρότερος από τις προαναφερόμενες αλλά μαζί με αυτές αποτελούν τις συνήθεις πράξεις ανοιχτής αγοράς του ευρωσυστήματος. Σε αυτή τη κατηγορία ανήκουν και i)

⁴⁹ άρθρο 18, 19 του Καταστατικού Ευρωπαϊκού Κεντρικού Συστήματος Τραπεζών

⁵⁰ άρθρο 20 του Καταστατικού Ευρωπαϊκού Κεντρικού Συστήματος Τραπεζών

⁵¹ άρθρο 21 παρ. 1 του Καταστατικού Ευρωπαϊκού Κεντρικού Συστήματος Τραπεζών

οι πράξεις εξομάλυνσης των βραχυχρόνιων διακυμάνσεων της ρευστότητας και ii) οι διαρθρωτικές πράξεις οι οποίες διενεργούνται εκτάκτως όποτε κρίνεται αναγκαίο από την τράπεζα και αποτελούν απειροελάχιστο ποσοστό της εν λόγω κατηγορίας.

β) Οι πάγιες διευκολύνσεις: πρόκειται για διευκολύνσεις οι οποίες παρέχονται από τις εθνικές κεντρικές τράπεζες σε πιστωτικά ιδρύματα για την άντληση ρευστότητας είναι διαθέσιμες ανά πάσα στιγμή (πάγιες) και παρέχουν στα πιστωτικά ιδρύματα οριακή χρηματοδότηση για την εξασφάλιση ρευστότητας διάρκειας μιας ημέρας i) είτε με τη μορφή δανείων, έναντι ασφάλειας επαρκών επιλέξιμων στοιχείων ενεργητικού, ii) είτε καταθέτοντας χρηματικά ποσά στην κεντρική τράπεζα για μία μόνο ημέρα αποκομίζοντας το σχετικό επιτόκιο.

γ) Υποχρέωση των πιστωτικών ιδρυμάτων να τηρούν ως ελάχιστο αποθεματικό, σε λογαριασμούς τους στην ΕΚΤ και στις υπόλοιπες εθνικές τράπεζες, ένα συγκεκριμένο ποσοστό των καταθέσεων των πελατών τους. Το ύψος του ποσού καθορίζεται α) από τα στοιχεία του ενεργητικού της τράπεζας β) το ποσοστό αυτού, που πρέπει να διατηρείται ως αποθεματικό, και καθορίζεται με απόφαση της ΕΚΤ. Τα αποθεματικά παραμένουν στις κεντρικές τράπεζες και λαμβάνουν τόκο βάσει του επιτοκίου των πράξεων της κύριας αναχρηματοδότησης του ευρωσυστήματος

1.3.5.2 Μη συμβατικά μέσα άσκησης νομισματικής πολιτικής

Στη επόμενη φάση της, η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 έλαβε τη μορφή της κρίσης χρέους για τις χώρες της Ευρωζώνης. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα οδηγήθηκε στο να υιοθετήσει και μη συμβατικά μέσα, άσκησης νομισματικής πολιτικής. Τα μέσα αυτά είναι τα εξής:

α) Προγράμματα αγοράς περιουσιακών στοιχείων. Το πρώτο από αυτά τα προγράμματα ήταν το (Securities Markets Programme) SMP το οποίο προέβλεπε την αγορά κρατικών ομολόγων στη δευτερογενή αγορά καθώς οποιαδήποτε παρέμβαση στην πρωτογενή αγορά αποτελούσε παραβίαση των συνθηκών της Ένωσης. Παράλληλα προχώρησε στην αγορά καλυμμένων ομολογιών μέσω των προγραμμάτων (Covered Bond Purchase Programme) CBPP και CBPP2. Τα ως άνω προγράμματα, τα

οποία ήταν έκτακτα, λόγω της κρίσης χρέους της περιόδου εφαρμόστηκαν ανά διαστήματα από το 2009 έως και το 2012 οπότε και περατώθηκαν. Η τράπεζα ικανοποιημένη από τα αποτελέσματα εφαρμογής τέτοιου είδους προγραμμάτων έχει διατηρήσει στα εργαλεία της προγράμματα με παρόμοια χαρακτηριστικά όπως είναι το

i) τακτικό πρόγραμμα αγοράς στοιχείων ενεργητικού (APP) το οποίο χωρίζεται σε 4 επιμέρους προγράμματα:

ia) το πρόγραμμα αγοράς ομολόγων του επιχειρηματικού τομέα (CSPP)

ib) το πρόγραμμα αγοράς στοιχείων του ενεργητικού του δημόσιου τομέα (PSPP),

ic) το πρόγραμμα αγοράς τίτλων καλυπτόμενων από περιουσιακά στοιχεία (ABSPP)

id) το πρόγραμμα αγοράς καλυμμένων ομολογιών (CBPP3)⁵²

ii) το έκτακτο πρόγραμμα αγοράς στοιχείων ενεργητικού λόγω πανδημίας (PEPP)⁵³

β) Οριστικές Νομισματικές Συναλλαγές (OMT). Είναι η δυνατότητα που απέκτησε η ΕΚΤ, μετά από απόφαση του Διοικητικού της Συμβουλίου η οποία ελήφθη 2 Αυγούστου του 2012 να παρεμβαίνει με οριστικές συναλλαγές του Ευρωσυστήματος στην δευτερογενή αγορά κρατικών ομολόγων, με σκοπό να διασφαλισθεί η κατάλληλη μετάδοση της ενιαίας νομισματικής πολιτικής. Χαρακτηριστικά του εν λόγω προγράμματος ήταν: i) ότι δεν προέβλεπε πιστωτικό όριο για το ύψος των συναλλαγών και ότι παρείχε απεριόριστη ρευστότητα σε χώρες μέλη της Ζώνης, υπό κάποιες προϋποθέσεις, εκ των οποίων βασική ήταν η χώρα-λήπτης να έχει ενταχθεί σε προληπτικό ή πλήρες πρόγραμμα μακροοικονομικής προσαρμογής των Ευρωπαϊκών Μηχανισμών EFSM και ESM, και υπό τους αυστηρούς όρους που το πρόγραμμα αυτό έθετε, ii) ότι το Ευρωσύστημα και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αποδέχονταν να έχουν την ίδια αντιμετώπιση (*pari passu*) με τους ιδιώτες ή άλλους πιστωτές για τα ομόλογα τα οποία εκδίδονταν από τις χώρες ζώνης του ευρώ και αγοράζονταν από το Ευρωσύστημα μέσω του προαναφερόμενου μηχανισμού, iii) το εν λόγω πρόγραμμα παρέμενε ενεργό μέχρι και τη επίτευξη των στόχων του, εφόσον το Διοικητικό Συμβούλιο της τράπεζας έκρινε πως εφαρμόζονταν πλήρως οι όροι του προγράμματος

⁵² (“ECB: Asset purchase programmes,” n.d.)

⁵³ (“ECB: Pandemic emergency purchase programme (PEPP),” n.d.)

και δεν ανέκυπτε θέμα μη συμμόρφωσης της χώρας-λήπτη στο πρόγραμμα προληπτικής ή πλήρους μακροοικονομικής προσαρμογής⁵⁴

γ) Πράξεις μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης. Πρόκειται για τρεις σειρές πράξεων οι οποίες ανακοινωθήκαν η πρώτη (TLTRO) 5 Ιουνίου 2014, η δεύτερη (TLTRO II) 10 Μαρτίου 2016 και η τρίτη και τελευταία (TLTRO III) στις 07 Μαρτίου 2019. Τα πιστωτικά ιδρύματα ήταν οι εν δυνάμει αποδέκτες των παραπάνω πράξεων και μέσω αυτών υπήρχε δυνατότητα μακροπρόθεσμης χρηματοδότησής τους με ελκυστικές προϋποθέσεις. Σκοπός των πράξεων ήταν να τονώσουν το τραπεζικό δανεισμό στην πραγματική οικονομία για αυτό και το ποσό δανεισμού, σε όλες τις σειρές πράξεων, αλλά και το ύψος του επιτοκίου στις δύο τελευταίες σειρές (TLTRO II) και (TLTRO III) διαμορφώθηκε ανάλογα με το ύψος των χορηγούμενων δανείων του ωφελούμενου πιστωτικού ιδρύματος προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις και νοικοκυριά⁵⁵,

δ) Όργανο Προστασίας της μετάδοσης (TPI). Ανακοινώθηκε τον Ιούλιο του 2022 με σκοπό να χρησιμοποιηθεί ως εφεδρική γραμμή άμυνας για την εξομάλυνση της νομισματικής πολιτικής. Επιτρέπει αγορές τίτλων στη δευτερογενή αγορά, υπό προϋποθέσεις⁵⁶. Οι τίτλοι που αγοράζονται μέσω αυτού του μηχανισμού εκδίδονται από χώρες που οι συνθήκες χρηματοδότησης τους επιδεινώνονται χωρίς αυτό να δικαιολογείται από τα θεμελιώδη μεγέθη τους⁵⁷. Το Διοικητικό Συμβούλιο της Τράπεζας αποφασίζει για το αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις ενεργοποίησης του οργάνου προστασίας αλλά και για τη διακοπή του εξετάζοντας, στη δεύτερη περίπτωση, εάν έχουν μειωθεί οι πιθανότητες μετάδοσης της κρίσης δανεισμού ή ότι η επιδείνωση των συνθηκών χρηματοδότησης της χώρας οφείλεται σε πρόβλημα με τα θεμελιώδη μεγέθη της. Και σε αυτό το πρόγραμμα η ΕΚΤ αποδέχεται για τον εαυτό της το ρόλο του μη προνομιούχου δανειστή για τα ομόλογα τα οποία πρόκειται να αγοράσει.

⁵⁴ (“ECB: Technical features of Outright Monetary Transactions,” n.d.)

⁵⁵ δεν λαμβάνονται υπόψη δάνεια για αγορά κατοικίας

⁵⁶ Τα κριτήρια επιλεξιμότητας είναι : α) η συμμόρφωση με το δημοσιονομικό πλαίσιο της Ε.Ε. β) η απουσία σοβαρών μακροοικονομικών ανισορροπιών γ) το βιώσιμο δημόσιο χρέος και δ) οι υγιείς και βιώσιμες μακροοικονομικές πολιτικές

⁵⁷ ECB: The Transmission Protection Instrument,” n.d.

ε) Παροχή ενδείξεων σχετικά με τη μελλοντική κατεύθυνση νομισματικής πολιτικής. Είναι μια πρακτική η οποία ξεκίνησε από τον Ιούλιο του 2013. Αποτέλεσε σημαντική αλλαγή της στρατηγικής επικοινωνίας της τράπεζας καθώς πλέον δεν παρέχει μόνο ενημέρωση για το πώς αξιολογεί το διοικητικό συμβούλιο της τις υφιστάμενες οικονομικές συνθήκες και τους κινδύνους για τη σταθερότητα τιμών σε μεσοπρόθεσμο διάστημα αλλά και τις συνέπειες που θα έχει η αξιολόγηση αυτή στη μελλοντική νομισματική πολιτική⁵⁸

⁵⁸ (“Ευρωπαϊκή νομισματική πολιτική | Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση | Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,” n.d.)

Κεφάλαιο 2. Εμπειρική Διερεύνηση: Προσδιοριστικοί παράγοντες δημοσίου χρέους (1995-2023).

Στο παρόν κεφάλαιο αντλούμε σύνολα δεδομένων από την Τράπεζα της Ελλάδος, την Eurostat και την ΕΛΣΤΑΤ που αφορούν, μεταξύ άλλων, α) το δημόσιο χρέος, β) το εμπορικό και υπηρεσιών ισοζύγιο, γ) το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, γ) το ιδιωτικό χρέος και τις καθυστερήσεις του, δ) την ιδιωτική αποταμίευση, ε) τις ακαθάριστες πάγιες επενδύσεις, στ) το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ, ζ) την τελική καταναλωτική δαπάνη και η) την ανεργία, τα οποία αφού επεξεργαστούμε και καταγράψουμε σε χρονολογικές σειρές θα τα συγκρίνουμε διαχρονικά και συνδυαστικά μεταξύ τους, προκειμένου να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα για να απαντήσουμε στο κατά πόσο ήταν αποτελεσματικές οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης χρέους στην Ελλάδα το 2010.

Στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου σχολιάζουμε τα ευρήματα της ερευνά μας για την περίοδο προ κρίσης (1995-2008) ενώ στο τρίτο μέρος αυτού σχολιάζουμε τα αντίστοιχα ευρήματα της περιόδου 2009-2023, περίοδο στην οποία εμπεριέχονται τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής αλλά και ο covid 19.

2.1 Η Ελληνική οικονομία την περίοδο 1995-2008

2.1.1 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της περιόδου από το έτος 1995 μέχρι και το έτος 2008, που ξέσπασε η κρίση, παρουσίασε αυξητική πορεία. Ξεκίνησε από 93.064 εκατομμύρια ευρώ κατά το 1995 (σε σταθερές τιμές) και κατέληξε στον τριπλασιασμό του στα 241.990 εκατομμύρια ευρώ το 2008, χρονιά μεγιστοποίησης του για την περίοδο. Κατόπιν περαιτέρω επεξεργασίας των στοιχείων από την προσέγγιση της δαπάνης παρατηρούμε ότι το μέρος του Ακαθάριστου Εγχωρίου Προϊόντος που αφορά την τελική καταναλωτική δαπάνη τριπλασιάστηκε και από 79.835 εκατομμύρια ευρώ το 1995 έφτασε τα 213.182 εκατομμύρια ευρώ στο τέλος της περιόδου. Αντίστοιχου μεγέθους αύξηση παρατηρείται τόσο στην καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών αλλά και της Γενικής Κυβέρνησης. Οι

βασικότεροι λόγοι που συνέβαλλαν στην αύξηση αυτή ήταν: η σημαντική άνοδος του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών και η αύξηση της απασχόλησης και των μεταβιβαστικών πληρωμών προς ορισμένες ευπαθείς ομάδες πληθυσμού. Όσον αφορά τον Ακαθάριστο Σχηματισμό Κεφαλαίου της περιόδου αυτός εκκίνησε από 20.913 εκατομμύρια ευρώ το 1995 και αυξήθηκε σταδιακά στα 59.315 εκατομμύρια ευρώ το 2008. Από τα παραπάνω στοιχεία προκύπτει ότι παρόλο που η συγκεκριμένη χρονική περίοδο ευνοούσε την προσπάθεια της χώρας να υιοθετήσει μια ισόρροπη ανάπτυξη προωθώντας πόρους στη δημιουργία υποδομών και στην ενίσχυση επενδύσεων, αντιθέτως προωθήθηκαν, στη πλειοψηφία τους, για την αγορά καταναλωτικών αγαθών, κυρίως εισαγόμενων, των οποίων η αξία κατά το ίδιο χρονικό διάστημα υπερδιπλασιάστηκε από 21.109 εκατομμύρια ευρώ το 1995, σε 87.039 εκατομμύρια ευρώ το 2008. Αναφορικά με τις εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών από την οικονομία παρατηρούμε ότι και σε αυτόν τον τομέα παρουσιάστηκε σημαντική αύξηση, από 13.425 εκατομμύρια ευρώ το 1995 σε 56.533 εκατομμύρια ευρώ το 2008, ωστόσο το χάσμα ανάμεσα στις εισαγωγές και εξαγωγές παρέμεινε πολύ μεγάλο αυξάνοντας περαιτέρω το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι το 1995 η χρηματική αξία των εξαγωγών αντιπροσώπευε το 14,4% της αξίας του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος της περιόδου ενώ η αξία των εισαγωγών για το ίδιο χρονικό διάστημα αποτελούσε το 22,6%. Τα προαναφερόμενα ποσοστά στο τέλος της εξεταζόμενης περιόδου (2008) διαμορφώθηκαν στο 23,3% για την αξία των εξαγωγών και 35,9% για την αντίστοιχη αξία των εισαγωγών. Το τελευταίο αυτό στοιχείο (αύξηση των εξαγωγών κατά (+8,9%) σε σύγκριση με την αύξηση των εισαγωγών κατά (+13,3%) επιβεβαιώνει για άλλη μια φορά τον εισαγωγικό προσανατολισμό της ελληνικής οικονομίας για την εξεταζόμενη περίοδο⁵⁹.

Πίνακας 2.1.1
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1995-2008

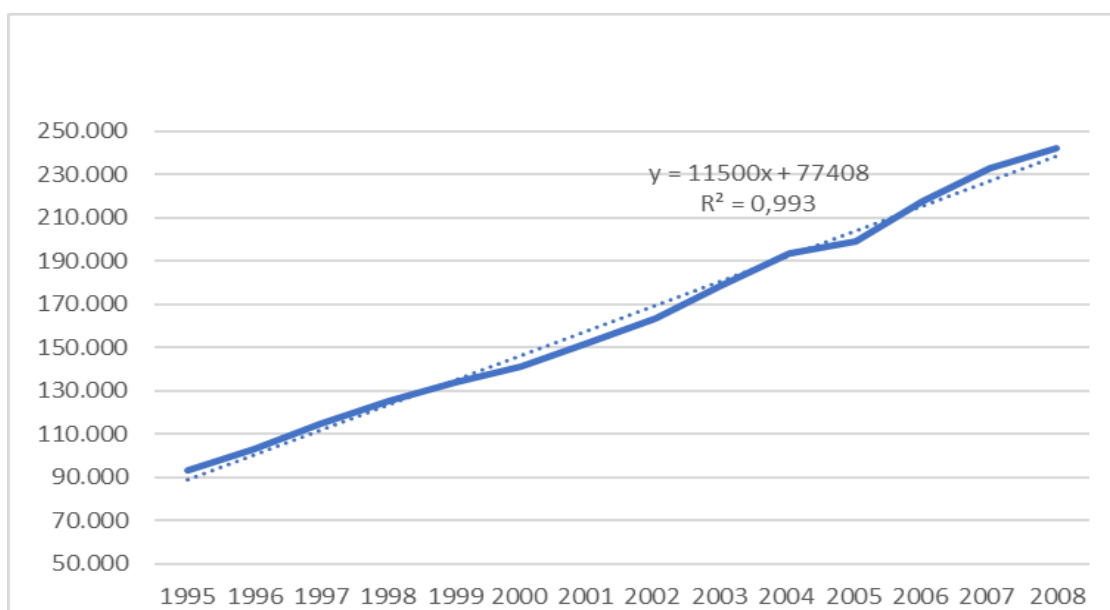
⁵⁹ (“ΕΛΣΤΑΤ-Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (1995-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Κωδ. ESA 10**	I. Τρέχουσες τιμές	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΛΑΙΑΝΗΣ														
P.1	Τέλη καταναλωτικής δαπάνης	79.835	88.167	96.804	105.846	113.340	120.277	129.169	139.552	149.790	161.123	171.701	183.767	198.611	213.182
P.2	Νοικοκυριών	61.120	67.843	74.093	81.344	86.405	91.511	97.608	105.106	112.780	120.707	128.557	136.001	147.079	159.108
B.1	ΜΚΙΕΝ	2.156	2.182	2.427	2.585	2.880	2.974	3.077	3.017	3.091	3.310	3.256	3.854	3.783	3.931
D.21	Γενικής Κυβέρνησης	16.559	18.143	20.284	21.918	24.055	25.792	28.483	31.429	33.918	37.106	39.889	43.911	47.750	50.143
D.31	Ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου	20.913	24.063	25.742	31.535	32.310	36.478	39.101	40.456	48.975	49.024	44.031	56.975	63.133	59.315
	Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου	18.573	21.423	23.165	29.707	32.780	34.805	37.648	38.581	45.307	47.257	41.500	51.602	60.528	57.627
P.3	Μεταβολή αποθεμάτων / Αποσπίσεις μόνων διαθέσιμα τμημάτων	2.340	2.640	2.578	1.829	-471	1.673	1.453	1.875	3.668	1.767	2.531	5.373	2.604	1.688
	Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	13.425	14.721	18.609	20.414	25.762	33.502	34.683	32.877	33.177	40.115	42.463	46.130	52.403	56.533
	Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	21.109	23.914	26.443	32.533	37.623	49.009	50.759	49.424	53.037	56.546	58.953	69.010	81.453	87.039
	ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΞΟΔΗΜΑΤΟΣ														
P.5	Αμοιβές εξαρτημένης εργασίας	27.204	29.634	33.762	37.459	40.742	43.482	46.906	54.048	59.461	64.138	68.271	73.066	78.441	82.947
P.51g	Ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα / μικτό εισόδημα	56.938	62.970	69.156	75.278	78.405	81.914	87.971	91.232	100.724	110.096	110.449	120.884	128.313	131.822
P.52.P.53	Φόροι επί της παραγωγής και των εισαγωγών	11.577	13.098	14.743	15.649	17.534	18.676	19.585	21.198	21.888	22.707	23.898	26.961	29.548	30.720
P.6	Επιδότησεις	2.654	2.665	2.948	3.124	2.892	2.824	2.268	3.017	3.169	3.225	3.375	3.050	3.607	3.499
P.7	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΙΣΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ σε αγοραίες τιμές	93.064	103.037	114.712	125.263	133.789	141.247	152.194	163.461	178.905	193.716	199.242	217.862	232.695	241.990

Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

Διάγραμμα 2.1.1

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1995-2008 (σε τρέχουσες τιμές)

2.1.2 Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου

Όσον αφορά στον εν λόγω τομέα⁶⁰ τη μερίδα του λέοντος, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, έχουν οι κατοικίες. Το 1995 περίπου το 30% του ακαθάριστου παγίου κεφαλαίου που δημιουργήθηκε προερχόταν από την κατασκευή των κατοικιών. Η αξία

⁶⁰ Ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου συνίσταται στην απόκτηση πάγιων στοιχείων ενεργητικού από παραγωγούς κατοίκους, μείον τις πωλήσεις πάγιων στοιχείων ενεργητικού κατά τη διάρκεια μιας δεδομένης περιόδου, συν ορισμένες προσθήκες στην αξία των μη παραχθέντων περιουσιακών στοιχείων που πραγματοποιούνται από την παραγωγική δραστηριότητα παραγωγών ή θεσμικών μονάδων(“Ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, τρέχουσες τιμές - Data Europa EU,” n.d.)

αυτή, σε τρέχουσες τιμές ανερχόταν σε 7.732 εκατομμύρια ευρώ, σε σύνολο 18.573 εκατομμυρίων ευρώ της συνολικής αξίας του ακαθάριστου παγίου κεφαλαίου. Από την έναρξη της περιόδου (1995) σε όλα τα επενδυτικά αγαθά παρατηρείται μια αύξηση του δείκτη. Στα μεταλλικά προϊόντα και μηχανήματα η αξία του κεφαλαίου που σχηματίστηκε, από 2.852 εκατομμύρια ευρώ το 1995, σχεδόν πενταπλασιάστηκε, στα 12.569 εκατομμύρια ευρώ το 2008. Αύξηση αντίστοιχου μεγέθους εμφάνισε και το πόσο που επενδύθηκε στον εξοπλισμό μεταφορών από 1.720 σε 10.204 εκατομμύρια ευρώ. Παρ' όλα αυτά και το 2008 ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου στο τομέα των κατοικιών εξακολουθεί να κατέχει τη μερίδα του λέοντος καθώς αφορά το 30% του συνολικού ποσού του έτους⁶¹. Αυτή η ετήσια αύξηση του κεφαλαίου ελάχιστα στηρίζεται στην αποταμίευση από το εσωτερικό. Αντιθέτως χρηματοδοτήθηκε κυρίως από τη λήψη δανείων από το εξωτερικό. Το 1995 η καθαρή λήψη δανείων από το εξωτερικό ήταν 2.106 εκατομμύρια ευρώ ενώ το 2008 είχε φτάσει τα 34.630 εκατομμύρια. Από την παράθεση των παραπάνω στοιχείων προκύπτει ότι η αλματώδη αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος την εν λόγω περίοδο χρηματοδοτήθηκε κυρίως από δάνεια προερχόμενα από το εξωτερικό⁶²

Πίνακας 2.1.2
Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου 1995-2008

Κωδ. ESA 10 ⁺	Ι. Τρέχουσες τιμές	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
P.5	Ακαθ. Σχηματισμός Κεφαλαίου	20.913	24.063	25.742	31.535	32.310	36.478	39.101	40.456	48.975	49.024	44.031	56.975	63.133	59.315	
P.51g	Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου κατά επενδυτικό αγαθό	Αγροτικά προϊόντα	56	32	37	48	44	74	81	85	91	74	92	106	86	130
		Μεταλλικά προϊόντα, μηχανήματα	2.852	3.678	4.171	5.325	7.132	7.888	7.694	8.120	7.902	9.231	7.841	8.896	9.994	12.569
		Εξοπλισμός μεταφορών	1.720	2.128	2.469	4.190	3.658	3.794	5.416	5.915	8.134	5.492	5.197	7.939	11.997	10.204
		Κατοικίες	7.732	8.606	8.364	11.015	11.868	12.662	12.046	13.215	16.104	19.332	17.512	21.868	25.203	19.630
		Άλλες κατασκευές	4.959	5.564	6.401	7.237	7.828	8.254	10.069	8.594	10.372	10.264	7.703	9.086	8.889	10.993
		Άλλα προϊόντα	1.253	1.415	1.722	1.891	2.252	2.134	2.341	2.652	2.704	2.865	3.155	3.708	4.360	4.101
	Σύνολο	18.573	21.423	23.165	29.707	32.780	34.805	37.648	38.581	45.307	47.257	41.500	51.602	60.528	57.627	
P.52, P.53	Μεταβολή αποθεμάτων / Αποκτήσεις μείον διαθέσιμα τιμαλών	2.340	2.640	2.578	1.829	-471	1.673	1.453	1.875	3.668	1.767	2.531	5.373	2.604	1.688	

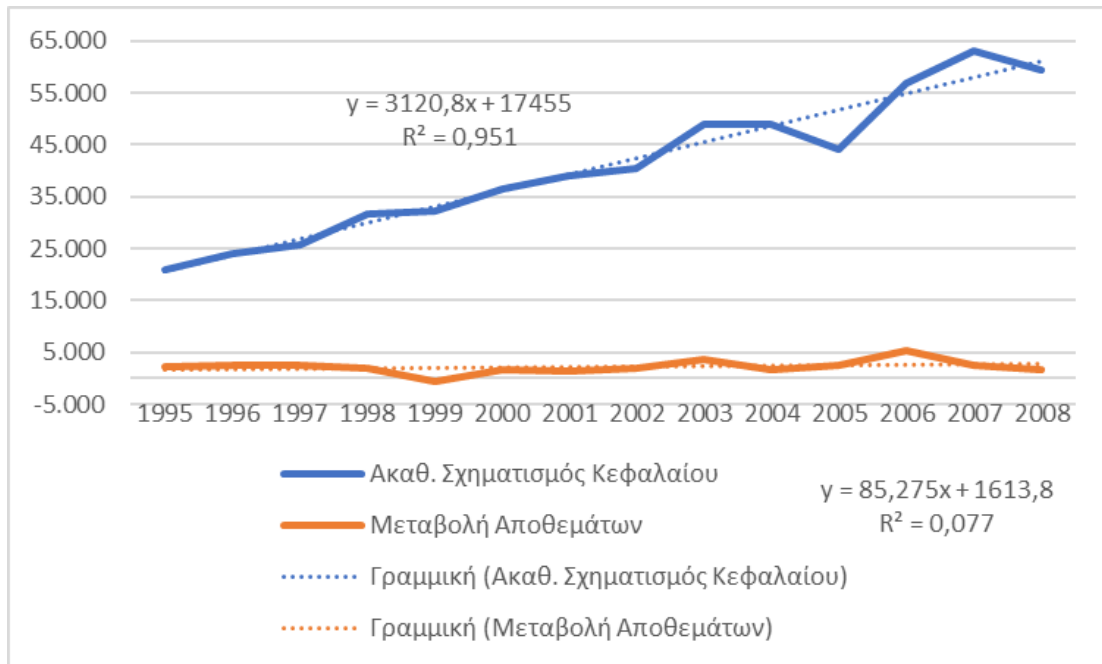
Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

Διάγραμμα 2.1.2

⁶¹ (“ΕΛΣΤΑΤ-Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου (1995-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

⁶² (“ΕΛΣΤΑΤ-Βασικά Μακροοικονομικά μεγέθη (1995-2022),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου, μεταβολή αποθεμάτων 1995-2008 (σε τρέχουσες τιμές)

2.1.3 Βασικά Μακροοικονομικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας

Παρατηρώντας τα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη της περιόδου όπως αποτυπώνονται στους πίνακες της ελληνικής στατιστικής αρχής και έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (σε τρέχουσες τιμές) τριπλασιάστηκε από 93.064 εκατομμύρια ευρώ το 1995 στα 241.995 εκατομμύρια ευρώ το 2008. Λίγο μικρότερη σε αναλογία αύξηση εντοπίζεται στο καθαρό εθνικό διαθέσιμο εισόδημα της περιόδου. Από 84.848 εκατομμύρια ευρώ το 1995, το 2008 αυξήθηκε κατά 2,5 φορές με αποτέλεσμα να ανέλθει στα 197.780,7 εκατομμύρια ευρώ. Καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου το μεγαλύτερο ποσοστό κατευθυνόταν προς την τελική καταναλωτική δαπάνη, η οποία από 79.835 εκατομμύρια ευρώ στην αρχή της περιόδου εκτοξεύθηκε στα 213.182 εκατομμύρια ευρώ στο τέλος αυτής. Από την άλλη μεριά η πορεία της καθαρής αποταμίευσης δεν παρουσίασε σημαντικές διακυμάνσεις. Σε κανένα έτος της περιόδου δεν ξεπέρασε τα 6.500 εκατομμύρια ευρώ. Αντιθέτως τα τελευταία έτη πριν από την έναρξη της κρίσης

υπήρξε αρνητική και το κενό χρηματοδότησης που δημιουργήθηκε καλύφθηκε από δάνεια⁶³

Πίνακας 2.1.3.
Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη 1995-2008

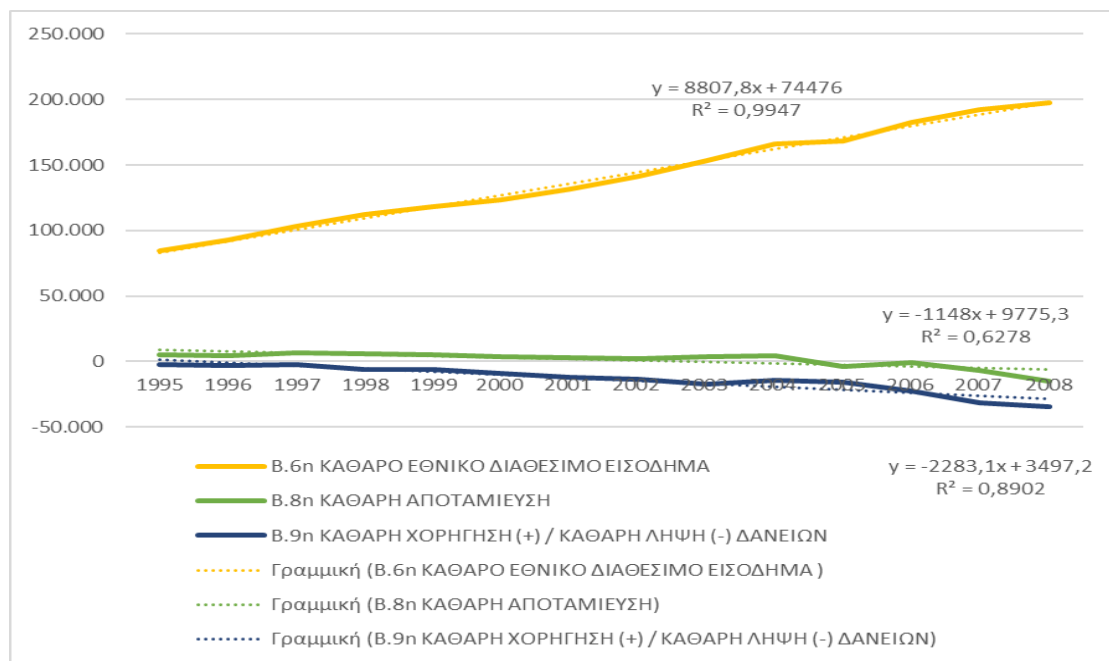
Κωδ. ΕΣΑ 10 ⁹ *		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
B.1*g	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΙΣΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ σε αγοραίες τιμές	93.064	103.037	114.712	125.263	133.789	141.247	152.194	163.461	178.905	193.716	199.242	217.862	232.695	241.990
D.1.D.3.D.4	Πρωτογενή εισοδήματα που εισπράττονται από την αλλοδαπή	4.946	4.597	4.669	5.056	5.457	6.438	5.209	5.101	5.884	6.206	6.793	6.780	8.119	9.030
D.1.D.2.D.4	Πρωτογενή εισοδήματα που πληρώνονται στην αλλοδαπή	2.608	2.823	2.746	3.193	3.636	4.979	4.446	3.688	6.509	7.282	9.234	10.822	14.114	16.238
B.5*g	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ σε αγοραίες τιμές	95.402	104.810	116.635	127.126	135.610	142.706	152.958	164.874	178.280	192.640	196.802	213.819	226.699	234.783
P.51c	Αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου	12.758	14.079	15.437	17.120	18.691	20.437	22.311	24.171	25.880	27.467	28.564	31.159	33.561	36.364
B.5*n	ΚΑΘΑΡΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ σε αγοραίες τιμές	82.643	90.731	101.198	110.006	116.919	122.269	130.646	140.703	152.400	165.173	168.238	182.660	193.138	198.419
D.5.D.6.D.7	Τρίγωνα μεταβιβάσεις που εισπράττονται από την αλλοδαπή	3.096	3.067	2.973	3.524	3.225	3.311	3.235	2.680	2.959	2.953	3.034	3.233	3.111	3.346
D.5.D.6.D.7	Τρίγωνα μεταβιβάσεις που πληρώνονται στην αλλοδαπή	892	1.006	1.084	1.715	1.920	2.001	2.027	1.944	2.086	2.274	3.041	3.107	4.329	3.985
B.6n	ΚΑΘΑΡΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	84.848	92.792	103.087	111.815	118.225	123.578	131.855	141.439	153.272	165.851	168.231	182.786	191.921	197.780
P.3	Τελική καταναλωτική δαπάνη	79.835	88.167	96.804	105.846	113.340	120.277	129.169	139.552	149.790	161.123	171.701	183.767	198.611	213.182
B.8n	ΚΑΘΑΡΗ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗ	5.013	4.625	6.283	5.969	4.884	3.301	2.686	1.887	3.482	4.728	-3.470	-981	-6.690	-15.402
D.9	Κεφαλαιακές μεταβιβάσεις που εισπράττονται από την αλλοδαπή	1.078	2.098	1.804	2.324	2.388	3.511	2.006	1.081	2.062	2.846	3.268	4.804	5.302	4.303
D.9	Κεφαλαιακές μεταβιβάσεις που πληρώνονται στην αλλοδαπή	43	50	48	58	63	87	126	145	130	152	188	208	300	309
P.5	Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου	20.913	24.063	25.742	31.535	32.310	36.478	39.101	40.456	48.975	49.024	44.031	56.975	63.133	59.315
P.51c	Αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου	12.758	14.079	15.437	17.120	18.691	20.437	22.311	24.171	25.880	27.467	28.564	31.159	33.561	36.364
B.9n	ΚΑΘΑΡΗ ΧΟΡΗΓΗΣΗ (+) / ΚΑΘΑΡΗ ΛΗΨΗ (-) ΔΑΝΕΙΩΝ	-2.106	-3.311	-2.267	-6.181	-6.409	-9.316	-12.224	-13.462	-17.680	-14.135	-15.858	-22.201	-31.260	-34.360

Πηγή: <http://www.statistics.gr/>

Διάγραμμα 2.1.3

Καθαρό Εθνικό Διαθέσιμο Εισόδημα, Καθαρή Αποταμίευση, Καθαρή Χορήγηση (+) καθαρή Λήψη(-) Δανείων

⁶³ (“ΕΛΣΤΑΤ-Βασικά Μακροοικονομικά μεγέθη (1995-2022),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

2.1.4 Εμπορικό & Υπηρεσιών Ισοζύγιο

Καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου η αξία των εισαγωγών (αγαθών και υπηρεσιών) υπερέβαινε την αξία των εξαγωγών. Το 1995 η εν λόγω διαφορά σε τρέχουσες τιμές ήταν 7.685 εκατομμύρια ευρώ ενώ το 2008 ξεπέρασε τα 30.000 εκατομμύρια ευρώ και ανήλθε στα 30.507 εκατομμύρια. Στοιχείο που επιβεβαιώνει τον εισαγωγικό προσανατολισμό της οικονομίας ήταν το γεγονός πως αν και το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν της τριπλασιάστηκε η διαφορά ανάμεσα στις εισαγωγές και τις εξαγωγές της σχεδόν τετραπλασιάστηκε. Σημαντικά στοιχεία μπορούμε να αντλήσουμε και από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των εμπορικών μας συναλλαγών με το εξωτερικό κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Οι εισαγωγές μας αφορούσαν κυρίως αγαθά και πολύ λιγότερες υπηρεσίες. Το 1995 η αξία των αγαθών, προς εισαγωγή, σε σχέση με αυτή των υπηρεσιών, αντιστοιχούσε για κάθε ένα (1) ευρώ υπηρεσιών σε επτά (7) ευρώ αγαθών. Από την άλλη μεριά τα αντίστοιχα ποιοτικά χαρακτηριστικά των εξαγωγών διαφοροποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της περιόδου. Το 1995 για κάθε 1 ευρώ που εισπράτταμε από εξαγωγή υπηρεσιών αντιστοιχούσε σε είσπραξη 1,70 ευρώ από εξαγωγή αγαθών. Αναλογία που αντιστράφηκε και το 1999 βλέπουμε για πρώτη φορά τα έσοδα από την εξαγωγή υπηρεσιών να υπερβαίνουν αυτά από την εξαγωγή

αγαθών. Η πρωτοκαθεδρία της παροχής υπηρεσιών⁶⁴, στο τομέα εξαγωγών διατηρήθηκε μέχρι και το τέλος της εν θέματι περιόδου καθώς η χώρα το 2008 για κάθε ένα ευρώ που εισέπραττε από εξαγωγή υπηρεσιών εισέπραττε μόνο 77 λεπτά από αντίστοιχη εξαγωγή αγαθών.⁶⁵

Πίνακας 2.1.4
Εμπορικό & Υπηρεσιών Ισοζύγιο 1995-2008 (εκατομμύρια ευρώ)

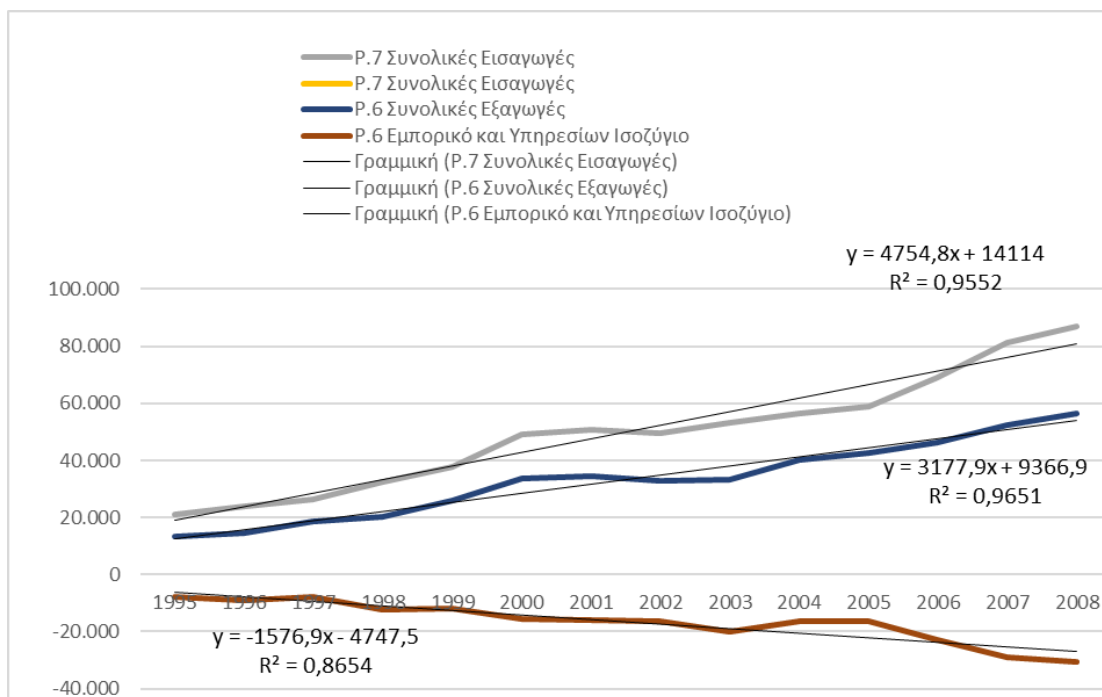
Κωδ. ESA 10**	I. Τρέχουσες τιμές	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
P.71	Αγαθά	18.478	21.422	22.746	28.450	30.462	38.560	39.510	40.163	44.512	46.865	49.146	58.037	68.990	72.636
P.72	Υπηρεσίες	2.631	2.492	3.697	4.083	7.162	10.449	11.248	9.261	8.525	9.682	9.807	10.974	12.463	14.403
P.7	Εισαγωγές εκ των οποίων Διατάξεις μονίμων κατοίκων στην αλλοδαπή	21.109	23.914	26.443	32.533	37.623	49.009	50.759	49.424	53.037	56.546	58.953	69.010	81.453	87.039
		1.149	1.109	1.632	1.979	3.761	4.949	4.631	2.349	2.336	2.310	2.446	2.333	2.436	2.679
P.61	Αγαθά	8.596	9.136	10.253	10.852	11.904	14.783	15.222	14.388	14.067	15.907	17.721	20.450	23.384	24.680
P.62	Υπηρεσίες	4.829	5.585	8.356	9.562	13.858	18.718	19.461	18.489	19.110	24.208	24.742	25.680	29.020	31.853
P.6	Εξαγωγές εκ των οποίων Διατάξεις μη μόνιμων κατοίκων στην οικονομική επικράτεια	13.425	14.721	18.609	20.414	25.762	33.502	34.683	32.877	33.177	40.115	42.469	46.130	52.403	56.533
		4.194	4.314	6.328	7.103	8.296	10.060	10.330	10.283	9.493	10.348	10.729	11.337	11.319	11.636
	Ισοζύγιο εξαγωγών - εισαγωγών	-7.685	-9.193	-7.834	-12.119	-11.861	-15.507	-16.075	-16.548	-19.860	-16.431	-16.490	-22.830	-29.049	-30.507

Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

Διάγραμμα 2.1.4.1
Εμπορικό & Υπηρεσιών Ισοζύγιο 1995-2008 (τρέχουσες τιμές, εκατομ. ευρώ)

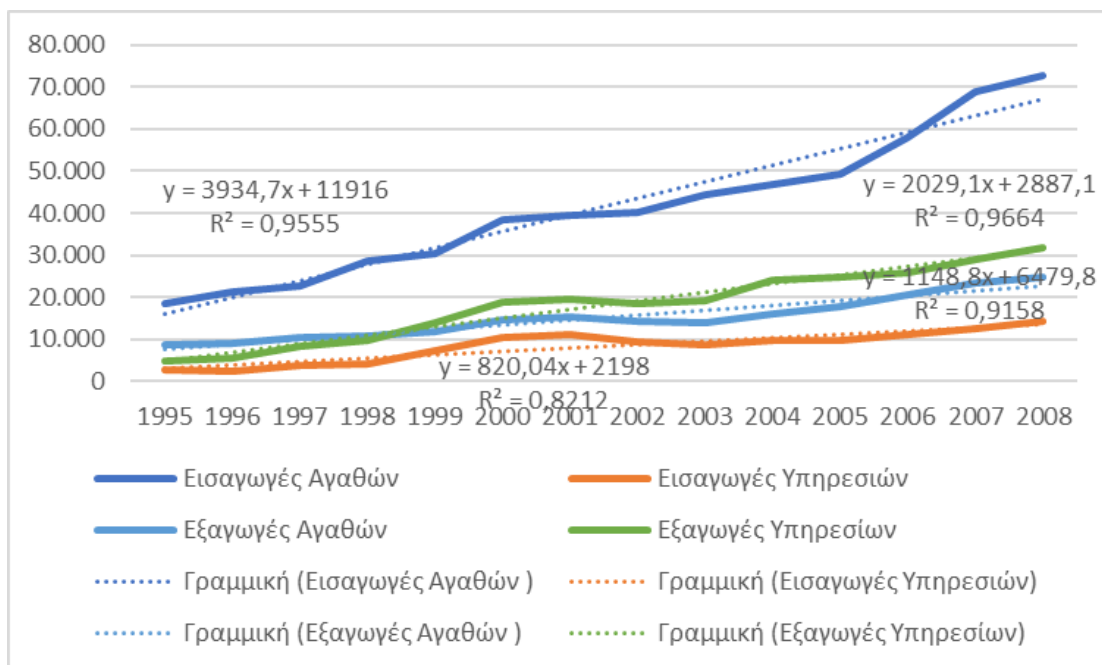
⁶⁴ σημαντικό ρόλο στις εξαγωγές της χώρας στο τομέα των υπηρεσιών έπαιξε η παροχή ναυτιλιακών και τουριστικών υπηρεσιών

⁶⁵ (“ΕΛΣΤΑΤ-Εισαγωγές-Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (1995-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Διάγραμμα 2.1.4.2

Εισαγωγές-Εξαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών 1995-2008 (σε τρέχουσες τιμές, εκατ. ευρώ)

2.1.5 Κατά κεφαλή μεγέθη περιόδου

Η οικονομική ανάπτυξη της χρονικής περιόδου 1995-2008 αποτυπώθηκε και στα κατά κεφαλή οικονομικά μεγέθη της Χώρας. Έτσι λοιπόν το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν από 8.811 ευρώ το 1995, το 2008 εκτινάχθηκε στα 21.845 ευρώ (σε αγοραίες τιμές). Όσον αφορά τα υπόλοιπα κατά κεφαλήν εθνικά εισοδήματα, το ακαθάριστο και το καθαρό, από 9.032 και 7.824 ευρώ, στην αρχή της εξεταζόμενης περιόδου στο τέλος αυτής είχαν εκτοξευτεί στα 21.194 και 17.911 ευρώ αντίστοιχα⁶⁶.

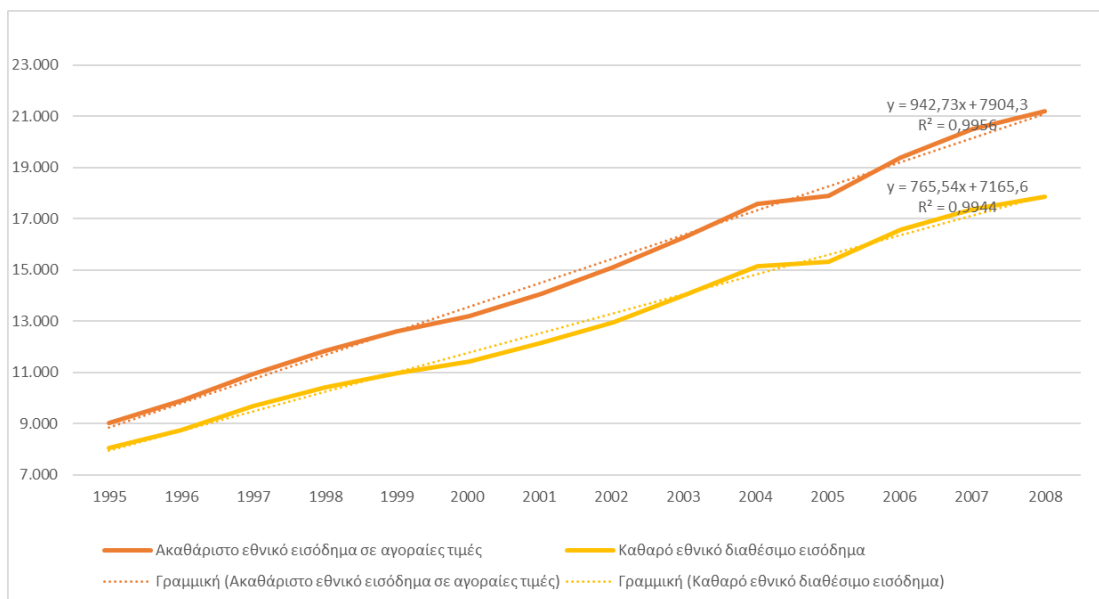
Πίνακας 2.1.5
Κατά κεφαλή μεγέθη περιόδου 1995-2008 (σε ευρώ)

Κωδ. ESA 10**		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	Συνολικός πληθυσμός στο μέσο του έτους	10.562.164	10.608.821	10.661.312	10.720.566	10.761.705	10.805.796	10.862.146	10.902.005	10.928.091	10.955.163	10.987.352	11.020.393	11.048.499	11.077.863
B.1 *g	Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν σε αγοραίες τιμές	8.811	9.712	10.760	11.684	12.432	13.071	14.011	14.994	16.371	17.683	18.134	19.769	21.061	21.845
B.5 *g	Ακαθάριστο εθνικό εισόδημα σε αγοραίες τιμές	9.032	9.880	10.940	11.858	12.601	13.206	14.082	15.123	16.314	17.584	17.912	19.402	20.519	21.194
B.5 *n	Καθαρό εθνικό εισόδημα σε αγοραίες τιμές	7.824	8.552	9.492	10.261	10.864	11.315	12.028	12.906	13.946	15.077	15.312	16.575	17.481	17.911
B.6n	Καθαρό εθνικό διαθέσιμο εισόδημα	8.033	8.747	9.669	10.430	10.986	11.436	12.139	12.974	14.025	15.139	15.311	16.586	17.371	17.854

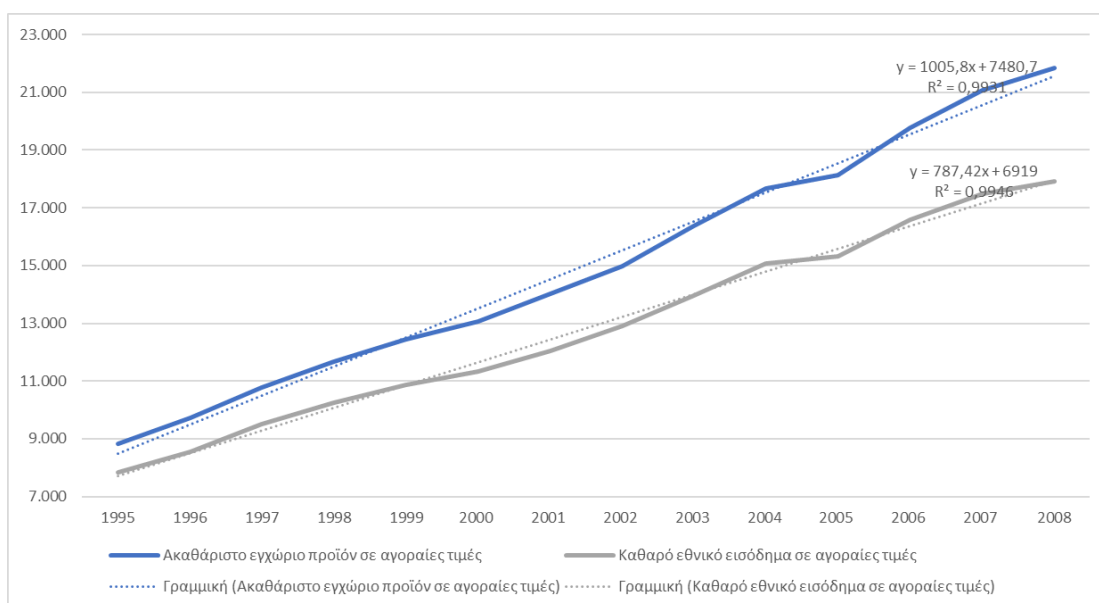
Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

Διάγραμμα 2.1.5.1
Κατά κεφαλή μεγέθη περιόδου 1995-2008 (σε ευρώ)

⁶⁶ (“ΕΛΣΤΑΤ-Κατά κεφαλή μεγέθη (1995-2022),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα) α

Διάγραμμα 2.1.5.2
Κατά κεφαλή μεγέθη περιόδου 1995-2008 (σε ευρώ)

2.1.6 Εξέλιξη δανείων και καθυστερήσεων

Το Δεκέμβριο του 2002 τα υπόλοιπα δανείων προς το σύνολο των εμπορικών και συνεταιριστικών τραπεζών, σε ατομική βάση εντός ισολογισμού, ήταν 88.124,203 εκατομμύρια ευρώ. Εξ' αυτών τα 8.796,653 εκατομμύρια ευρώ αφορούσαν

καταναλωτικά, τα 17.600,926 εκατομμύρια ευρώ στεγαστικά και τα υπόλοιπα 61.726,623 εκατομμύρια ευρώ επιχειρηματικά δάνεια. Το ύψος των μη εξυπηρετούμενων δανείων (προ προβλέψεων) για την ίδια χρονική περίοδο ανερχόταν στο 8,1% του συνόλου, ήτοι 7.145,431 εκατομμύρια ευρώ. Ανά κατηγορία δανείων το ως άνω ποσοστό διαμορφώθηκε ως εξής 8,8% (776,848 εκατομμύρια ευρώ) για τα καταναλωτικά, 6,9% (1.222,421 εκατομμύρια ευρώ) για τα στεγαστικά και 8,3% (5.146,62 εκατομμύρια ευρώ) για τα επιχειρηματικά. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η χρονική περίοδος 2002-2008 εντάσσεται σε μια ευρύτερη χρονική περίοδο που περιλαμβάνει την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} και την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα που οι πολιτικές εξελίξεις ωφέλησαν τη χρηματοπιστωτική αγορά σημαντικά. Χαρακτηριστικό της περιόδου, η αύξηση των χορηγήσεων με μικρές διορθώσεις ανά χρονικά διαστήματα. Προκειμένου να γίνει αντιληπτό το μέγεθος της πιστωτικής επέκτασης, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια πριν από την εκδήλωση της κρίσης, αναφέρεται ότι, από τον Δεκέμβριο του 2002 μέχρι και τον Δεκέμβριο του 2006 το υπόλοιπο των δανείων που χορηγήθηκε αυξήθηκε κατά 81.242,337 εκατομμύρια ευρώ και από τον Δεκέμβριο του 2006 έως και το τέλος του 2008 (στο μισό χρόνο) κατά 86.332,667 εκατομμύρια ευρώ. Αναφορικά με τη διάρθρωση των δανείων τον Δεκέμβριο του 2002 τα καταναλωτικά δάνεια αποτελούσαν μόνο το 10% των χορηγούμενων δανείων, το 20% των χορηγήσεων αφορούσε στεγαστικά δάνεια ενώ το υπόλοιπο 70% επιχειρηματικά. Με τη πάροδο της εξεταζόμενης περιόδου το ποσοστό των πιστώσεων που αφορούσε χρηματοδότηση καταναλωτικών αναγκών αυξήθηκε βαθμιαία στο 13-14%, όπου και σταθεροποιήθηκε μέχρι και το τέλος της περιόδου. Μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση παρουσίασε η στεγαστική πίστη που την ίδια χρονική περίοδο, μετά από αυξομειώσεις, κατέληξε να αποτελεί το 27% του όλου των δανείων. Η αύξηση σε απόλυτες τιμές και για τους δύο τύπους δανείων ήταν πολύ μεγάλη εάν λάβουμε υπόψη την αύξηση του συνόλου των δανείων για την ίδια χρονική περίοδο κατά 200.000 εκατομμύρια ευρώ περίπου. Όσον αφορά την κατηγορία των επιχειρηματικών δανείων μείωσαν τη συμμετοχή τους στο σύνολο των δανείων, από 70,05% στην αρχή της περιόδου στο 59,63% στο τέλος αυτής. Και σε αυτή την κατηγορία το υπόλοιπο των δανείων στο τέλος της περιόδου ήταν συγκριτικά

μεγαλύτερο σε σχέση με αυτό στην αρχή της, κατά 2,5 φορές, ωστόσο ή μεγέθυνση της κατηγορίας υπολείπεται αυτή των προηγούμενων δύο κατηγοριών των οποίων τα υπόλοιπα τετραπλασιάστηκαν. Το γεγονός αυτό δικαιολογείται από τις συνθήκες της συγκεκριμένης περιόδου. Η χώρα μόλις έχει ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση και οι συνθήκες που αυτή δημιουργεί όπως: η απελευθέρωση τραπεζικής πίστης, η παροχή ρευστότητας προς τα τραπεζικά ιδρύματα με πολύ χαμηλά επιτόκια, τα οποία μεταφέρονται ως ένα βαθμό και στις χορηγήσεις, η συναλλαγματική σταθερότητα, η δημοσιονομική σταθερότητα που διασφαλίζουν οι δημοσιονομικοί κανόνες της ένωσης και τέλος ο χαμηλός πληθωρισμός αλλάζουν την ψυχολογία του δανειζόμενου. Τα παραπάνω στοιχεία παρέχουν στα νοικοκυριά ασφάλεια για το τι μέλει γενέσθαι. Το αίσθημα αυτό τα ωθεί να χρησιμοποιήσουν τη λήψη δανείου, ως μέθοδο χρηματοδότησης, για την αγορά ακριβών καταναλωτικών αγαθών ή κατοικίας, απόφαση όχι ιδιαίτερα διαδεδομένη τα προηγούμενα χρόνια. Η τεράστια αύξηση του υπολοίπου των δανείων, σε συνδυασμό με την διάθεση των οικονομικών μονάδων, συνολικά, να αναλάβουν επιπλέον κίνδυνο θα μπορούσε να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι υπήρξε αντίστοιχη αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Συμπέρασμα το οποίο δεν επιβεβαιώνεται από τα επίσημα στοιχεία. Το ως άνω ποσοστό τον Δεκέμβριο του 2002 ανερχόταν στο 8,1% του συνόλου ενώ στο τέλος της εξεταζόμενης περιόδου (Δεκέμβριο 2008) μειώθηκε στο 5,7%. Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί η ελαστικότητα στις προϋποθέσεις για τη χορήγηση δανείων, καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου. Αυτό έδωσε τη δυνατότητα να αναχρηματοδοτηθεί κάθε είδος χρέος, αποφεύγοντας την πιθανότητα να οδηγηθεί στην κατηγορία του μη εξυπηρετούμενου⁶⁷.

Πίνακας 2.1.6

Εξέλιξη δανείων και καθυστερήσεων 2002-2008 (σε χιλ. ευρώ)

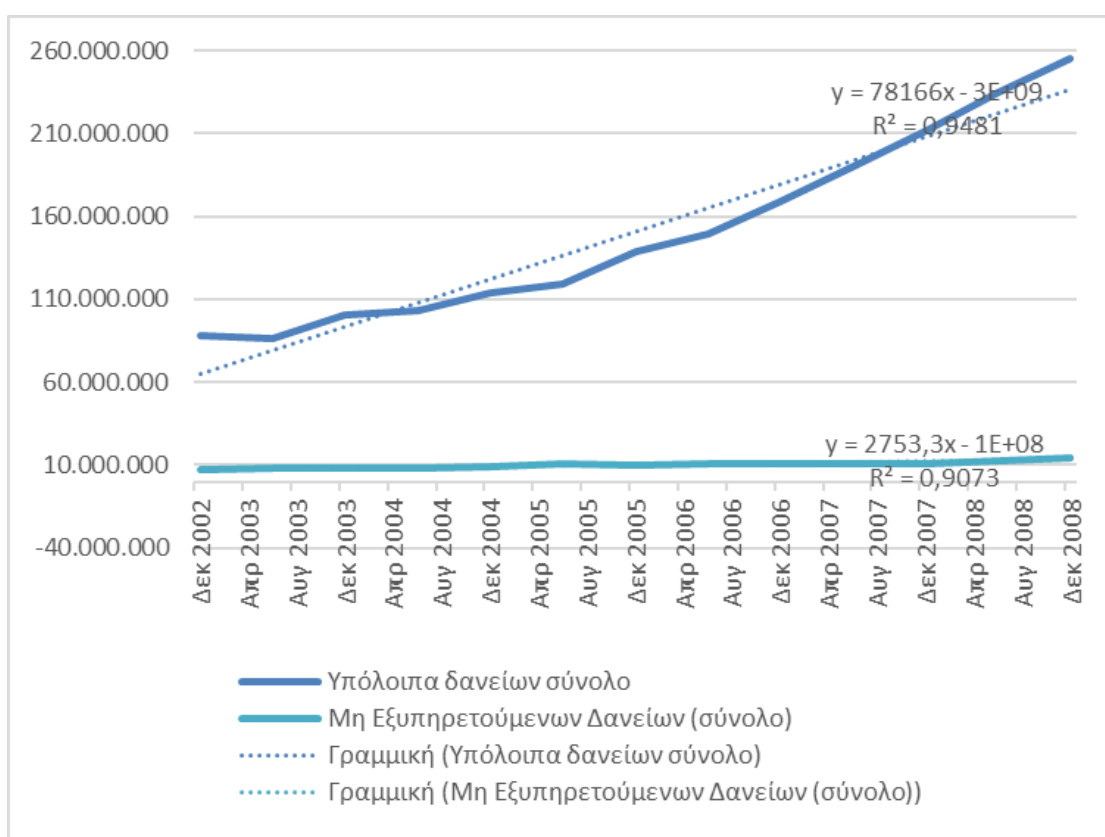
⁶⁷ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Εξέλιξη δανείων και καθυστερήσεων (2002-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

(ευρώ χιλ.)	Δεκ 2002	Ιουν 2003	Δεκ 2003	Ιουν 2004	Δεκ 2004	Ιουν 2005	Δεκ 2005	Ιουν 2006	Δεκ 2006	Ιουν 2007	Δεκ 2007	Ιουν 2008	Δεκ 2008
Υπόλοιπα δανείων (προ προβλέψεων)	88.124.203	86.136.552	100.473.209	103.688.293	113.363.039	119.522.627	139.151.965	149.828.937	169.366.540	190.252.907	212.197.329	235.146.602	255.699.207
Καταναλωτικά	8.796.653	9.767.685	11.590.903	13.627.914	15.979.509	18.568.525	19.406.636	21.260.948	24.705.803	27.039.219	29.960.668	32.860.136	34.411.933
Στεγαστικά	17.600.926	19.383.515	20.410.501	22.225.368	25.560.360	28.048.491	35.950.897	38.223.654	47.129.803	53.950.727	58.420.887	64.110.655	68.811.811
Επιχειρηματικά	61.726.623	56.985.352	68.471.799	67.835.011	72.429.170	72.895.611	83.794.021	90.345.135	97.530.934	109.262.961	123.815.838	138.145.811	152.475.463
Σύνολο Μη Εξυπηρετούμενων Δανείων (προ προβλέψεων)	7.145.431	7.929.291	8.800.717	8.930.000	9.026.195	10.420.269	10.019.879	10.720.462	10.486.229	11.198.485	11.072.546	12.560.686	14.622.982
Καταναλωτικά	776.848	891.973	952.319	1.158.626	1.179.963	1.604.570	1.545.692	1.767.382	1.729.342	1.758.877	1.894.543	2.222.126	2.979.399
Στεγαστικά	1.222.421	1.194.309	1.008.283	1.040.067	1.236.112	1.524.354	1.381.300	1.586.304	1.703.082	2.038.297	2.264.029	2.807.080	3.743.339
Επιχειρηματικά	5.146.162	5.843.008	6.850.115	6.731.307	6.629.120	7.291.345	7.091.381	7.366.776	7.063.805	7.421.311	6.973.974	7.531.480	7.900.244
% Μη εξυπηρετούμενα δάνεια ανά κατηγορία	8,1	9,2	8,0	8,2	7,9	8,7	7,2	7,2	6,2	5,9	5,2	5,3	5,7
Καταναλωτικά	8,8	9,1	8,2	8,5	7,4	8,6	8,0	8,3	7,0	6,5	6,1	6,8	8,7
Στεγαστικά	6,9	6,2	4,9	4,7	4,8	5,4	3,8	4,2	3,6	3,7	3,9	4,4	5,4
Επιχειρηματικά	8,3	10,3	8,8	9,3	9,2	10,0	8,5	8,2	7,2	6,8	5,6	5,5	5,2

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

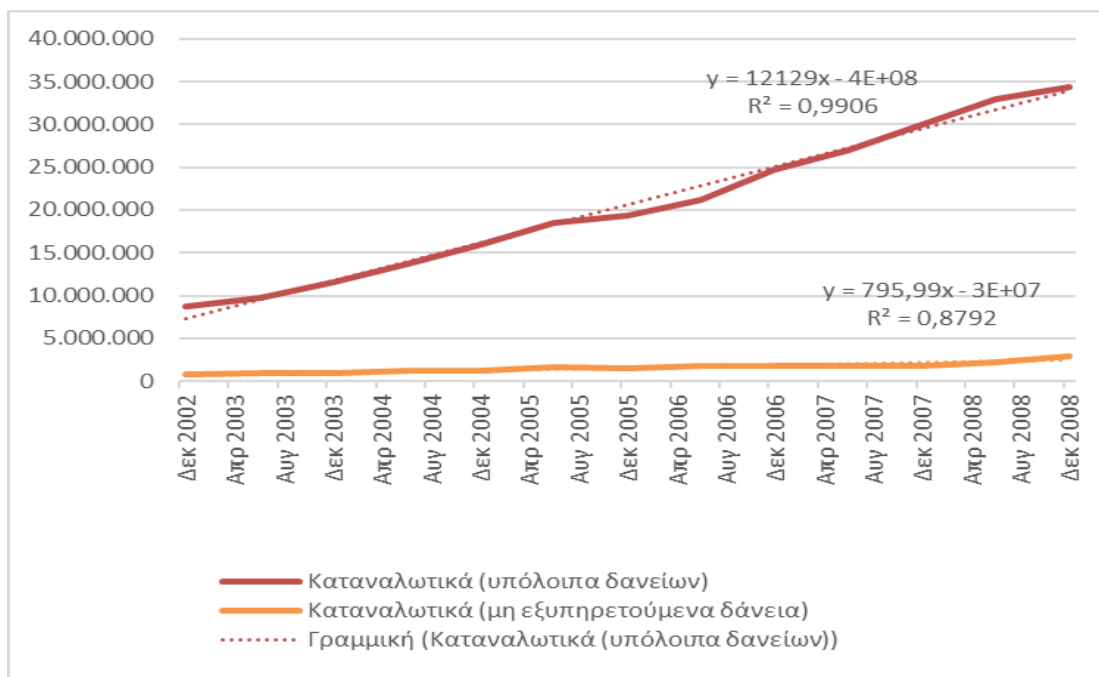
Διάγραμμα 2.1.6.1

Εξέλιξη δανείων και καθυστερήσεων 2002-2008 (σε χιλ. ευρώ)

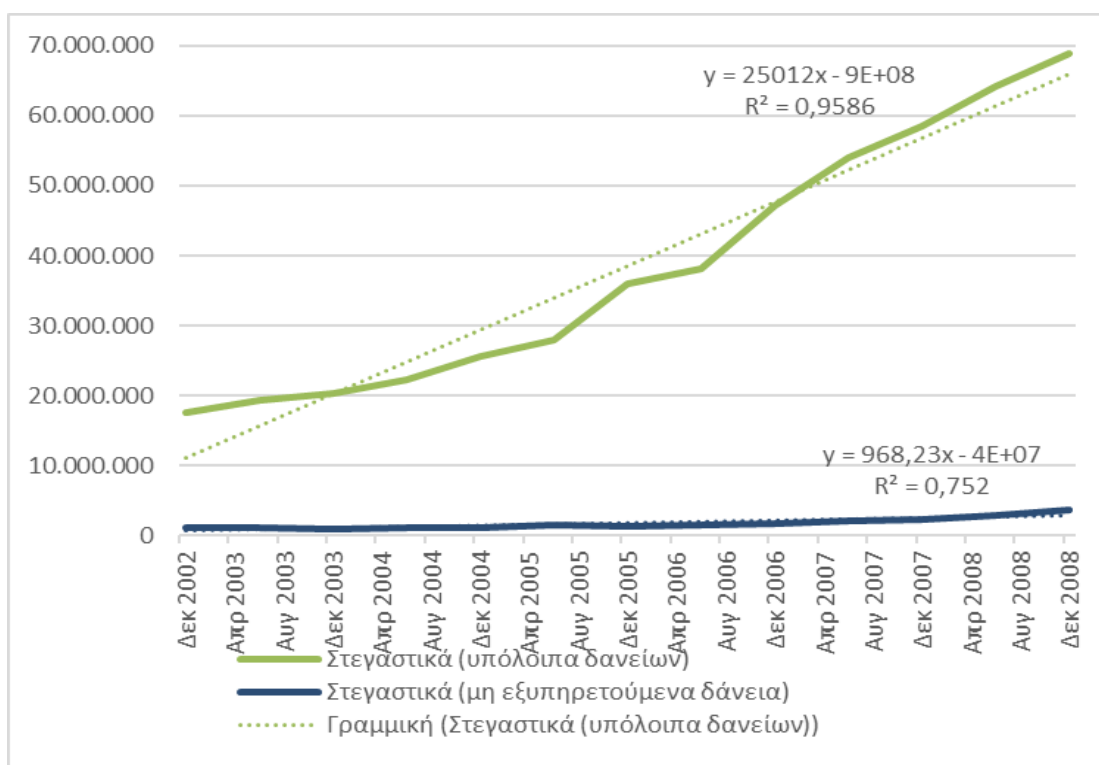
Διάγραμμα 2.1.6.2

Εξέλιξη συνόλου και καθυστερήσεων καταναλωτικών δανείων 2002-2008 (σε χιλ. ευρώ)

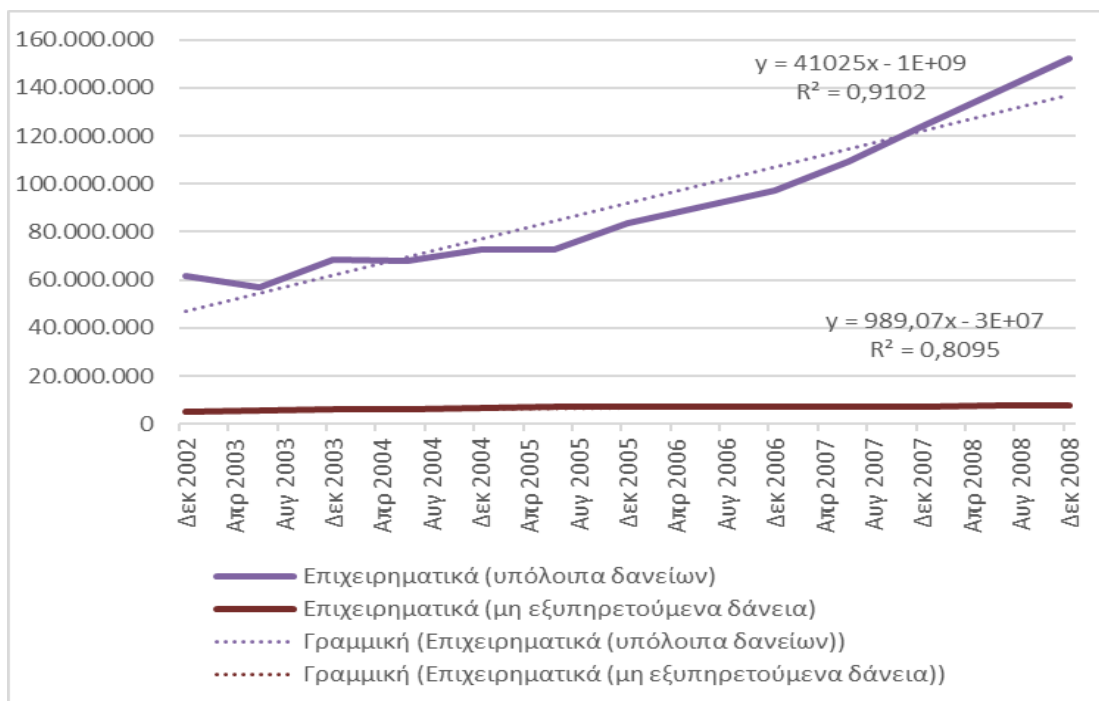
Διάγραμμα 2.1.6.3

Εξέλιξη συνόλου και καθυστερήσεων στεγαστικών δανείων 2002-2008 (σε χιλ. ευρώ)

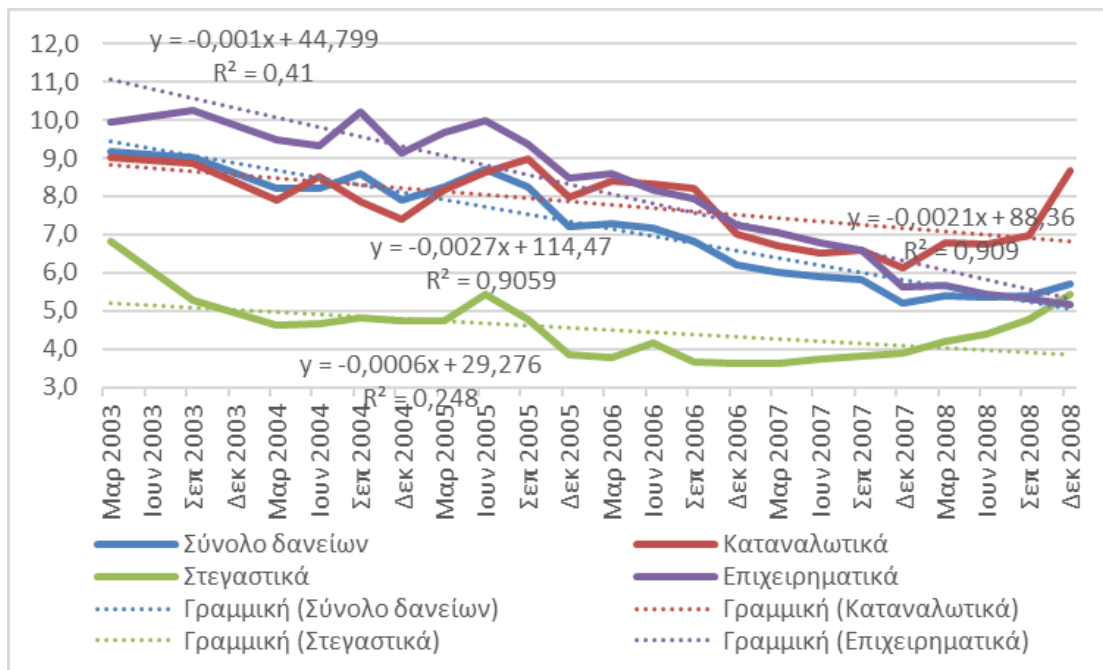
Διάγραμμα 2.1.6.4

Εξέλιξη συνόλου και καθυστερήσεων επιχειρηματικών δανείων 2002-2008 (σε χιλ. ευρώ)

Διάγραμμα 2.1.6.5

Ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων ανά κατηγορία 2002-2008

2.1.7 Τελική καταναλωτική δαπάνη

Το 1995 η τελική καταναλωτική δαπάνη⁶⁸ σε τρέχουσες τιμές ήταν 79.835 εκατομμύρια ευρώ. Το 76,56% (61.120 εκατομμύρια ευρώ) της δαπάνης αυτής αφορούσε δαπάνη νοικοκυριών, το 20,74% (16.559 εκατομμύρια ευρώ) δαπάνη της γενικής κυβέρνησης και μόνο το 2,70% (2.156 εκατομμύρια ευρώ) δαπάνη μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων που εξυπηρετούν νοικοκυριά. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο τη χρονική περίοδο 1995-2008 το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν της χώρας αυξήθηκε κατά 2,5 φορές. Αύξηση αντίστοιχου μεγέθους παρατηρείται και στην τελική καταναλωτική δαπάνη. Ωστόσο η αύξηση αυτή δεν διαχέεται ομοιόμορφα σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Έτσι ενώ η τελική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών αποτελούσε το 76,56 % του συνόλου το 1995 το ποσοστό αυτό μειώθηκε

⁶⁸ Η τελική καταναλωτική δαπάνη συνίσταται στις δαπάνες που πραγματοποιούνται από θεσμικές μονάδες μόνιμους κατοίκους για αγαθά ή υπηρεσίες που χρησιμοποιούνται για την άμεση ικανοποίηση των ατομικών αναγκών ή επιθυμιών ή των συλλογικών αναγκών των μελών της κοινότητας. Η καταναλωτική δαπάνη μπορεί να πραγματοποιηθεί στο εσωτερικό ή στο εξωτερικό. Η ιδιωτική τελική καταναλωτική δαπάνη περιλαμβάνει τα νοικοκυριά» και την τελική καταναλωτική δαπάνη των ΜΚΙΕΝ. Τα μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά είναι χωριστές νομικές οντότητες που εξυπηρετούν νοικοκυριά. (π.χ. συνδικαλιστικές οργανώσεις, επαγγελματικές ενώσεις, κ.λπ.) (“Τελική καταναλωτική δαπάνη νοικοκυριών και ΜΚΙΕΝ, τρέχουσες τιμές - Data Europa EU,” n.d.)

στο 74,63% το 2008. Αντίστοιχα το ποσοστό της καταναλωτικής δαπάνης της γενικής κυβέρνησης από 20,74% το 1995 αυξήθηκε στο 23,52% το 2008⁶⁹.

Πίνακας 2.1.7

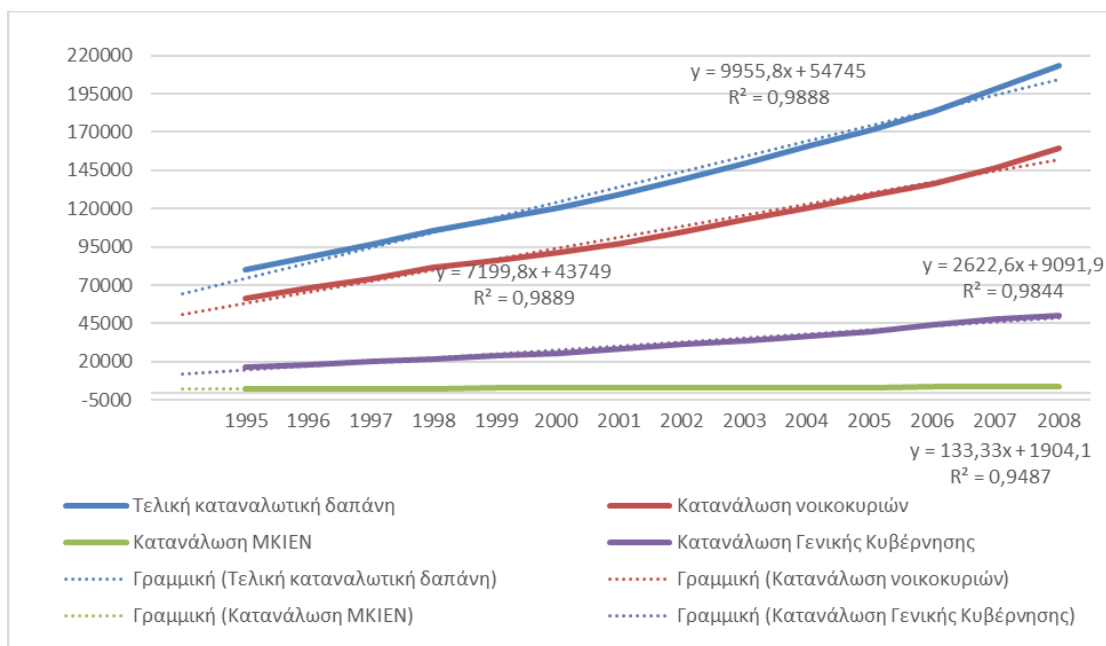
Τελική καταναλωτική δαπάνη 1995-2008 σε εκατομμύρια ευρώ

Κωδ. ESA 10	I Τρέχουσες τιμές		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
P.3	Τέλικη Καταναλωτική Δαπάνη	Σύνολο	79.855	88.167	96.804	105.845	118.340	120.277	129.169	139.552	149.790	161.123	171.701	183.767	198.611	213.182	
		Νοικοκυριά ⁽¹⁾	61.120	67.845	74.095	81.344	86.405	91.511	97.608	105.106	112.780	120.707	128.557	136.001	147.079	159.108	
		ΔΙΚΙΕΝ	2.156	2.182	2.427	2.585	2.880	2.974	3.077	3.017	3.091	3.310	3.256	3.854	3.783	3.991	
		Γενική Κυβέρνηση	Σύνολο	16.559	18.145	20.284	21.918	24.055	25.792	28.483	31.425	33.918	37.105	39.885	43.911	47.750	50.143
		Απομείν.	Σύνολο	7.400	8.356	9.414	10.504	11.385	12.474	14.058	15.311	17.239	17.948	20.417	21.822	23.658	25.375
P.4	Προμηθευτική ατομική καταναλωτική	Σύνολο	9.159	9.787	10.870	11.414	12.670	13.318	14.425	16.118	16.679	19.165	19.472	22.089	24.112	24.768	
		Απομείν.	70.676	78.380	85.934	94.432	100.670	106.958	114.744	123.494	133.111	141.960	152.229	161.678	174.469	188.414	
		Σύνολο															

Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

Διάγραμμα 2.1.7.

Τελική καταναλωτική δαπάνη 1995-2008 σε εκατομμύρια ευρώ

2.1.8 Καθαρές άμεσες ξένες επενδύσεις

⁶⁹ (“ΕΛΣΤΑΤ-Τελική κατανάλωση (1995-2022),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Το έτος 2002 οι καθαρές άμεσες επενδύσεις⁷⁰ των μόνιμων κατοίκων της Χώρας στο εξωτερικό ανήλθαν στα 653 εκατομμύρια ευρώ εκ των οποίων η μερίδα του λέοντος προοριζόταν για το τομέα της μεταποίησης. Κατά τη διάρκεια της περιόδου και ενώ πλέον αρχίζουμε να απολαμβάνουμε τα οφέλη της ένταξής μας στην Ένωση το ως άνω ποσό άρχισε να αυξάνεται. Με ένα μικρό διάλειμμα το 2003, που παρουσίασε μικρή κάμψη και ανήλθε στα 365 εκατομμύρια ευρώ, το 2004 σχεδόν διπλασιάζεται φτάνοντας τα 829 εκατομμύρια ευρώ.. Μεγάλες αυξήσεις παρουσιάζει και τα επόμενα χρόνια με κορύφωση του επενδύμενου ποσού το 2007 που το συνολικό ύψος των καθαρών άμεσων επενδύσεων των κατοίκων στο εξωτερικό για το συγκεκριμένο έτος αποτιμήθηκαν στα 3.833 εκατομμύρια ευρώ. Το 2008, ίσως εξαιτίας της έναρξης της κρίσης το ποσό συρρικνώθηκε στο μισό. Αναφορικά με τα ποιοτικά στοιχεία του δείκτη παρατηρούμε ότι ενώ στην αρχή της περιόδου οι επενδύσεις που προοριζόνταν για το κλάδο της μεταποίησης αποτελούσαν το 58,83% του όλου το 2008 περιορίστηκαν στο 16,75% (276 εκατομμύρια ευρώ.) Αντίθετη πορεία παρουσιάζουν οι αντίστοιχες επενδύσεις των κατοίκων στον τομέα των χρηματοπιστωτικών και ασφαλιστικών δραστηριοτήτων. Ενώ το 2002 το ως άνω ποσό ήταν 68 εκατομμύρια ευρώ και αντιστοιχούσε στο 9,83% του επενδυμένου κεφαλαίου στην εν λόγω κατηγορία, το 2007 γιγαντώθηκε στα 2.657 εκατομμύρια ευρώ, αυξάνοντας τη συμμετοχή του στο 69,32% του συνόλου. Το 2008 χρόνια έναρξης της κρίσης το ποσό που επένδυσαν οι κάτοικοι στον χρηματοπιστωτικό τομέα μειώθηκε κατά 2085 εκατομμύρια ευρώ, στα 572 εκατομμύρια ευρώ⁷¹.

Πίνακας 2.1.8

Καθαρές άμεσες επενδύσεις κατοίκων στο εξωτερικό ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας 2002-2008 (σε εκατομμύρια ευρώ)

⁷⁰ Οι ξένες άμεσες επενδύσεις (ΞΑΕ) αντανakλούν την πρόθεση μιας οικονομικής οντότητας κατοίκου μιας οικονομίας (άμεσος επενδυτής) να αποκτήσει διαρκές συμφέρον σε επιχείρηση κάτοικο μιας άλλης οικονομίας (επιχείρηση άμεσης επένδυσης).

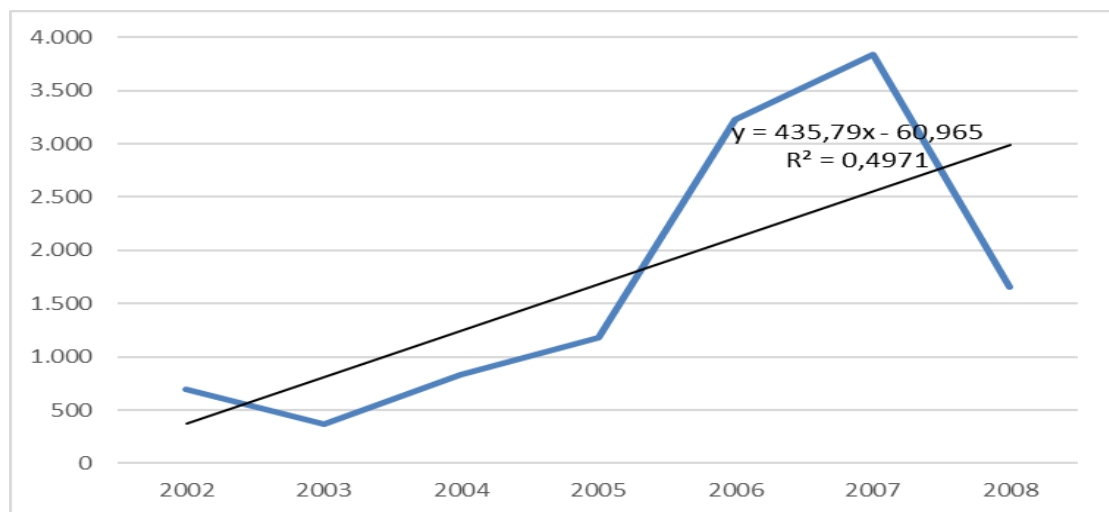
⁷¹ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Καθαρές άμεσες επενδύσεις κατοίκων στην Ελλάδα στο εξωτερικό ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας,” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
A	ΓΕΩΡΓΙΑ, ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΛΙΕΙΑ (Τίτλος Α)	0	0	6	0	0	36	24
B	ΟΥΡΧΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ (Τίτλος Β)	15	25	4	2	-2	13	253
C	ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ (Τίτλος Γ)	408	-388	151	115	172	331	276
D35	ΠΑΡΟΧΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ, ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ, ΑΤΜΟΥ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΣΜΟΥ (Τίτλος Δ)	0	0	0	0	-1	13	0
E	ΠΑΡΟΧΗ ΝΕΡΟΥ, ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΛΥΜΑΤΩΝ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΞΥΓΙΑΝΣΗΣ (Τίτλος Ε)	0	0	0	0	0	0	0
F	ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ (Τίτλος ΣΤ)	1	11	10	37	22	67	62
G	ΧΟΝΔΡΙΚΟ ΚΑΙ ΛΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ, ΕΠΙΣΕΥΗ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΟΤΟΣΙΚΛΕΤΩΝ (Τίτλος Ζ)	7	17	35	39	114	161	110
H	ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ (Τίτλος Η)	32	27	37	45	5	96	62
I	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΑΡΟΧΗΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ (Τίτλος Θ)	19	1	4	8	24	48	5
J	ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ (Τίτλος Ι)	73	366	160	227	60	94	-55
K	ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΕΦΑΛΙΕΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΑ)	68	271	308	614	2.961	2.657	572
L	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ (Τίτλος ΙΒ)	7	-15	5	17	2	53	58
M	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΓ)	19	14	22	18	56	58	49
N	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΔ)	0	0	0	0	0	0	0
P35	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Τίτλος ΙΕ)	0	0	0	0	0	0	0
Q	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ (Τίτλος ΙΖ)	-42	12	7	7	8	8	61
R	ΤΕΧΝΕΣ, ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ (Τίτλος ΙΗ)	0	0	0	0	0	0	0
Q, T, U	Δημόσια διοίκηση, δραστηριότητες νοικοκυριών και ερασιόδηων οργανισμών και φορέων (Τίτλοι ΙΕ, Κ, ΚΑ)	0	0	0	0	0	0	0
S	ΛΟΙΠΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (Τίτλος ΙΘ)	0	0	0	0	0	0	0
GSU	ΣΥΝΟΛΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (Τίτλοι Ζ, Η, Θ, Ι, ΙΑ, ΙΒ, ΙΓ, ΙΔ, ΙΕ, ΙΣΤ, ΙΖ, ΙΗ, Θ, Κ, ΚΑ)	183	693	577	976	3.230	3.175	860
NAL	Χωρίς κατανομή	8	1	57	35	-242	68	24
FRV_RE	Ιδιωτικές αγοραπωλησίες ακινήτων	78	24	23	14	45	131	152
FDI_T	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	693	365	829	1.180	3.224	3.833	1.650

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

Διάγραμμα 2.1.8

Καθαρές άμεσες επενδύσεις κατοίκων στο εξωτερικό 2002-2008 (σε εκατομμύρια ευρώ)

2.1.9 Καθαρές άμεσες ξένες επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα

Στην εν λόγω κατηγορία επενδύσεων καταγράφονται το σύνολο των συναλλαγών μεταξύ ενός άμεσου επενδυτή μη κατοίκου και μιας επιχείρησης άμεσης επένδυσης στην Ελλάδα. Θεωρείται ως το πιο υγιές μέσο χρηματοδότησης, με πολλά οφέλη για τη χώρα υποδοχής.⁷²

⁷² Οι άμεσες ξένες επενδύσεις μη κατοίκων συνοδεύονται από εισαγωγή τεχνολογίας, ανάπτυξη νέων καινοτομικών προϊόντων, ενίσχυση ανταγωνισμού, δημιουργία ανθρώπινου κεφαλαίου και μεταβολή

Το 2002, πρώτη χρονιά για την οποία ανακτήθηκαν στοιχεία, το συνολικό ποσό επένδυσης για την κατηγορία ήταν 42 εκατομμύρια. Ο κλάδος οικονομικής δραστηριότητας που είχε θετική επίδραση στο συνολικό αποτέλεσμα για συγκριμένο έτος ήταν οι χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες που συμμετείχαν στο συνολικό ποσό του έτους με 156 εκατομμύρια ευρώ. Αντίθετα ο τομέας της μεταποίησης το 2002 δέχθηκε πιέσεις και έτσι παρουσίασε αποεπένδυση ύψους 226 εκατομμύριων ευρώ. Αναφορικά με το ισοζύγιο της εν λόγω κατηγορίας επενδύσεων, καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης χρονικής περιόδου παρέμεινε θετικό παρουσιάζοντας αυξητική τάση, με ελάχιστες εξαιρέσεις (λ.χ 2005, 2007) .Το 2006 παρατηρείται η μεγαλύτερη αύξηση του ετήσιου ποσού επένδυσης, το οποίο εκτοξεύτηκε στα 4.269 εκατομμύρια ευρώ. Το 2008, τελευταίο έτος της εξεταζόμενης περιόδου, και αφού το 2007 παρουσιάστηκε μια ανάσχεση στην αυξητική αυτή τάση το πόσο επανήλθε κοντά στα 3.071 εκατομμύρια ευρώ.

Οι επενδυτικές επιλογές της εν λόγω κατηγορίας επενδυτών, καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, κατευθύνονται προς τις χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες. Ιδιαίτερα από το 2004 έως και το 2007 οι παραπάνω δραστηριότητες κατέχουν την πρώτη θέση μεταξύ των επιλογών τους. Το 2008 παρατηρούμε μεγάλη κάμψη των επενδύσεων στις προαναφερόμενες δραστηριότητες, η οποία όμως αντισταθμίστηκε από μια θεαματική αύξηση των επενδύσεων στην κατηγορία ενημέρωση και επικοινωνία και ειδικότερα στην υποκατηγορία των επικοινωνιών.. Όσον αφορά το κλάδο της μεταποίησης, κατά το μεγαλύτερο μέρος της εξεταζόμενης περιόδου (πλην του 2006), δεν υπήρξε ελκυστική επιλογή προς επένδυση⁷³.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η χώρα προέλευσης των επενδυτών. Η Ευρώπη και η Ευρωζώνη διατήρησαν την πρώτη θέση σε αυτή τη κατηγορία. Το 2002 τα 22

της παραγωγικής διάρθρωσης της οικονομίας με εισαγωγή νέων κλάδων δραστηριότητας. Παράλληλα λειτουργούν σαν ασπίδα προστασίας σε περίπτωση χρηματοοικονομικών αναταραχών και φυγής κεφαλαίων καθώς δύσκολα αποσύρονται λόγω του συγκεκριμένου χρονικού ορίζοντα της επένδυσης. Όσον αφορά την Ελλάδα μπορούν να συμβάλουν στην υιοθέτηση από τις ελληνικές επιχειρήσεις βέλτιστων πρακτικών και στην αλλαγή της νοοτροπίας τους (επιχειρηματικής και εργασιακής)(Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2013, pp. 122–123)

⁷³ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Καθαρές άμεσες επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας,” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

από τα 42 εκατομμύρια ευρώ της καθαρής ξένης επένδυσης μη κατοίκων της Χώρας στην Ελλάδα (52,64%) προήλθαν από κατοίκους της Ευρώπης. Τα επόμενα χρόνια (2003,2004,2006,2007,2008) το εν λόγω ποσό διαμορφώθηκε αντίστοιχα στα 1.130, 1.692, 4.269,1.543 και 3.071 εκατομμύρια ευρώ. Από τα παραπάνω ποσά οι καθαρές επενδύσεις που προήλθαν από κατοίκους της Ευρώπης το 2003 ήταν 1.386 εκατομμύρια ευρώ (122,71% του συνολικού ποσού που επενδύθηκε στην κατηγορία το εν λόγω έτος), το 2004, 1.445 εκατομμύρια ευρώ (85,37%), το 2006, 4.224 εκατομμύρια ευρώ (98,94%), το 2007, 1.498 εκατομμύρια ευρώ (97,10%) και το 2008, 2.980 εκατομμύρια ευρώ (97,02%). Το 2005 παρατηρήθηκε μια αρκετά μεγάλη κάμψη στις επενδύσεις της κατηγορίας. Το ποσό αυτών περιορίστηκε στα 581 εκατομμύρια ευρώ, εκ' των οποίων μόνο το 59,48% (298 εκατομμύρια ευρώ προήλθε από την Ευρώπη) και το υπόλοιπο κυρίως από την Αμερική. Η παραπάνω ανάλυση επιβεβαιώνει τη σημασία ένταξης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ωστόσο αποτυπώνει και τη σχεδόν αποκλειστική της σχέση με αυτή και τους κινδύνους που αυτή η αποκλειστικότητα εγκυμονούσε⁷⁴.

Πίνακας 2.1.9

Καθαρές άμεσες επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας 2002-2008 (σε εκατομμύρια ευρώ)

A	ΓΕΩΡΓΙΑ, ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΛΕΙΑ (Τίτλος Α)	7	1	-7	28	26	3	3
B	ΟΥΡΧΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΤΟΜΕΙΑ (Τίτλος Β)	0	0	40	-294	-3	3	-15
A, B	ΣΥΝΟΛΟ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΤΟΜΕΑ (Τίτλοι Α και Β)	7	1	33	-265	23	6	-12
C	ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ (Τίτλος Γ)	-226	461	496	-168	647	-255	-229
D35	ΠΑΡΟΧΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ, ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ, ΑΤΜΟΥ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΣΜΟΥ (Τίτλος Δ)	5	-6	7	9	-27	128	20
E	ΠΑΡΟΧΗ ΝΕΡΟΥ, ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΛΥΜΑΤΩΝ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΞΥΓΙΑΝΣΗΣ (Τίτλος Ε)	0	0	0	0	0	0	0
F	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ (Τίτλος ΣΤ)	10	14	52	128	106	88	72
G	ΧΟΝΔΡΙΚΟ ΚΑΙ ΛΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ- ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΟΤΟΣΙΚΛΕΤΩΝ (Τίτλος Ζ)	-29	119	178	39	101	81	-17
H	ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ (Τίτλος Η)	4	6	9	-10	8	-27	-1
I	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΑΡΟΧΗΣ ΚΑΤ ΑΛΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ (Τίτλος Θ)	8	0	58	1	37	43	10
J	ΕΠΗΜΕΡΟΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ (Τίτλος Ι)	2	421	79	-224	-36	129	2.803
K	ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΑ)	156	-168	551	543	2.865	992	246
L	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ (Τίτλος ΙΒ)	4	133	7	32	64	109	3
M	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΓ)	40	32	45	117	422	291	-6
N	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΔ)	0	0	0	0	0	0	0
P85	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Τίτλος ΙΕΤ)	0	0	0	0	0	0	0
Q	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ (Τίτλος ΙΖ)	-8	14	82	95	2	2	25
R	ΤΕΧΝΕΣ, ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ (Τίτλος ΙΗ)	0	0	0	0	0	0	0
O, T, U	Δημόσια διοίκηση δραστηριοτήτες νοικοκυριών και ετερόδικων οργανισμών και φορέων (Τίτλοι ΙΕ, Κ, ΚΑ)	0	0	0	0	0	0	0
S	ΛΟΙΠΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (Τίτλος ΙΘ)	0	0	0	0	0	0	0
GTU	ΣΥΝΟΛΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (Τίτλοι Ζ, Η, Θ, Ι, ΙΑ, ΙΒ, ΙΓ, ΙΔ, ΙΕ, ΙΣΤ, ΙΖ, ΙΗ, ΙΘ, Κ, ΚΑ)	178	557	1.008	592	3.265	1.621	3.064
NAL	Χωρίς κατανομή	30	60	20	103	103	-266	-6
PRV, RE	Ιδιαιτικές αγοραπωλησίες ακινήτων	37	42	76	102	153	221	163
FDI, T	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	42	1.130	1.692	501	4.269	1.543	3.071

⁷⁴ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Καθαρές άμεσες επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης,” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Διάγραμμα 2.1.9

Καθαρές άμεσες επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα 2002-2008 (σε εκατομμύρια ευρώ)

2.1.10 Ισοζύγιο πληρωμών⁷⁵

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου παρέμεινε αρνητικό με αυξητική τάση. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος το 2002 ήταν ελλειμματικό κατά 11.168 εκατομμύρια ευρώ και το 2008 το εν λόγω έλλειμμα διευρύνθηκε στα 36.556 εκατομμύρια ευρώ.

Αναφορικά με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του δείκτη θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι το ισοζύγιο των αγαθών ήταν αυτό που παρουσίαζε σημαντικά ελλείματα κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Ελλείματα τα οποία εξισορροπούνταν από μικρότερα σε μέγεθος πλεονάσματα του ισοζυγίου των υπηρεσιών αλλά και πρωτογενών/δευτερογενών εισοδημάτων. Συγκεκριμένα το 2002 το ισοζύγιο αγαθών παρουσίασε έλλειμα 22.525,7 εκατομμυρίων ευρώ, εκ' των οποίων το μεγαλύτερο

⁷⁵ Το ισοζύγιο πληρωμών είναι ένας στατιστικός πίνακας στον οποίο καταγράφονται οι συναλλαγές μεταξύ κατοίκων και μη κατοίκων, ανεξαρτήτως νομίσματος συναλλαγής, κατά τη διάρκεια ορισμένης χρονικής περιόδου.

μέρος (19.336,5 εκατομμύρια ευρώ) αποτελούσε έλλειμμα στο ισοζύγιο αγαθών ενώ το υπόλοιπο 3.189,2 εκατομμύρια ευρώ έλλειμμα στο ισοζύγιο καυσίμων/πλοίων. Όσον αφορά το ισοζύγιο υπηρεσιών, κατά την ίδια χρονική περίοδο, παρουσίασε πλεόνασμα 9.609,1 εκατομμύρια ευρώ. Μεγάλη συμβολή στη διαμόρφωση του προαναφερόμενου πλεονάσματος είχε ο τουρισμός, το πλεόνασμα του οποίου για το 2002 ήταν 7.736 εκατομμύρια ευρώ. Σημαντική συμβολή στη διαμόρφωση των ετήσιων θετικών ισοζυγίων στο κλάδο των υπηρεσιών έχει και ο τομέας μεταφορών στον οποίο περιλαμβάνεται και η ναυτιλία. Αναφορικά με τα ισοζύγια πρωτογενών και δευτερογενών εισοδημάτων, για την ίδια χρονική περίοδο (2002) υπήρξαν θετικά (533,6 και 1.215 εκατομμύρια ευρώ αντίστοιχα). Τα προαναφερόμενα χαρακτηριστικά διατηρήθηκαν στον εν λόγω δείκτη καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Το ισοζύγιο αγαθών παρέμεινε ελλειμματικό, διπλασιάζοντας το μέγεθός του σε σχέση με την αρχή της περιόδου, φτάνοντας το 2008 τα 44.363,4 εκατομμύρια ευρώ. Από την άλλη μεριά το ισοζύγιο των υπηρεσιών εξακολουθούσε να συνεισφέρει θετικά στη διαμόρφωση του δείκτη. Ωστόσο η ποσοστιαία αύξηση του πλεονάσματος του ισοζυγίου υπηρεσιών υπολειπόταν κατά πολύ, από την αντίστοιχη αύξηση του ελλείματος στο ισοζύγιο αγαθών. Αν στα παραπάνω συνυπολογιστεί και το γεγονός ότι το ισοζύγιο πρωτογενών/δευτερογενών εισοδημάτων από πλεονασματικό το 2002 (1.748,6 εκατομμύρια ευρώ το 2002) μετατράπηκε σε ελλειμματικό τα επόμενα έτη με έλλειμμα που αυξανόταν σταδιακά από 127,1 εκατομμύρια ευρώ (2003), σε 7.884,4 εκατομμύρια ευρώ το 2008 αντιλαμβανόμαστε το λόγο που το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυξήθηκε σε τέτοιο βαθμό⁷⁶.

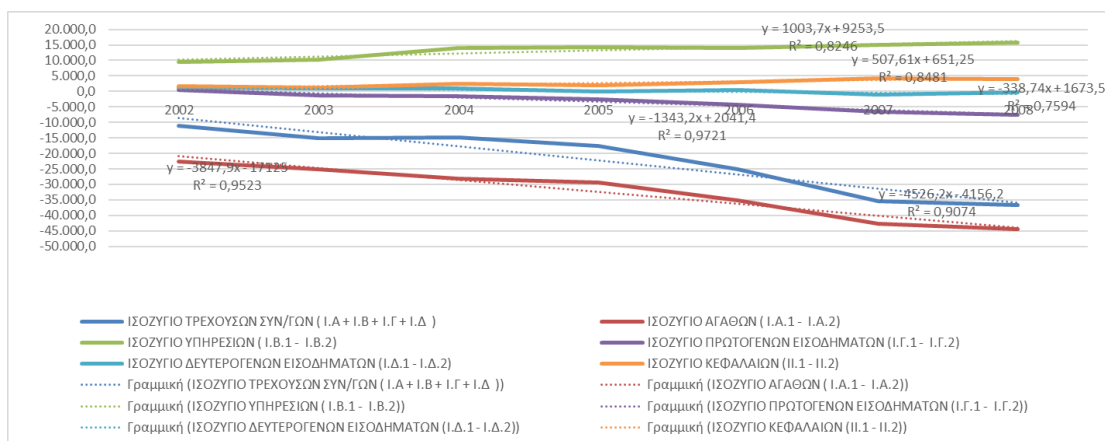
Πίνακας 2.1.10

Ισοζύγια Πληρωμών 2002-2008 (σε εκατομμύρια ευρώ)

ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ (εκατ. ευρώ)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
I ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΚΟΥΣΩΝ ΣΥΝΙΓΩΝ (I.A + I.B + I.Γ + I.Δ)	-11.188,0	-15.117,3	-14.935,9	-17.673,1	-25.024,4	-35.342,5	-36.566,2
I.A ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ (I.A.1 - I.A.2)	-22.525,7	-25.185,1	-28.181,7	-29.364,9	-35.205,1	-42.787,7	-44.363,4
I.B ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (I.B.1 - I.B.2)	9.609,1	10.195,0	13.394,1	14.267,5	13.990,1	15.139,9	15.881,5
I.Γ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ (I.Γ.1 - I.Γ.2)	533,6	-1.188,2	-1.649,7	-2.652,7	-4.233,5	-6.588,7	-7.541,6
I.Δ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ (I.Δ.1 - I.Δ.2)	1.215,0	1.061,1	901,3	77,0	424,0	-1.106,0	-342,8
II ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ (II.1 - II.2)	1.633,4	1.239,4	2.386,1	2.048,6	3.041,3	4.332,3	4.090,8

⁷⁶ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Βασικά Μεγέθη Ισοζυγίου Πληρωμών (ετήσια στοιχεία) (2002-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Διάγραμμα 2.1.10
 Ισοζύγια πληρωμών 2002-2008 (σε εκατομμύρια ευρώ)

2.1.11 Ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών

Στο ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών η διαφορά ανάμεσα στις απαιτήσεις (επενδύσεις κατοίκων στο εξωτερικό) (εκροές κεφαλαίων από αγορές) έναντι των υποχρεώσεων της Χώρας (επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα) (εισροές κεφαλαίων από πωλήσεις) υπήρξε αρνητική καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Ξεκίνησε το 2002 με τις υποχρεώσεις τις χώρας να υπερβαίνουν τις απαιτήσεις των μόνιμων κατοίκων, κατά 10.310,4 εκατομμύρια ευρώ και κατέληξε το 2008 η διαφορά αυτή να λάβει τη μέγιστη τιμή της (30.829,2 εκατομμύρια ευρώ). Αντίστοιχη εικόνα παρουσίασαν και οι επιμέρους κατηγορίες⁷⁷ του δείκτη. Σχεδόν για όλο το εξεταζόμενο διάστημα, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων οι υποχρεώσεις της Χώρας έναντι μη κατοίκων υπερβαίνουν τις απαιτήσεις των κάτοικων⁷⁸.

Πίνακας 2.1.11

Ισοζύγια Χρηματοοικονομικών συναλλαγών 2002-2008 (σε εκατομμύρια ευρώ)

⁷⁷ οι άμεσες επενδύσεις, οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου και οι λοιπές επενδύσεις

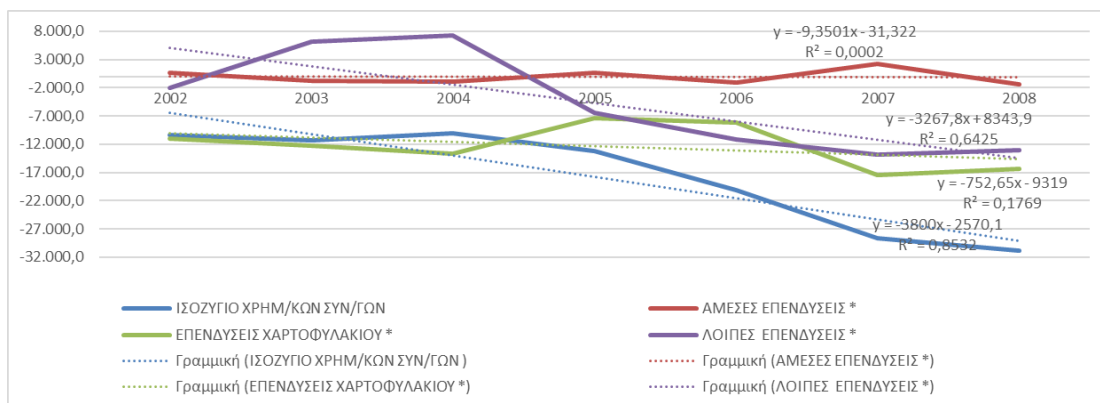
⁷⁸ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Βασικά Μεγέθη Ισοζυγίου Πληρωμών (ετήσια στοιχεία) (2002-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΧΡΗΜ/ΚΩΝ ΣΥΝ/ΓΩΝ (III.A+III.B+III.Γ+III.Δ)	-10.310,4	-11.302,7	-10.011,0	-13.140,6	-20.134,3	-28.663,2	-30.829,2
ΑΜΕΣΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ *	643,0	-764,7	-863,6	679,0	-1.044,4	2.290,2	-1.420,6
ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟΥ *	-10.937,8	-12.334,0	-13.727,5	-7.322,6	-8.115,4	-17.441,7	-16.428,0
ΛΟΙΠΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ *	-1.998,6	6.204,9	7.191,1	-6.448,0	-11.198,5	-13.833,6	-13.009,6

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

Διάγραμμα 2.1.11

Ισοζύγια Χρηματοοικονομικών συναλλαγών 2002-2008 (εκατομμύρια ευρώ)

2.1.12 Τραπεζικές καταθέσεις (καταθέσεις και ρέπος) των Μη Νομισματικών Χρηματοπιστωτικών Ιδρυμάτων σε Νομισματικά Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα στην Ελλάδα (πλην της Τράπεζας της Ελλάδος)

Τα στοιχεία της εν λόγω περιόδου μπορούν να διαχωριστούν σε δύο επιμέρους υποπεριόδους. Η πρώτη αφορά το χρονικό διάστημα από το Μάρτιο του 1998 έως και τον Δεκέμβριο του 2000 και αφορά το χρονικό διάστημα πριν από την ένταξη της χώρας στο ευρώ. Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία της κεντρικής τράπεζας το υπόλοιπο των καταθέσεων των μη ΝΧΙ σε ΝΧΙ για όλους τους μήνες του έτους 1998 κυμαίνονταν ανάμεσα σε 80.000 με 90.000 εκατομμύρια ευρώ. Το εν λόγω ποσό το επόμενο έτος παρουσίασε αύξηση και καθ' όλη τη διάρκεια του έτους κυμαινόταν μεταξύ 90.000 και 105.000 εκατομμυρίων ευρώ. Η αύξηση του υπόλοιπου της εν λόγω κατηγορίας καταθέσεων συνεχίστηκε και το επόμενο έτος, το τελευταίο πριν από την ένταξη της χώρας στο ευρώ, με το πόσο να διαμορφώνεται το Δεκέμβριο του 2000 στα 117.827 εκατομμύρια ευρώ. Αναφορικά με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του δείκτη

κατά την προαναφερόμενη υποπερίοδο παρατηρούμε ότι, μεγάλο ποσοστό των καταθέσεων, που κυμαινόταν μεταξύ 94,86% και 97,23% του συνόλου προερχόταν από τους κατοίκους του εσωτερικού. Ακολουθούσαν με πάρα πολύ μικρή ποσοστιαία συμμετοχή οι καταθέτες, μη κάτοικοι της ζώνης του ευρώ, και τέλος οι κάτοικοι αυτής. Τα ποσοστά συμμετοχής των εν λόγω κατηγοριών καταθετών στο σύνολο των καταθέσεων τον Μάρτιο του 1998 διαμορφώθηκαν για τη μεν πρώτη κατηγορία στο 1,41% ενώ για τη δε δεύτερη στο 0,49%. Τον Δεκέμβριο του 2000 τα εν λόγω ποσοστά αυξήθηκαν ελάχιστα και διαμορφώθηκαν στο 3,31% και 1,28% αντίστοιχα. Από τους κατοίκους του εσωτερικού το μεγαλύτερο ποσοστό καταθέσεων είχαν τα νοικοκυριά. Το ποσοστό αυτό ξεκίνησε από 84,99% το Μάρτιο του 1998 και κατέληξε στο 75,23% το Δεκέμβριο του 2000, μειωμένο κατά (-10%). Οι 5,5 από αυτές τις μονάδες μεταφέρθηκαν ως καταθέσεις στις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, των οποίων το ποσοστό των καταθέσεων, ως μέρος του συνόλου, αυξήθηκε από 8,51% το Μάρτιο του 1998, στο 14,08%, τον Δεκέμβριο του 2000. Η αύξηση αυτή επιβεβαιώνει τη βελτιωμένη κατάσταση της παραγωγικής οικονομίας την εξεταζόμενη υποπερίοδο⁷⁹. Αναφορικά με τη δεύτερη υποπερίοδο, από τον Ιανουάριο του 2001 έως και τον Δεκέμβριο του 2008 παρατηρούμε τον δείκτη να απεικονίζει τα οφέλη από την ένταξη της χώρας στο ευρώ. Οι συνολικές καταθέσεις σχεδόν τριπλασιάστηκαν, από 118.106 εκατομμύρια ευρώ, τον Ιανουάριο του 2001, σε 280.388 εκατομμύρια ευρώ, τον Δεκέμβριο του 2008. Οι κάτοικοι του εσωτερικού εξακολουθούσαν να αποτελούν την πλειοψηφία των καταθετών με φθίνων ποσοστό που ξεκίνησε από 95,49% του συνόλου των καταθέσεων τον Ιανουάριο του 2001 και κατέληξε στο 84,13%, τον Δεκέμβριο του 2008. Η μείωση αυτή προήλθε, κατά κύριο λόγο, από τη μείωση των καταθέσεων των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων και συνδυάστηκε με αντίστοιχη ποσοστιαία αύξηση στις καταθέσεις των μη κατοίκων της ζώνης του ευρώ. Η εν λόγω κατηγορία καταθετών εκμεταλλευόμενη την ένταξη της χώρας στο ευρώ, τη σταθερότητα που το κοινό νόμισμα αποπνέει, και προσδοκώντας οφέλη μετέφερε μεγάλο κομμάτι της ρευστότητάς της στην Ελλάδα. Το ποσό των καταθέσεων της

⁷⁹ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI σε NXI (1998-2000),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

μεγιστοποιήθηκε τον Μάιο του 2008 φτάνοντας τα 47.487 εκατομμύρια ευρώ. Στη συνέχεια παρατηρείται αναστροφή των ροών και μείωση του ποσού αυτού στα 42.570 εκατομμύρια ευρώ το Δεκέμβριο του 2008⁸⁰.

Πίνακας 2.1.12

Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI στα NXI στην Ελλάδα (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος)
2001-2008 (υπόλοιπα μέσου και τέλους περιόδου σε εκατομμύρια ευρώ)

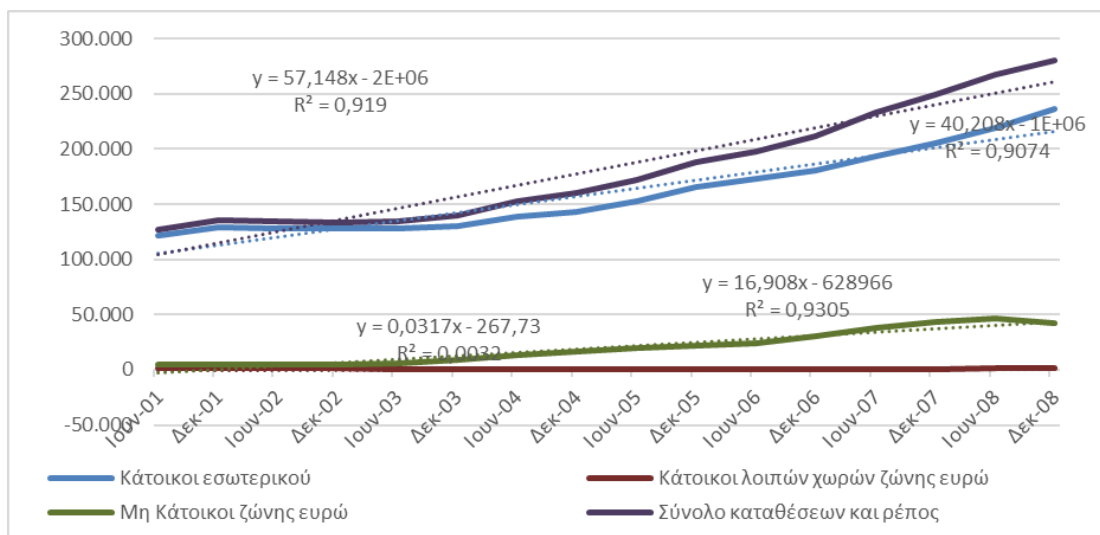
Τέλος περιόδου	Ιουν-01	Δεκ-01	Ιουν-02	Δεκ-02	Ιουν-03	Δεκ-03	Ιουν-04	Δεκ-04	Ιουν-05	Δεκ-05	Ιουν-06	Δεκ-06	Ιουν-07	Δεκ-07	Ιουν-08	Δεκ-08
Κάτοικοι εσωτερικού	121.021	129.493	128.413	128.018	127.771	130.395	138.774	142.680	152.401	165.499	172.921	180.916	193.869	204.940	218.843	235.878
Γενική Κυβέρνηση	4.580	3.531	7.200	3.779	5.986	4.244	8.742	5.149	5.798	5.918	6.146	5.979	8.393	7.011	9.136	8.258
Κεντρική Κυβέρνηση	2.534	1.376	4.951	2.315	4.297	2.476	6.571	3.327	3.061	3.663	3.686	3.711	5.575	3.954	5.731	4.230
Τοπική Αυτοδιοίκηση	835	891	897	649	748	860	1.073	878	985	1.127	1.301	956	1.170	1.270	1.679	1.460
Όργανισμοί Κοινωνικής Ασφάλισης	1.211	1.265	1.351	815	940	908	1.098	943	1.751	1.129	1.159	1.311	1.647	1.786	1.726	2.568
Επιχειρήσεις και Νοκοκυριά	116.441	125.962	121.213	124.240	121.785	126.152	130.032	137.532	146.603	159.581	166.775	174.937	185.476	197.929	209.707	227.620
Ασφαλιστικές επιχειρήσεις και Ταμεία Επαγγελματικής Ασφάλισης (ΤΕΑ)	3.322	2.076	2.887	529	386	712	870	946	974	1.048	1.248	1.357	1.335	1.859	1.569	1.810
Λοπά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα	1.677	511	421	326	364	1.839	1.925	1.145	1.417	1.879	2.249	1.898	2.531	2.549	2.261	2.201
Μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις	13.316	19.988	16.195	21.370	22.307	22.197	21.611	24.287	26.217	27.903	28.572	30.612	31.835	35.107	37.307	38.185
Νοκοκυριά και Ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα (ΜΜΚ)	98.124	103.388	101.711	102.015	98.728	101.404	105.625	111.154	117.996	128.750	134.707	141.070	149.774	158.414	168.570	185.424
Κάτοικοι λοιπών χωρών ζώνης ευρώ	1.483	1.311	1.133	1.155	752	686	628	705	436	453	541	587	641	841	1.893	1.940
Γενική Κυβέρνηση	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	91	0
Κεντρική Κυβέρνηση	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	91	0
Τοπική Αυτοδιοίκηση	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Όργανισμοί Κοινωνικής Ασφάλισης	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Επιχειρήσεις και Νοκοκυριά	1.483	1.311	1.133	1.155	752	686	627	705	436	453	540	587	641	841	1.802	1.940
Ασφαλιστικές επιχειρήσεις και Ταμεία Επαγγελματικής Ασφάλισης (ΤΕΑ)	2	2	3	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	99	92
Λοπά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα	0	16	5	365	255	341	256	357	4	11	2	31	37	429	293	212
Μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις	284	264	201	212	170	115	113	117	159	149	184	164	172	197	849	1.070
Νοκοκυριά και Ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα (ΜΜΚ)	1.197	1.028	924	577	326	227	257	230	272	293	354	392	431	214	561	566
Μη Κάτοικοι ζώνης ευρώ	4.762	4.929	4.935	4.675	5.550	8.949	12.914	16.469	19.587	21.634	24.148	29.955	37.988	42.925	46.385	42.570
Υποχρεώσεις σχετιζόμενα με μεταβιβαζόμενα περιουσιακά στοιχεία (που συνεχίζουν να αναγνωρίζονται στη λογιστική)																
Σύνολο καταθέσεων και ρέπος	127.266	135.733	134.481	133.849	134.072	140.030	152.316	159.855	172.425	187.587	197.610	211.458	232.498	248.706	267.121	280.388

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

Διάγραμμα 2.1.12.1

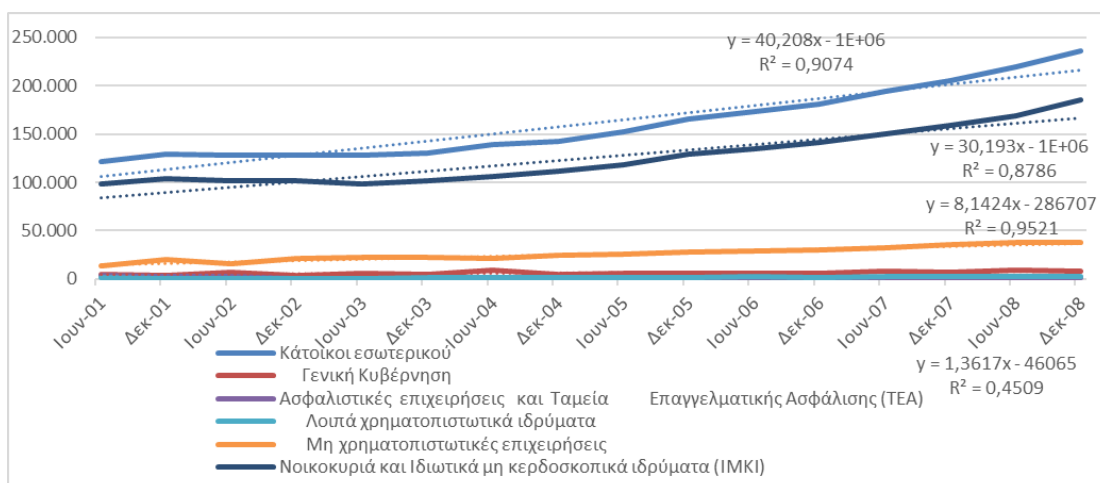
Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI στα NXI στην Ελλάδα (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος)
2001-2008 (ανά καταγωγή των μη NXI, υπόλοιπα μέσου και τέλους περιόδου σε εκατομμύρια ευρώ)

⁸⁰ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI σε NXI (2001-2021),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Διάγραμμα 2.1.12.2

Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI στα NXI στην Ελλάδα (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος) 2001-2008 (ανά κατηγορία των μη NXI εσωτερικού, υπόλοιπα μέσου και τέλους περιόδου σε εκατομμύρια ευρώ)

2.1.13 Χρηματοδότηση της ελληνικής οικονομίας

Όσον αφορά τη χρηματοδότηση της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο 1998 έως και το 2008 η παράθεση και σχολιασμός των δεδομένων μας θα γίνει, όπως και στο προηγούμενο κεφάλαιο, υποδιαιρώντας το συνολικό διάστημα σε 2 επιμέρους μικρότερα διαστήματα. Το μεν πρώτο εκτείνεται από τις αρχές του 1998 μέχρι και τον

Δεκέμβρη του 2000. Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία τον Μάρτιο του 1998 η χρηματοδότηση της οικονομίας (δημόσιου και ιδιωτικού τομέα) από τα εγχώρια νομισματικά και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ανερχόταν στα 97.930 εκατομμύρια ευρώ, εκ των οποίων ποσοστό 60%, ήτοι 58.451 εκατομμύρια ευρώ είχαν διοχετευθεί για τη χρηματοδότηση της γενικής κυβέρνησης ενώ το υπόλοιπο αφορούσε χρηματοδότηση του λοιπού εγχώριου ιδιωτικού τομέα. Η εν λόγω ισορροπία στην κατανομή της χρηματοδότησης, μεταξύ της γενικής κυβέρνησης και του ιδιωτικού τομέα, διατηρήθηκε σε όλη τη διάρκεια της πρώτης αυτής υποπεριόδου. Λίγο πριν από την ένταξη της χώρας στο ευρώ υπήρξε διαταραχή στη προαναφερόμενη ισορροπία, με μικρή ενίσχυση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα και τα ποσοστά να διαμορφώνονται στο 52,47% για τη χρηματοδότηση του δημόσιου τομέα έναντι 47,53% για τη χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα. Στοιχείο απόλυτα αναμενόμενο δεδομένου ότι η χώρα ανέμενε την είσοδο στο ευρώ και η σταθερότητα του νομίσματος, η μείωση των επιτοκίων, καθώς και απελευθέρωση της τραπεζικής πίστης, όπως προαναφέρθηκε, άλλαξε την ψυχολογία των επιχειρηματιών, οι οποίοι ήταν πλέον διατεθειμένοι να αναλάβουν κίνδυνο υιοθετώντας νέο τρόπο χρηματοδότησης των επενδύσεών τους, πλην εκείνου μέσω των ιδίων κεφαλαίων που εμπιστευόντουσαν μέχρι εκείνη τη στιγμή. Επιπλέον στοιχεία που χρήζουν σχολιασμού είναι το συνολικό ποσό των στεγαστικών δανείων αλλά και η πορεία της καταναλωτικής πίστης, κατά τη διάρκεια της περιόδου. Έτσι λοιπόν το συνολικό ποσό που χορηγήθηκε το Μάρτιο του 1998 προς απόκτηση στέγης ήταν 8.465 εκατομμύρια ευρώ και αποτελούσε το 6,19% της συνολικής χρηματοδότησης. Από την άλλη μεριά η καταναλωτική πίστη κατά την ίδια χρονική περίοδο ήταν 2.356 εκατομμύρια ευρώ, ποσό που αντιστοιχούσε στο 2,41% της συνολικής χρηματοδότησης. Τα ετήσια ποσά χρηματοδότησης των δύο αυτών τομέων αυξάνονταν σταθερά κατά τη διάρκεια της περιόδου 1998-2000. Παρόλα αυτά η συμμετοχή τους στην ετήσια συνολική χρηματοδότηση απείχε παρασάγγας από τη συμμετοχή που θα έχουν την επόμενη περίοδο και αφού εισέλθει η χώρα στο ευρώ.

Αναφορικά με το δεύτερο υποδιάστημα από τον Ιανουάριο του 2001 ως το Δεκέμβριο του 2008 υπάρχουν πιο λεπτομερή στοιχεία και έχουμε να παρατηρήσουμε

τα εξής. Το γενικό σύνολο χρηματοδότησης των κατοίκων του εσωτερικού, πλην NXI, από τα εγχώρια NXI αυξήθηκε ετησίως για τα τέσσερα πρώτα χρόνια κατά 15 δισεκατομμύρια ευρώ κατ' έτος. Έτσι διαμορφώθηκε από 106.983 εκατομμύρια ευρώ, στο τέλος Ιανουαρίου 2001 στα 158.219 εκατομμύρια ευρώ στο τέλος Δεκεμβρίου του 2004. Εν συνεχεία και για τα επόμενα 3 χρόνια, η αύξηση του υπολοίπου χρηματοδότησης κυμάνθηκε περίπου στα 30.000 εκατομμύρια ευρώ ετησίως, με αποτέλεσμα το εν λόγω ποσό από 159.430 εκατομμύρια ευρώ στο τέλος Ιανουαρίου του 2005 να εκτιναχθεί τον Δεκέμβριο του 2007 στα 251.665 εκατομμύρια ευρώ. Το 2008 τελευταίος χρόνος που θα εξεταστεί στην παρούσα φάση παρατηρείται περαιτέρω αύξηση της χρηματοδότησης με 34.000 εκατομμύρια ευρώ και διαμορφώνοντας τη συνολική χρηματοδότηση στο τέλος Δεκεμβρίου στα 286.398 εκατομμύρια. Αναφορικά με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της χρηματοδότησης έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής. Η ετήσια χρηματοδότηση της γενικής κυβέρνησης από τα NXI παρέμεινε μεταξύ των 40.000 και 50.000 εκατομμυρίων ευρώ για τα 2 πρώτα χρόνια της περιόδου(2001-2002). Από τον Ιανουάριο του 2003 το μέγεθος της εξάρτησης της από τα παραπάνω ιδρύματα αρχίζει να περιορίζεται. Το ποσό που δανειζόταν από αυτά άρχισε να μειώνεται σταδιακά με αποτέλεσμα να περιοριστεί τον Μάιο του 2005 στα 32.953 εκατομμύρια ευρώ. Αυτή η μείωση, αποδεικνύει την προσπάθεια της να βρει εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης. Στη συνέχεια και για τα επόμενα δύο χρόνια παρατηρείται, εκ νέου αύξηση της ετήσιας χρηματοδότησης προς τη γενική κυβέρνηση σε επίπεδο πλέον των 40.000 εκατομμυρίων ευρώ. Ωστόσο από τον Ιανουάριο του 2007 το ποσό μειώθηκε και πάλι κάτω από τα 40.000 εκατομμύρια ευρώ και διατηρήθηκε εκεί μέχρι και το τέλος της περιόδου. Προκειμένου να αντιληφθούμε το μέγεθος της ανεξάρτησης της γενικής κυβέρνησης από τη χρηματοδότηση των NXI αναφέρουμε ότι το Δεκέμβριο του 2000 η συμμετοχή αυτού του είδους χρηματοδότησης στη συνολική χρηματοδότηση είχε περιοριστεί στο 52,47%. Με την έναρξη του 2001 το εν λόγω ποσοστό μειώθηκε περαιτέρω στο 43,61%. Η διατήρηση του ποσού της ετήσιας αύξησης της χρηματοδότησης της γενικής κυβέρνησης σε επίπεδα μεταξύ των 30.000 και 50.000 εκατομμύρια ευρώ σε συνδυασμό με την αλματώδη αύξηση του γενικού συνόλου της χρηματοδότησης είχε

σαν αποτέλεσμα το παραπάνω ποσοστό να περιοριστεί αισθητά στο τέλος της περιόδου (Δεκέμβριο 2008) στο 12,95%. Το ποσοστό χρηματοδότησης μεταφέρθηκε από τη χρηματοδότηση της γενικής κυβέρνησης στη χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα. με αποτέλεσμα το ποσοστό συμμετοχής αυτού στη συνολική χρηματοδότηση από 56,39% (60.352 εκατομμύρια ευρώ) τον Ιανουάριο του 2001 να φτάσει στο 87,05% (249.324 εκατομμύρια ευρώ) τον Δεκέμβριο του 2008. Η διάχυση της παραπάνω αύξησης δεν υπήρξε ομοιόμορφη ανάμεσα στις επιχειρήσεις και στα νοικοκυριά. Το ποσοστό χρηματοδότησης των επιχειρήσεων, καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου σταθεροποιήθηκε, μεταξύ του 40-47% της συνολικής χρηματοδότησης, με το μεγαλύτερο μέρος να κατευθύνεται προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις. Από την άλλη μεριά το ποσοστό χρηματοδότησης προς τους ιδιώτες και τα ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα ξεκίνησε από το 16,07% τον Ιανουάριο του 2001 και έφτασε το 40,81% τον Δεκέμβριο του 2008. Από τα κεφάλαια που διοχετεύτηκαν σε αυτή την κατηγορία των καταναλωτών, τον Ιανουάριο του 2001, το 66% (περί το 10,68% της συνολικής χρηματοδότησης της περιόδου) χρησιμοποιήθηκαν για την κάλυψη στεγαστικών αναγκών ενώ το υπόλοιπο 33% (περί το 5,24% της συνολικής χρηματοδότησης της περιόδου) κατευθύνθηκε στην κατανάλωση. Η αυξητική τάση στη χρηματοδότηση των ιδιωτών αλλά και των ιδιωτικών, μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων, συνεχίστηκε σε όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, με σταθερή αναλογία. Για κάθε δύο ευρώ που προορίζονταν για τη χρηματοδότηση των στεγαστικών αναγκών της κατηγορίας ένα επιπλέον ευρώ διοχετευόταν στην καταναλωτική πίστη. Έτσι λοιπόν τον Δεκέμβριο του 2008 τα σχετικά ποσοστά είχαν διαμορφωθεί σε 27,02% (της συνολικής χρηματοδότησης) για την κάλυψη στεγαστικών αναγκών της κατηγορίας και σε 12,71% για την κάλυψη των καταναλωτικών της αναγκών⁸¹.

Πίνακας 2.1.13

⁸¹ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Ανάλυση Χρηματοδότησης κατοίκων εσωτερικού πλην NXI από τα εγχώρια NXI (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος)” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

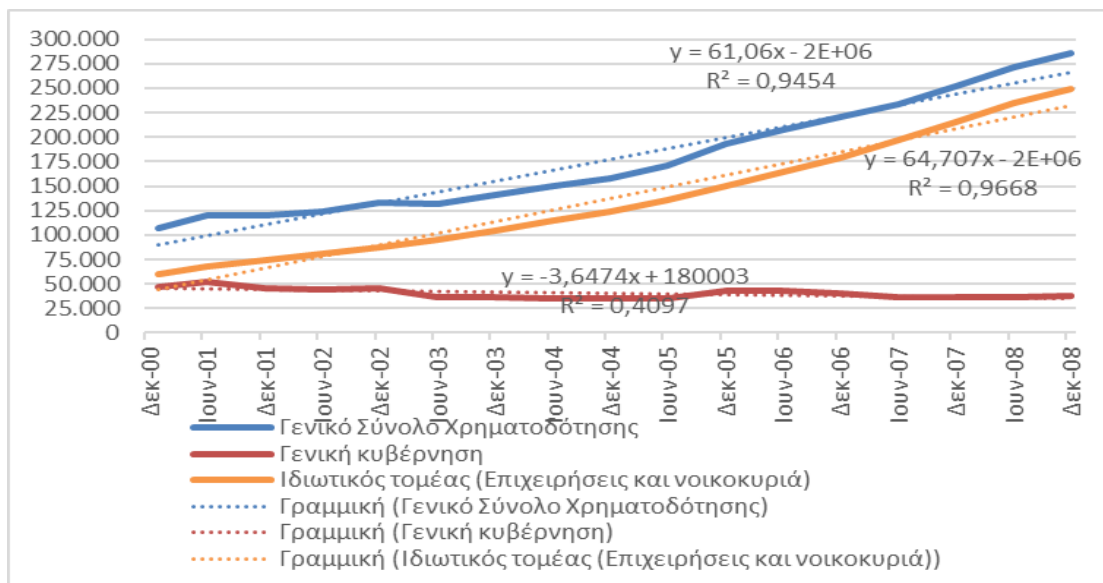
Ανάλυση Χρηματοδότησης κατοίκων εσωτερικού πλην NXI από τα εγχώρια NXI (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος) 2001-2008 (υπόλοιπα τέλους περιόδου σε εκατομμύρια ευρώ)

Τέλος περιόδου	Ιαν-01	Ιουν-01	Δεκ-01	Ιουν-02	Δεκ-02	Ιουν-03	Δεκ-03	Ιουν-04	Δεκ-04	Ιουν-05	Δεκ-05	Ιουν-06	Δεκ-06	Ιουν-07	Δεκ-07	Ιουν-08	Δεκ-08	
Γενικό Σύνολο Χρηματοδότησης	106.983	119.825	120.472	124.479	132.413	131.219	140.807	150.059	158.219	170.260	192.722	207.072	219.944	233.591	251.665	271.495	286.398	
Γενική κυβέρνηση	46.658	52.116	45.871	44.010	45.236	35.799	36.958	35.766	34.465	34.751	43.084	42.500	40.786	36.116	36.577	36.015	37.075	
Κεντρική κυβέρνηση		1.439	2.226	1.475	3.055	1.595	3.323	2.633	4.724	2.531	9.834	8.095	9.563	9.699	11.361	9.773	11.819	
Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης		632	727	711	850	803	899	887	1.148	1.171	1.267	1.313	1.378	1.376	1.538	1.493	1.579	
Οργανισμοί Κοινωνικής Ασφάλισης		255	810	703	854	844	989	907	722	722	537	370	185	185	0	0	0	
Ιδιωτικός τομέας (Επιχειρήσεις και νοικοκυριά)	60.325	67.706	74.601	80.469	87.177	95.421	103.848	114.292	123.754	135.509	149.639	164.572	179.158	197.475	215.088	236.480	249.324	
Επιχειρήσεις	43.134	48.044	50.908	53.389	55.843	60.454	63.619	68.551	71.432	76.416	81.008	87.924	93.574	102.988	111.288	124.189	132.457	
Ασφαλιστικές επιχειρήσεις		71	76	96	105	188	141	158	151	108	127	128	146	161	438	158	163	
Λοπά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα		1.352	1.679	2.170	2.817	3.117	4.193	4.713	5.051	4.992	6.069	6.666	7.650	7.959	8.689	9.083	8.163	
Μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις		46.620	49.154	51.122	52.921	57.149	59.294	63.681	66.229	71.317	74.812	81.130	85.579	94.868	102.160	114.947	124.131	
Ιδιώτες & Ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα	17190,86	19.662	23.693	27.080	31.334	34.967	40.229	45.741	52.323	59.092	68.630	76.648	85.584	94.487	103.801	111.291	116.866	
Σταθιστικά		11.428	12.929	15.516	18.037	21.060	23.524	26.589	29.812	33.843	38.242	45.187	50.614	56.909	62.984	69.075	73.765	77.386
Καταναλωτικά		5.601	6.577	7.852	8.678	9.755	10.577	12.385	14.561	17.025	19.361	21.794	24.175	26.540	29.059	31.915	34.578	36.412
Λοπά		162	156	325	365	518	866	1.255	1.368	1.455	1.489	1.649	1.858	2.135	2.444	2.811	2.948	3.068

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

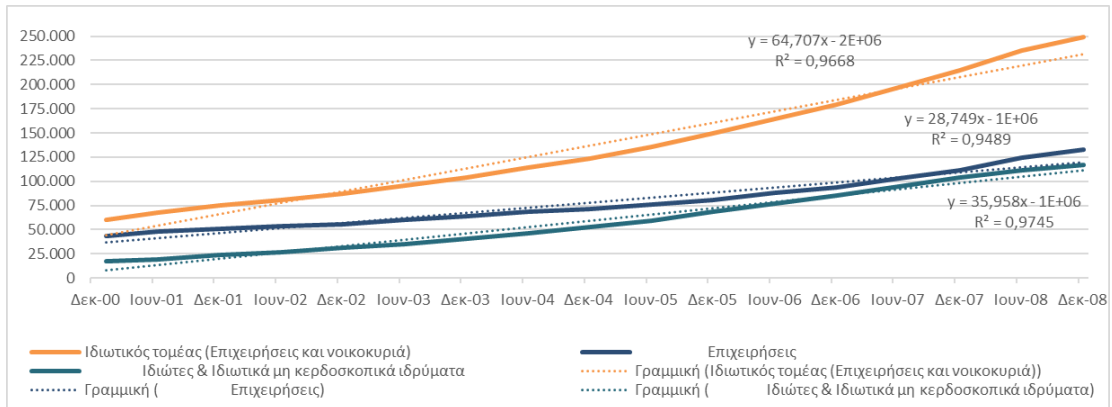
Διάγραμμα 2.1.13.1

Ανάλυση Χρηματοδότησης κατοίκων εσωτερικού πλην NXI από τα εγχώρια NXI (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος) 2001-2008 (ανά τομέα, υπόλοιπα τέλους περιόδου σε εκατομμύρια ευρώ)

Διάγραμμα 2.1.13.2

Ανάλυση Χρηματοδότησης ιδιωτικού τομέα (επιχειρήσεων και νοικοκυριών, πλην NXI, από τα εγχώρια NXI (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος) 2001-2008 (υπόλοιπα τέλους περιόδου σε εκατομμύρια ευρώ)

2.1.14 Διεθνής επενδυτική θέση της Χώρας

Η διεθνής επενδυτική θέση της χώρας είναι ένας επιπλέον στατιστικός δείκτης ο οποίος τηρείται από την Τράπεζα της Ελλάδος και παρουσιάζει τις καθαρές υποχρεώσεις της χώρας έναντι μη κατοίκων και λαμβάνει υπόψη τις άμεσες επενδύσεις, τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου, τις λοιπές επενδύσεις και το ύψος συναλλαγματικών διαθεσίμων. Αποτυπώνει μια στιγμιαία κατάσταση και ως χρονικό σημείο αναφοράς του δείκτη αναφέρεται το τέλος εκάστου τριμήνου. Η διαφορά ανάμεσα στις απαιτήσεις και τις υποχρεώσεις δείχνει εάν η χώρα αποτελεί καθαρό πιστωτή ή χρεώστη έναντι των υπολοίπων του κόσμου και περαιτέρω έρευνα των επιμέρους στοιχείων του δείκτη μπορεί να δείξει κατά πόσον η χώρα αποτελεί ελκυστικό τόπο για επενδύσεις. Αρνητικό πρόσημο σημαίνει ότι η χώρα αποτελεί χρεώστη έναντι του υπόλοιπου κόσμου ενώ το θετικό ότι αποτελεί πιστωτή. Πρέπει ωστόσο να αναφερθεί ότι τα στοιχεία που δίνονται από την Τράπεζα της Ελλάδος είναι σε τρέχουσες τιμές του τέλους κάθε περιόδου και συνεπώς μεταβολή της επενδυτικής θέσης όπως αποτυπώνεται σε αυτά συμμετέχουν πλην των χρηματικών ροών του ισοζυγίου χρηματοοικονομικών συναλλαγών και οι μεταβολές στο τιμών αγοράς με τις οποίες

αποτιμώνται τα χρηματοοικονομικά μέσα. Τα εν λόγω στοιχεία τηρούνται από το τέταρτο τρίμηνο του 2003.

Το τέταρτο τρίμηνο του 2003 η καθαρή επενδυτική θέση της χώρας μας ήταν αρνητική κατά 103.821 εκατομμύρια ευρώ. Οι απαιτήσεις της εν λόγω περιόδου ήταν 93.659 εκατομμύρια ευρώ έναντι υποχρεώσεων αυτής 197.480 εκατομμύρια ευρώ. Το ίδιο μοτίβο συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου. Με την πάροδο του χρόνου η διαφορά τους αυξήθηκε και έφτασε στο μέγιστο σημείο της στο τέλος του τετάρτου τριμήνου του 2007 (218.526 εκατομμύρια ευρώ). Στη συνέχεια παρατηρούμε τάση μείωσης της με αποτέλεσμα στο τέλος του 2008 να έχει πλέον περιοριστεί στα 183.321 εκατομμύρια ευρώ⁸²

Πίνακας 2.1.14

Διεθνής Επενδυτική Θέση της Ελλάδος 2004-2008 (τρέχουσα αξία υπολοίπων πρώτου και τρίτου τριμήνου σε εκατομμύρια ευρώ)

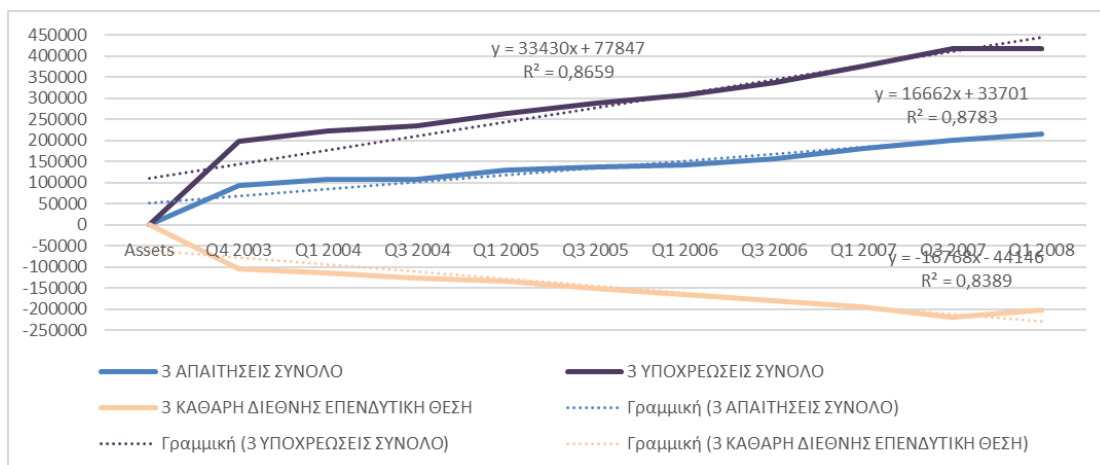
	Assets	Q1 2004	Q3 2004	Q1 2005	Q3 2005	Q1 2006	Q3 2006	Q1 2007	Q3 2007	Q1 2008	Q3 2008	Q1 2009
3	ΔΙΑΠΗΣΕΙΣ ΣΥΝΟΛΟ	93.659	107.373	106.922	130.779	136.997	141.438	157.562	180.643	199.419	215.605	236.768
3	ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΣΥΝΟΛΟ	197.480	222.977	233.926	264.379	287.672	307.948	337.594	375.237	417.945	417.556	420.090
3	ΚΑΘΑΡΗ ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΗ ΘΕΣΗ	-103.821	-115.603	-127.005	-133.600	-150.675	-166.510	-180.033	-194.594	-218.526	-201.951	-183.321

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

Διάγραμμα 2.1.14

Διεθνής Επενδυτική Θέση της Ελλάδος 2004-2008 (τρέχουσα αξία υπολοίπων πρώτου και τρίτου τριμήνου σε εκατομμύρια ευρώ)

⁸² (“Τράπεζα της Ελλάδος-Διεθνής Επενδυτική Θέση (2003-2023), n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

2.1.15 Δημόσιο χρέος

Η επεξεργασία των στοιχείων θα γίνει σε δύο φάσεις με τη μεν πρώτη να αφορά το χρονικό διάστημα 1995-2000, για το οποίο υπάρχουν στοιχεία δημοσιευμένα σε δραχμές, ενώ η δεύτερη το χρονικό διάστημα 2001-2008 για το οποίο τα στοιχεία τηρούνται σε ευρώ.

Σύμφωνα λοιπόν με την έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 1999 το ενοποιημένο χρέος της γενικής κυβέρνησης το 1995 ήταν 29.603 δισεκατομμύρια δραχμές. Το εν λόγω ποσό αντιστοιχούσε στο 108,7% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Με την πάροδο του χρόνου αυτό άρχισε να αυξάνεται. Έτσι τα 29.603 δισεκατομμύρια δραχμές του 1995 αυξήθηκαν στα 42.513 εκατομμύρια δραχμές το 2000 (τελευταία χρονιά που τα αντίστοιχα στοιχεία τηρούνταν σε δραχμές). Ωστόσο ως ποσοστό του Ακαθαρίστου Εγχώριου Προϊόντος το χρέος διατηρήθηκε περίπου στα 100% με μικρή τάση μείωσης. Αυτό συνέβη καθώς παράλληλα με την αύξηση του χρέους υπήρξε αύξηση και στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, με ταχύτερο ρυθμό, συμπιέζοντας το λόγο τους και διαμορφώνοντας αυτόν από 108,7% το 1995 σε 103,9% το 2000.

Το 2001 το ενοποιημένο χρέος της γενικής κυβέρνησης, αποτυπωμένο πλέον σε ευρώ, ανέρχεται στα 151.869 εκατομμύρια ευρώ (114,1% του ΑΕΠ). Σε απόλυτες τιμές διατήρησε την αύξουσα πορεία του με το μέγεθος της ετήσιας αύξησης του να κυμαίνεται μεταξύ των 10.000-15.000 εκατομμυρίων ευρώ. Το εν λόγω μοτίβο

διατηρήθηκε μέχρι και το 2007. Ωστόσο το 2008 η εν λόγω αύξηση ξεπέρασε τα 23.000 εκατομμύρια ευρώ πυροδοτώντας το φόβο για τη δυνατότητα της χώρας να το αποπληρώσει. Ως προς την πορεία του λόγου του χρέους προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν η χρονική περίοδο 2007-2010 δεν είναι η κατάλληλη για την εξαγωγή συμπερασμάτων καθώς κατά τη διάρκεια αυτής αναθεωρήθηκαν τουλάχιστον δύο φορές στοιχεία που επηρέαζαν άμεσα το μέγεθός του, με αποτέλεσμα να οδηγούμαστε στην τροποποίηση των ήδη δημοσιευμένων αποτελεσμάτων.

Έτσι λοιπόν το 2007 για πρώτη φορά υπήρξε αναθεώρηση στοιχείων που αφορούσαν το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν με άμεσο αποτέλεσμα τη μείωση του ποσοστού του χρέους έναντι του ΑΕΠ κατά 10% ⁸³περίπου.

Στη συνέχεια με την 15.11.2010 ανακοίνωση της EUROSTAT, έγινε αναθεώρηση των δημοσιονομικών μεγεθών της γενικής κυβέρνησης για την περίοδο 2006-2009. Στην εν λόγω αναθεώρηση προβλεπόταν αναταξινόμηση των δημόσιων επιχειρήσεων του ευρύτερου δημόσιου τομέα και ένταξη αυτών και του χρέους τους στο χρέος της γενικής κυβέρνησης. Επιπλέον συνυπολογίστηκαν τόσο οι συμφωνίες ανταλλαγής (swaps) όσο και το εξωτερικό χρέος των ΟΤΑ στο δημόσιο χρέος, αναλήφθηκαν τα χρέη των νοσοκομείων (κ.αλ).

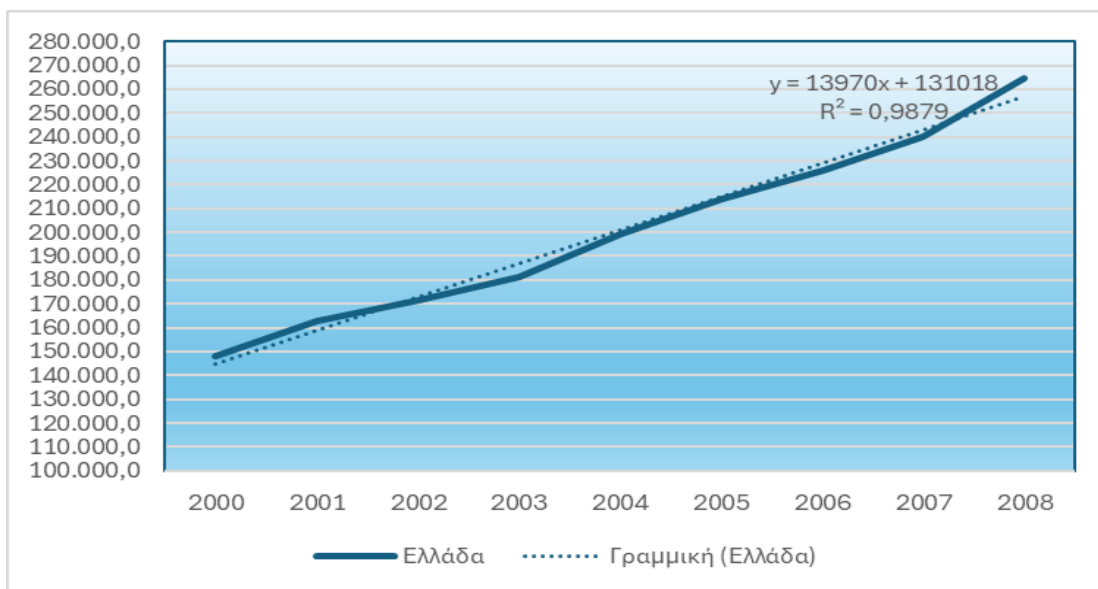
Η εκ νέου αναθεώρηση στοιχείων οδήγησε και πάλι σε αύξηση του ποσοστού του χρέους έναντι του ΑΕΠ, κατά 10% περίπου, μπερδεύοντας ακόμα περισσότερο τους ήδη προβληματισμένους επενδυτές και πλήττοντας περαιτέρω την φερεγγυότητα της ελληνικής οικονομίας. Ωστόσο στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι ή προς τα πάνω αναθεώρηση του χρέους ήταν καθαρά λογιστική δεν μετέβαλλε την ήδη γνωστή κατάσταση και κατά το μεγαλύτερο μέρος της δεν προήλθε από νέες υποχρεώσεις του Δημοσίου, αλλά από υφιστάμενα τότε δάνεια που είχαν χορηγηθεί στο παρελθόν σε δημόσιες επιχειρήσεις με την εγγύηση του Δημοσίου. Τα δάνεια αυτά, μετά την ένταξη των επιχειρήσεων αυτών στο τομέα της γενικής κυβέρνησης, συνυπολογίστηκαν αυτομάτως στο δημόσιο χρέος⁸⁴.

⁸³ Σύμφωνα με τα αναθεωρημένα στοιχεία του ΑΕΠ το ποσοστό του χρέους προς αυτό διαμορφώθηκε στο 94,5%, σε αντίθεση με τα μη αναθεωρημένα, σύμφωνα με τα οποία το εν λόγω ποσοστό θα ήταν κατά 10% υψηλότερο, στο 103,4% (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2008, p. 128)

⁸⁴ (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2011, p. 133)

Διάγραμμα 2.1.15.1

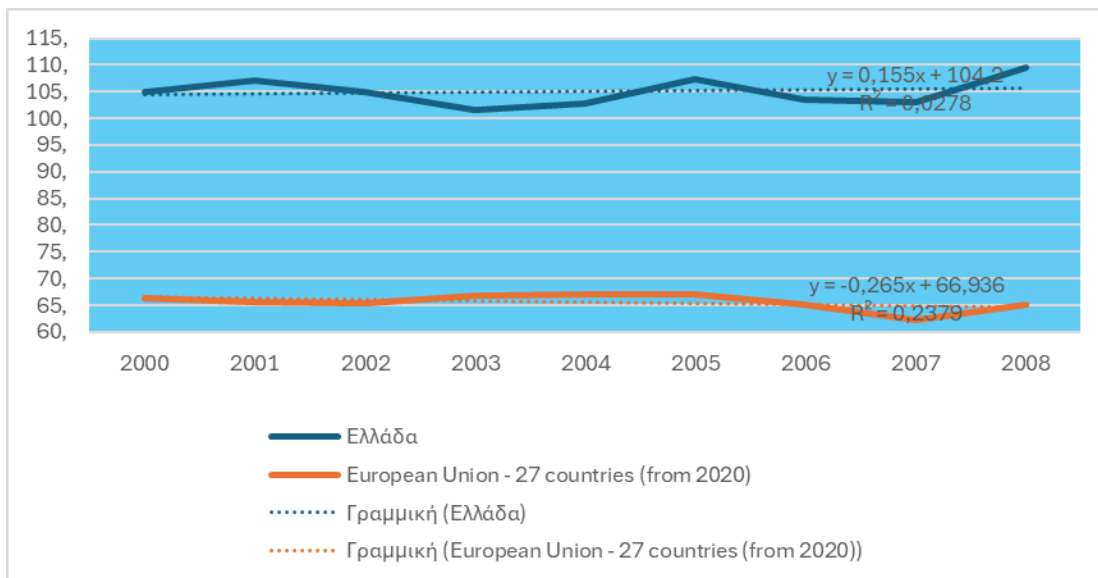
Χρέος της Γενικής Κυβέρνησης 2000-2008 (σε εκατομμύρια ευρώ)

Πηγή: <https://ec.europa.eu/eurostat>

Διάγραμμα 2.1.15.2

Χρέος της Γενικής Κυβέρνησης 2000-2008 (ως ποσοστό του ΑΕΠ)

2.1.16 Ανεργία

Ο αριθμός των ανέργων το 1995 ήταν 396,2 χιλιάδες άτομα εκ' των οποίων το 58,10% ήταν γυναίκες (230,2 χιλιάδες άτομα) και μόνο το 41,90% (139 χιλιάδες άτομα) άνδρες. Ο αριθμός των ανέργων παρουσίασε αύξηση τα επόμενα χρόνια με αποτέλεσμα να διαμορφωθεί το 1999 στα 554,7 χιλιάδες άτομα. Καθ' όλη της διάρκειας της περιόδου 1995-1999 η πλειοψηφία τους ήταν γυναίκες και ως κυριότερη αιτία για την απώλεια της θέσης εργασίας αναφέρεται η απόλυση. Ακολουθούν η «περιορισμένη χρονική διάρκεια της εργασίας» και οι «λοιποί λόγοι». Όσον αφορά τον τομέα που παρουσιάζει τη μεγαλύτερη ροή εργαζόμενων προς τη ανεργία αυτός είναι ο τριτογενής τομέας παραγωγής. Η ποσοστιαία συμμετοχή των πρώην εργαζομένων του εν λόγω τομέα στην ανεργία παρουσίασε αύξηση από 55% το 1995 στο 70,7% το 2008⁸⁵. Πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι η πλειοψηφία των ανέργων το χρονικό διάστημα 1995-1999 ήταν άτομα τα οποία δεν είχαν προηγούμενη εργασιακή εμπειρία και εισέρχονταν για πρώτη φορά στον εργασιακό στίβο.

Το 1999 ο αριθμός των ανέργων ήταν ο μέγιστος της περιόδου 1995-2008 και από το 2000 άρχισε να μειώνεται. Η καθοδική του πορεία συνεχίστηκε μέχρι και το 2008, χρονιά κατά την οποία διαμορφώθηκε στα 387,9 χιλιάδες άτομα, συρρικνωμένος κατά (-30,07%) σε σχέση με το 1999. Η ανεργία εξακολουθούσε να πλήττει περισσότερο τις γυναίκες, ωστόσο σε αντίθεση με την προηγούμενη χρονική περίοδο (1995-1999) που οι παλαιοί άνεργοι⁸⁶ ήταν περισσότεροι από τους νέους⁸⁷ αυτή την περίοδο η εικόνα αντιστρέφεται με τους παλαιούς άνεργους να υπολείπονται των νέων. Αυτό το μοτίβο διατηρήθηκε μέχρι και το 2008. Τέλος η «περιορισμένη χρονική διάρκεια της εργασίας» ως λόγος διακοπής της προηγούμενης απασχόλησης του ανέργου ανέβηκε στην πρώτη θέση ξεπερνώντας ως λόγο την «απόλυση»⁸⁸.

⁸⁵ το 2007 είχε ανέλθει στο 73,9%

⁸⁶ άνεργοι που είχαν εργαστεί κατά την προηγούμενη οχταετία

⁸⁷ αυτοί που δεν είχαν προηγούμενη εργασιακή εμπειρία

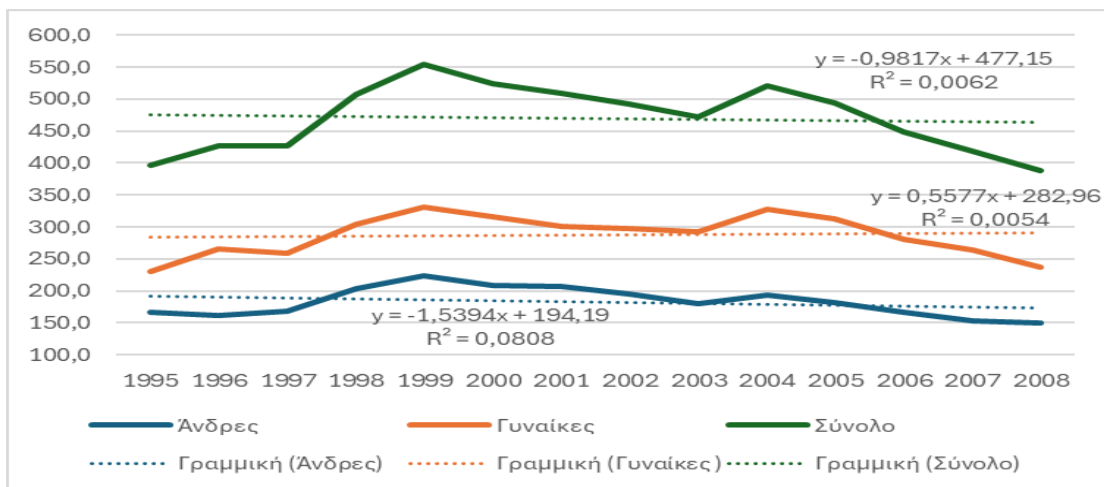
⁸⁸ (“ΕΛΣΤΑΤ-Άνεργοι Ετήσιες Χρονοσειρές (1981-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Πίνακας 2.1.16
Ανεργία 1995-2008 (αριθμός ανέργων χιλιάδες πολίτες)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ανδρες	166,0	161,5	167,7	203,9	223,0	208,1	207,1	194,7	179,9	193,1	181,4	166,6	153,6	150,6
Γυναίκες	230,2	265,4	258,6	304,0	331,6	315,4	301,3	298,0	292,8	326,9	312,2	281,6	264,8	237,3
Σύνολο	396,2	426,8	426,3	507,9	554,7	523,5	508,4	492,6	472,6	520,0	493,5	448,2	418,3	387,9

Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

Διάγραμμα 2.1.16
Ανεργία 1995-2008 (αριθμός ανέργων χιλιάδες πολίτες)

2.1.17 Χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας 1998-2008

Η Ελλάδα πριν από την ένταξή της στην ευρωπαϊκή οικονομική κοινότητα ήταν μια χώρα της οποίας η ανάπτυξη στηριζόταν κυρίως σε ίδια κεφάλαια και δανεισμό με υψηλά επιτόκια. Η ένταξή της στην Ένωση και η αποδοχή της συνθήκης του Μάαστριχτ πρόσθεσε νέα όπλα στη φαρέτρα της για την χρηματοδότηση της οικονομίας και την επιδίωξη περαιτέρω ανάπτυξης. Έχοντας λοιπόν ως όπλα της την απελευθέρωση της τραπεζικής πίστης, τη δραστική μείωση των επιτοκίων και την δυνατότητα ενίσχυσης της παραγωγικής ικανότητας της χώρας μέσω κοινοτικών πόρων έπρεπε να εκμεταλλευθεί άλλο ένα χαρακτηριστικό της Ένωσης, από την

πλευρά της ζήτησης, τη γιγάντωση του εν δυνάμει αγοραστικού κοινού προκειμένου να επιτύχει ανάπτυξη.

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Αργεΐτη (2012), το μοντέλο του Έλληνα επιχειρηματία, ο οποίος σε αντίθεση με τον επιχειρηματία του Veblen «δεν επιδιώκει τη δημιουργία, κέρδους, πλούτου, οικονομικής και κοινωνικής ισχύος μέσω της παραγωγικής διαδικασίας της συσσώρευσης κεφαλαίου, της καινοτομίας κτλ. αλλά αντίθετα μέσω μη-παραγωγικών και παρασιτικών μηχανισμών» συνέβαλε σημαντικά στην υιοθέτηση ενός παραγωγικά στρεβλού και αδύναμου μοντέλου ανάπτυξης της οικονομίας. Χαρακτηριστικά αυτού η εσωστρέφεια, η μεγάλη εξάρτηση από τις εισαγωγές, το εύκολο κέρδος, η φοροασυλία⁸⁹, η μεγάλη ροπή των οικονομικών μονάδων προς εισφοροδιαφυγή, φοροδιαφυγή, φοροαποφυγή, επιδεικτική κατανάλωση, η κατασπατάληση των κοινοτικών πόρων κυρίως στη κατασκευή υποδομών (υποβαθμίζοντας την έρευνα και την εκπαίδευση)⁹⁰ και τέλος ο εύκολος και γρήγορος πλουτισμός, άνευ επενδύσεων σε παραγωγικές δραστηριότητες⁹¹.

Παρατηρείται λοιπόν ότι αν και οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές υπήρξε αδυναμία «ποσοτικής και ποιοτικής συσσώρευσης κεφαλαίου σε κλάδους και δραστηριότητες παραγωγής που θα βελτίωναν την παραγωγικότητα και θα διαμόρφωναν διατηρήσιμες συνθήκες ανταγωνιστικότητας» (Αργεΐτης 2012). Την εννιαετία 2001-2009 η διεθνής ανταγωνιστικότητα της χώρας έναντι 28 εμπορικών εταίρων της υποχώρησε σφαιρικά κατά 19% βάσει των σχετικών τιμών καταναλωτή και κατά 28% περίπου βάσει του σχετικού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος⁹². Έτσι λοιπόν η εισαγωγή καινοτόμων επενδύσεων δεν αποτέλεσε προτεραιότητα για τον Έλληνα επιχειρηματία

⁸⁹ Σύμφωνα με τον Σταθάκη (2011) στην εμφάνιση ελλειμματικών προϋπολογισμών της περιόδου σημαντικό ρόλο έπαιξε η αδυναμία του εισπρακτικού μηχανισμού να συγκεντρώσει φόρους όχι εξαιτίας της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής αλλά εξαιτίας της φοροασυλίας που απολάμβανε μέρος του πληθυσμού λόγω των σχέσεων τους με τους θύνοντες (Σταθάκης, 2011)

⁹⁰ Το 50% των πόρων του πακέτου Delors απορροφήθηκε στην κατασκευή υποδομών (Στασινόπουλος, 2011)

⁹¹ Σύμφωνα με τον Αργεΐτη (2011) α) η χαμηλή ροπή προς συσσώρευση κεφαλαίου και τεχνολογικό εκσυγχρονισμό, β) η πολύ υψηλή ροπή προς εισαγωγές, που σε συνδυασμό με την εξαγωγική ανεπάρκεια του εγχώριου παραγωγικού συστήματος που διαχρονικά αποσταθεροποιεί το εξωτερικό ισοζύγιο της οικονομίας και γ) η κρατοκεντρική επιχειρηματικότητα που αναπαράγεται μέσα από σχέσεις διαπλοκής με το κομματοκεντρικό κράτος ήταν τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά που οδήγησαν τη χώρα στην κρίση (Αργεΐτης, 2011b)

⁹² (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2011, p. 25)

της περιόδου. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα το πολύ περιορισμένο φάσμα παραγωγικών ικανοτήτων της χώρας να παραμείνει περιορισμένο, χωρίς δυνατότητα διεύρυνσης και η οικονομική ανάπτυξη της περιόδου να στηριχθεί κατά κύριο λόγο στην αύξηση της εγχώριας ζήτησης και στην ανάπτυξη των εμπορικών και χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων

Η επιδίωξη της οικονομικής ανάπτυξης μονοδιάστατα μέσω αύξησης της εγχώριας ζήτησης συνδυαστικά με την αδυναμία της εγχώριας παραγωγής να καλύψει την αύξηση αυτή είχε ως αποτέλεσμα τη στροφή προς τις εισαγωγές. Η στροφή αυτή οδήγησε στην αύξηση τόσο του εμπορικού ελλείμματος όσο και του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Ένας άλλος σημαντικός πυλώνας της οικονομίας τούτη την περίοδο όπως ήδη προαναφέρθηκε υπήρξε το τραπεζικό σύστημα. Στο οποίο είχε παραχωρηθεί πλήθος εργαλείων προς ενίσχυση της πραγματικής οικονομίας. Ωστόσο η ακόρεστη επιθυμία των διοικήσεων των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων να ενισχύσουν την κερδοφορία τους οδήγησε στο να κατευθύνουν μεγάλο μέρος της τραπεζικής μόχλευσης σε κατασκευαστικές δραστηριότητες αλλά και στην καταναλωτική πίστη, πολλαπλασιάζοντας περαιτέρω τις ενδογενείς ανισοροπίες της ελληνικής οικονομίας (Αργεΐτης 2012) και καθιστώντας ανίσχυρο ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα που παρείχε η ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ.

Για να διατηρηθεί και να εξελιχθεί το μοντέλο αυτό ανάπτυξης, μεταξύ του κρατικού και ιδιωτικού τομέα μορφοποιήθηκε διαχρονικά μια οικονομική σχέση σε βάρος του ελληνικού κράτους, το οποίο καλείτο, μέσω των δημοσιονομικών ελλειμάτων και της συσσώρευσης δημοσίου χρέους να το στηρίξει. Έτσι λοιπόν η ανεπάρκεια του ιδιωτικού τομέα να διατηρήσει ικανοποιητικές ροές εισοδήματος προκειμένου να διατηρηθεί η χρηματοπιστωτική και δημοσιονομική σταθερότητα της ελληνικής οικονομίας οδήγησε το κράτος να αναλάβει αυτό την ευθύνη να δημιουργήσει νέες ροές εισοδήματος προς τον ιδιωτικό τομέα προστατεύοντάς τον από την επιδείνωση της χρηματοπιστωτικής του κατάστασης και συνεισφέροντας στην επέκταση της δυναμικής του. Αυτό συνέβαινε είτε χρηματοδοτώντας τον απευθείας μέσω μεταβιβαστικών πληρωμών, πολιτικής κινήτρων και ευρωπαϊκών

προγραμμάτων επενδύσεων, είτε διά της αδυναμίας και παραλείψεως του να εφαρμόσει το νομικό πλαίσιο, αγνοώντας παραβατικές συμπεριφορές⁹³ και παρέχοντας του με αυτόν τον τρόπο επιπλέον ρευστότητα. Σύμφωνα μάλιστα με το Μανιάτη (2011) η αδυναμία λειτουργίας του φοροεισπρακτικού μηχανισμού και όχι οι δημόσιες δαπάνες είναι ο λόγος που οδήγησε σε αύξηση του δημοσίου χρέους καθώς σε αυτόν το τομέα οι επιδόσεις της Ελλάδας βρίσκονταν κάτω από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁹⁴

Σε κάθε περίπτωση μια οικονομία της οποίας η δυναμική και η σταθερότητα στηρίζεται σε κρατικά ελλείματα και δημόσιο χρέος τα οποία μάλιστα δεν μπορούν να χρηματοδοτηθούν από εγχώριες πηγές είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη σε κρίσεις. Η άμεση και επιτακτική ανάγκη της για δανεισμό περιορίζει τη διαπραγματευτική της ισχύ, αναφορικά με το κόστος δανεισμού αλλά και την αξία τυχόν εμπράγματων εγγυήσεων. Ιδιαίτερα μια οικονομία όπως η Ελλάδα, η οποία κατά την περίοδο της κρίσης, άνηκε στη ζώνη του ευρώ και στερείτο το δικαίωμα προσφυγής στην Κεντρική της Τράπεζα ως δανειστή έσχατης ανάγκης.

Όλοι γνωρίζουμε πως οι Κεντρικές Τράπεζες έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν ρευστότητα για να καλύψουν τυχόν ανάγκες που θα προκύψουν για την αποπληρωμή οφειλών του Κράτους. Ωστόσο οι χώρες της Ευρωζώνης, είναι υποχρεωμένες από τις ιδρυτικές συνθήκες της Ένωσης να εκδίδουν χρέος, σε νόμισμα που δεν μπορούν να καθορίσουν την προσφορά του, ενώ παράλληλα, τουλάχιστον μέχρι τη κρίση χρέους του 2010 και την υιοθέτηση μη συμβατικών μέσων άσκησης οικονομικής πολιτικής οι χρηματοπιστωτικές αγορές αποτελούσαν την πρώτη και έσχατη λύση για άντληση κεφαλαίων.

Κατά την περίοδο πριν από τη κρίση τα ομόλογα των χωρών της Ευρωζώνης θεωρούνταν ασφαλής επένδυση, ενείχαν παρόμοιο κίνδυνο και απολάμβαναν ιδιαίτερα χαμηλών επιτοκίων (De Grauwe and Ji, 2022). Με το ξέσπασμα αυτής η έλλειψη ρευστότητας που παρουσιάστηκε στις χρηματαγορές, η αποκάλυψη υφιστάμενων,

⁹³ Δημιουργία μέσω συγχωνεύσεων μεγάλων εταιρειών που εφαρμόζαν ολιγοπωλιακές πρακτικές και καταχρηστικούς όρους (Στασινόπουλος, 2011)

⁹⁴ (Μανιάτης, 2011)

κεκαλυμμένων, διαρθρωτικών προβλημάτων σε κάποιες χώρες μέλη της Ζώνης και τέλος η απαγόρευση προς την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να λειτουργήσει ως χρηματοδότης έσχατης ανάγκης είχαν σαν αποτέλεσμα την μαζική ανατιμολόγηση των κινδύνων στις αγορές κρατικών ομολόγων και την αναπροσαρμογή της τιμής τους είτε προς τα πάνω, είτε προς τα κάτω (De Grauwe and Ji, 2022). Κάποιες χώρες μέλη της Ευρωζώνης άρχισαν λοιπόν να απολαμβάνουν υπερπροσφορά κεφαλαίων προς δανεισμό (με ιδιαίτερα χαμηλά επιτόκια) ενώ στον αντίποδα υπήρχαν χώρες που με μεγάλη δυσκολία μπορούσαν να προχωρήσουν σε αναχρηματοδότηση του χρέους τους, με κάποιες εξ αυτών, όπως η Ελλάδα να κινδυνεύουν να οδηγηθούν σε στάση πληρωμών.

Αυτή ήταν η κατάσταση που έπρεπε να αντιμετωπίσει η Ελλάδα το 2010⁹⁵. Όντας αποκομμένη από τις αγορές ομολόγων και στην προσπάθειά της να βρει επιπλέον κεφάλαια για την χρηματοδότηση του ελλείμματος της, και την αναχρηματοδότηση του δημοσίου χρέους της, υιοθέτησε υποχρεωτικά (με αντάλλαγμα προσωρινή χρηματοδότηση) πολιτικές λιτότητας και περιστολής δαπανών με ταυτόχρονη αύξηση εσόδων. Ωστόσο, όπως θα δούμε παρακάτω, οι εν λόγω πολιτικές έφεραν αποτελέσματα τα οποία κλόνισαν ακόμα περισσότερο την εμπιστοσύνη των χρηματοπιστωτικών αγορών. Η έλλειψη εμπιστοσύνης αποτυπώθηκε στα επιτόκια δανεισμού της που αυξήθηκαν περαιτέρω.

Τελικά η χώρα «βρέθηκε εγκλωβισμένη σε μια κακή ισορροπία η οποία χαρακτηριζόταν από προγράμματα λιτότητας που αποτύγχαναν να μειώσουν τα

⁹⁵ Ο Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος στην έκθεσή του για το 2008 ενημέρωνε ότι: « Το δημόσιο χρέος αποτελεί μία από τις σημαντικότερες πηγές χρηματοοικονομικής ευπάθειας της οικονομίας. Είναι επίσης η κύρια αιτία για τη διεύρυνση σε υψηλά επίπεδα της διαφοράς απόδοσης των ελληνικών κρατικών ομολόγων έναντι των αντίστοιχων γερμανικών, ιδίως από τους τελευταίους μήνες του 2008 και μετά, η οποία συνεπάγεται αύξηση του κόστους δανεισμού του Δημοσίου» Σύμφωνα με την ίδια το μέσο σταθμικό κόστος δανεισμού του Δημοσίου είχε αυξηθεί από 3,8% το 2006 σε 4,4% το 2007 και 4,6% το 2008, ενώ το πρώτο τρίμηνο του 2009 είχε διαμορφωθεί σε 5,0%. Παράλληλα επισημαινόταν ότι η επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης για το 2008 και η προβλεπόμενη στασιμότητα για το 2009, σε συνδυασμό με το πρωτογενή ελλείμμα που αναμενόταν για το επόμενο έτος θα ενίσχυαν περαιτέρω τη δυναμική του χρέους και θα οδηγούσαν στην αύξηση του λόγου του έναντι του ΑΕΠ. Τέλος στο χρέος δεν περιλαμβάνονταν δάνεια, που το ύψος τους στο τέλος του 2008 έφτανε το 9,0% του ΑΕΠ, στα οποία παρείχε εγγύηση το ελληνικό δημόσιο. Τα δάνεια αυτά θα συμπεριλαμβάνονταν στο χρέος μόνο στη περίπτωση που οι δανειζόμενοι δηλώναν αδυναμία να τα αποπληρώσουν. (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2009)

δημοσιονομικά ελλείμματα, επειδή οδηγούσαν σε ένα καθοδικό οικονομικό σπινάλ, και παράλληλα αντιμετώπιζε τιμωρητικά επίπεδα επιτοκίων (De Grauwe, 2012). Η κατάσταση αυτή παρέμεινε έτσι έως και το Σεπτέμβριο του 2012 που η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ανακοίνωσε πως ήταν πλέον έτοιμη να παράσχει ρευστότητα στις κρατικές αγορές ομολόγων χρησιμοποιώντας και μη συμβατικά μέσα νομισματικής πολιτικής όπως το Πρόγραμμα των Οριστικών Νομισματικών Συναλλαγών (Outright Monetary Transactions)⁹⁶.

Η κίνηση αυτή «σηματοδότησε με αξιοπιστία τη δέσμευση του Ευρωσυστήματος να αντιμετωπίσει τις αβάσιμες προσδοκίες επιστροφής σε εθνικά νομίσματα»⁹⁷ και παρά το γεγονός ότι ο μηχανισμός δεν ενεργοποιήθηκε τότε ηρέμησε τους φόβους των αγορών και αποτέλεσε την εκκίνηση της διαδρομής για την επιστροφή των επιτοκίων δανεισμού των λοιπών χωρών της Ευρωζώνης⁹⁸ στην κανονικότητα (De Grauwe, 2012).

Πολλοί οικονομολόγοι της περιόδου, μεταξύ των οποίων και οι υπεύθυνοι χάραξης της οικονομικής πολιτικής της Ένωσης, θεώρησαν ότι αποκλειστικά υπεύθυνοι για την αύξηση των επιτοκίων δανεισμού τους ήταν τα ίδια τα κράτη της Ζώνης (όπως η Ελλάδα) που αντιμετώπιζαν το πρόβλημα καθώς δεν εφαρμόζαν ορθή οικονομική διαχείριση και τα θεμελιώδη μεγέθη τους (δημόσιο χρέος, έλλειμα, ανταγωνιστικότητα καλ.) δεν έπειθαν για την υγιή οικονομική τους κατάσταση και τη δυνατότητα τους να ανταποκριθούν στις οικονομικές δεσμεύσεις που είχαν αναλάβει. Ωστόσο όπως μας δείχνουν οι De Grauwe και Ji (2013) η προαναφερόμενη αύξηση των επιτοκίων δεν δικαιολογείται μόνο από την επιδείνωση των θεμελιωδών μεγεθών των οικονομιών τους αλλά και από το κλίμα πανικού που δημιουργήθηκε αμέσως μετά την εμφάνιση της κρίσης, καθώς επίσης και την «παγίδα της κερδοσκοπίας όπου η δημοσιονομική απειθαρχία στους κανόνες του Μάαστριχτ και των αγορών χαρακτηρίστηκε ως έλλειμα αξιοπιστίας και φερεγγυότητας, το οποίο ενεργοποίησε αμέσως τα κερδοσκοπικά αντανάκλαστικά των κατόχων του παγκοσμίου πλούτου

⁹⁶ σχετ. 2.3.4.2 β της εργασίας

⁹⁷ (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2020, p. 77)

⁹⁸ Η Ελλάδα δεν ωφελήθηκε ιδιαίτερα καθώς είχε εισέλθει σε πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής ήδη από το 2009

(Αργεΐτης, 2011). Αυτό αποδεικνύεται εκ' του γεγονότος ότι το περιθώριο ανάμεσα στο επιτόκιο των ομολόγων αυτών και το ομόλογο του γερμανικού δημοσίου μειώθηκε πολύ γρήγορα, από τη στιγμή που ανακοινώθηκε το πρόγραμμα των Οριστικών Νομισματικών Συναλλαγών⁹⁹, σε επίπεδο τέτοιο που σε κάποιες εξ' αυτών να επανέλθει στο προ κρίσης επίπεδο, χωρίς αυτό να δικαιολογείται από καμιά ουσιαστική βελτίωση των βασικών μεγεθών της οικονομίας αυτών (De Grauwe and Ji, 2013).

Τέλος θα πρέπει να επισημανθεί ότι πλην της απαγόρευσης της ΕΚΤ να λειτουργήσει ως έσχατος δανειστής και άλλα στοιχεία στην αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης συνέβαλλαν στο ξέσπασμα της κρίσης όπως: η απουσία εξισορροπητικού μηχανισμού μέσω ενός ισχυρού κεντρικού προϋπολογισμού που έχουν όλα τα ομοσπονδιακά κράτη και η συμπερίληψη σε μια άριστη νομισματική περιοχή, ως η Ευρωζώνη δημιουργήθηκε, πλήθος χωρών πολύ διαφορετικών μεταξύ τους (Καζάκος et al., 2016).

2.2 Προγράμματα οικονομικής προσαρμογής

Υπό αυτές τις συνθήκες η Ελλάδα εισήλθε στην περίοδο της κρίσης. Περίοδο κατά την οποία η ευφορία των επενδυτών άρχισε να οπισθοχωρεί και η πτώχευση εταιρειών, που ουδέποτε στο παρελθόν είχε τεθεί σε αμφιβολία η βιωσιμότητα τους, επηρέασε όχι μόνο τη χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα αλλά και αυτή των κρατικών προϋπολογισμών (Stiglitz, 2011).

Τα διαρθρωτικά προβλήματα της χώρας, όπως αυτά αποτυπώθηκαν παραπάνω σε συνδυασμό με το αίσθημα ανασφάλειας που κυριαρχούσε στις χρηματοπιστωτικές αγορές λόγω της κρίσης κλόνισαν την εμπιστοσύνη των επενδυτών οι οποίοι ζητούσαν απαγορευτικού ύψους επιτόκιο για να επωμιστούν τον κίνδυνο χρηματοδότησης του προϋπολογισμού της. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την αδυναμία της να βρει εναλλακτική πηγή χρηματοδότησης οδήγησε τη Κυβέρνηση στο όριο της στάσης

⁹⁹ χωρίς μάλιστα αυτό να εφαρμοστεί,

πληρωμών. Μπροστά στον κίνδυνο αυτόν υπήρξε συνεργασία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και συνεισφορά του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, προκειμένου να παρασχεθεί στη χώρα, χρηματοδοτική διευκόλυνση ύψους 110 δισεκατομμυρίων¹⁰⁰ ευρώ αρχικά, για την αποπληρωμή των δανειακών υποχρεώσεων που ωρίμαζαν το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα. Προϋπόθεση για την καταβολή της χρηματοδότησης ήταν ότι η χώρα θα συνυπέγραφε με τους δανειστές ένα μνημόνιο συνεννόησης το οποίο περιείχε μέτρα που θα αντιμετώπιζαν τις ανισορροπίες του προϋπολογισμού, καθώς επίσης και μέτρα διαρθρωτικά για την αύξηση της παραγωγικότητας, της μείωσης του κόστους εργασίας κτλ.¹⁰¹ (Mitsopoulos and Pelagidis, 2011).

Το εν λόγω πρόγραμμα, όπως προαναφέρθηκε, είχε σαν σκοπό να καλύψει τις χρηματοδοτικές ανάγκες της χώρας προσωρινά και έτσι το Φεβρουάριο του 2012 συμφωνήθηκε ένα δεύτερο πακέτο δανεισμού, το οποίο προϋπέθετε την εφαρμογή ενός δεύτερου πακέτου προσαρμογής¹⁰², υπό αυστηρή εποπτεία από τους δανειστές (Μνημόνιο ΙΙ), το οποίο ωστόσο συνοδευόταν και με μερική διαγραφή του δημοσίου χρέους προς τους ιδιώτες (PSI) (Καζάκος et al., 2016).

Η αδυναμία της Κυβέρνησης που προέκυψε από τις εκλογικές αναμετρήσεις του Ιουνίου του 2012 να εφαρμόσει τα προαπαιτούμενα μέτρα για τη συνέχιση της καταβολής των δόσεων του προγράμματος σε συνδυασμό με τις υπεραισιόδοξες προβλέψεις των εμπνευστών του σχετικά με τα αποτελέσματα αυτού, έφεραν για άλλη μία φορά τη Χώρα στο χείλος της χρεοκοπίας και στην ανάγκη σύναψης ενός «επικαιροποιημένου μεσοπρόθεσμου προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής» για τη χρονική περίοδο 2013-2016. Το νέο αυτό πρόγραμμα διατηρούσε την Ελλάδα, υπό αυστηρή εποπτεία από τους δανειστές, ωστόσο βελτίωνε τους όρους αποπληρωμής των δανείων και τα σχετικά επιτόκια (Καζάκος et al., 2016).

Το εν θέματι πρόγραμμα βοήθησε την ελληνική οικονομία η οποία έδειξε σημάδια ανάκαμψης. Ωστόσο το β' εξάμηνο του 2014 η αβεβαιότητα επανήλθε.

¹⁰⁰ 80 δισεκατομμύρια . ευρώ από τις χώρες της ζώνης του ευρώ και 30 δισεκατομμύρια. ευρώ από το ΔΝΤ. (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2011)

¹⁰¹ Αναφέρονται στο νόμο 3845/2010

¹⁰² Περιλαμβάνονται στο νόμο 4046/2012

Εμφανίζεται για άλλη μια φορά το φαινόμενο των εκλογικών-δημοσιονομικών κύκλων (Βαβούρας and Βαβούρα, 2019) το οποίο αυτή τη φορά δεν οδήγησε στην αύξηση των παροχών, όπως συνήθως, αλλά στη κάμψη της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας. Μετά τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 την διακυβέρνηση ανέλαβε μία νέα, αριστερή κυβέρνηση, με κυβερνητικό πρόγραμμα αντίθετο με τις επιταγές του προγράμματος προσαρμογής. Η προσπάθειά της να βελτιώσει τους όρους δανεισμού μέσω δημοψηφίσματος και απειλής εξόδου από την Ευρωζώνη δεν είχε αποτέλεσμα. Υπό τον φόβο μιας άτακτης χρεοκοπίας συμφώνησε στην εκ νέου παροχή ρευστότητας, μέσω δανείων από τους θεσμούς και τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας, υπογράφοντας το τρίτο κατά σειρά Μνημόνιο, και αναλαμβάνοντας την υποχρέωση να λάβει νέα μέτρα¹⁰³ (Καζάκος et al., 2016).

2.2.1 Πρώτο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής (2010)

Το φθινόπωρο του 2009 με το έλλειμα της να έχει εκτοξευθεί στο 14,0% του ΑΕΠ και το χρέος της στο 126,7% η ελληνική κυβέρνηση αναζητούσε τρόπο να ξεπεράσει το έλλειμα φερεγγυότητας και αξιοπιστίας που είχε αναπτυχθεί σε βάρος της στις διεθνείς αγορές και παράλληλα να εξασφαλίσει τα αναγκαία κεφάλαια για τη χρηματοδότηση του ελλείμματος και την αναχρηματοδότηση του χρέους της.

Υπό αυτές τις συνθήκες συνέταξε επιστολή υπογεγραμμένη από τον τότε Υπουργό Οικονομικών καθώς και τον Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος μέσω της οποίας η ελληνική πλευρά δεσμευόταν να υιοθετήσει σειρά μέτρων και πολιτικών προκειμένου να εξασφαλίσει την αναγκαία για αυτήν χρηματοδότηση. Βασικοί στόχοι του προγράμματος ήταν βραχυπρόθεσμα: α) η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και της δημοσιονομικής σταθερότητας, με μέτρα που είχαν ως στόχο τη συγκράτηση των χρηματοδοτικών αναγκών της Κυβέρνησης β) η διατήρηση της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος, με μέτρα που θα διασφάλιζαν τη μη εκροή καταθέσεων και τον αυστηρό έλεγχο του συστήματος ενώ μακροπρόθεσμα γ) η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας με εσωτερική υποτίμηση και αλλαγή της

¹⁰³ Αναφέρονται στο νόμο 4336/2015

διάρθρωσης της οικονομίας προς ένα αναπτυξιακό μοντέλο στηριζόμενο περισσότερο σε επενδύσεις και εξαγωγές.

Πρωταρχική δέσμευση της Κυβέρνησης ήταν η μείωση του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης από 14% του ΑΕΠ το 2009 στο 3% εντός πέντε ετών, το 2014.

Εκτός από τα άμεσα δημοσιονομικά μέτρα, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω, το πρόγραμμα περιλάμβανε σειρά σημαντικών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων με σημαντικές επιπτώσεις στη δημοσιονομική ισορροπία. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές αφορούσαν α) το ασφαλιστικό σύστημα με συγχώνευση ταμείων, σύνδεση εισφορών με παροχές, ενιαίους κανόνες για όλους τους ασφαλισμένους, αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης στα 65 έτη, β) τον τομέα της υγείας, με θεσμοθέτηση του συστήματος διπλογραφικού λογιστικού ελέγχου των χρήσεων στα νοσοκομεία, με βελτιώσεις στους μηχανισμούς τιμολόγησης και κοστολόγησης, και διαχωρισμό του εν λόγω τομέα από τον τομέα συνταξιοδότησης, γ) τον τομέα τη φορολογικής πολιτικής, με μείωση των φοροαπαλλαγών, διεύρυνση της φορολογικής βάσης και προσπάθεια μετατροπής του φορολογικού συστήματος σε προοδευτικό, αποτελεσματικό και δίκαιο και δ) τη φορολογική διοίκηση η οποία θα έπρεπε να επικεντρωθεί στην εξασφάλιση εσόδων από φορολογουμένους με υψηλότερα εισοδήματα και έλεγχο των ατόμων με μεγάλο πλούτο.

Παράλληλα προς ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού τομέα αποφασίστηκε α) η ίδρυση Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας με πρωταρχικό του στόχο τη διαφύλαξη της φερεγγυότητας του συστήματος β) η παράταση της διάρκειας του πακέτου ενίσχυσης του συστήματος το οποίο είχε θεσπιστεί από το 2009 και γ) η τροποποίηση, βάσει των βέλτιστων διεθνών πρακτικών, της νομοθεσίας για την αναδιάρθρωση των χρεών τόσο των επιχειρήσεων όσο και των νοικοκυριών.

Επιπλέον διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις με σκοπό την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας αφορούσαν α) τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης β) την ενίσχυση της αγοράς εργασίας και της εισοδηματικής πολιτικής γ) τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και ενίσχυση του ανταγωνισμού στις αγορές δ) τη διαχείριση καθώς και τη διαδικασία προς αποκρατικοποίηση των κρατικών

επιχειρήσεων ε) τη βελτίωση της απορρόφησης των κοινοτικών κονδυλίων των διαρθρωτικών ταμείων και του ταμείου ανάκαμψης

Βασικό χαρακτηριστικό του προγράμματος ήταν ότι προέβλεπε τη λήψη του μεγαλύτερου μέρους των μέτρων στην αρχή της περιόδου . Έτσι λοιπόν για το 2010 προβλεπόταν λήψη μέτρων που η αξία τους θα αντιστοιχούσε στο 8% του ΑΕΠ ενώ για το 2011 στο 4% του ΑΕΠ. Όσον αφορά τα επόμενα έτη (2012, 2013 και 2014) η αξία των εν λόγω μέτρων θα περιοριζόταν στο 2 με 2,5% του ΑΕΠ. Από το σύνολο των μέτρων του προγράμματος μικρό ποσοστό ήταν προσωρινού χαρακτήρα τα οποία μετά την ολοκλήρωσή τους θα άλλαζαν από άλλα μόνιμου χαρακτήρα. Παράλληλα μεγάλο μέρος του συνόλου των μέτρων είχε ήδη προσδιοριστεί και ψηφιστεί στην έναρξη του προγράμματος και όχι κατά τη διάρκεια αυτού¹⁰⁴.

2.2.2 Δεύτερο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής (2012)

Όπως ήδη αναφέρθηκε τον Φεβρουάριο του 2012 επανεμφανίστηκε η ανάγκη χρηματοδότησης της ελληνικής κυβέρνησης καθώς τα μέτρα τα οποία ελήφθησαν στο προηγούμενο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής δεν ήταν αρκετά προκειμένου να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη των αγορών στην οικονομία της χώρας. Χαρακτηριστικό αυτού του προγράμματος, σε αντίθεση με το προηγούμενο, ήταν η διαγραφή μέρους του χρέους, η μείωση των επιτοκίων δανεισμού, αλλά και η επέκταση των περιόδων αποπληρωμής του υπόλοιπου των δανείων(Καζάκος et al., 2016). Στο εν λόγω πρόγραμμα συμμετείχαν ως αντισυμβαλλόμενοι η Ελληνική Δημοκρατία και η Τράπεζα της Ελλάδος από τη μία μεριά και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας από την άλλη, οι οποίοι και υπέγραψαν 4 συμβάσεις χρηματοδότησης ως εξής:

- α) Σύμβαση διευκόλυνσης διαχείρισης υποχρεώσεων ΣΙΤ/PSI Για την παροχή ενίσχυση συνολικού ποσού 30.000 εκατομμυρίων ευρώ προς διευκόλυνση της διαδικασίας του προγράμματος ανταλλαγής ομολόγων
- β) Σύμβαση συγχρηματοδότησης που συνοδεύει την προηγούμενη σύμβαση

¹⁰⁴ (“Αιτιολογική έκθεση του νόμου 3845/2010,” n.d.)

γ) Συμφωνία διευκόλυνσης πιστωτικής ενίσχυσης της ΕΚΤ για την παροχή χρηματοδοτικής ενίσχυσης μέχρι του συνολικού ποσού των 35.000 εκατομμυρίων ευρώ.

δ) Διευκόλυνση αποπληρωμής το ομολόγων σχετικά με την παροχή ενίσχυσης μέχρι του συνολικού ποσού των 5.000 εκατομμυρίων ευρώ.

Παράλληλα, όπως και το προηγούμενο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, συνοδεύεται από αντίστοιχο μνημόνιο συνεννόησης στο οποίο ήταν καταγεγραμμένες οι υποχρεώσεις καθώς και οι υποχρεωτικές ενέργειες στις οποίες θα έπρεπε να προχωρήσει το ελληνικό κράτος, καθώς και το χρονικό περιθώριο που είχε στην διάθεσή του προς συμμόρφωση με αυτές, για να εξασφαλίσει την χρηματοδότηση. Σε αντίθεση με το προηγούμενο μνημόνιο που ήταν γενικόλογο το νέο αυτό κείμενο ήταν εξαιρετικά λεπτομερές περιλαμβάνοντας το σύνολο των ενεργειών, των νομοθετικών πρωτοβουλιών, αλλά και των δεσμεύσεων που θα έπρεπε να εφαρμοστούν από τη Χώρα στα εξής θέματα

1. Δημοσιονομική εξυγίανση.
2. Διαρθρωτικές δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις.
 - 2.1. Διαχείριση κεφαλαίων και αποκρατικοποιήσεις.
 - 2.2. Περιορισμός της σπατάλης στις δημόσιες επιχειρήσεις και στα άλλα νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου.
 - 2.3. Φορολογική Πολιτική.
 - 2.4. Μεταρρυθμίσεις στην διαχείριση εσόδων.
 - 2.5. Μεταρρυθμίσεις στον τομέα οικονομικής διαχείρισης του Δημοσίου.
 - 2.6. Εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης σε κεντρικό και αποκεντρωμένο/περιφερειακό επίπεδο.
 - 2.7. Ολοκλήρωση μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού συστήματος.
 - 2.8. Εκσυγχρονισμός του συστήματος υγείας προκειμένου να υπάρξει έλεγχος της φαρμακευτικής δαπάνης, της τιμής των φαρμακευτικών σκευασμάτων καθώς και της συνταγογράφησης.
3. Ρύθμιση και εποπτεία του χρηματοοικονομικού τομέα.
 - 3.1. Αξιολόγηση κεφαλαιακών αναγκών.

- 3.2. Ανακεφαλαίωση των τραπεζών και λοιπές ενέργειες εξυγίανσης.
4. Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για την ενίσχυση της ανάπτυξης.
- 4.1. Διασφάλιση της ταχείας προσαρμογής της αγοράς εργασίας και ενίσχυση των θεσμών της αγοράς.
- 4.2. Βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και ενίσχυση του ανταγωνισμού στις ανοιχτές αγορές.
- 4.3. Αύξηση του ρυθμού απορρόφησης κονδυλίων από τα διαρθρωτικά ταμεία και το ταμείο συνοχής.
- 4.4. Αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος.
- 4.5. Μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος.¹⁰⁵

2.2.3 Τρίτο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής (2015)

Με την ολοκλήρωση του δεύτερου προγράμματος οικονομικής προσαρμογής την 30^η Ιουνίου 2015 η ελληνική κυβέρνηση επανήλθε με νέο αίτημα χρηματοδότησης προς τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας. Το εν λόγω επίσημο αίτημα υπεβλήθη 8 Ιουλίου 2015 με σκοπό το χρηματικό ποσό να διατεθεί προς αποπληρωμή παλιότερων δάνειων καθώς επίσης και προς διασφάλιση της σταθερότητας του οικονομικού συστήματος. Τόσο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα συμφώνησαν ότι η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας και η αδυναμία της να δανειστεί από τις διεθνείς αγορές εξακολουθούσε να αποτελεί απειλή για την οικονομική ισορροπία της ένωσης. Υπό αυτές τις συνθήκες, την 14^η Αυγούστου του ίδιου χρόνου ελήφθη η πολιτική απόφαση παροχής επιπλέον βοήθειας προς τη Χώρα, μέσω του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας. Απαραίτητη προϋπόθεση για την λήψη της απόφασης χρηματοδότησης ήταν η κατάρτιση ενός προγράμματος ισορροπίας καθώς και η υιοθέτηση από τις ελληνικές αρχές μέτρων, τα οποία αποτυπώθηκαν εκ νέου σε μνημόνιο συνεννόησης που υπεγράφη από την Ελληνική Κυβέρνηση και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή την 19^η Αυγούστου 2015 ¹⁰⁶. Το πρόγραμμα

¹⁰⁵ (“Αιτιολογική έκθεση του νόμου 4046/2012,” n.d.)

¹⁰⁶ (“Financial assistance to Greece - European Commission,” n.d.)

προέβλεπε παροχή βοήθειας ύψους 86.000 εκατομμυρίων ευρώ, με μέγιστη διάρκεια αποπληρωμής τα 32,5 έτη, συμπεριλαμβανομένων 25.000 εκατομμυρίων ευρώ, προκειμένου να καλυφθεί το κόστος πιθανής ανακεφαλαιοποίησης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Όπως και στα προηγούμενα προγράμματα η καταβολή της οικονομικής βοήθειας δεν θα γινόταν εφάπαξ αλλά τμηματικά, ανάλογα με τις χρηματοδοτικές ανάγκες, και εφόσον η χώρα συμμορφωνόταν με τις υποχρεώσεις, όπως αυτές είχαν αποτυπωθεί στα μνημόνια συνεννόησης. Χρησιμοποιείται ο όρος μνημόνια συνεννόησης καθώς σε κάθε έλεγχο το αρχικό μνημόνιο τροποποιούνταν και συμπληρώνονταν ανάλογα με την πορεία υλοποίησης των δεσμεύσεων. Μέχρι και την ολοκλήρωση του προγράμματος, το 2018, το περιεχόμενο του αρχικού μνημονίου είχε αναθεωρηθεί τέσσερις φορές.

Προτεραιότητα κατά την εισήγηση των μέτρων (τουλάχιστον του αρχικού μνημονίου) ήταν α) η αποκατάσταση και διαφύλαξη της οικονομικής σταθερότητας μέσω «ενός συνδυασμού εμπροσθοβαρών παραμετρικών δημοσιονομικών μεταρρυθμίσεων συμπεριλαμβανομένων του συστήματος ΦΠΑ και του συνταξιοδοτικού συστήματος, υποστηριζόμενου από ένα φιλόδοξο πρόγραμμα για την ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης και της διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών καθώς και την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής ενώ παράλληλα θα διασφαλιζόταν η επαρκής προστασία των ευπαθών ομάδων ¹⁰⁷» β) η διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας μέσω της λήψης μέτρων για την αντιμετώπιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων και την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών γ) η ενίσχυση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας καθώς και η αύξηση των επενδύσεων μέσω της εφαρμογής μεταρρυθμίσεων, τόσο στις αγορές εργασίας όσο και σε αυτές των προϊόντων, δ) ο εκσυγχρονισμός του κράτους και της δημόσιας διοίκησης μέσω της ενίσχυσης της αποδοτικότητας του δημόσιου τομέα και της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος (“Αιτιολογική έκθεση του νόμου 4336/2015,” n.d.)

¹⁰⁷ Νομός 4336/2012 παρ. Γ

2.3 Η Ελληνική οικονομία την περίοδο 2009-2023

2.3.1 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Το 2009 το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της πατρίδας μας σε τρέχουσες τιμές εμφάνισε για πρώτη φορά κάμψη. Από 241.990 εκατομμύρια ευρώ τον προηγούμενο χρόνο μειώθηκε στα 237.534 εκατομμύρια. Η εν λόγω αρνητική δυναμική διατηρήθηκε και για τα επόμενα τέσσερα χρόνια, κατά τα οποία εξακολούθησε να μειώνεται με ετήσιο ρυθμό 10.000-20.000 εκατομμυρίων ευρώ κατ' έτος. Η μεγαλύτερη ετησία πτώση, της περιόδου της κρίσης, κατά 21.000 εκατομμύρια ευρώ, πραγματοποιήθηκε το 2011. Από το 2014 μέχρι και το 2016 η πτώση περιορίστηκε, μη υπερβαίνοντας τα 2.500 εκατομμύρια ευρώ, κατ' έτος με αποτέλεσμα το ΑΕΠ να διαμορφωθεί από 179.884 εκατομμύρια ευρώ το 2013 στα 174.494 εκατομμύρια ευρώ το 2016. Χαρακτηριστικά της περιόδου μέχρι το 2016 ήταν η εξάλειψη του πρωτογενούς δημοσιονομικό ελλείματος αλλά και του ελλείματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και παράλληλα η σημαντική αύξηση των εξαγωγών ως ποσοστό του ΑΕΠ. Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της τελευταίας αυτής χρονιάς (2016) αποτελεί την ελάχιστη τιμή που έλαβε ο προαναφερόμενος δείκτης κατά τη διάρκεια της κρίσης. Την περίοδο 2017-2019 παρουσιάστηκε μικρή ανάκαμψη στην τρέχουσα αξία του ΑΕΠ το οποίο αυξήθηκε, εκ νέου, στα 183.347 εκατομμύρια ευρώ. Η ανάκαμψη αυτή σταμάτησε απότομα το 2020, χρονιά επιβολής του lock down λόγω covid. Ωστόσο η πτώση του Ακαθάριστου Εγχωρίου Προϊόντος στα 165.016 εκατομμύρια, την προαναφερόμενη χρονιά ήταν παροδική και τα επόμενα δύο χρόνια υπήρξε εκτόξευση αυτού φτάνοντας στα 206.620 εκατομμύρια ευρώ το 2022, σε επίπεδα αντίστοιχα με αυτά του 2011. Αναφορικά με τα επιμέρους στοιχεία του δείκτη μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής. Το χρονικό διάστημα εφαρμογής των μνημονίων (2009-2016) α) η κάμψη στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν έφτασε σε ποσοστό (-30%) και διαχύθηκε στην τελική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών, των ΜΚΙΕΝ αλλά και της Γενικής Κυβέρνησης β) η αξία των εισαγωγών παρουσίασε ομοίως κάμψη, σε ποσοστό (-35%), σε αντίθεση με την αξία των εξαγωγών που παρέμεινε σταθερή. Παράλληλα το πόσο που κατευθύνθηκε για το σχηματισμό

κεφαλαίου (ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου) περιορίστηκε κατά (-63%) και διαμορφώθηκε το 2016 στα 22.400 εκατομμύρια ευρώ, από 59.315 εκατομμύρια ευρώ το 2009. Από τα παραπάνω μπορεί να εξαχθεί ως συμπέρασμα ότι οι περιοριστικές πολιτικές των μνημονίων επηρέασαν σε μεγαλύτερο βαθμό τις παραγωγικές επενδύσεις από την κατανάλωση.

Το χρονικό διάστημα από το 2016 μέχρι και το 2022 η εικόνα των παραπάνω δεικτών έχει αντιστραφεί. Η τελική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών, των ΜΚΙΕΝ αλλά και της Γενικής Κυβέρνησης έχει παρουσιάσει αύξηση αντίστοιχη με αυτή του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (+15-20%). Επιπλέον η αξία τόσο των εξαγωγών όσο και των εισαγωγών έχει αυξηθεί, για τις μεν πρώτες σε ποσοστό (+85,96%) (από 54.595 σε 101.527 εκατομμύρια ευρώ) και για τις δε δεύτερες, κατά (+112,93%) (από 57.115 σε 121.617 εκατομμύρια ευρώ). Η μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση των εισαγωγών μπορεί να δικαιολογηθεί, εν μέρει, εκ' του γεγονότος ότι την προηγούμενη χρονική περίοδο η αξία τους περιορίστηκε κατά 30.000 εκατομμύρια ευρώ, πολύ περισσότερο από αυτή των εξαγωγών, των οποίων διατηρήθηκε περίπου στα ίδια επίπεδα. Τέλος η αξία του ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου αυξήθηκε από 22.400 εκατομμύρια το 2016 σε 43.963 εκατομμύρια ευρώ το 2022, αύξηση (+95,08%)¹⁰⁸.

Πίνακας 2.3.1

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 2008-2022 (σε τρέχουσες τιμές εκατομμύρια. ευρώ)

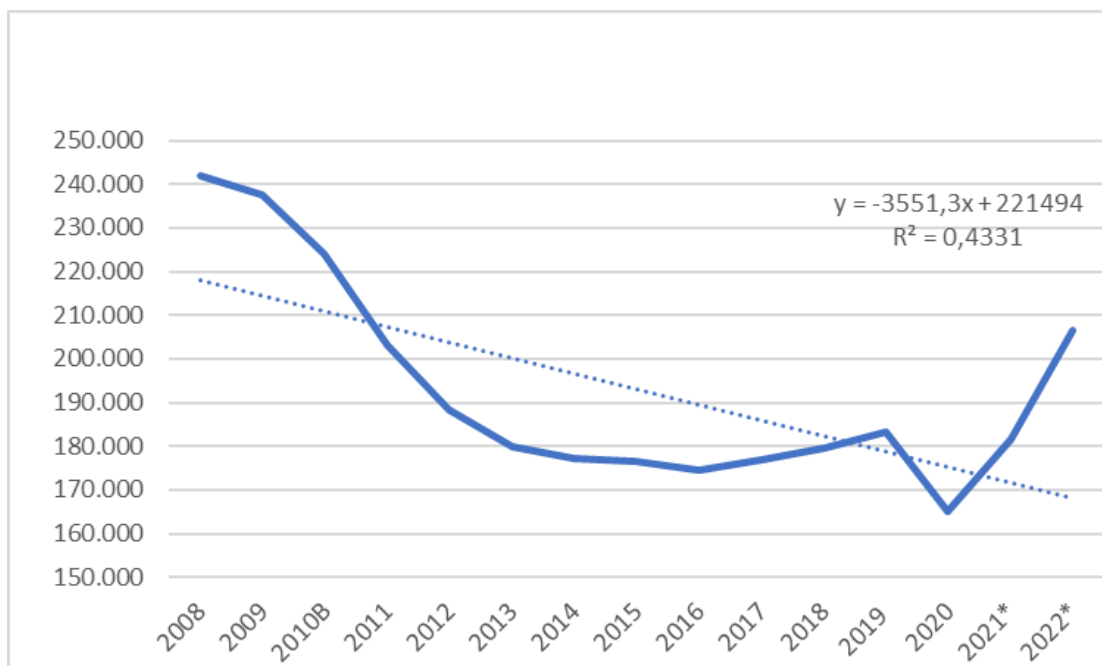
Κωδ. ΕΣΑ 109*	I. Τρέχουσες τιμές	2008	2009	2010 ^a	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*	2022*
P.3	ΠΡΟΣΕΓΓΙΗ ΛΑΠΑΝΗΣ	213.182	217.205	200.848	186.685	174.211	162.828	158.915	156.874	154.615	158.307	159.832	163.597	153.928	163.476	183.018
	Τέλη καταναλωτικής δαπάνης	159.108	157.389	148.020	139.166	129.833	122.999	119.850	117.781	115.688	119.254	121.520	123.626	113.043	120.942	138.355
	ΜΚΙΕΝ	3.931	4.449	2.721	2.595	2.443	2.550	2.578	2.674	2.959	2.800	2.803	2.973	2.807	2.855	3.122
P.5	Γενικής Κυβέρνησης	50.143	55.367	50.107	44.924	41.935	37.279	36.487	36.419	35.968	36.253	35.509	36.998	38.078	39.679	41.541
	Ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου	59.315	43.559	40.312	28.525	22.790	21.485	21.077	21.300	22.400	21.269	23.612	22.802	23.814	32.131	43.693
P.51g	Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου	57.627	49.387	37.113	27.805	21.720	20.141	19.202	18.995	19.209	20.855	20.017	19.595	19.940	24.165	28.296
P.52.P.53	Μεταβολή αποθεμάτων / Αποκτήσεις μόνιμης διαθέσιμης περιουσίας	1.688	-5.828	3.198	721	1.071	1.344	1.875	2.305	3.191	413	3.595	3.207	3.874	7.966	15.396
P.6	Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	56.533	45.089	48.855	51.823	54.145	54.338	57.576	56.662	54.595	61.976	70.015	73.542	52.911	74.310	101.527
P.7	Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	87.039	68.319	65.891	63.725	62.766	58.767	60.332	58.467	57.115	64.649	73.901	76.594	65.637	88.416	121.617
D.1	ΠΡΟΣΕΓΓΙΗ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ	82.947	84.875	80.474	74.331	67.853	62.263	62.541	61.770	62.992	63.853	65.900	67.701	64.826	68.110	72.097
	Αμοιβές εξαρτημένης εργασίας	131.822	128.365	118.391	105.111	98.247	96.389	90.912	90.266	85.339	86.481	86.158	88.155	81.038	93.139	108.410
	Ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα / μικτό εισόδημα	30.720	28.080	28.734	28.159	26.694	26.110	28.250	28.760	30.570	30.948	31.658	32.687	28.117	31.612	40.315
	Φόροι επί της παραγωγής και των εισαγωγών	3.499	3.786	3.475	4.293	4.414	4.878	4.467	4.428	4.406	4.379	4.158	5.195	8.966	11.361	14.201
	Ευδοτήσεις	241.990	237.534	224.124	203.308	188.381	179.884	177.236	176.369	174.494	176.903	179.558	183.347	165.016	181.500	206.620

Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

¹⁰⁸ (“ΕΛΣΤΑΤ-Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (1995-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Διάγραμμα 2.3.1

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 2008-2023 (σε τρέχουσες τιμές εκατομμύρια. ευρώ)

2.3.2 Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου

Όπως αναφέρθηκε στη προηγούμενη παράγραφο η ακαθάριστη αξία του κεφαλαίου που σχηματιζόταν ανά έτος, κατά το χρονικό διάστημα 2009-2016 μειώθηκε σε ποσοστό (-63%). Η μεγάλη αυτή πτώση εξηγείται από τη μείωση της εξωτερικής ζήτησης λόγω της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, κατά τα δύο πρώτα έτη, ενώ την περίοδο 2010-2013, καθοριστικό ρόλο στη δυσμενή εξέλιξη φαίνεται να διαδραμάτισε πτώση της ιδιωτικής κατανάλωσης και των δημόσιων επενδύσεων¹⁰⁹. Οι κατηγορίες κεφαλαίου με τη μεγαλύτερη μείωση σε επενδύσεις ήταν οι κατοικίες, ο εξοπλισμός μεταφορών, αλλά και τα μεταλλικά προϊόντα και αντικείμενα. Έτσι λοιπόν στον τομέα των κατοικιών ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου (σε τρέχουσες τιμές) από 19.630 εκατομμύρια στο τέλος του 2008 περιορίστηκε κατά (-96,02%) και διαμορφώθηκε στα 1.174 εκατομμύρια ευρώ στο τέλος του 2016. Στον εξοπλισμό μεταφορών τα ποσά αντίστοιχα ήταν 10.204 και 1.544 εκατομμύρια ευρώ και η ποσοστιαία μείωση της τάξης του (-84,9%). Μικρότερη σε ποσοστό ήταν η μείωση (-56,9%) στην αξία του σχηματισθέντος κεφαλαίου ανά έτος της υποκατηγορίας των μεταλλικών προϊόντων κατά

¹⁰⁹ (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2018, π. 97)

την ως άνω χρονική περίοδο.. Από το 2017 μέχρι και το 2022 το κλίμα αντιστράφηκε. Στα μεταλλικά προϊόντα και μηχανήματα ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου ανά έτος αυξήθηκε κατά (+99,06%) και διαμορφώθηκε από 5.428 εκατομμύρια ευρώ στο τέλος του 2016 στα 10.805 εκατομμύρια ευρώ το 2022. Πολύ μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση (+255,28%) παρουσίασε ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου, ανά έτος στις κατοικίες έτσι ώστε το 2022 να διαμορφωθεί στα 4.171 εκατομμύρια ευρώ¹¹⁰.

Πίνακας 2.3.2

Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου 2008-2023(σε τρέχουσες τιμές εκατομμύρια. ευρώ)

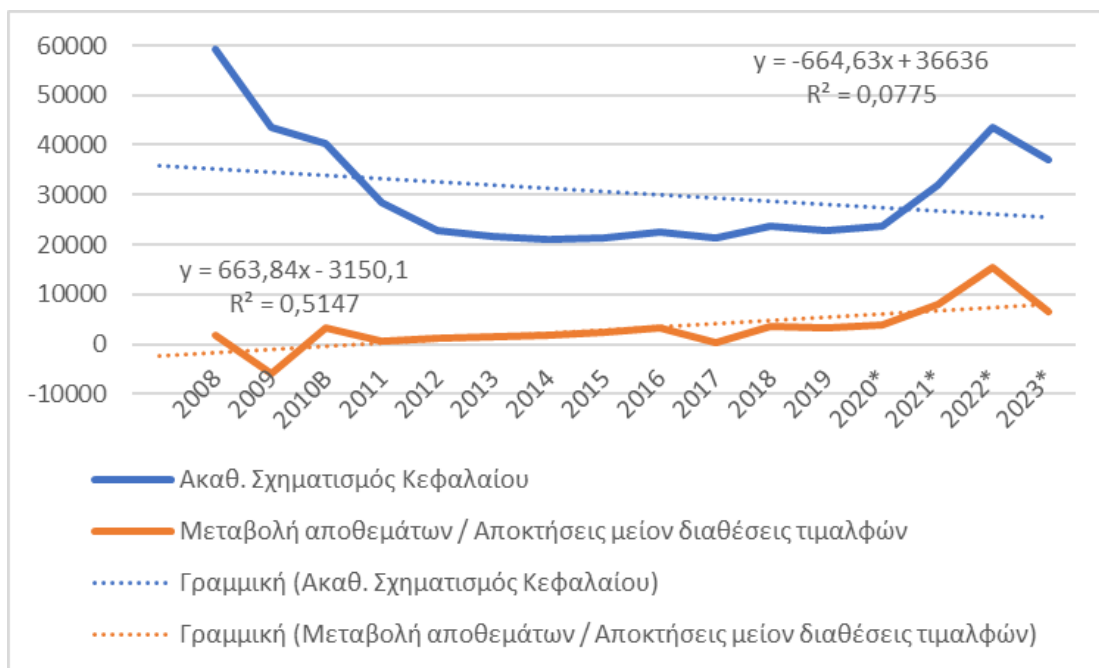
Κατ. ESA 10**	I. Τρέχουσες τιμές	2008	2009	2010*	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*	2021*	2022*	2023*	
P.5	Ακαθ. Σχηματισμός Κεφαλαίου	59.315	43.559	40.312	28.525	22.790	21.485	21.077	21.300	22.400	21.269	23.612	22.802	23.814	32.131	43.693	37.069	
P.51g	Ακαθάριστος Σχηματισμός Πεγνίου Κεφαλαίου κατά επενδυτικό αγαθό	Αγροτικά προϊόντα	130	129	92	113	90	113	108	72	115	79	71	86	70	43	49	52
		Μεταλλικά προϊόντα, μηχανήματα	12.569	10.089	9.586	6.350	4.622	4.284	5.936	6.109	5.428	6.772	6.756	6.867	7.237	9.681	11.166	10.805
		Εξοπλισμός μεταφορών	10.204	8.216	2.418	1.311	796	1.060	1.564	1.716	1.544	1.911	1.917	2.064	1.480	1.716	2.374	2.780
		Κατοικίες	19.630	15.538	11.665	9.961	6.147	4.186	1.890	1.365	1.174	1.089	1.340	1.502	1.786	2.328	3.323	4.171
		Άλλες κατασκευές	10.993	11.494	10.005	6.975	7.085	7.393	6.766	6.527	7.700	7.432	6.273	4.972	4.884	5.641	6.585	7.547
	Άλλα προϊόντα	4.101	3.920	3.347	3.095	2.979	3.105	2.938	3.206	3.247	3.573	3.660	4.104	4.483	4.757	4.799	5.230	
	Σύνολο	57.627	49.387	37.113	27.805	21.720	20.141	19.202	18.995	19.209	20.855	20.017	19.595	19.940	24.165	28.296	30.584	
P.52, P.53	Μεταβολή αποβημάτων / Αποκτήσεις μείον διαθέσιμες τιμαζών	1.688	-5.828	3.198	721	1.071	1.344	1.875	2.305	3.191	413	3.595	3.207	3.874	7.966	15.396	6.484	

Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

Διάγραμμα 2.3.2

Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου 2008-2023 (σε τρέχουσες τιμές εκατομμύρια. ευρώ)

¹¹⁰ (“ΕΛΣΤΑΤ-Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου (1995-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

2.3.3 Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη

Όπως ήδη αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο η περίοδος εφαρμογής των μνημονίων οδήγησε σε μεγάλη μείωση της αξίας του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Από 241.990 εκατομμύρια ευρώ στο τέλος του 2008 (σε τρέχουσες τιμές) διαμορφώθηκε στα 174.494 εκατομμύρια ευρώ, στο τέλος του 2016, μειωμένο κατά (-27%). Αντίστοιχου ποσοστού (-26,88%) ήταν η μείωση τόσο του καθαρού εθνικού διαθέσιμου εισοδήματος όσο και της τελικής καταναλωτικής δαπάνης τα οποία διαμορφώθηκαν ως εξής, το μεν πρώτο από 197.780 εκατομμύρια τον Δεκέμβριο του 2008 μειώθηκε στα 144.620 εκατομμύρια τον Δεκέμβριο του 2016, το δε δεύτερο από 213.182 εκατομμύρια συρρικνώθηκε στα 154.615 εκατομμύρια ευρώ στο τέλος της περιόδου. Αναφορικά με την καθαρή αποταμίευση το 2008 για πρώτη φορά εμφανίζεται αρνητική κατά 15.402 εκατομμύρια ευρώ. Η αρνητική καθαρή αποταμίευση διατηρήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου 2009-2016 με τιμές που κυμάνθηκαν ανάμεσα στα 9.994 εκατομμύρια ευρώ (2016) και στα 26.117 εκατομμύρια ευρώ (2011). Το εν λόγω λοιπόν χρονικό διάστημα η διατήρηση του επιπέδου ζωής καθώς και η περαιτέρω χρηματοδότηση της οικονομίας γινόταν μέσω χρήσης αποταμιεύσεων παρελθόντων ετών αλλά και λήψης νέων δανείων από το εξωτερικό.

Την περίοδο 2017-2022 το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ανέκαμψε κατά (+18,5%) και επανήλθε στα 206.620 εκατομμύρια ευρώ στο τέλος της περιόδου. Αντίστοιχης τάξης

μεγέθους (+18,37%) ήταν και η αύξηση της τελικής καταναλωτικής δαπάνης, από 154.615 εκατομμύρια ευρώ στο τέλος του 2016, στα 183.018 εκατομμύρια ευρώ στο τέλος του 2022. Λίγο μεγαλύτερη σε μέγεθος ήταν η αύξηση του καθαρού εθνικού διαθέσιμου εισοδήματος το οποίο αυξήθηκε κατά (+22,07%), από 144.620 εκατομμύρια στα 176.538 εκατομμύρια ευρώ. Παρατηρούμε πως αν και η ποσοστιαία αύξηση του καθαρού εθνικού διαθέσιμου εισοδήματος ήταν μεγαλύτερη από αυτή της τελικής καταναλωτικής δαπάνης η αξία της τελευταίας εξακολουθούσε να υπερβαίνει την αξία του πρώτου με αποτέλεσμα η ετήσια καθαρή αποταμίευση να διατηρηθεί σε αρνητικό πρόσημο καθ' όλη τη διάρκεια και αυτής της περιόδου (2017-2022)¹¹¹.

Πίνακας 2.3.3
Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη 2008-2022

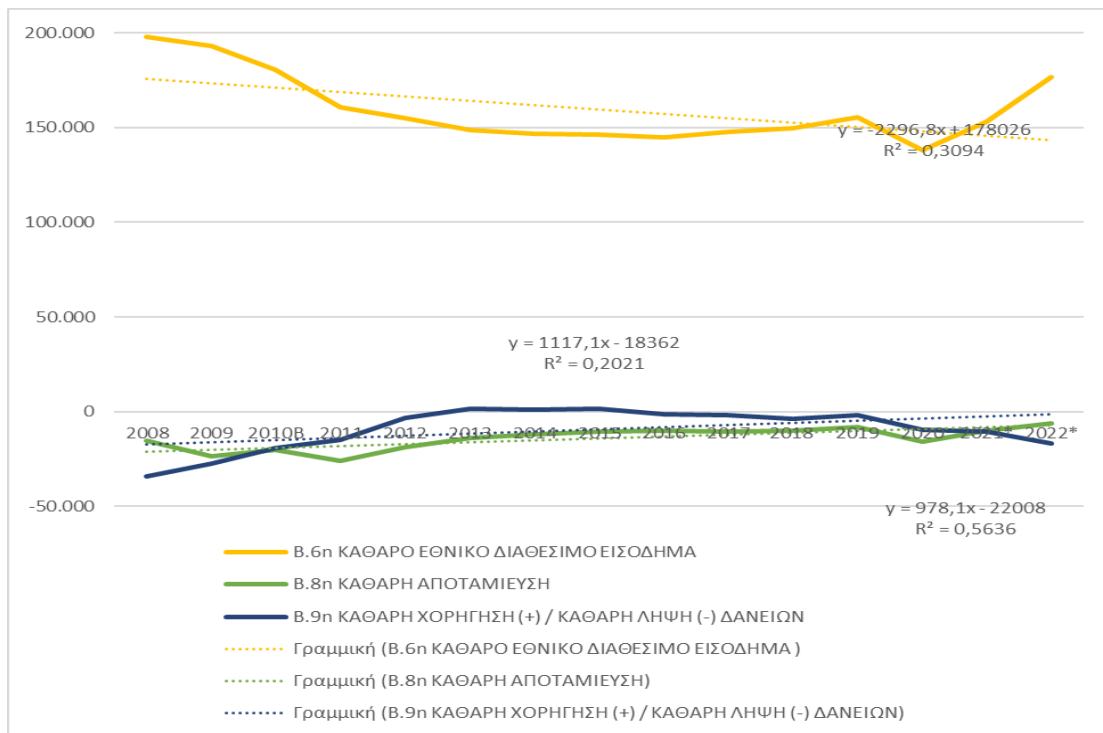
Κωδ. ΣΑΚ 10**		2008	2009	2010 ^a	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021*	2022*
B.1*g	ΑΚΑΘΑΡΣΤΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑ σε αγοραίες τιμές	241.990	237.534	224.124	203.308	188.381	179.884	177.236	176.369	174.494	176.903	179.558	183.347	165.016	181.500	206.620
D.1.D.3.D4	Προσγωγή εισοδήματος που ασπρύνονται από την αλλοδαπή	9.030	7.915	7.204	6.530	7.030	6.220	7.526	7.133	5.886	6.335	5.765	6.132	5.916	5.915	7.003
D.1.D.2.D4	Προσγωγή εισοδήματος που πληρώνονται στην αλλοδαπή	16.238	13.208	12.162	12.165	5.455	6.228	6.375	7.277	6.736	7.221	7.746	7.781	6.578	7.314	9.347
B.5*g	ΑΚΑΘΑΡΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ σε αγοραίες τιμές	234.783	232.262	219.166	197.673	189.956	179.877	178.386	176.225	173.644	176.017	177.577	181.698	164.354	180.102	204.476
P.51c	Αποσβέσεις περιου κεφαλαίου	36.364	37.682	37.387	35.687	34.093	32.425	30.710	29.435	28.467	27.906	27.514	26.889	26.434	26.778	28.285
B.5*o	ΚΑΘΑΡΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ σε αγοραίες τιμές	198.419	194.580	181.779	161.986	155.864	147.452	147.676	146.790	145.177	148.111	150.063	154.810	137.920	153.324	176.191
D.5.D.6.D7	Πρώτες μεταβιβάσεις που εισπράττονται από την αλλοδαπή	3.346	2.673	2.593	2.118	2.257	4.456	2.074	1.973	1.904	2.218	2.297	3.659	3.784	3.803	3.949
D.5.D.6.D7	Πρώτες μεταβιβάσεις που πληρώνονται στην αλλοδαπή	3.985	3.891	3.897	3.536	2.935	2.977	2.859	2.579	2.461	2.395	2.730	3.206	3.517	3.898	3.603
B.6o	ΚΑΘΑΡΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	197.780	193.362	180.475	160.568	155.186	148.932	146.891	146.184	144.620	147.934	149.630	155.263	138.187	153.229	176.538
P.3	Είσοδη καταναλωτική δαπάνη	213.182	217.205	200.848	186.685	174.211	162.828	158.915	156.874	154.615	158.307	159.832	163.597	153.928	163.476	183.018
B.8o	ΚΑΘΑΡΗ ΔΙΟΤΑΜΕΥΣΗ	-15.402	-23.843	-20.373	-26.117	-19.025	-13.896	-12.024	-10.690	-9.994	-10.374	-10.202	-8.334	-15.741	-10.247	-6.480
D.9	Κεφαλαικές μεταβιβάσεις που εισπράττονται από την αλλοδαπή	4.303	2.631	4.156	4.239	4.385	5.240	3.628	4.233	2.706	2.087	2.325	2.449	3.423	5.131	5.181
D.9	Κεφαλαικές μεταβιβάσεις που πληρώνονται στην αλλοδαπή	309	276	236	193	157	692	142	96	55	70	70	92	100	103	124
P.5	Αποσβέσεις Συμφρασιμαίων Κεφαλαίου	59.315	43.559	40.312	28.525	22.790	21.485	21.077	21.300	22.400	21.269	23.612	22.802	23.814	32.131	43.693
P.51c	Αποσβέσεις περιου κεφαλαίου	36.364	37.682	37.387	35.687	34.093	32.425	30.710	29.435	28.467	27.906	27.514	26.889	26.434	26.778	28.285
B.9o	ΚΑΘΑΡΗ ΧΟΡΗΓΗΣΗ (-) / ΚΑΘΑΡΗ ΛΗΨΗ (-) ΔΑΝΕΙΩΝ	-34.360	-27.365	-19.378	-14.910	-3.494	1.591	1.095	1.582	-1.276	-1.719	-4.045	-1.891	-9.799	-10.573	-16.831

Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

Διάγραμμα 2.3.3

Καθαρό Εθνικό Διαθέσιμο Εισόδημα, Καθαρή Αποταμίευση, Καθαρή Χορήγηση (+) καθαρή Λήψη(-) Δανείων

¹¹¹ (“ΕΛΣΤΑΤ-Βασικά Μακροοικονομικά μεγέθη (1995-2022),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

2.3.4 Εμπορικό & Υπηρεσιών Ισοζύγιο

Στο τέλος του 2008 η αξία των εισαγωγών, σε τρέχουσες τιμές, ανήλθε στα 87.039 εκατομμύρια ευρώ ενώ των εξαγωγών στα 56.533 εκατομμύρια. Οι παραπάνω τιμές αποτέλεσαν τις μέγιστες της περιόδου 1995-2008. Από τα προαναφερόμενα ποσά το 83,4% της αξίας των εισαγωγών (72.639 εκατομμύρια ευρώ) αφορούσε αγαθά και μόνο το 16,6% (14.403 εκατομμύρια ευρώ) υπηρεσίες. Από την άλλη μεριά ο εξαγωγικός τομέας της οικονομίας στηρίχθηκε εξίσου στα αγαθά και υπηρεσίες. Η ποσοστιαία συμμετοχή των αγαθών στις συνολικές εξαγωγές ήταν 43,6% ενώ το υπόλοιπο 53,4% αφορούσε εξαγωγή υπηρεσιών. Από το 2009 παρατηρείται σοβαρή κάμψη στην συνολική αξία των εισαγόμενων αγαθών, η οποία συνοδεύθηκε από κάμψη μικρότερου μεγέθους της συνολικής αξίας των εισαγόμενων υπηρεσιών. Το φαινόμενο αυτό διατηρήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου με αποτέλεσμα το 2016 η αξία των εισαγόμενων αγαθών να έχει συρρικνωθεί, κατά (-38,3%), στα 44.841 εκατομμύρια ευρώ, ενώ αυτή των εισαγόμενων υπηρεσιών, κατά (-14,8%), στα 12.274 εκατομμύρια ευρώ. Αντίθετα στο τομέα των εξαγωγών τα αρνητικά αποτελέσματα της κρίσης ήταν παροδικά. Μόνο το 2009 παρατηρήθηκε πτώση της αξίας τους κατά (-20,2%). Από το 2010 υπήρξε αναστροφή του φαινομένου. Αποτέλεσμα αυτής της αναστροφής ήταν το 2014 η αξία τους (σε τρέχουσες τιμές) να επανέλθει σε αυτές του 2008. Τέλος όσον αφορά το

ισοζύγιο εξαγωγών-εισαγωγών το οποίο το Δεκέμβριο του 2008 παρουσίαζε έλλειμμα 30.507 εκατομμύριων ευρώ το 2016 εξακολούθησε να παραμένει ελλειμματικό ωστόσο με έλλειμμα μικρότερο σε εύρος (2.520 εκατομμύρια ευρώ).

Την περίοδο 2016-2022 οι εμπορικές σχέσεις της χώρας με το εξωτερικό μπαίνουν σε νέες βάσεις. Η αξία τόσο των εξαγωγών όσο και των εισαγωγών αρχίζει να αυξάνεται με ρυθμό τέτοιο ώστε το 2023 έχουν σχεδόν διπλασιαστεί. Στις εισαγωγές τη μερίδα του λέοντος εξακολουθούν να κατέχουν τα αγαθά, των οποίων η αξία αποτελεί το 80% της συνολικής αξίας των εισαγόμενων προϊόντων. Από την μεριά των εξαγωγών, το 2019 για πρώτη φορά μετά το 1999, η αξία των εξαγόμενων αγαθών υπερβαίνει εκείνη των υπηρεσιών προς εξαγωγή.

Πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι ο διπλασιασμός της αξίας των εμπορικών συναλλαγών με το εξωτερικό συνοδεύτηκε από αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου εισαγωγών-εξαγωγών το οποίο το 2023 εκτοξεύτηκε στα 10.855 εκατομμύρια ευρώ, αυξημένο κατά (+330%) (περίπου), σε σχέση με το 2016¹¹².

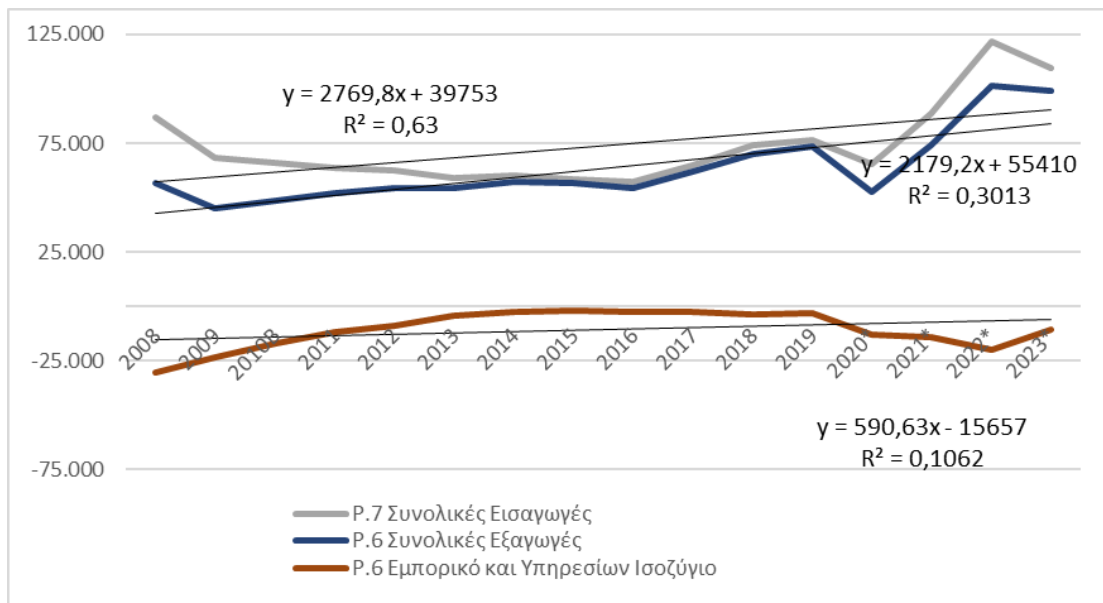
Πίνακας 2.3.4.1
Εμπορικό & Υπηρεσιών Ισοζύγιο 2008-2023

Κωδ. ΕΣΥ 10*	Γ. Τρέχουσες τιμές	2008	2009	2010*	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*	2021*	2022*	2023*
P.71	Αγαθά	72.636	56.091	51.480	50.447	50.668	48.086	49.127	44.747	44.841	50.513	57.942	59.529	52.039	69.300	97.760	86.608
P.72	Υπηρεσίες	14.403	12.228	14.411	13.278	12.098	10.681	11.206	13.720	12.274	14.136	15.959	17.064	13.598	19.116	23.857	23.093
P.7	Εισαγωγές εκ των οποίων Δαπάνες με νόμιμο κατοίκων στην αλλοδαπή	87.039	68.319	65.891	63.725	62.766	58.767	60.332	58.467	57.115	64.649	73.901	76.594	65.637	88.416	121.617	109.702
		2.679	2.425	2.156	2.267	1.844	1.835	2.076	2.037	2.005	1.905	2.191	2.744	793	1.113	1.925	2.445
P.61	Αγαθά	24.680	20.227	20.220	23.379	26.581	26.323	26.167	24.812	24.586	28.080	32.613	33.115	30.110	39.174	53.601	49.868
P.62	Υπηρεσίες	31.853	24.862	28.634	28.444	27.564	28.015	31.410	31.850	30.009	33.896	37.402	40.427	22.801	35.136	47.926	48.979
P.6	Εξαγωγές εκ των οποίων Δαπάνες μη μόνιμων κατοίκων στην οικονομική αμερική	56.533	45.089	48.855	51.823	54.145	54.338	57.576	56.662	54.595	61.976	70.015	73.542	52.911	74.310	101.527	98.846
		11.636	10.400	9.611	10.505	10.442	12.152	13.393	14.126	13.207	14.630	16.086	18.179	4.319	10.503	17.676	20.660
	Ισοζύγιο εξαγωγών - εισαγωγών	-30.507	-23.230	-17.036	-11.903	-8.621	-4.429	-2.756	-1.805	-2.520	-2.673	-3.886	-3.052	-12.726	-14.107	-20.090	-10.855

Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

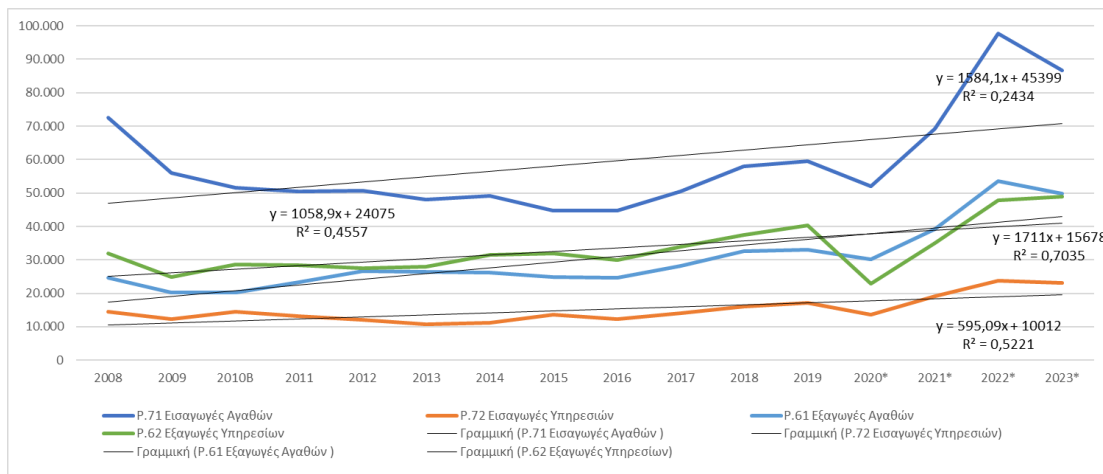
Διάγραμμα 2.3.4.1
Εμπορικό & Υπηρεσιών Ισοζύγιο 2008-2023 (σε τρέχουσες τιμές)

¹¹² (“ΕΛΣΤΑΤ-Εισαγωγές-Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (1995-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Διάγραμμα 2.3.4.2

Εισαγωγές-Εξαγωγές Αγαθών & Υπηρεσιών 2008-2023 (σε τρέχουσες τιμές)

2.3.5 Κατά κεφαλή μεγέθη της περιόδου

Η εφαρμογή των Προγραμμάτων Οικονομικής Προσαρμογής αποτυπώνεται και στα κατά κεφαλή μεγέθη της περιόδου. Το 2008 ήταν η χρονιά κατά την οποία όλα τα κατά κεφαλή μεγέθη σε αγοραίες τιμές είχαν φτάσει στο απόγειο τους. Με τη πάροδο του χρόνου παρατηρήθηκε ποσοστιαία μείωση στους κατά κεφαλή δείκτες. Στο τέλος του 2016 η ποσοστιαία αυτή μείωση ήταν διαφορετική ανά δείκτη ξεκινώντας από (-

23,96%) για το Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα και φτάνοντας μέχρι (-25,87%) για το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Την περίοδο 2017-2019 οι δείκτες παρουσίαζαν ετησίως οριακές αυξήσεις. Η αναστροφή της πορείας αυτών διακόπηκε το 2020, χρονιά εγκλεισμού λόγω του covid. Τη χρονιά εκείνη χάθηκαν όλα τα κέρδη των τριών προηγούμενων ετών με αποτέλεσμα οι τιμές τους να καταρρακυλήσουν σε επίπεδα χαμηλότερα εκείνων του 2016. Ωστόσο το εν λόγω φαινόμενο υπήρξε παροδικό καθώς σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία για το 2022 όπως αυτά αποτυπώνονται στην ιστοσελίδα της, ΕΛΣΤΑΤ, το σύνολο των δεικτών παρουσιάζει σημαντικές αυξήσεις με τιμές που υπερβαίνουν κατά πολύ τις ελάχιστες του 2020 και πλησιάζουν, εν αντιθέσει με τις προβλέψεις¹¹³ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του ΔΝΤ, σημαντικά αυτές του 2008¹¹⁴. Πρέπει βέβαια να επισημανθεί ότι αν και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ έχει πλησιάσει το επίπεδο του 2008 ωστόσο βρίσκεται σήμερα στο 55% του μέσου όρου του αντίστοιχου δείκτη των χωρών της Ευρωζώνης σε αντίθεση με το 70% προ κρίσης¹¹⁵

Πίνακας 2.3.5

Κατά κεφαλή μεγέθη περιόδου 2008-2022(σε ευρώ) αγοραίες τιμές

Κωδ. ΕΣΑ 10**		2008	2009	2010 ⁸	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021 ⁽¹⁾	2022 ⁽¹⁾
	Συνολικός πληθυσμός στο μέσο του έτους	11.077.863	11.107.024	11.121.383	11.104.944	11.045.010	10.965.214	10.892.381	10.820.912	10.775.979	10.754.688	10.732.887	10.721.566	10.698.590	10.640.409	10.569.762
B.1*g	Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν σε αγοραίες τιμές	21.845	21.386	20.153	18.308	17.056	16.405	16.272	16.299	16.193	16.449	16.730	17.101	15.424	17.058	19.548
B.5*g	Ακαθάριστο εθνικό εισόδημα σε αγοραίες τιμές	21.194	20.911	19.707	17.800	17.198	16.404	16.377	16.286	16.114	16.367	16.545	16.947	15.362	16.926	19.345
B.5*o	Καθαρό εθνικό εισόδημα σε αγοραίες τιμές	17.911	17.519	16.345	14.587	14.112	13.447	13.558	13.565	13.472	13.772	13.982	14.439	12.891	14.410	16.669
B.6o	Καθαρό εθνικό διαθέσιμο εισόδημα	17.834	17.409	16.228	14.459	14.050	13.582	13.486	13.509	13.421	13.755	13.941	14.481	12.916	14.401	16.700

Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

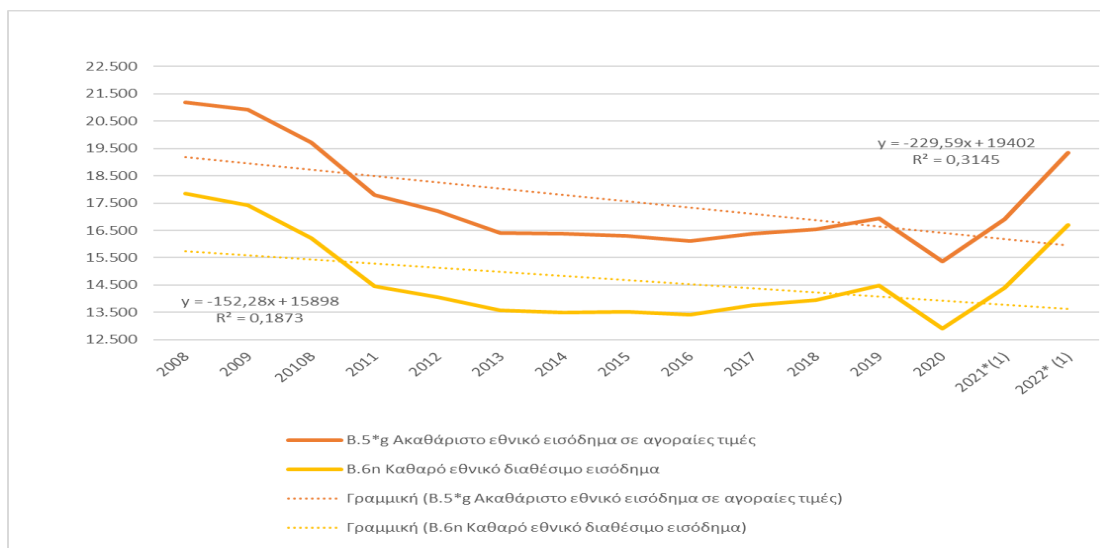
Διάγραμμα 2.3.5.1

Κατά κεφαλή μεγέθη περιόδου 2008-2022 (σε ευρώ) αγοραίες τιμές

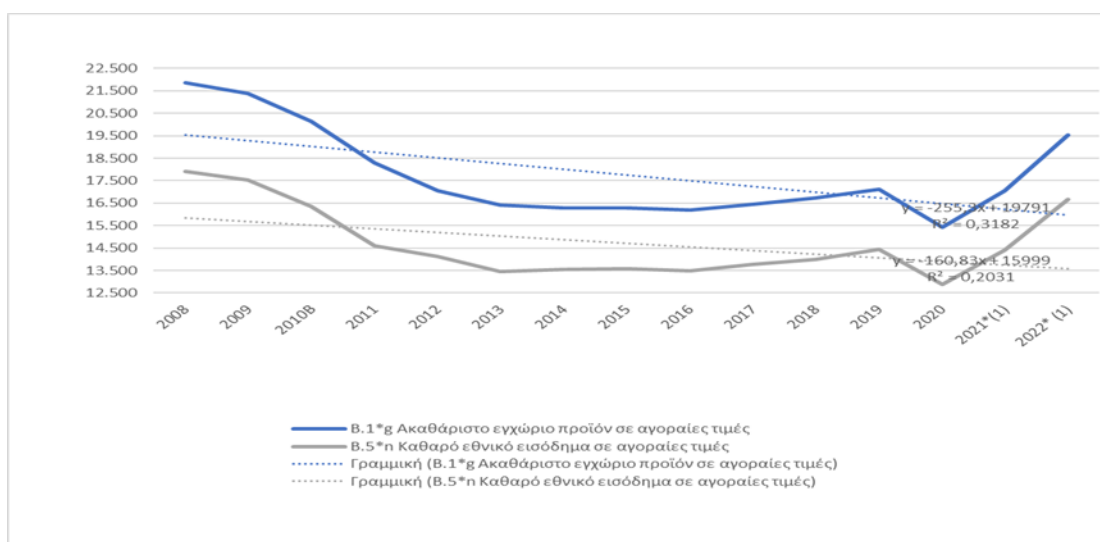
¹¹³ Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του ΔΝΤ το κατά κεφαλή ΑΕΠ θα έφτανε στα προ κρίσης επίπεδα μετά το 2030(Thomsen, 2019)

¹¹⁴ (“ΕΛΣΤΑΤ-Κατά κεφαλή μεγέθη (1995-2022),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

¹¹⁵ (Μελάς, 2023)

Διάγραμμα 2.3.5.2
Κατά κεφαλή μεγέθη περιόδου 2008-2022 (σε ευρώ) αγοραίες τιμές

2.3.6 Εξέλιξη δανείων και καθυστερήσεων¹¹⁶

¹¹⁶ Ο σχολιασμός της πορείας του υπολοίπου των δανείων της εν λόγω περιόδου όπως και ο αντίστοιχος για την περίοδο 2002-2008 στηρίζεται σε στοιχεία που είναι σε ατομική βάση και αφορούν εντός ισολογισμού δάνεια (προ προβλέψεων) των ελληνικών, εμπορικών και συνεταιριστικών τραπεζών που λειτουργούσαν την εκάστοτε περίοδο (“Τράπεζα της Ελλάδος-Εξέλιξη δανείων και καθυστερήσεων (2002-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Στο τέλος του 2008 το υπόλοιπο των δανείων είχε διαμορφωθεί στα 255.699,207 εκατομμύρια ευρώ. Το 59,63% του εν λόγω ποσού αφορούσε επιχειρηματικά δάνεια, το 26,91% είχε εκταμιευθεί για την αγορά στέγης και μόνο το 13,41% αφορούσε την καταναλωτική πίστη. Τα επόμενα δύο χρόνια (2009, 2010), αν και είχαμε εισέλθει σε περίοδο εφαρμογής των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής, τα υπόλοιπα των δύο πρώτων κατηγοριών εξακολουθούσαν να αυξάνονται με ρυθμούς πολύ χαμηλότερους, από εκείνους προ κρίσης. Αντίθετα τα συμπτώματα της κρίσης στην καταναλωτική πίστη εμφανίστηκαν άμεσα. Το υπόλοιπο των δανείων της εν λόγω κατηγορίας σταθεροποιήθηκε άμεσα και εν συνεχεία άρχισε να εμφανίζει κάμψη.

Το υπόλοιπο όλων των κατηγοριών δανείων άρχισε να συρρικνώνεται από το Μάρτιο του 2011. Η εν λόγω συρρίκνωση συνεχίστηκε μέχρι και το τέλος του 2012, όποτε και ανακόπηκε προσωρινά για το πρώτο τρίμηνο του 2013. Από τον Μάρτιο του 2013 μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 2023 χάθηκε το (-37,6%) της συνολικής τραπεζικής χρηματοδότησης. Τα 237.690,247 εκατομμύρια ευρώ του Μαρτίου του 2013 περιορίστηκαν στα 148.466,683 εκατομμύρια ευρώ το 2023, με την εν λόγω πτώση να μη διαχέεται ομοιόμορφα στο σύνολο της τραπεζικής πίστης. Έτσι λοιπόν το υπόλοιπο των καταναλωτικών δανείων μειώθηκε κατά (-71,06%) και διαμορφώθηκε στα 7.523,321 εκατομμύρια ευρώ το Σεπτέμβριο του 2023, από 26.582,703, τον Μάρτιο του 2013. ενώ η αντίστοιχη ποσοστιαία μείωση του υπολοίπου των στεγαστικών δανείων ήταν (-57,04%), και των επιχειρηματικών δανείων (-21,7%).

Αναφορικά με το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων από το 2007 που είχε φτάσει στο χαμηλότερό του σημείο άρχισε σταδιακά να αυξάνεται. Το 5,2% του Σεπτεμβρίου του 2007 εκτοξεύτηκε σε 49,1% τον Σεπτέμβριο του 2016. Αφού διατηρήθηκε σε αυτό το ποσοστό για ένα σχεδόν έτος, από τον Δεκέμβριο του 2017, εμφάνισε πτώση, με μειωμένο ρυθμό αρχικά, ο οποίος με την πάροδο του χρόνου αυξήθηκε. Έτσι λοιπόν μέσω α) πωλήσεων και διαγραφών δανείων, β) αλλαγής στρατηγικής είσπραξης καθυστερούμενων οφειλών, γ) ρευστοποίησης εξασφαλίσεων και αναδιάρθρωσης δανείων¹¹⁷ αλλά και με τη συνεισφορά του σχεδίου ΗΡΑΚΛΗΣ ¹¹⁸(ν.4649/2019) επετεύχθη η μείωση του αποθέματος μη εξυπηρετούμενων δανείων που κατείχαν οι τράπεζες με το εν λόγω ποσοστό να επανέρχεται στο 7.9% το Σεπτέμβριο του 2023. Η κατηγορία των δανείων που είναι πιο εύκολο να

¹¹⁷ (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2020, p. 192)

¹¹⁸ με το σχέδιο ΗΡΑΚΛΗΣ, προβλεπόταν ότι το Δημόσιο θα παράσχει συνολικά εγγυήσεις ύψους έως 12 δισεκατομμυρίων ευρώ, που θα υποστηρίζουν την τιτλοποίηση μη εξυπηρετούμενων δανείων ύψους άνω των 30 δισεκατομμυρίων. ευρώ (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2020, p. 217)

καταστούν μη εξυπηρετούμενα, εξαιτίας της απουσίας εμπράγματων εγγυήσεων κατά τη σύναψή τους είναι τα καταναλωτικά. Τούτο επιβεβαιώνεται από τα στατιστικά στοιχεία σύμφωνα με τα οποία καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων αυτής της κατηγορίας ήταν το μεγαλύτερο. Σε ορισμένες περιπτώσεις δε, (λ.χ το Σεπτέμβριο του 2016) η διαφορά από το αντίστοιχο ποσοστό της δεύτερης κατηγορίας ήταν τεράστιο¹¹⁹.

Πίνακας 2.3.6

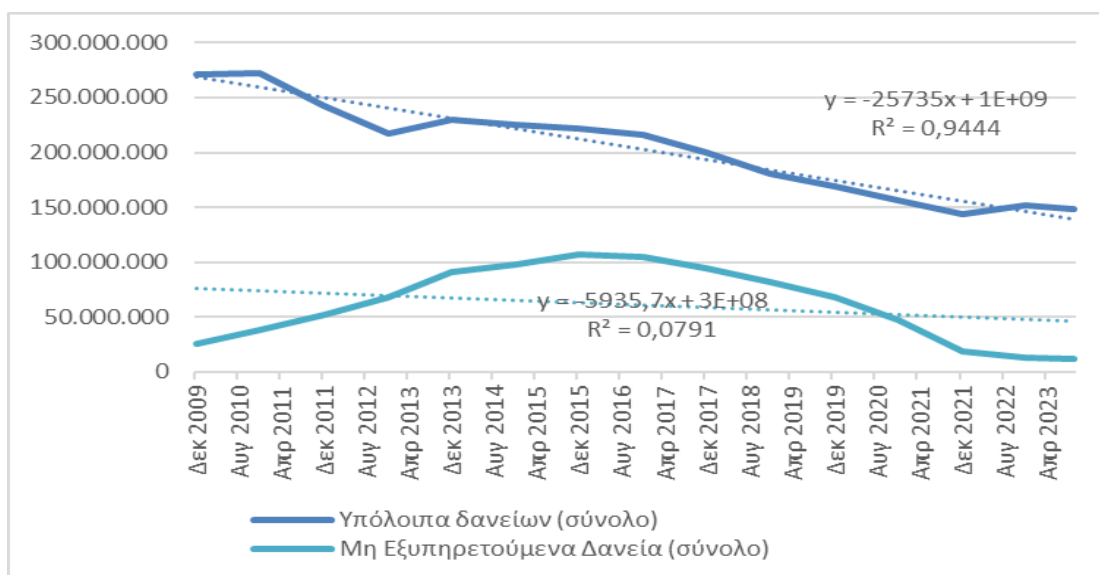
Εξέλιξη δανείων και καθυστερήσεων 2009-2023

επιχ. γλ.	Δεκ 2009	Δεκ 2010	Δεκ 2011	Δεκ 2012	Δεκ 2013	Δεκ 2014	Δεκ 2015	Δεκ 2016	Δεκ 2017	Δεκ 2018	Δεκ 2019	Δεκ 2020	Δεκ 2021	Δεκ 2022	Απρ 2023
Υπόλοιπα δανείων (προ προβλέψεων)	271.167.151	272.404.699	242.771.298	217.473.817	230.002.877	224.763.089	221.593.580	215.984.811	200.115.537	180.180.298	168.707.424	156.916.795	144.087.312	151.708.537	148.466.583
Καταναλωτικά	34.804.213	32.430.003	27.151.403	24.934.702	25.536.943	24.498.506	24.115.408	23.124.054	19.994.347	16.524.019	14.502.812	12.647.875	7.907.178	7.764.475	7.523.321
Σεργασιακά	74.503.451	76.638.301	67.805.445	65.322.126	67.831.735	69.830.872	68.360.463	66.175.685	63.404.052	60.949.834	55.833.190	44.271.650	31.933.210	30.703.645	29.508.938
Επιχειρηματικά	161.859.517	163.336.395	147.814.450	127.156.989	136.634.299	130.432.712	128.117.709	126.685.062	116.727.138	102.751.645	98.371.432	99.997.260	104.256.924	113.240.410	111.433.434
Όσολογία Μη Εξυπηρετούμενων Δανείων (προ προβλέψεων)	25.633.558	38.411.847	52.312.207	67.988.728	91.086.945	97.683.820	106.506.368	104.826.816	94.832.852	81.811.047	68.525.384	47.206.222	18.398.838	13.236.201	11.774.612
Καταναλωτικά	5.430.183	8.648.378	10.357.401	12.708.281	14.148.373	14.172.067	15.194.780	14.421.829	11.550.432	8.755.688	7.052.545	5.815.373	1.544.685	1.405.085	1.057.945
Σεργασιακά	6.761.598	10.914.100	14.369.401	17.997.345	23.349.942	24.851.466	28.033.130	27.481.354	27.576.114	27.116.400	23.684.119	13.706.108	3.326.799	3.218.457	2.886.044
Επιχειρηματικά	13.441.777	18.849.609	27.585.905	37.284.102	53.588.530	58.660.288	63.278.458	62.933.654	55.298.406	45.929.038	37.788.719	27.684.742	13.528.555	8.612.659	7.788.624
% Μη εξυπηρετούμενα δάνεια ανά κατηγορία	9,5	14,1	21,5	31,3	39,5	43,5	48,1	48,5	47,2	45,4	40,6	30,1	12,8	8,7	7,9
Καταναλωτικά	15,6	26,7	38,1	50,8	55,8	57,8	63,0	62,4	57,8	53,0	48,6	46,0	19,5	18,1	14,1
Σεργασιακά	9,1	14,2	21,2	27,6	34,4	35,6	41,0	41,5	43,5	44,5	42,4	31,0	10,4	10,5	9,8
Επιχειρηματικά	8,3	11,5	18,7	29,3	38,0	45,0	49,0	47,4	47,4	44,7	38,4	27,7	13,0	7,6	7,0

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

Διάγραμμα 2.3.6.1

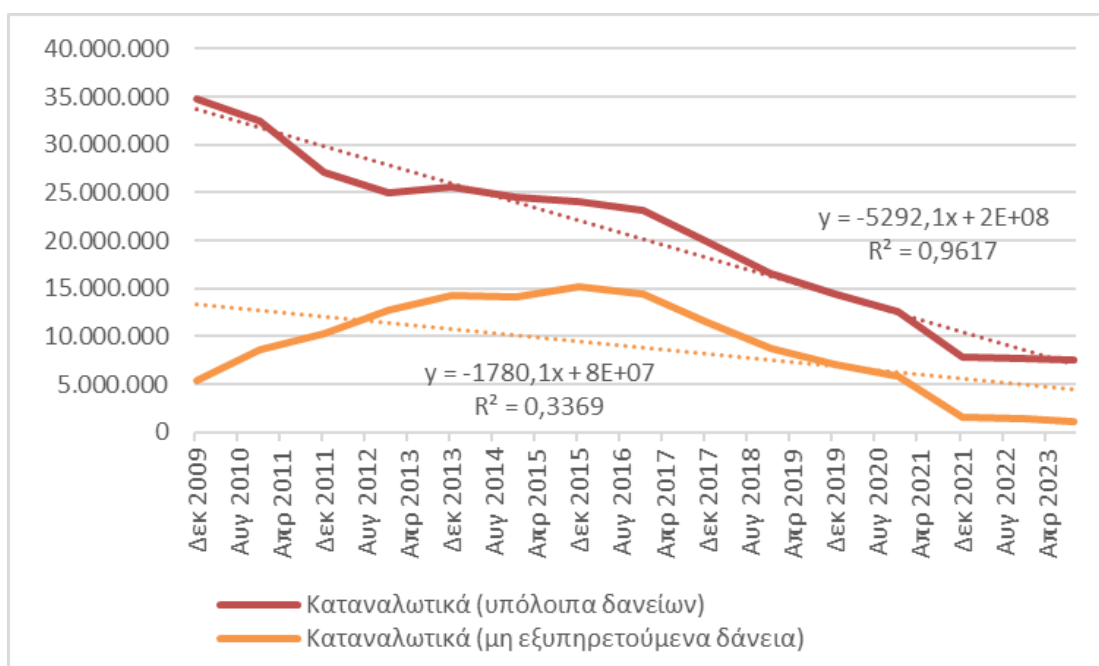
Εξέλιξη δανείων και καθυστερήσεων 2009-2023 (σε χιλ. ευρώ)

¹¹⁹ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Εξέλιξη δανείων και καθυστερήσεων (2002-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

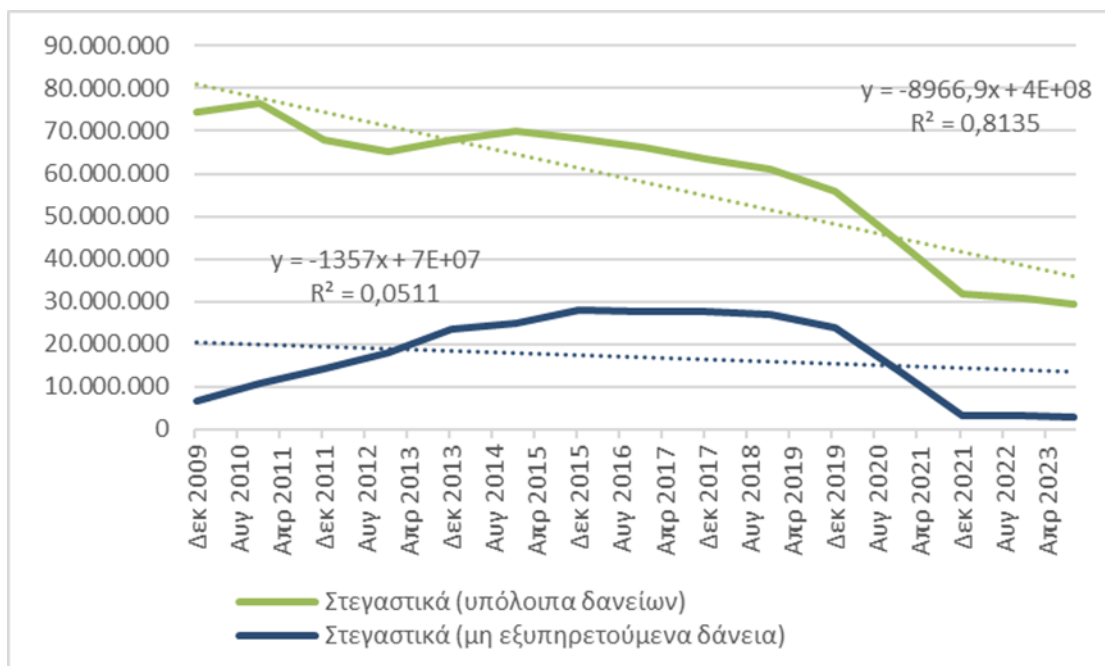
Διάγραμμα 2.3.6.2

Εξέλιξη συνόλου και καθυστερήσεων καταναλωτικών δανείων 2009-2023 (σε χιλ. ευρώ)

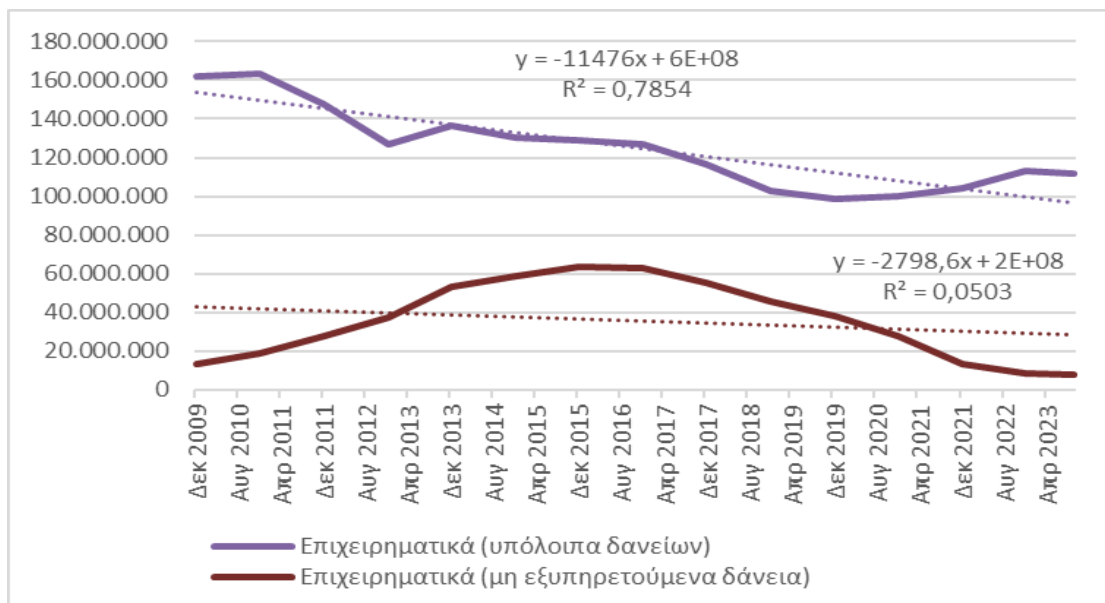
Διάγραμμα 2.3.6.3

Εξέλιξη συνόλου και καθυστερήσεων στεγαστικών δανείων 2009-2023 (σε χιλ. ευρώ)

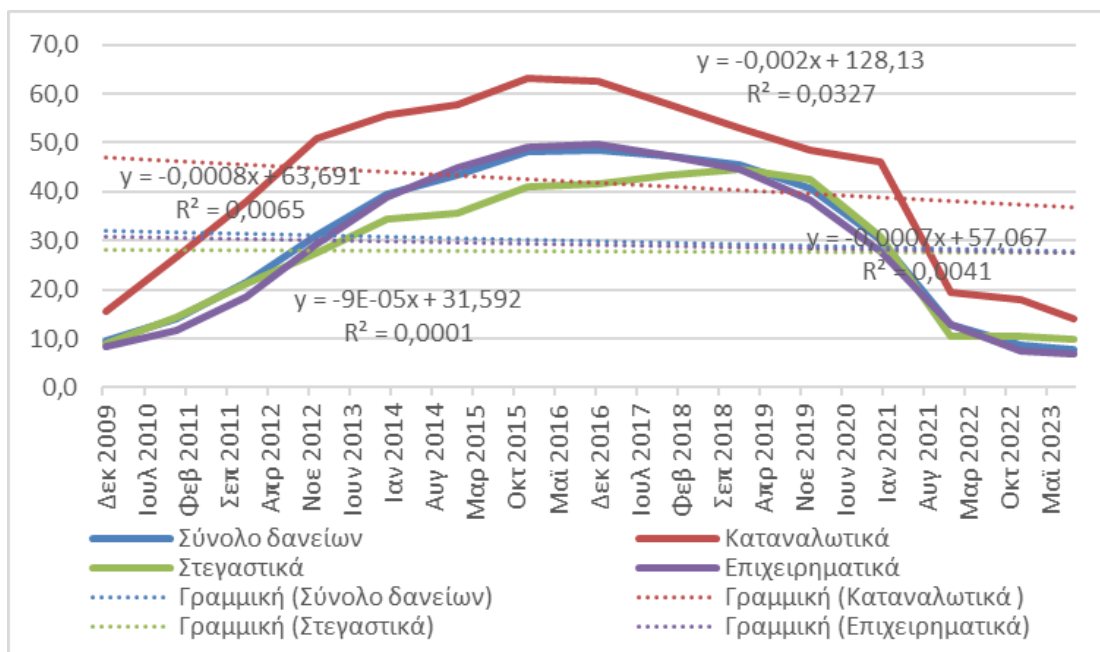
Διάγραμμα 2.3.6.4

Εξέλιξη συνόλου και καθυστερήσεων επιχειρηματικών δανείων 2009-2023 (σε χιλ. ευρώ)

Διάγραμμα 2.3.6.5

Ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων ανά κατηγορία 2009-2023

2.3.7 Τελική καταναλωτική δαπάνη, Διαθέσιμο Εισόδημα και Αγοραστική Δύναμη.

Η τελική καταναλωτική δαπάνη σε τρέχουσες τιμές στο τέλος του 2008 διαμορφώθηκε στα 213.182 εκατομμύρια ευρώ εκ' των οποίων το 23,52% αποτελούσε δαπάνη της γενικής κυβέρνησης και το υπόλοιπο (76,48%) δαπάνη των νοικοκυριών και των ΜΚΙΕΝ. Με τη πάροδο του χρόνου το εν λόγω ποσό άρχισε να παρουσιάζει μείωση. Μέχρι το 2016 είχε χάσει το (-27,47%) του συνόλου του και διαμορφώθηκε στα 154.615 εκατομμύρια ευρώ. Το ανωτέρω ποσό αποτελεί ελάχιστη τιμή της περιόδου 2009-2022, (με εξαίρεση το 2020, περίοδο επιβολής των περιοριστικών μέτρων λόγω κορονοϊού). Αντίστοιχης τάξης μεγέθους ήταν κι η μείωση στην τελική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών και των ΜΚΙΕΝ. Βλέπουμε λοιπόν ότι αν και τα μέτρα των μνημονίων είχαν ως στόχο τον περιορισμό των κρατικών δαπανών και τη μείωση της καταναλωτικής δαπάνης της γενικής κυβέρνησης επηρέασαν σημαντικά και την ιδιωτική κατανάλωση. Αυτή ακολούθησε πορεία παρόμοια με αυτή της συνολικής καταναλωτικής δαπάνης, παρουσιάζοντας το 2016 μείωση, κατά (-27,2%) ,σε σχέση με το 2008¹²⁰. Γενεσιουργός αίτια για τη καθοδική πορεία της ιδιωτικής κατανάλωσης ήταν α) η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος λόγω αύξησης της φορολογίας και μείωσης των κοινωνικών δαπανών β) η ενίσχυση της προληπτικής αποταμίευσης των ιδιωτών λόγω

¹²⁰ (“ΕΛΣΤΑΤ-Τελική κατανάλωση (1995-2022),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

μεγέθυνσης της ανασφάλειας και γ) η μείωση των μισθών στο δημόσιο τομέα η οποία οδήγησε σε αντίστοιχη μείωση στον ιδιωτικό τομέα (Αργεΐτης et al., 2018).

Πίνακας 2.3.7

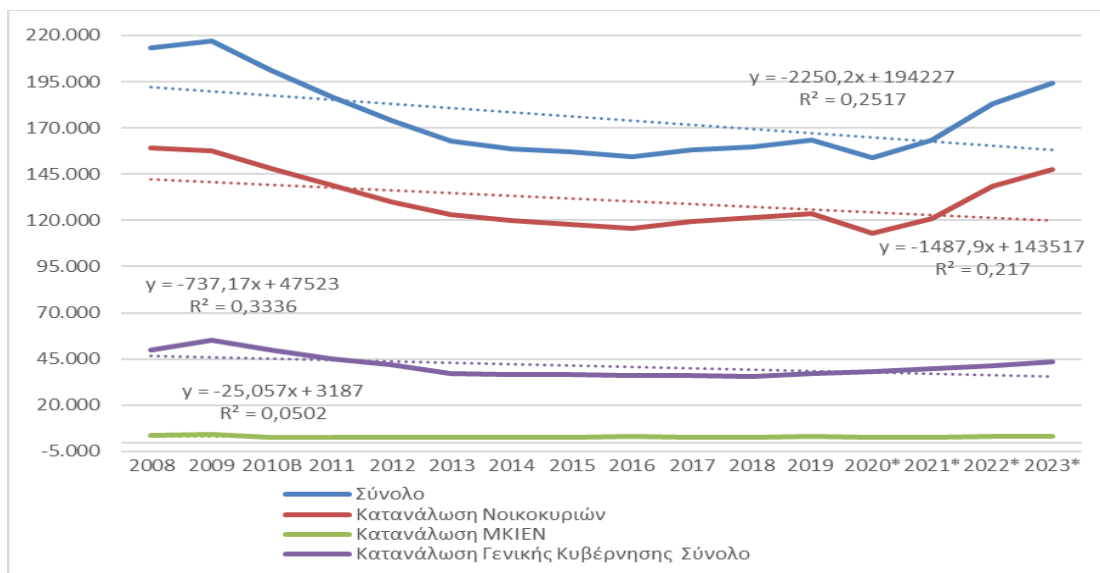
Τελική καταναλωτική δαπάνη 2008-2023 (τρέχουσες τιμές σε εκατομμύρια ευρώ)

Κωδ. ESA II	I. Τρέχουσες τιμές		2008	2009	2010 ⁸	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*	2021*	2022*	2023*	
P3	Τέλικη	Σύνολο	215.182	217.205	200.848	186.685	174.211	162.828	158.915	156.874	154.615	158.307	159.832	168.597	159.928	163.476	183.018	194.089	
		Νοικοκυριά ⁽¹⁾	159.108	157.388	148.020	139.166	129.833	122.999	119.630	117.781	115.688	119.254	121.520	123.626	113.046	120.942	138.355	147.331	
	Καταναλωτική Δαπάνη	MKIEΝ	3.931	4.448	2.721	2.395	2.443	2.590	2.578	2.674	2.959	2.800	2.803	2.978	2.807	2.855	3.122	3.325	
		Γενική Κυβέρνηση	Σύνολο	50.149	55.367	50.107	44.924	41.895	37.278	36.487	36.419	35.968	36.253	35.509	36.998	38.078	39.679	41.541	43.433
			Ατομική Σκέυση	25.375	27.042	24.843	22.420	20.080	17.494	15.896	15.912	16.093	16.062	16.310	17.507	18.240	19.223	20.347	21.918
		Επίδομα	24.768	28.325	25.264	22.504	21.885	19.795	20.591	20.507	19.875	20.191	19.499	19.838	20.456	21.194	21.315		
P4	Πραγματική ονομαστική καταναλωτική		188.434	188.880	175.384	164.181	152.336	149.033	138.324	136.367	134.740	138.116	140.653	144.106	134.090	143.020	161.824	172.574	

Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

Διάγραμμα 2.3.7.

Τελική καταναλωτική δαπάνη 2008-2023 (τρέχουσες τιμές σε εκατομμύρια ευρώ)

2.3.8 Καθαρές άμεσες ξένες επενδύσεις

Στην ως άνω κατηγορία υπάγονται όλες οι συναλλαγές μεταξύ ενός άμεσου επενδυτή κάτοικου Ελλάδας με μια επιχείρηση άμεσης επένδυσης στο εξωτερικό. Το 2008 οι ανωτέρω συναλλαγές περιορίστηκαν σημαντικά ύστερα από δύο συνεχόμενες χρονιές με άνοδο. Η ετήσια πτώση ξεπέρασε τα 2.000 εκατομμύρια ευρώ με το συνολικό πόσο να διαμορφώνεται στο τέλος του έτους στα 1.650 εκατομμύρια ευρώ. Η καθοδική πορεία της προαναφερόμενης κατηγορίας συναλλαγών συνεχίστηκε (με μια μικρή ανάσχεση το 2011) μέχρι και το 2013. Την εν λόγω χρονιά οι κάτοικοι της χώρας προχώρησαν σε αποεπένδυση των χρημάτων τους από το εξωτερικό και η συνολική δραστηριότητα υπήρξε αρνητική, κατά 592 εκατομμύρια ευρώ. Τα επόμενα δύο χρόνια ο δείκτης επέστρεψε σε θετικές τιμές, και οι κάτοικοι της Χώρας στις επενδύσεις στο εξωτερικό. Ωστόσο η αναστροφή του δείκτη ήταν παροδική. Μετά από την εκτίναξη του το 2014, η επιβολή των κεφαλαιακών ελέγχων το 2015 και η προσπάθεια της τότε Κυβέρνησης να επαναπατρίσει τα κεφάλαια που βρίσκονταν στο εξωτερικό τον περιόρισε σημαντικά οδηγώντας τον, εκ νέου, σε αρνητικό πρόσημο το 2016 και συνολική δραστηριότητα, (-1.506 εκατομμύρια ευρώ). Το 2017 το κλίμα ανεστράφη εκ νέου και για τα επόμενα πέντε χρόνια, μέχρι και το 2021, οι καθαρές άμεσες επενδύσεις των κατοίκων της χώρας στο εξωτερικό διατηρήθηκαν σε χαμηλά επίπεδα χωρίς να ξεπεράσουν ετησίως τα 1.000 εκατομμύρια ευρώ. Αντίθετα για το 2022 και 2023 τα προσωρινά στοιχεία δείχνουν εκτόξευση του πόσου αυτού σε επίπεδα αντίστοιχα¹²¹ με αυτά πριν από την έναρξη της κρίσης

Αναφορικά με τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας, των οποίων οι επιχειρήσεις αποτέλεσαν πόλο έλξης για τους επενδυτές-κατοίκους της Χώρας μας στη προσπάθειά τους να επενδύσουν στο εξωτερικό την πρώτη θέση, καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου, διατήρησε ο τομέας των χρηματοπιστωτικών και ασφαλιστικών δραστηριοτήτων ενώ ακολούθησαν οι τομείς των κατασκευών και της μεταποίησης¹²².

Τέλος τόπος προορισμού αυτών των επενδύσεων ήταν πρωτίστως η Ευρώπη και δευτερευόντως η Ασία και η Αμερική¹²³.

¹²¹ Σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος η αξία των επενδύσεων που εμπίπτουν στην εν λόγω κατηγορία για το έτος 2022 ανήλθε στα 3.037 εκατομμύρια ευρώ ενώ το 2023 στα 3.655 εκατομμύρια ευρώ

¹²² (“Τράπεζα της Ελλάδος-Καθαρές άμεσες επενδύσεις κατοίκων στην Ελλάδα στο εξωτερικό ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας,” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

¹²³ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Καθαρές άμεσες επενδύσεις κατοίκων στην Ελλάδα στο εξωτερικό ανά χώρα προορισμού,” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Πίνακας 2.3.8

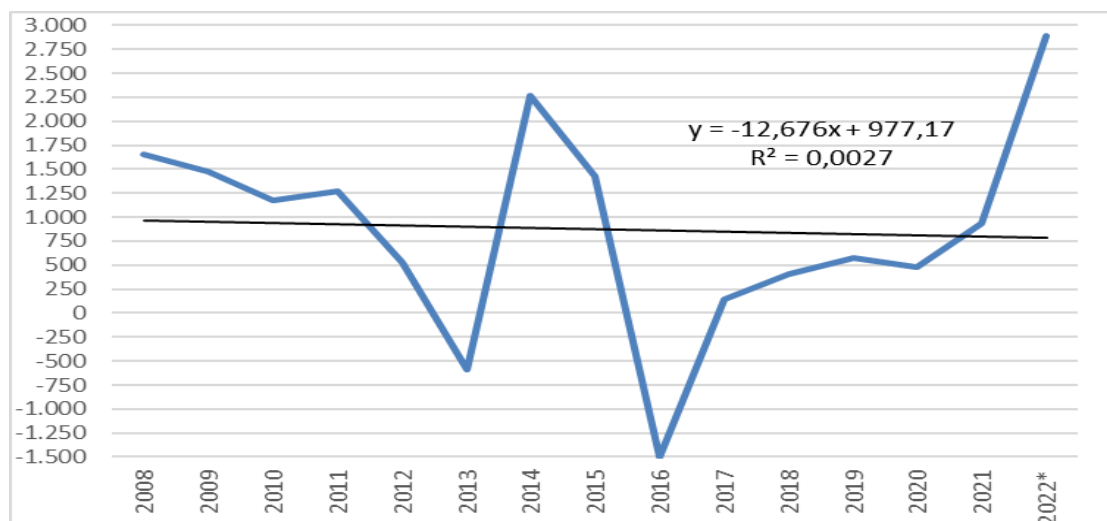
Καθαρές άμεσες επενδύσεις κατοίκων στο εξωτερικό ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας 2008-2022 σε εκατομμύρια ευρώ

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022*
A ΤΕΛΕΡΙΑ ΔΑΣΟΧΟΜΙΚΑ ΑΝΕΛΓΤ (τίλος Α)	24	0	-24	2	1	6	1	-4	0	7	0	1	0	1	2
B ΟΡΥΧΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΛΛΕΙΑ (τίλος Β)	263	7	1	0	2	-13	-94	-2	32	9	1	12	14	0	1
C ΜΕΤΑΛΟΡΕΣ (τίλος Γ)	276	-197	34	-167	-83	-45	-19	-6	170	142	63	-102	60	89	120
D05 ΒΑΡΟΧΗ Η ΗΛΕΚΤΡΟΠΡΟΫΡΕΣΗ ΟΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΟΥ, ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΝΙΜΑΤΟΣ (τίλος Δ)	0	5	6	50	22	-11	8	8	7	24	40	12	-19	117	9
E ΒΑΡΟΧΗ Η ΕΡΟΥ ΕΡΕΣΕΡΤΕΛΕΛΛΗΜΑΤΩΝ ΔΙΑΚΕΙΡΩΣΗ ΠΡΟΒΛΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΡΕΤΗ ΡΟΤΗ ΤΕΣ ΕΣΥΓΓΡΑΜΜΕΣ (τίλος Ε)	0	0	0	0	1	1	2	5	4	1	-1	0	5	2	0
F ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ (τίλος ΣΤ)	62	38	39	12	16	9	-15	16	91	103	67	135	75	-14	54
G ΚΟΝΚΡΕΤΟ ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ ΕΜΠΟΡΙΟ-ΕΠΙΣΤΕΥΗ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΟΤΟΟΧΗΜΕΤΩΝ (τίλος Ζ)	110	129	113	151	168	-44	219	281	364	134	255	49	-25	135	112
H ΜΕΤΑΛΟΡΕΣ ΚΑΙ ΑΛΟΓΙΚΕΣ (τίλος Η)	62	37	71	6	6	2	5	40	6	8	-43	7	19	2	-7
I ΔΡΑΡΕΤΗ ΡΟΤΗ ΤΕΣ ΥΠΗΡΕΣΩΝ ΠΑΡΟΧΗΣ ΚΑΙ ΑΝΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΩΝ ΕΣΤΙΛΕΣ (τίλος Θ)	5	47	22	1	-1	0	0	0	6	1	-1	32	2	2	3
J ΕΚΜΕΤΕΩΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΟΝΟΜΙΑΤ (τίλος Ι)	-55	477	66	-175	30	-305	-27	-54	-171	-126	-126	-100	36	-565	197
K ΕΚΜΕΤΕΩΣ ΟΙΣΤΙΩΝ ΚΑΙ ΚΑΡΕΦΑΝΩΣ ΜΕΣ ΔΡΑΡΕΤΗ ΡΟΤΗ ΤΕΣ (τίλος Κ)	52	656	630	1.349	331	316	2.249	1.165	-2.065	-297	41	244	225	702	1.842
L ΔΙΑΚΕΙΡΩΣΗ ΠΛΗΜΜΕΣ ΡΕΠΟΥΣΙΑΣ (τίλος Λ)	58	79	63	12	7	-12	-46	-38	-6	123	86	165	20	376	240
M ΕΙΔΕΤΕΜΑΤ ΚΕΣ, ΕΙΣΕΤΗ ΜΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΡΕΤΗ ΡΟΤΗ ΤΕΣ (τίλος Μ)	49	8	32	-8	0	0	-18	28	-20	-2	8	-30	-1	62	14
N ΔΙΑΚΙΝΗΣΕ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΑΞΗ ΔΡΑΡΕΤΗ ΡΟΤΗ ΤΕΣ (τίλος Ν)	0	0	0	0	0	4	5	5	-33	47	5	12	2	27	115
PNB ΕΚΠΛΕΞΩΝ (τίλος Ξ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Q ΔΡΑΡΕΤΗ ΡΟΤΗ ΤΕΣ ΣΧΙΣΜΕΣ ΜΕΤΗΝ ΠΡΟΡΩΣΗΝ ΥΠΕΛΛΑΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΡΜΙΑΤ (τίλος Ψ)	61	20	3	-15	-4	-12	-3	-3	-6	-3	-4	-4	1	0	10
R ΤΕΧΝΕΣ, ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΚΑΙ ΨΑΚΑΤΩΠΑΤ (τίλος Ω)	0	0	0	0	8	12	0	0	137	8	8	148	55	-20	131
U, T, U Δράση διοίκησης δραστηριότητες νοικοκυριών και επρόδωτων οργανισμών και φορέων (τίλοι Ε, Κ, ΚΑ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
S ΚΟΙΝΕΣ ΔΡΑΡΕΤΗ ΡΟΤΗ ΤΕΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΩΝ (τίλος Θ)	0	0	0	0	0	-1	2	0	-28	0	0	0	0	1	3
ΣΥΝΟΛΟ ΥΠΗΡΕΣΩΝ (τίλοι Ζ, Η, Θ, Ι, ΙΑ, ΙΒ, ΙΓ, ΙΔ, ΙΕ, ΙΣ, ΙΖ, ΙΗ, ΙΘ, Κ, ΚΑ)	80	1.454	999	1.320	545	-546	2.385	1.423	-1.836	-111	231	514	333	721	2.963
NAL Χωρίς κατοικία	24	66	6	9	-2	0	-5	29	0	-1	0	7	14	12	
PRV_RE Εταιρικές δραστηριότητες ομίλων	152	97	117	90	25	6	6	-13	-1	4	4	2	7	9	26
FBI_T ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΔΡΑΡΕΤΗ ΡΟΤΗ ΤΑ	1.650	1.479	1.176	1.275	527	-592	2.273	1.422	-1.506	149	404	573	480	938	2.887

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

Διάγραμμα 2.3.8

Καθαρές άμεσες επενδύσεις κατοίκων στο εξωτερικό 2008-2022 (εκατομμύρια ευρώ)

2.3.9 Καθαρές άμεσες ξένες επενδύσεις μη-κάτοικων στην Ελλάδα.

Σε αντίθεση με την προηγούμενη κατηγορία σε αυτή υπάγονται εκείνες οι συναλλαγές μεταξύ ενός άμεσου επενδυτή, μη κατοίκου Ελλάδας, και μιας επιχείρησης άμεσης επένδυσης στην Ελλάδα. Η πορεία της εν λόγω κατηγορίας επενδύσεων το χρονικό διάστημα 2009-2023 προσομοιάζει με αυτή της προηγούμενης παραγράφου. Οι βασικές τους διαφορές ήταν α) ότι σε περιόδους κάμψης των επενδύσεων η μείωση των επενδύμενων πόσων υπήρξε μικρότερη και β) στην περίπτωση της παρούσας παραγράφου δεν υπήρξε αποεπένδυση από τους μη κατοίκους-επενδυτές από τη χώρα.

Συγκεκριμένα το 2008 το καθαρό πόσο που διατέθηκε από μη κατοίκους της Χώρας σε ξένες άμεσες επενδύσεις εντός αυτής διαμορφώθηκε στα 3.071 εκατομμύρια ευρώ. Ωστόσο τα δύο επόμενα χρόνια υπήρξε σημαντική μείωση αυτού με το 2010 να λαμβάνει τη χαμηλότερη τιμή της περιόδου, η οποία ήταν μόλις 249 εκατομμύρια ευρώ. Η κρίση χρέους, είχε σαν αποτέλεσμα την κατάρρευση κυρίως των επενδύσεων χαρτοφυλακίου αλλά του συνόλου των επενδύσεων της κατηγορίας, λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης από την πλευρά των επενδυτών αλλά και αύξησης της οικονομικής αβεβαιότητας. Το χρηματοδοτικό κενό που δημιουργήθηκε καλύφθηκε κυρίως από την αύξηση του εξωτερικού δανεισμού της γενικής κυβέρνησης μέσω των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής¹²⁴ Από το 2011 παρατηρήθηκε αναστροφή του κλίματος με σταδιακή αύξηση του ποσού που επενδυόταν κατ' έτος. Η μικρή αυτή αύξηση διακόπηκε σε περιόδους σημαντικών οικονομικών γεγονότων, όπως η επιβολή των κεφαλαιακών ελέγχων (2015-2016) καθώς και ο εγκλεισμός εξαιτίας του covid 19 το 2020.

Όσον αφορά τους κλάδους της οικονομικής δραστηριότητας που επέλεγε να επενδύσει η εν λόγω κατηγορία επενδυτών παρατηρούμε ότι ενώ τα χρόνια προ κρίσης ο χρηματοπιστωτικός και ασφαλιστικός τομέας αποτελούσε πρωταρχική τους επιλογή μετά το 2008 διαπιστώνεται πλουραλισμός στις επιλογές τους. Νέοι κλάδοι όπως ο κλάδος μεταφοράς και αποθήκευσης προϊόντων και ο κλάδος εταιρειών διαχείρισης ακίνητης περιουσίας αρχίσαν να απορροφούν μεγάλο μέρος των επενδύμενων ποσών. Ιδιαίτερα κατά την τριετία 2009-2012 κατεγράφη αύξηση του ποσού των άμεσων επενδύσεων με σκοπό την ίδρυση εταιρειών και αύξηση μετοχικού κεφαλαίου εταιρειών. Τέλος χαρακτηριστικό της περιόδου, το οποίο ενισχύθηκε ιδιαίτερα μετά το 2017, ήταν η αύξηση του ποσού που άρχισε να διατίθεται προς αγορά ιδιωτικών ακινήτων. Το εν λόγω ποσό από 178 εκατομμύρια ευρώ το 2016 σχεδόν πενταπλασιάστηκε το 2022 φτάνοντας τα 923 εκατομμύρια ευρώ. Η εν λόγω αύξηση

¹²⁴ (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2013, p. 120)

οφειλόταν τόσο σε νομοθετικές πρωτοβουλίες των τότε κυβερνήσεων (λχ. golden visa) κ.τ.λ. αλλά και στην προσπάθεια ξένων, ασιατικής κυρίως καταγωγής επενδυτών, να εκμεταλλευθούν ακίνητα στην Ελλάδα αγοράζοντάς τα και εν συνεχεία διαθέτοντάς τα προς ενοικίαση μέσω πλατφόρμων βραχυχρόνιας μίσθωσης¹²⁵.

Αναφορικά με την ήπειρο προέλευσης των μη κατοίκων-επενδυτών στη Χώρα μας το μεγαλύτερο ποσο των κεφαλαίων που επενδύονταν στην κατηγορία μέχρι και το 2010 προέρχονταν από επενδυτές με χώρα προέλευσης Ευρώπης. Οι επενδυτές από την Ευρώπη διατήρησαν την πρώτη θέση για όλη σχεδόν την περίοδο. Εξαίρεση αποτέλεσαν τα έτη 2011, 2014 και 2015 στα οποία την πρώτη θέση έλαβαν οι επενδυτές με χώρα προέλευσης Αμερικής. Από το 2018 οι επενδυτές με καταγωγή από Ασία έχουν εισέλθει δυναμικά επενδύοντας σημαντικά ποσά, με αποτέλεσμα να υπερκεράσουν αυτούς από την Αμερική καταλαμβάνοντας πλέον τη δεύτερη θέση¹²⁶.

Πίνακας 2.3.9

Καθαρές άμεσες επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας 2009-2023 (εκατομμύρια ευρώ)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022*	2023*
A	ΓΕΩΡΓΙΑ, ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ ΚΑΙ ΛΙΧΕΙΑ (Τίτλος Α)	1	8	-2	11	-2	2	5	9	15	-31	22	16	12	11
A.B	ΕΥΝΟΛΟ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΤΟΜΕΑ (Τίτλοι Α και Β)	4	79	8	19	141	138	143	121	123	47	-112	48	74	103
C	ΜΕΤΑΛΟΙΧΗ (Τίτλος Γ)	50	25	656	450	-253	-325	7	45	276	309	336	239	844	1.515
D3S	ΠΑΡΟΧΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ, ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ, ΑΤΜΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑΚΕΥΣΕΙΣ (Τίτλος Δ)	76	103	116	95	118	1	-32	18	413	73	49	67	395	348
E	ΠΑΡΟΧΗ ΝΕΡΟΥ· ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΛΥΜΑΤΩΝ, ΔΙΑΚΕΡΙΣΗ ΑΠΟΒΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΚΕΥΣΕΙΣ (Τίτλος ΣΤ)	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0	1	4	6
F	ΧΟΝΔΡΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ· ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΩΝ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ (Τίτλος Η)	394	-82	-419	81	676	-94	85	88	89	113	74	58	503	290
G	ΧΟΝΔΡΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ· ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΩΝ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ (Τίτλος Η)	16	-11	-1	-41	-9	29	96	543	1.292	738	248	-13	179	366
I	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΑΡΟΧΗΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (Τίτλος Ι)	6	21	15	42	20	159	14	442	109	116	111	395	62	140
J	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ (Τίτλος Ι)	433	-458	233	-75	83	305	-107	-150	-118	256	93	336	405	331
K	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΔΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος Κ)	499	366	26	622	-99	974	366	802	458	612	682	350	485	2.457
L	ΔΙΑΚΕΡΙΣΗ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ (Τίτλος ΙΔ)	75	43	79	42	652	478	122	147	69	715	1.777	670	1.221	926
M	ΕΠΙΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΕ)	-55	24	-110	-90	-43	52	-26	9	21	-104	264	63	224	81
N	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΣ)	0	0	0	42	12	46	53	46	47	48	41	9	107	-9
PKS	ΕΚΠΛΗΞΗΣ (Τίτλος ΙΤ)	0	0	0	1	1	3	0	4	0	0	0	0	4	-121
Q	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ (Τίτλος ΙΗ)	53	10	101	19	-12	-10	-5	28	18	-76	174	-105	52	-20
R	ΤΕΧΝΕΣ, ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ (Τίτλος ΙΗ)	0	0	0	19	685	102	32	119	-32	-85	-56	173	102	190
U	Δημόσια διοίκηση· δραστηριότητες νοικοκυριών και επερόδικων οργανισμών και φορέων (Τίτλοι ΙΕ, Κ, ΚΑ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
S	ΚΟΙΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (Τίτλος ΙΘ)	0	0	0	-7	-16	-1	4	10	-2	4	13	-2	-3	1
GTU	ΕΥΝΟΛΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (Τίτλοι Ζ, Η, Θ, Ι, ΙΑ, ΙΒ, ΙΓ, ΙΔ, ΙΕ, ΙΣΤ, ΙΖ, ΙΗ, ΙΘ)	1.422	-85	-76	653	1.949	2.042	854	2.088	1.952	2.335	3.424	1.934	3.339	4.754
NAL	Χωρίς κατηγορία	8	4	8	-1	1	21	13	6	10	0	21	27	52	49
PRV.RE	Ιδιωτικές αγοραπωλησίες ακινήτων	99	63	66	112	138	180	137	178	328	655	749	423	710	850
FDI.T	ΕΥΝΟΛΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	1.754	249	822	1.354	2.122	2.022	1.143	2.498	3.085	3.364	4.484	2.813	5.350	8.026

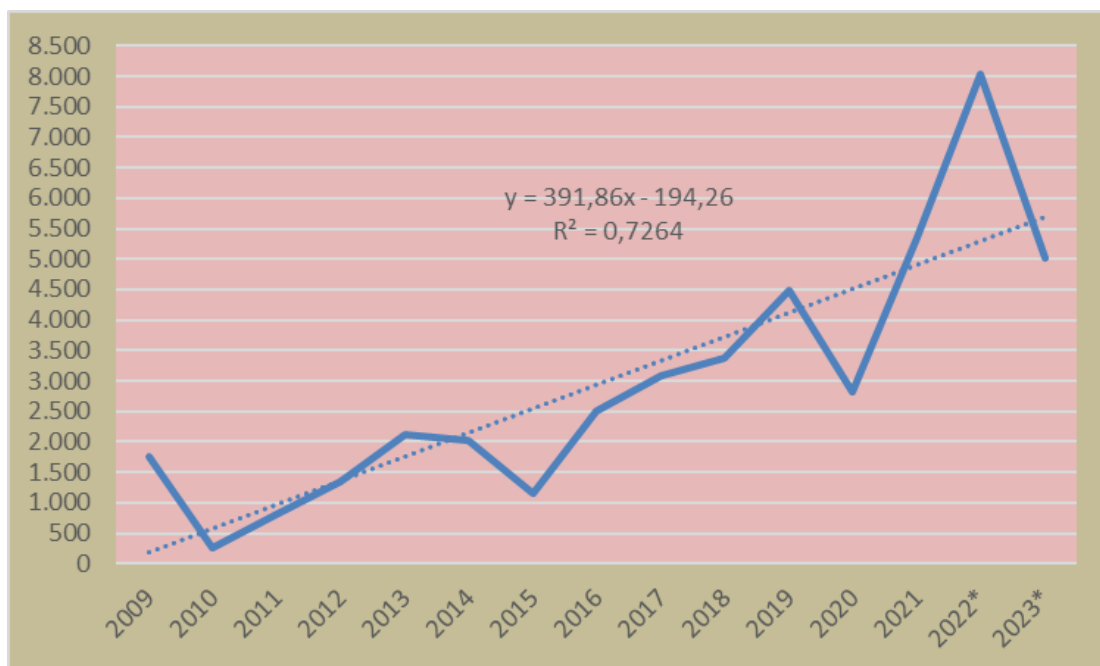
Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

Διάγραμμα 2.3.9

Καθαρές άμεσες επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα 2009-2023 (εκατομμύρια ευρώ)

¹²⁵ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Καθαρές άμεσες επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας,” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

¹²⁶ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Καθαρές άμεσες επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης,” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

2.3.10 Ισοζύγιο πληρωμών

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Χώρας παρέμεινε ελλειμματικό καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου 2009-2023. Το έλλειμμα αυτό, όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 2.1.10, μεγιστοποιήθηκε το 2008 (36.556,2 εκατομμύρια ευρώ) και από το 2009 άρχισε να μειώνεται ταχύτατα, με αποτέλεσμα το 2014 να λάβει την ελάχιστη τιμή του (1.317,8 εκατομμύρια ευρώ). Από το 2015 παρατηρήθηκε αναστροφή της καθοδικής πορείας του ελλείματος και εκ νέου αύξηση αυτού, με τα πέντε πρώτα χρόνια η αύξηση αυτή να διατηρείται σε χαμηλά επίπεδα. Από το 2020 ξεπέρασε εκ νέου τα 10.000 εκατομμύρια ευρώ με αποκορύφωμα το έτος 2022 που εκτοξεύθηκε στα 21.225,6 εκατομμύρια ευρώ. Τα εν λόγω ποσά ως ποσοστά του ΑΕΠ μεταφράζονται σε έλλειμμα 6,6% για το 2020 και 10,3% για το 2022¹²⁷.

Αναφορικά με τα επιμέρους στοιχεία του δείκτη, τα ισοζύγια πρωτογενών και δευτερογενών εισοδημάτων, καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου, έλαβαν σχετικά μικρές τιμές επηρεάζοντας ελάχιστα το δείκτη. Όπως και την περίοδο 2002-2008 το ισοζύγιο των αγαθών ήταν αυτό που παρουσίαζε σημαντικά ελλείματα, τα οποία εξισορροπούσαν από τα μικρότερα σε μέγεθος πλεονάσματα του ισοζυγίου των υπηρεσιών. Βλέπουμε λοιπόν ότι το προϋπάρχον

¹²⁷ (Μελάς, 2023)

έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου εξακολουθεί να υφίσταται αποδεικνύοντας την περιορισμένη παραγωγική βάση αλλά και την έλλειψη διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας της οικονομίας¹²⁸. Συγκεκριμένα το ισοζύγιο αγαθών εκκίνησε το 2008 παρουσιάζοντας έλλειμμα 44.363,4 εκατομμύρια ευρώ (το μέγιστο από το 2002 που τηρούνται στοιχεία). Το εν λόγω έλλειμμα από το 2009 άρχισε να μειώνεται σταδιακά και το 2015 περιορίστηκε κατά (-60,1%) και διαμορφώθηκε στα 17.666,1 εκατομμύρια ευρώ. Από την επόμενη χρονιά (2016) άρχισε να αυξάνεται εκ νέου, με προσωρινή ανάσχεση το 2020 (χρονιά του εγκλεισμού εξαιτίας του covid). Η σωρευτική αύξηση της περιόδου 2016-2023 ήταν της τάξης του (+83,37%), εκτοξεύοντας, εκ νέου, το έλλειμμα της κατηγορίας στα 32.395,8 εκατομμύρια ευρώ. Από την άλλη μεριά το ισοζύγιο υπηρεσιών, όπως ήδη αναφέρθηκε, καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου υπήρξε πλεονασματικό. Με κύριο όπλο του τις τουριστικές υπηρεσίες και αφού εμφάνισε πρόσκαιρη μείωση των πλεονασμάτων του την περίοδο 2009-2011 αλλά και το 2020 διατήρησε την θετική του πορεία. Η σωρευτική αύξηση του πλεονάσματος την περίοδο 2009-2023 ανήλθε στα 6.119,6 εκατομμύρια ευρώ (+39,53%)¹²⁹.

Πίνακας 2.3.10

Ισοζύγια Πληρωμών 2009-2023 (εκατομμύρια ευρώ)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΚΟΥΣΙΩΝ ΣΥΝΤΩΝ (I.A + I.B + I.G + I.D.)	-29.322,9	-22.648,9	-17.829,7	-6.646,7	-2.588,2	-1.317,8	-1.438,4	-3.050,0	-3.406,2	-5.232,2	-2.725,5	-10.964,4	-12.271,6	-21.225,6	-13.970,5
ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ (I.A.1 - I.A.2)	-33.136,0	-27.270,9	-23.391,4	-20.351,7	-19.672,9	-20.630,1	-17.666,1	-17.960,3	-19.833,9	-22.489,1	-22.833,3	-18.528,1	-26.719,1	-39.557,6	-32.395,8
ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (I.B.1 - I.B.2)	11.594,7	12.096,4	13.595,2	13.839,1	15.744,8	18.244,8	16.591,3	16.297,6	18.043,7	19.304,4	21.115,9	7.276,3	12.845,0	19.391,3	21.891,1
ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ (I.G.1 - I.G.2)	-6.740,2	-5.711,1	-6.525,9	820,0	-456,4	1.402,1	153,7	-798,9	-1.057,3	-1.726,4	-1.591,6	-275,9	388,7	-157,7	-4.781,3
ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ (I.D.1 - I.D.2)	-951,4	-1.763,3	-1.507,6	-954,2	1.796,3	-334,6	-507,3	-588,4	-558,7	-321,1	583,5	561,2	1.233,8	-301,6	1.325,5
ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ (I.I.1 - I.I.2)	2.017,4	2.071,7	2.671,8	2.327,6	3.040,9	2.510,8	1.988,6	1.035,7	914,5	353,2	679,8	2.733,6	4.000,9	3.111,6	2.677,0

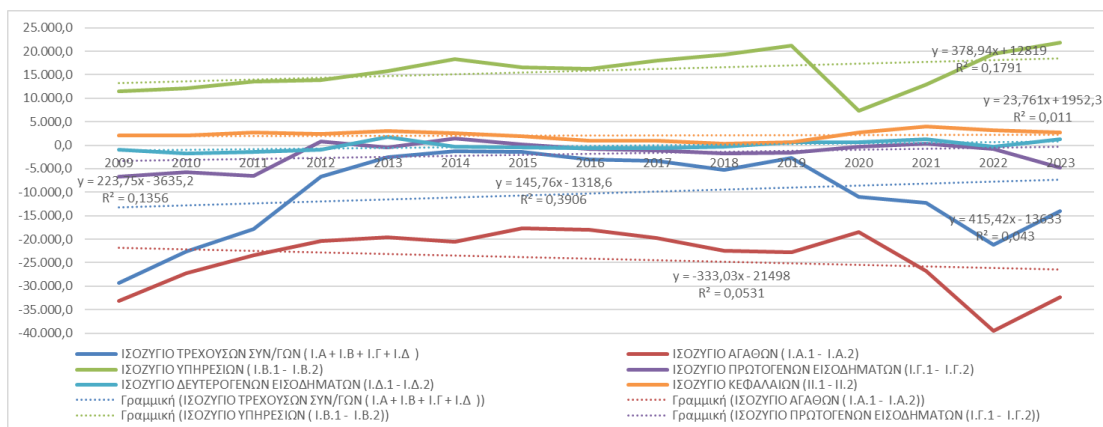
Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

Διάγραμμα 2.3.10

Ισοζύγια Πληρωμών 2009-2023 (εκατομμύρια ευρώ)

¹²⁸ (Μελάς, 2023)

¹²⁹ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Βασικά Μεγέθη Ισοζυγίου Πληρωμών (ετήσια στοιχεία) (2002-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

2.3.11 Ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών

Στο ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών η διαφορά ανάμεσα στις υποχρεώσεις της Χώρας (επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα) (εισροές κεφαλαίων από πωλήσεις) έναντι των απαιτήσεων (επενδύσεις κατοίκων στο εξωτερικό) (εκροές κεφαλαίων από αγορές) μεγιστοποιήθηκε το 2008 φτάνοντας τα -30.829,2 εκατομμύρια ευρώ. Τα επόμενα χρόνια η διαφορά αυτή μειώθηκε σημαντικά και το 2013 για πρώτη φορά έλαβε θετική τιμή (1.457,4 εκατομμύρια ευρώ). Για τα επόμενα δύο χρόνια (2014 και 2015) η αξία των επενδύσεων που πραγματοποιούσαν οι κάτοικοι της Ελλάδας στο εξωτερικό, κατ' έτος εξακολουθούσε να υπερβαίνει την αξία των επενδύσεων που οι μη κάτοικοι αυτής επένδυναν στην Χώρα με αποτέλεσμα το ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών να παραμένει πλεονασματικό. Ωστόσο από το 2016 μέχρι και σήμερα ο εν λόγω δείκτης επέστρεψε στο αρνητικό πρόσημο φτάνοντας το 2023 τα -9.160,4 εκατομμύρια ευρώ.¹³⁰

Πίνακας 2.3.11

Ισοζύγια Χρηματοοικονομικών συναλλαγών 2009-2023 (εκατομμύρια ευρώ)

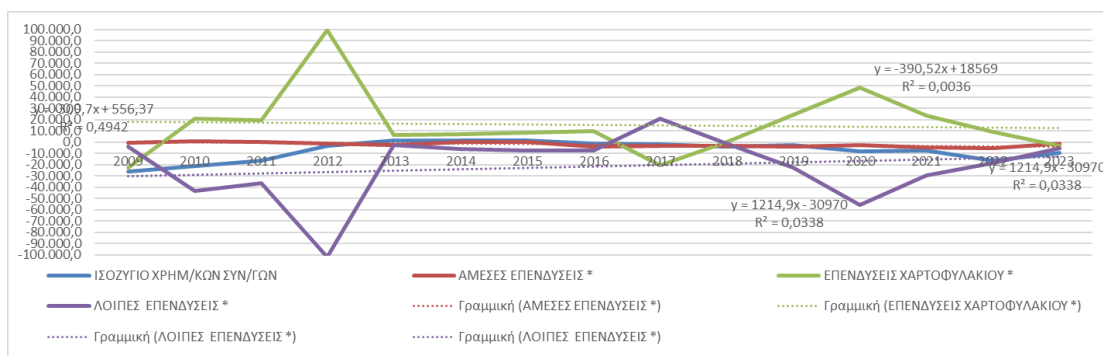
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΧΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΣΥΝΙΓΩΝ	-25.943,4	-21.450,1	-16.020,1	-3.068,1	1.457,4	1.825,6	1.592,1	-873,6	-1.949,1	-3.923,7	-2.247,0	-7.747,7	-7.107,6	-16.152,0	-9.160,4
ΑΜΕΙΣΤΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ*	-274,5	926,8	452,6	-826,9	-2.713,7	250,0	279,4	-4.004,1	-2.935,8	-2.960,7	-3.910,5	-2.332,3	-4.412,6	-4.989,9	-1.366,9
ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΩΝ*	-22.863,8	20.855,0	19.778,3	99.903,9	6.583,1	6.978,0	8.348,3	9.622,6	-20.117,7	73,8	24.231,5	48.339,5	23.829,9	8.934,9	-3.020,4
ΛΟΙΠΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ*	-3.843,1	-43.134,8	-36.232,0	-102.159,1	-2.519,0	-5.868,5	-7.400,1	-7.073,6	20.986,4	-966,8	-22.652,0	-55.291,1	-29.060,9	-18.252,5	-5.303,6

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

¹³⁰ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Βασικά Μεγέθη Ισοζυγίου Πληρωμών (ετήσια στοιχεία) (2002-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Διάγραμμα 2.3.11

Ισοζύγια Χρηματοοικονομικών συναλλαγών 2009-2023 (εκατομμύρια ευρώ)

2.3.12 Τραπεζικές καταθέσεις (καταθέσεις και ρέπος) των Μη Νομισματικών Χρηματοπιστωτικών Ιδρυμάτων σε Νομισματικά Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα στην Ελλάδα (πλην της Τράπεζας της Ελλάδος)

Για να σχολιάσουμε τα εν λόγω στοιχεία θα διαχωρίσουμε την περίοδο 2009-2023 σε δύο επιμέρους περιόδους. Η μεν πρώτη εκτείνεται από το 2008 μέχρι και το 2016 και χαρακτηριστικό της η επιβολή αυστηρών μέτρων των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής ενώ η δε δεύτερη εκτείνεται από το 2016 μέχρι και σήμερα. Όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 2.1.12 το σύνολο των καταθέσεων και των ρέπος της κατηγορίας όπως είχε διαμορφωθεί τον Δεκέμβριο του 2008 ήταν 280.388 εκατομμύρια ευρώ. Σε αυτό το επίπεδο, με μικρές αυξομειώσεις, διατηρήθηκε για την επόμενη διετία. Το 2011 υπήρξε μείωση των καταθέσεων κατά 47.972 εκατομμύρια ευρώ. Η πτωτική αυτή πορεία συνεχίστηκε και τους πρώτους έντεκα μήνες του 2012, με την απώλεια στα υπόλοιπα καταθέσεων ωστόσο να περιορίζεται για το έτος στα 13.358 εκατομμύρια ευρώ. Τα επόμενα δύο έτη (2013-2014) δεν παρατηρήθηκαν σοβαρές μεταβολές στο υπόλοιπο των καταθέσεων.. Από την έναρξη του 2015 εμφανίστηκαν σημάδια του επερχόμενου προβλήματος που θα αντιμετώπιζε το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα και τελικά οδήγησε, την 28^η Ιουνίου 2015, στην επιβολή κεφαλαιακών ελέγχων. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι μόνο το πρώτο εξάμηνο του έτους 2015 αποσυρθήκαν από τα ΝΧΙ καταθέσεις ύψους 37.883 εκατομμύριων ευρώ, το ήμισυ σχεδόν του πόσου που χάθηκε την τετραετία 2011-2014 (72.354 εκατομμύρια ευρώ).

Αναφορικά με την προέλευση των καταθέσεων τη περίοδο 2008-2016 το χρηματοπιστωτικό σύστημα στηρίχθηκε κυρίως σε κεφάλαια των κατοίκων του εσωτερικού, τα οποία αποτέλεσαν σχεδόν το 80% του υπολοίπου των καταθέσεων. Δεύτερη μεγάλη

κατηγορία καταθετών υπήρξαν οι κάτοικοι εκτός χωρών Ευρωζώνης, των οποίων ωστόσο η συμμετοχή στο σύνολο των καταθέσεων, από 15,18% το Δεκέμβριο του 2008 περιορίστηκε στο 4,05% στο τέλος του 2016. Τέλος όσον αφορά τη συμμετοχή των κατοίκων της Ευρωζώνης αυτή ήταν απειροελάχιστη κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου.

Ένα επιπλέον στοιχείο που θα πρέπει να αναφερθεί είναι η πορεία των καταθέσεων των επιμέρους κατηγοριών κατοίκων εσωτερικού, εάν μάλιστα λάβουμε υπόψη ότι η συγκεκριμένη υποπερίοδο συμπίπτει με την περίοδο εφαρμογής των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής. Έτσι λοιπόν τον Ιανουάριο του 2008 το 78,76% του συνόλου των καταθέσεων της κατηγορίας, ήτοι 196.671 εκατομμύρια ευρώ προέρχονταν σωρευτικά από επιχειρήσεις και νοικοκυριά, κατοίκους εσωτερικού. Από το παραπάνω ποσό τα 158.615 εκατομμύρια ευρώ προέρχονταν από νοικοκυριά και ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα, τα 4.184 εκατομμύρια από λοιπά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και τα 33.872 εκατομμύρια αποτελούσαν καταθέσεις των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων. Την ίδια χρονική περίοδο η γενική κυβέρνηση διατηρούσε μόνο το 3,38% του συνόλου των καταθέσεων της κατηγορίας. Κατά τα δύο πρώτα χρόνια της κρίσης, μέχρι και το Δεκέμβριο του 2009, (σε αντίθεση ίσως από αυτό που θα αναμέναμε) παρατηρούμε μια σημαντική αύξηση του συνόλου των καταθέσεων νοικοκυριών και επιχειρήσεων, οι οποίες εκτινάχθηκαν στα 237.531 εκατομμύρια ευρώ. Βέβαια στην ως άνω αύξηση δεν συμμετείχαν εξίσου τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις. Τα πρώτα εξ' αυτών, ίσως επηρεασμένα περισσότερο από τη κρίση και αντιμετωπίζοντας περισσότερο ελαστικές δαπάνες, περιόρισαν την κατανάλωση και αυξήσαν την αποταμίευση τους, κατά 38.245 εκατομμύρια ευρώ, σε αντίθεση με τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις οι οποίες τη διατήρησαν στα ίδια περίπου επίπεδα. Από τον Ιανουάριο του 2010 οι ενιαίες καταθέσεις επιχειρήσεων και νοικοκυριών αρχίσαν να μειώνονται σταδιακά με αποτέλεσμα τον Δεκέμβριο του 2012 να φτάσουν στα 161.451 εκατομμύρια ευρώ. Σε αυτό το επίπεδο διατηρήθηκαν για την επόμενη διετία. Παρατηρούμε ότι οι μεγαλύτερες εκροές και εισροές καταθέσεων πραγματοποιούνταν οι μεν πρώτες σε περιόδους αύξησης της αβεβαιότητας, οι δε δεύτερες σε περιόδους αποκατάστασης της εμπιστοσύνης και πεποίθησης ότι η κρίση θα ξεπεραστεί¹³¹. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το 2015, όταν εντός πέντε μηνών, περίπου 31.000 εκατομμύρια ευρώ σε καταθέσεις αποσύρθηκαν συνολικά από τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, μειώνοντας το σχετικό πόσο που διατηρούσαν στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, στα 129.918 εκατομμύρια ευρώ

¹³¹ (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2013, p. 181)

Από την αρχή του 2016 μέχρι και σήμερα οι συνθήκες έχουν διαφοροποιηθεί σημαντικά. Με την επιβολή των ελέγχων κεφαλαίου απεφύχθη η μαζική απόσυρση κεφαλαίων από το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα. Αυτό επιβεβαιώνεται και από υπόλοιπο των καταθέσεων σε αυτό, που σταθεροποιήθηκε, μέχρι και τον Μάιο του 2018, στο επίπεδο των 158.000 εκατομμυρίων ευρώ¹³². Εν συνεχεία πρόοδος που επιτελέστηκε στην εφαρμογή του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής, η οποία εξασφάλισε θετικές αξιολογήσεις εκ μέρους των διεθνών πιστωτών και η θωράκιση της φερεγγυότητας του τραπεζικού συστήματος με την ανακεφαλαιοποίηση του 2015 είχε σαν αποτέλεσμα το σύνολο των καταθέσεων να αρχίσει να επανακάμπτει σταδιακά¹³³. Τον Δεκέμβριο του 2023 διαμορφώθηκε στα 228.593 εκατομμύρια ευρώ. Πρωτεργάτες στην προσπάθεια ανάκαμψης του χρηματοπιστωτικού συστήματος και επιστροφής των καταθέσεων σε αυτό υπήρξαν για άλλη μια φορά οι κάτοικοι του εσωτερικού, των οποίων οι καταθέσεις από τον Δεκέμβριο του 2015 μέχρι και τον Δεκέμβριο του 2023 αυξήθηκαν κατά 62.457 εκατομμύρια ευρώ. Αύξηση παρουσιάστηκε τόσο στις καταθέσεις των λοιπών κατοίκων της Ευρωζώνης, κατά 3.397 εκατομμύρια ευρώ όσο και σε αυτές των μη κατοίκων αυτής, κατά 5.786 εκατομμύρια ευρώ. Οι ως άνω αυξήσεις ήταν πολύ μεγάλες σε ποσοστό (+250%) η πρώτη και (+114,23%) η δεύτερη ωστόσο ελάχιστα συμμετείχαν στη συνολική αύξηση του υπόλοιπου των καταθέσεων¹³⁴

Πίνακας 2.3.12.1

Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI στα NXI στην Ελλάδα (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος)
2002-2021 (υπόλοιπα μέσου και τέλους έτους σε εκατομμύρια ευρώ)

¹³² (“Τράπεζα της Ελλάδος-Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI σε NXI (2001-2021),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

¹³³ (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2018, p. 189)

¹³⁴ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI σε NXI (2019-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Τέλος περιόδου	Δεκ-08	Ιουν-09	Δεκ-09	Ιουν-10	Δεκ-10	Ιουν-11	Δεκ-11	Ιουν-12	Δεκ-12	Ιουν-13	Δεκ-13	Ιουν-14	Δεκ-14	Ιουν-15	Δεκ-15	Ιουν-16	Δεκ-16	Ιουν-17	Δεκ-17	Ιουν-18	Δεκ-18	Ιουν-19	Δεκ-19	Ιουν-20	Δεκ-20	Ιουν-21	Δεκ-21
Κάτοικοι εσωτερικού	235.878	246.590	245.470	228.826	222.874	197.281	182.790	158.580	173.347	175.868	177.018	177.634	173.220	130.502	133.768	132.170	132.112	130.807	137.821	143.844	152.427	152.531	159.062	159.685	173.658	179.421	188.123
Γενική Κυβέρνηση	8.258	9.072	7.940	11.853	13.299	9.102	8.554	7.983	11.898	13.215	13.766	14.572	12.935	8.272	10.411	9.427	10.731	10.381	11.475	14.408	17.938	15.598	15.939	11.135	10.438	9.656	8.149
Κεντρική Κυβέρνηση	4.230	4.421	3.513	7.418	8.959	3.860	4.098	3.909	7.119	7.251	7.530	7.061	7.137	4.959	5.706	4.604	5.875	5.754	6.361	9.450	12.465	9.793	10.891	6.896	6.342	6.147	5.126
Τοπική Αυτοδιοίκηση	1.460	1.933	1.672	2.105	1.420	1.870	1.560	1.670	1.614	1.858	1.861	1.982	2.142	1.904	2.254	2.307	2.419	2.445	2.501	2.513	2.511	2.674	2.215	1.977	1.771	1.792	1.286
Οργανισμοί Κοινωνικής Ασφάλισης	2.568	2.718	2.755	2.433	2.899	3.371	2.906	2.513	3.163	4.099	4.376	5.529	3.856	2.010	2.451	2.316	2.438	2.182	2.613	2.424	2.943	3.141	3.045	2.272	2.325	1.717	1.737
Επιχειρήσεις και Νοικοκυριά	227.620	237.518	237.531	216.874	209.604	188.179	174.227	150.597	161.451	162.674	163.251	163.062	160.265	122.230	123.377	122.743	121.381	120.429	126.346	129.435	134.488	136.933	143.123	148.550	163.220	169.766	179.974
Ασφαλιστικές επιχειρήσεις και Ταμεία Επαγγελματικής Ασφάλισης (ΤΕΑ)	1.810	1.435	1.787	1.327	2.377	2.341	2.218	2.036	2.215	2.971	3.100	2.932	2.000	1.587	1.379	1.186	1.169	929	929	1.000	1.141	1.138	1.082	1.191	1.344	1.498	1.367
Λοιπά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα	2.201	2.521	3.007	3.044	3.908	3.955	3.994	3.242	3.752	4.135	4.383	4.483	4.955	3.820	3.642	3.672	1.555	1.819	1.605	1.697	1.672	1.840	2.121	2.400	3.235	3.075	3.127
Μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις	38.165	38.215	35.877	33.598	29.810	25.787	22.844	17.896	20.421	18.977	20.774	20.731	19.492	12.861	16.168	16.115	17.885	16.359	19.861	20.802	21.708	21.449	23.242	25.646	32.550	34.591	40.338
Νοικοκυριά και Ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα (ΙΜΚΙ)	185.424	195.346	196.880	178.905	173.510	156.115	145.370	127.414	135.063	136.591	134.994	134.917	134.238	104.162	102.188	101.770	100.772	99.518	103.950	105.936	109.988	112.507	116.679	119.313	126.290	130.601	135.142
Κάτοικοι λοιπών χωρών ζώνης ευρώ	1.940	1.700	1.825	1.889	1.725	1.647	1.395	1.432	1.704	1.421	1.393	1.413	1.445	1.361	1.359	1.931	1.718	2.071	1.460	1.707	1.704	2.059	1.837	2.105	2.146	3.176	3.819
Γενική Κυβέρνηση	0	1	1	1	1	1	1	2	2	10	16	4	6	1	2	1	2	2	2	2	2	4	2	1	2	2	5
Κεντρική Κυβέρνηση	0	1	1	1	1	1	1	1	1	2	5	2	2	0	2	1	2	2	2	2	2	4	2	1	2	2	5
Τοπική Αυτοδιοίκηση	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Οργανισμοί Κοινωνικής Ασφάλισης	0	0	0	0	0	0	0	1	1	8	11	2	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Επιχειρήσεις και Νοικοκυριά	1.940	1.699	1.824	1.887	1.725	1.646	1.394	1.430	1.702	1.411	1.377	1.409	1.439	1.361	1.357	1.930	1.716	2.069	1.458	1.706	1.702	2.055	1.835	2.104	2.144	3.174	3.814
Ασφαλιστικές επιχειρήσεις και Ταμεία Επαγγελματικής Ασφάλισης (ΤΕΑ)	92	81	72	65	53	52	64	21	14	15	2	15	16	0	7	1	1	0	0	0	1	2	0	0	0	4	2
Λοιπά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα	212	363	397	451	461	516	413	722	972	594	696	572	637	938	666	1.294	935	1.220	674	643	696	802	553	617	612	1.444	1.897
Μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις	1.070	640	795	621	530	483	402	265	335	400	281	409	369	125	373	316	430	502	430	675	690	790	677	1.024	959	1.089	1.217
Νοικοκυριά και Ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα (ΙΜΚΙ)	566	616	580	730	681	595	516	402	381	412	409	413	417	297	311	319	350	346	353	387	405	491	604	463	573	639	698
Μη Κάτοικοι ζώνης ευρώ	42.570	33.129	32.248	25.575	22.588	20.102	18.009	16.227	16.147	12.412	12.046	12.555	11.967	8.478	5.065	4.787	6.384	6.738	4.975	5.155	5.342	6.159	5.957	7.198	6.184	7.463	9.381
Υποχρεώσεις σχετιζόμενες με μεταβιβαζόμενα περιουσιακά στοιχεία	38.662	33.055	30.413	30.077	29.457	27.715	24.939	22.383	22.090	21.257	18.912	17.598	15.165	17.246	16.649	8.212	9.173	8.504	17.419	36.952	32.130	33.347	27.410	16.395			
Σύνολο καταθέσεων και ρέπτος	280.388	281.420	279.544	284.932	280.243	249.443	232.271	205.707	218.912	214.661	212.840	213.892	207.889	159.253	157.810	154.063	157.460	156.285	152.468	158.879	167.978	178.198	203.808	201.117	215.338	217.411	217.717

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

Πίνακας 2.3.12.2

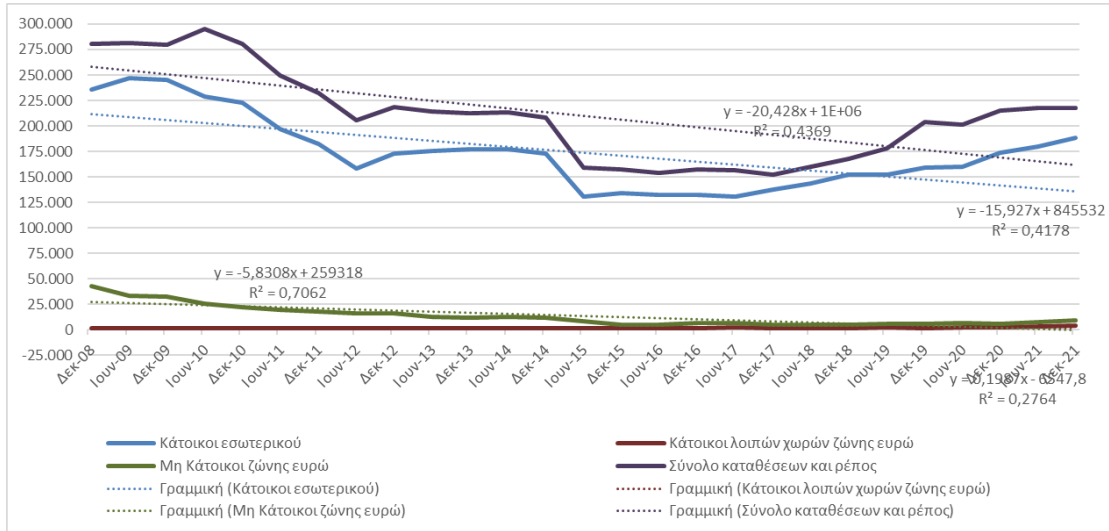
Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI στα NXI στην Ελλάδα (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος) 2021-2023 (υπόλοιπα μέσου και τέλους έτους σε εκατομμύρια ευρώ)

	Τέλος περιόδου	Δεκ-21	Ιουν-22	Δεκ-22	Ιουν-23	Νοε-23
1 Κάτοικοι εσωτερικού	188.152	190.885	196.744	198.113	196.379	
1.1 Γενική Κυβέρνηση	8.149	8.553	8.003	8.786	7.896	
1.1.1 Κεντρική Κυβέρνηση	5.126	5.648	5.366	6.387	5.129	
1.1.2 Τοπική Αυτοδιοίκηση	1.286	1.346	1.111	1.085	1.105	
1.1.3 Κοινωνική Ασφάλιση	1.737	1.559	1.526	1.314	1.662	
1.2 Επιχειρήσεις και Νοικοκυριά	180.003	182.332	188.742	189.327	188.482	
1.2.1 Ασφαλιστικές επιχειρήσεις και Ταμεία Επαγγελματικής Ασφάλισης (ΤΕΑ)	1.367	1.330	897	789	855	
1.2.2 Λοιπά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα	3.151	3.516	2.756	2.768	2.638	
1.2.3 Μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις	40.338	40.925	43.774	43.130	41.387	
1.2.4 Νοικοκυριά και Ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα (ΙΜΚΙ)	135.147	136.561	141.315	142.640	143.603	
2 Κάτοικοι λοιπών χωρών ζώνης ευρώ	3.819	3.680	4.595	4.335	4.721	
2.1 Γενική Κυβέρνηση	5	3	2	3	2	
2.2 Επιχειρήσεις και Νοικοκυριά	3.814	3.678	4.593	4.332	4.720	
2.2.1 Ασφαλιστικές επιχειρήσεις και Ταμεία Επαγγελματικής Ασφάλισης (ΤΕΑ)	2	1	2	3	4	
2.2.2 Λοιπά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα	1.897	1.566	2.417	2.261	2.359	
2.2.3 Μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις	1.217	1.372	1.399	1.232	1.484	
2.2.4 Νοικοκυριά και Ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα (ΙΜΚΙ)	698	738	775	836	873	
3 Μη Κάτοικοι ζώνης ευρώ	9.381	9.988	11.131	11.398	10.667	
4 Υποχρεώσεις σχετιζόμενες με μεταβιβαζόμενα περιουσιακά στοιχεία (που συνεχίζουν να αναγνωρίζονται στη λογιστική)	16.395	15.208	14.601	13.233	11.693	
4.1 Λοιπές χώρες ζώνης ευρώ	14.787	13.702	13.500	12.134	10.642	
4.2 Λοιπές χώρες	1.607	1.506	1.101	1.100	1.050	
5 Σύνολο καταθέσεων και ρέπτος	217.747	219.760	227.071	227.079	223.460	

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

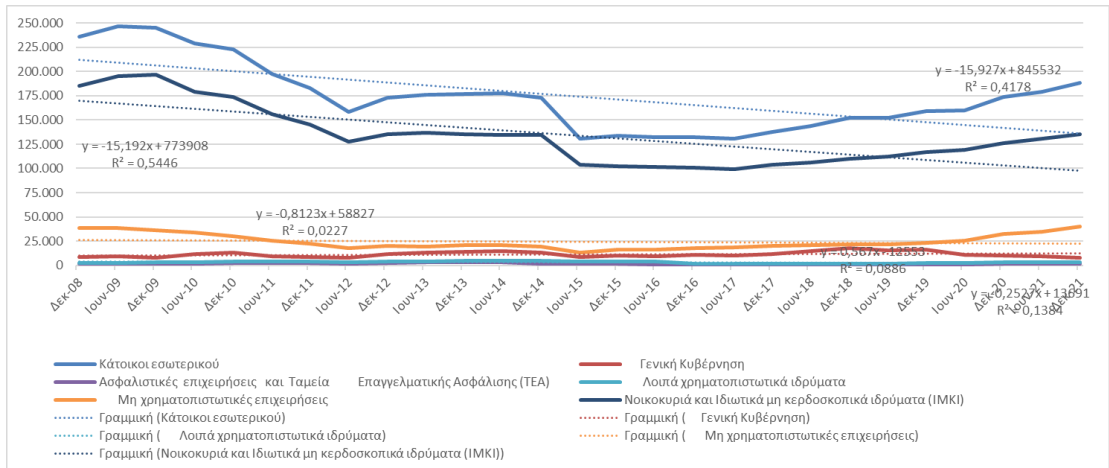
Διάγραμμα 2.3.12.1

Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI στα NXI στην Ελλάδα (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος)
 2002-2021 (ανά χώρα προέλευσης των καταθετών μη NXI, υπόλοιπα μέσου και τέλους
 έτους σε εκατομμύρια ευρώ)

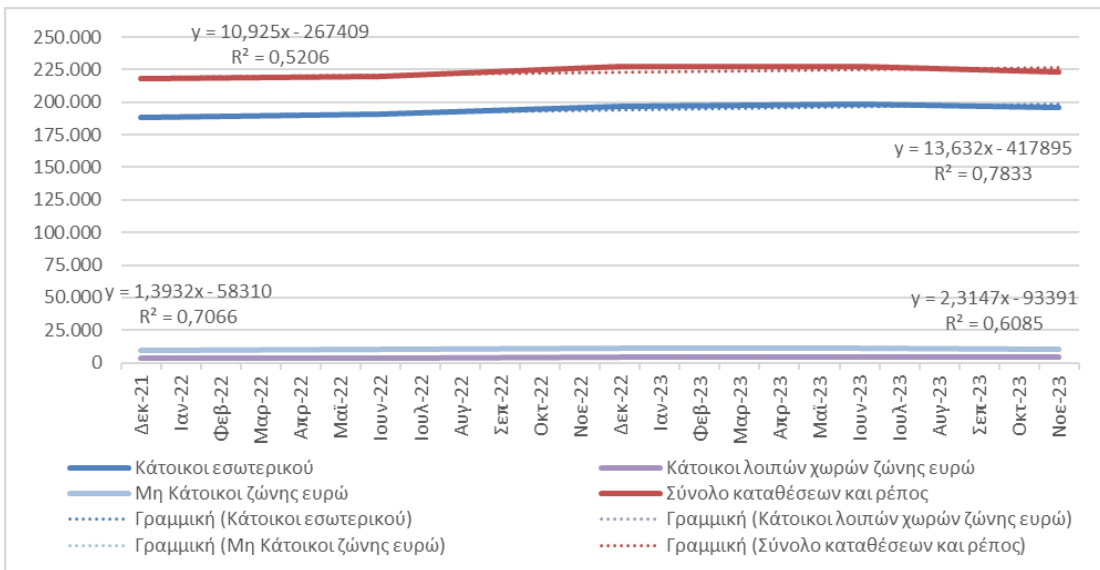
Διάγραμμα 2.3.12.2

Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI στα NXI στην Ελλάδα (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος)
 2002-2021 (ανά κατηγορία καταθετών μη NXI εσωτερικού , υπόλοιπα μέσου και τέλους
 έτους σε εκατομμύρια ευρώ)

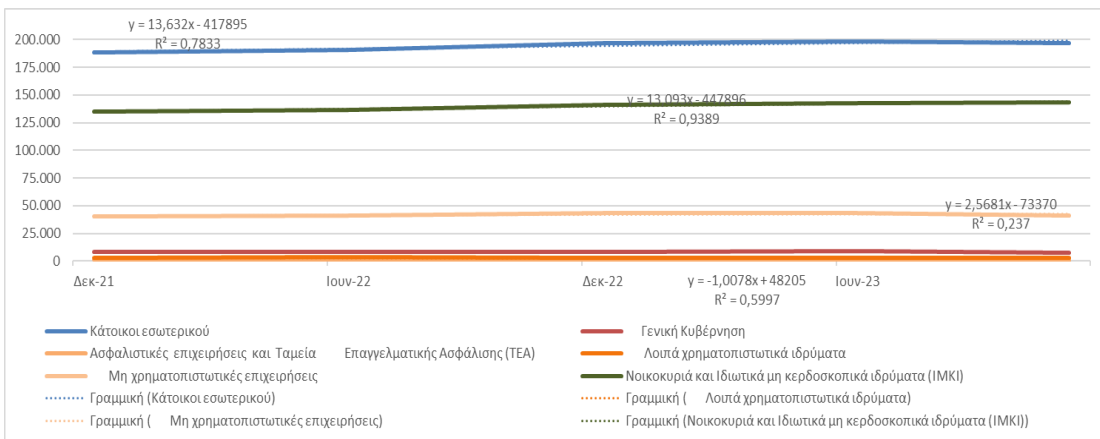
Διάγραμμα 2.3.12.3

Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI στα NXI στην Ελλάδα (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος)
2021-2023 (ανά χώρα προέλευσης των καταθετών μη NXI, υπόλοιπα μέσου και τέλους
έτους σε εκατομμύρια ευρώ)

Διάγραμμα 2.3.12.4

Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI στα NXI στην Ελλάδα (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος)
2021-2023 (ανά κατηγορία καταθετών μη NXI εσωτερικού , υπόλοιπα μέσου και τέλους
έτους σε εκατομμύρια ευρώ)

2.3.13 Χρηματοδότηση της ελληνικής οικονομίας

Όπως και σε προηγούμενα κεφάλαια προκειμένου να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα για την έρευνά μας το πρώτο μέρος της ανάλυσης θα περιλαμβάνει τη καταγραφή και σχολιασμό των στοιχείων της χρονικής περιόδου 2009-2016 ενώ το δεύτερο αυτά της περιόδου 2016-2023. Στην εν λόγω κατηγορία περιέχονται στοιχεία σχετικά με το σύνολο των δανείων και των χρεογράφων που διακρατούν τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα καθώς και διαχωρισμός αυτών ανά τομέα της οικονομίας.

Τη περίοδο 2009-2016 η πορεία του γενικού συνόλου χρηματοδότησης της οικονομίας¹³⁵, ήταν μεικτή. Αρχικά παρουσίασε σημαντική αύξηση και διαμορφώθηκε από 286.398 εκατομμύρια ευρώ το Δεκέμβριο του 2008 σε 320.522 εκατομμύρια ευρώ το Δεκέμβριο του 2010. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τα 34.124 εκατομμύρια ευρώ της προαναφερόμενης αύξησης χρηματοδότησης μόνο τα 8.150 εκατομμύρια κατευθύνθηκαν προς χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα, ενώ τα υπόλοιπα προς αναχρηματοδότηση και νέα χρηματοδότηση δανείων της Γενικής Κυβέρνησης. Πρόκειται για περίοδο που αναζητούνταν επειγόντως χρήματα για την κάλυψη των ταμειακών αναγκών του δημοσίου και η έλλειψη πρόθυμων επενδυτών στο εξωτερικό οδήγησε στο δανεισμό από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα. Ο εν λόγω τρόπος χρηματοδότησης του χρέους, μετά την ένταξή μας στην Ένωση δεν ήταν συνηθισμένος καθώς, μεταξύ άλλων, στερούσε πολύτιμους πόρους από τη χρηματοδότηση της παραγωγικής οικονομίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης που διακρατούσαν τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, από 37.075 εκατομμύρια ευρώ τον Δεκέμβριο του 2008 (12,95% της συνολικής χρηματοδότησης) σχεδόν διπλασιάστηκε φτάνοντας τα 63.048 εκατομμύρια ευρώ (19,67% της συνολικής χρηματοδότησης) τον Δεκέμβριο του 2010. Η αυξητική πορεία της συνολικής χρηματοδότησης ανακόπηκε τον Ιανουάριο του 2011 και εκκίνησε η σταδιακή μείωση αυτής, κατά 10.000-15.000 εκατομμύρια ευρώ, ετησίως μέχρι και το τέλος του 2016 (Δεκέμβριος 2016). Εξαιρέση αποτέλεσε το 2012, χρονιά εφαρμογής του PSI¹³⁶, κατά την οποία η συνολική χρηματοδότηση της οικονομίας μειώθηκε κατά 51.785 εκατομμύρια ευρώ. Αναφορικά με τους αποδέκτες της συνολικής χρηματοδότησης την

¹³⁵ Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος στον όρο γενικό σύνολο χρηματοδότησης περιλαμβάνεται το σύνολο της χρηματοδότησης προς όλους του τομείς της οικονομίας (γενική κυβέρνηση και ιδιωτικός τομέας-επιχειρήσεις -νοικοκυριά)

¹³⁶ Το 2012 τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα κατέγραψαν απομείωση της αξίας των ελληνικών ομολόγων που είχαν στην κατοχή τους ως εξής: 5.800 εκατομμύρια ευρώ τον Ιανουάριο, 15.200 εκατομμύρια ευρώ το Μάρτιο και 4.100 εκατομμύρια ευρώ τον Απρίλιο. Αντίστοιχη απομείωση ύψους 4.000 εκατομμύριων ευρώ κατέγραψαν και τον Αύγουστο του 2011 καθώς συμφώνησαν να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα ανταλλαγής ομολόγων που συμφωνήθηκε στη Διάσκεψη Κορυφής της Ε.Ε. την 21^η Ιουλίου 2011

περίοδο Ιανουαρίου 2009-Δεκεμβρίου 2010 ο δημόσιος τομέας, όπως προαναφέρθηκε, αύξησε το ποσοστό συμμετοχής του στη συνολική χρηματοδότηση, από 12,95% σε 16,98% , αφήνοντας στον ιδιωτικό τομέα το υπόλοιπο 83,02%. Παρόμοια διατηρήθηκαν τα ποσοστά χρηματοδότησης των δύο τομέων μέχρι και το τέλος του 2011. Την περίοδο 2012-2016 η χρηματοδότηση της Γενικής Κυβέρνησης στηριζόταν κυρίως στους μηχανισμούς στήριξης με αποτέλεσμα ο ιδιωτικός τομέας να ανακτήσει κόμματι της χρηματοδότησης που είχε απωλέσει τη προηγούμενη περίοδο. Έτσι λοιπόν αύξησε το ποσοστό συμμετοχής του στη συνολική χρηματοδότηση στο 90%, ποσοστό το οποίο (με μικρές αυξομειώσεις) διατήρησε, μέχρι το τέλος του 2016. .

Τη δεύτερη περίοδο (2016-2024) το γενικό σύνολο χρηματοδότησης της οικονομίας διατηρώντας την αρνητική ορμή του από το προηγούμενο διάστημα, συνέχισε να συρρικνώνεται μέχρι και τον Φεβρουάριο του 2022, που έλαβε την ελάχιστη τιμή του, για την εξεταζόμενη περίοδο, ήτοι 137.670 εκατομμύρια ευρώ. Ο επόμενος μήνας (Μάρτιος 2022) αποτέλεσε την πρώτη περίοδο, μετά από καιρό, κατά την οποία παρουσιάστηκε αύξηση της συνολικής χρηματοδότησης της οικονομίας. Για το χρονικό διάστημα από τον Μάρτιο του 2022 μέχρι και τον Φεβρουάριο του 2024 η μηνιαία αύξηση της συνολικής χρηματοδότησης δεν υπήρξε δεδομένη ωστόσο η σωρευτική αύξηση αυτής για την ως άνω περίοδο ανήλθε στα 10.344 εκατομμύρια ευρώ. Η κατανομή της χρηματοδότησης μεταξύ του ιδιωτικού και του δημοσίου τομέα διατηρήθηκε, μέχρι και τον Δεκέμβριο του 2018 σε ποσοστά ανάλογα με αυτά της προηγούμενης περιόδου. Από το Δεκέμβριο του 2018 παρουσιάστηκε ποσοστιαία αύξηση της χρηματοδότησης της Γενικής Κυβέρνησης, η οποία ωστόσο δεν οφειλόταν στην αύξηση του πόσου (το οποίο παρέμενε σταθερό) αλλά στη μεγάλη μείωση που παρουσίασε το εν λόγω χρονικό διάστημα η συνολική χρηματοδότηση της οικονομίας. Το φαινόμενο αυτό διατηρήθηκε μέχρι και τον Αύγουστο του 2019. Το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα, μέχρι το Μάρτιο του 2021, παρατηρήθηκε αύξηση αυτής, κατά 10.000 εκατομμύρια ευρώ σωρευτικά Έτσι λοιπόν έφτασε τα 33.000 εκατομμύρια ευρώ και παρέμεινε σε αυτό το επίπεδο μέχρι τον Φεβρουάριο του 2024. Τέλος όσον αφορά την κατανομή της χρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα μεταξύ των επιχειρήσεων, ιδιωτών και ελεύθερων επαγγελματιών παρατηρούμε τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά να απολαμβάνουν, τουλάχιστον μέχρι το Μάρτιο του 2020, ισομερώς το 43-44% αυτής με το υπόλοιπο να κατευθύνεται προς τους ελεύθερους επαγγελματίες. Από τον Απρίλιο του ίδιου χρόνου το ποσοστό της χρηματοδότησης που κατευθυνόταν στις επιχειρήσεις άρχισε να αυξάνει σταδιακά με αποτέλεσμα τον Φεβρουάριο του 2024 να διαμορφωθεί στο 64,72% (της συνολικής χρηματοδότησης) Αντίθετα το ποσοστό,

προς τις ιδιώτες, περιορίστηκε στο 31,40% ενώ προς τους ελεύθερους επαγγελματίες στο 3,88%¹³⁷.

Πίνακας 2.3.13

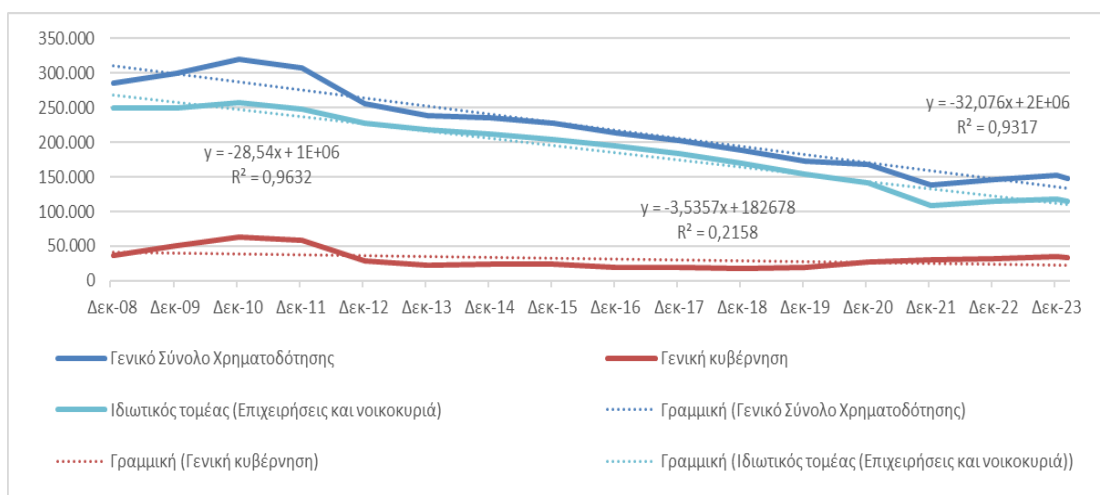
Ανάλυση Χρηματοδότησης κατοίκων εσωτερικού πλην NXI από τα εγχώρια NXI (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος) 2009-2024 (υπόλοιπα τέλους περιόδου σε εκατομμύρια ευρώ)

Τέλος περιόδου	Δεκ-08	Δεκ-09	Δεκ-10	Δεκ-11	Δεκ-12	Δεκ-13	Δεκ-14	Δεκ-15	Δεκ-16	Δεκ-17	Δεκ-18	Δεκ-19	Δεκ-20	Δεκ-21	Δεκ-22	Δεκ-23	Φεβ-24
Γενικό Σύνολο Χρηματοδότησης	286.398	300.316	320.522	307.286	255.501	239.333	235.200	227.645	213.802	202.490	188.090	173.477	168.830	139.160	146.830	152.284	148.014
Γενική κυβέρνηση	37.075	50.995	63.048	59.140	28.238	21.815	23.563	23.718	19.053	18.928	18.204	19.692	27.425	29.935	31.737	34.282	32.881
Κεντρική κυβέρνηση	11.819	15.584	15.572	11.964	7.870	7.512	9.621	8.468	7.029	6.603	6.254	1.956	1.899	1.733	5.091	2.292	358
Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης	1.579	1.762	1.786	1.655	1.520	1.388	1.352	1.325	331	255	246	211	184	169	156	125	121
Οργανισμοί Κοινωνικής Ασφάλισης	0	0	851	533	291	193	210	18	22	13	13	13	56	68	16	14	14
Ιδιωτικός τομέας (Επιχειρήσεις και νοικοκυριά)	249.324	249.321	257.474	248.146	227.263	217.518	211.637	203.927	194.749	183.562	169.886	153.786	141.405	109.225	115.093	118.003	115.132
Επιχειρήσεις	132.457	130.042	123.243	120.126	107.335	103.203	101.353	96.364	94.580	88.887	82.707	73.884	73.063	64.550	71.952	76.364	74.510
Ασφαλιστικές επιχειρήσεις	163	235	1.009	649	317	465	111	137	146	47	46	49	250	272	176	176	176
Λοπά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα	8.163	5.987	5.721	6.432	6.260	6.129	6.044	7.086	6.933	6.726	6.282	6.488	6.219	6.166	7.775	8.752	8.587
Μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις	124.131	123.820	116.514	113.044	100.758	96.610	95.197	89.141	87.501	82.114	76.378	67.347	66.594	58.112	64.001	67.436	65.747
Ιδιώτες & Ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα	116.866	119.280	117.747	112.662	106.138	100.426	96.702	94.161	87.040	81.902	75.899	69.369	60.525	39.827	38.370	37.044	36.157
Στεγαστικά	77.386	80.225	80.155	78.026	74.268	70.685	69.042	67.223	61.026	58.441	56.393	52.335	45.761	30.520	29.380	28.082	27.317
Καταναλωτικά	36.412	36.023	35.061	32.964	30.211	28.351	26.197	25.468	24.611	22.214	18.476	16.126	14.169	8.979	8.657	8.672	8.575
Λοπά	3.068	3.032	2.532	1.672	1.680	1.390	1.463	1.470	1.403	1.247	1.030	908	595	328	332	291	285
Ελεύθεροι επαγγελματίες, αγρότες, ατομικές επιχ.			16.483	15.359	13.790	13.888	13.582	13.402	13.128	12.773	11.280	10.532	7.818	4.848	4.772	4.595	4.466

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

Διάγραμμα 2.3.13.1

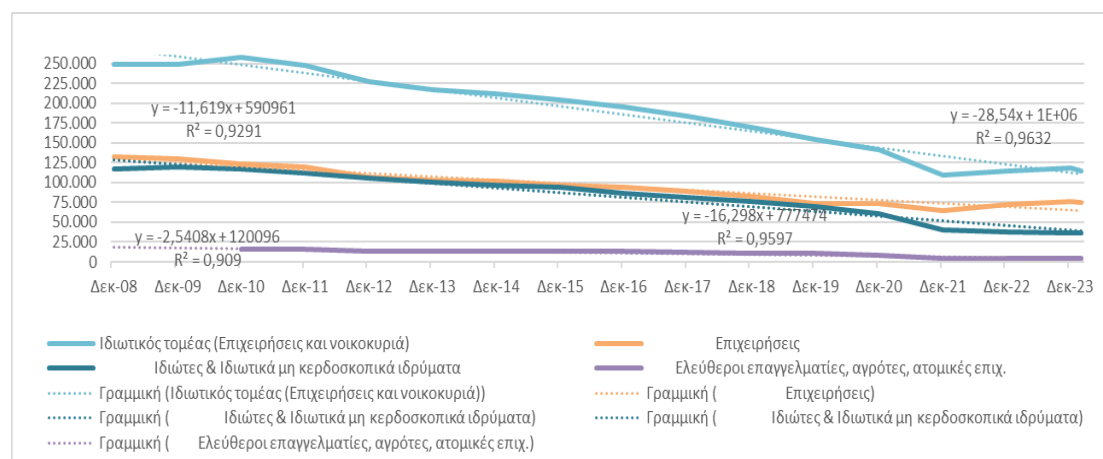
Ανάλυση Χρηματοδότησης κατοίκων εσωτερικού πλην NXI από τα εγχώρια NXI (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος) 2008-2023 (ανά τομέα, υπόλοιπα τέλους περιόδου σε εκατομμύρια ευρώ)

¹³⁷ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Ανάλυση Χρηματοδότησης κατοίκων εσωτερικού πλην NXI από τα εγχώρια NXI (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος)*,” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

Διάγραμμα 2.3.13.2

Ανάλυση Χρηματοδότησης ιδιωτικού τομέα (επιχειρήσεων και νοικοκυριών, πλην NXI, από τα εγχώρια NXI (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος) 2008-2023 (υπόλοιπα τέλους περιόδου σε εκατομμύρια ευρώ)

2.3.14 Διεθνής επενδυτική θέση

Η καθαρή επενδυτική θέση της Χώρας όπως έχει ήδη αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο, από το 2003 που τηρούνται στοιχεία μέχρι σήμερα ήταν πάντοτε αρνητική. Δηλαδή οι υποχρεώσεις των κατοίκων της Χώρας προς του μη κατοίκους διαχρονικά υπερβαίνουν τις απαιτήσεις τους έναντι αυτών. Η διαφορά αυτή ελαχιστοποιήθηκε το τέταρτο τρίμηνο του 2008 στα 183.321 εκατομμύρια ευρώ και εν συνεχεία έλαβε εκ νέου την ανιούσα. Μέχρι και το τέλος του 2016 η διαφορά είχε αυξηθεί κατά (+32,4%) έχοντας διαμορφωθεί στα 242.776 εκατομμύρια ευρώ ενώ η ψαλίδα συνέχισε να ανοίγει λαμβάνοντας την υψηλότερη τιμή της το 1^ο τρίμηνο του 2022 (316.843 εκατομμύρια ευρώ). Τα τελευταία στοιχεία της δίνουν τιμή 309.589 εκατομμύρια ευρώ¹³⁸. Η διατήρηση της καθαρής επενδυτικής θέσης σε αρνητικό πρόσημο και σε μέγεθος, ως προς το ΑΕΠ, αντίστοιχο με της Ελλάδας, εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους για τη χώρα. Ωστόσο το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος αυτής αφορά δάνεια προς τη γενική κυβέρνηση, μέσω των μηχανισμών στήριξης, με χαμηλά επιτόκια και μεγάλες περιόδους αποπληρωμής μετριάζει τον ως άνω κίνδυνο¹³⁹.

¹³⁸ (“Τράπεζα της Ελλάδος-Διεθνής Επενδυτική θέση (2003-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

¹³⁹ (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2020, p. 144)

Πίνακας 2.3.14

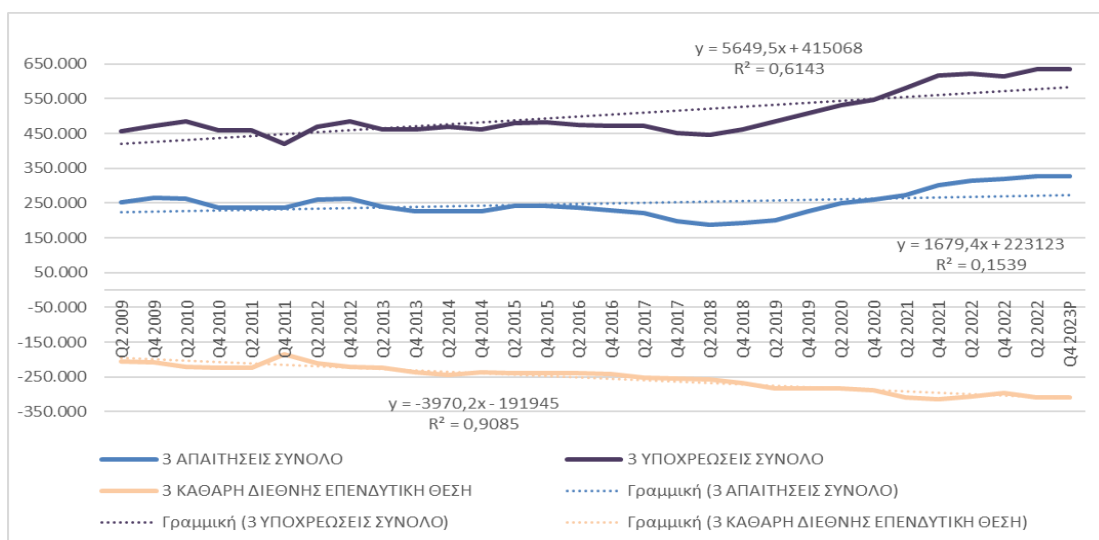
Διεθνής Επενδυτική Θέση της Ελλάδος 2009-2023 (τρέχουσα αξία υπολοίπων δευτέρου και τετάρτου τριμήνου σε εκατομμύρια ευρώ)

	Q2 2009	Q4 2009	Q2 2010	Q4 2010	Q2 2011	Q4 2011	Q2 2012	Q4 2012	Q2 2013	Q4 2013	Q2 2014	Q4 2014	Q2 2015	Q4 2015	Q2 2016	Q4 2016	Q2 2017	Q4 2017	Q2 2018	Q4 2018	Q2 2019	Q4 2019	Q2 2020	Q4 2020	Q2 2021	Q4 2021	Q2 2022	Q4 2022	Q2 2023	Q4 2023 ¹
ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΣΥΝΟΛΟ	251.433	264.409	263.211	236.019	237.322	236.301	239.674	262.260	238.663	226.785	226.320	226.749	242.016	242.450	235.983	229.276	221.023	196.882	187.457	194.067	201.266	226.049	249.549	259.029	272.146	311.949	314.771	318.434	317.025	316.231
ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΣΥΝΟΛΟ	456.911	472.201	484.014	460.512	461.135	420.254	470.271	483.829	461.144	462.391	470.350	462.483	479.870	482.471	474.994	472.053	472.825	450.556	445.343	460.961	484.462	508.579	530.721	546.651	580.774	615.994	621.919	614.855	616.014	635.820
ΚΑΘΑΡΗ ΔΙΕΘΝΗΣ ΘΕΣΗ	-205.469	-207.792	-220.803	-223.693	-222.812	-183.873	-210.667	-221.568	-222.481	-236.606	-244.030	-235.734	-237.862	-240.013	-239.011	-242.776	-251.601	-253.654	-257.895	-266.893	-283.201	-282.531	-282.173	-287.548	-308.628	-314.036	-307.147	-296.401	-308.989	-309.589

Πηγή: <https://www.bankofgreece.gr/>

Διάγραμμα 2.3.14

Διεθνής Επενδυτική Θέση της Ελλάδος 2009-2023 (τρέχουσα αξία υπολοίπων δευτέρου και τετάρτου τριμήνου σε εκατομμύρια ευρώ)

2.3.15 Δημόσιο χρέος

Το 2009 το ενοποιημένο χρέος της γενικής κυβέρνησης διαμορφώθηκε στα 298.032 εκατομμύρια ευρώ, προσαυξημένο κατά 36.636 εκατομμύρια ευρώ σε σχέση με το 2008. Ως

ποσοστό του ΑΕΠ είχε αυξηθεί κατά (+15,3%) σε σχέση με το προηγούμενο έτος φτάνοντας στο 126,8%. Εν συνέχεια και μέχρι το 2011, χρονιά κατά την οποία το δημόσιο χρέος μεγιστοποιήθηκε στα 355.141 εκατομμύρια ευρώ, το εν λόγω ποσό προσαυξανόταν ετησίως κατά 25.000-30.000 εκατομμύρια ευρώ. Αναφορικά με το ποσοστό του χρέους ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν διαπιστώνουμε ότι αν και το ετήσιο ποσό αύξησης του χρέους για τα έτη 2010 και 2011 διατηρήθηκε σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με το 2009 η αύξηση του λόγου του δημοσίου χρέους προς το ΑΕΠ ήταν σημαντικά υψηλότερη. Έτσι λοιπόν τα εν λόγω ποσοστά διαμορφώθηκαν για το 2010 στα 148,3% του ΑΕΠ προσαυξημένο κατά (+18,6%) σε σχέση με το προηγούμενο έτος και το 2011 στο 170,3% προσαυξημένο κατά (+22%) σε σχέση με το 2010.

Καθ' όλη τη διάρκεια εφαρμογής των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής οποιαδήποτε μεταβολή του ποσοστού του δημοσίου χρέους έναντι του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος οφειλόταν πρωτίστως στις μεταβολές του προϊόντος και των επιτοκίων δανεισμού και δευτερευόντως στην επίδραση του πρωτογενούς αποτελέσματος. Είναι χαρακτηριστικό ότι από το 40,6% της σωρευτικής αύξησης του ποσοστού του δημοσίου χρέους ως προς το ΑΕΠ για τα έτη 2010-2011 μόνο το 7,3% οφειλόταν στην επίδραση του πρωτογενούς αποτελέσματος. Εν αντίθεση με το 28,1% που οφειλόταν στη συρρίκνωση του ΑΕΠ και στην εκτόξευση των επιτοκίων δανεισμού¹⁴⁰.

Το 2012 βρίσκει το δημόσιο χρέος στο 156,9% του Ακαθαρίστου Εγχώριου Προϊόντος μειωμένο κατά 14,4% (50.000 εκατομμύρια ευρώ) σε σχέση με το προηγούμενο έτος, απόρροια του προγράμματος εθελοντικής ανταλλαγής ομολόγων (PSI)¹⁴¹.

¹⁴⁰ (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2014, p. 116)

¹⁴¹ Η συμφωνία (PSI) περιελάμβανε μια μείωση κατά 53,5% της ονομαστικής αξίας των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου για τους ιδιώτες ομολογιούχους. Αυτά τα ομόλογα αντιπροσώπευαν ένα ποσό ύψους 177.000 εκατομμυρίων ευρώ που υπόκειντο στο ελληνικό δίκαιο. Επιπλέον, υπήρχαν ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου ύψους 8.000 εκατομμυρίων ευρώ που υπόκειντο σε ξένο δίκαιο και δάνεια προς επιχειρήσεις του ευρύτερου δημόσιου τομέα, ύψους 9.500 εκατομμυρίων, ευρώ που εγγυάτο το ελληνικό δημόσιο. Οι ομολογιούχοι κλήθηκαν να ανταλλάξουν τα παλαιά ομόλογα με νέα, τα οποία περιλάμβαναν ρήτρες συλλογικής δράσης (CAC) και υπόκειντο στο αγγλικό δίκαιο. Η ονομαστική αξία των νέων ομολόγων αντιστοιχούσε στο 31,5% της ονομαστικής αξίας των παλαιών και περιλάμβανε επίσης χρεόγραφα του EFSF με διάρκεια έως δύο ετών, τα οποία αντιστοιχούσαν στο 15% της ονομαστικής αξίας των παλαιών ομολόγων. Τα νέα αυτά ομόλογα είχαν περίοδο χάριτος δέκα ετών και λήγουν μεταξύ 2023 και 2042. Το επιτόκιο τους καθορίστηκε στο 2% για τα έτη 2013-2015, 3% για τα έτη 2016-2020, 3,65% για το 2021 και 4,3% για το 2022 και μετά (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2013, p. 121).

Το 2013 παρατηρείται, εκ νέου, παροδική αύξηση του χρέους κατά 14.000 εκατομμύρια ευρώ, πόσο που στην εν λόγω φάση αποτυπώθηκε ως αύξηση, κατά (+17,5%), του λόγου χρέους προς το ΑΕΠ.

Από το 2014 μέχρι και το 2019 υπάρχει σταθεροποίηση του δημόσιου χρέους στα επίπεδα των 320.000-330.000 εκατομμυρίων ευρώ. Η σταθεροποίηση του δημοσίου χρέους συνοδεύθηκε και από σταθεροποίηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, το ίδιο χρονικό διάστημα, με αποτέλεσμα να διατηρηθεί ο λόγος τους στο 177-181%.

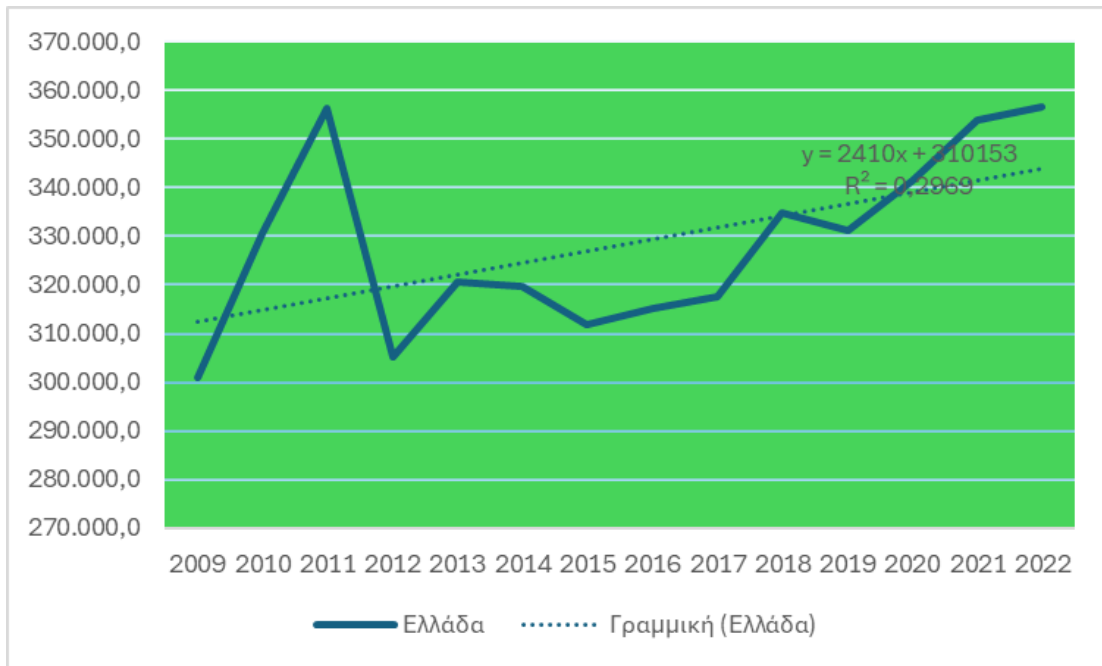
Το 2020, χρονιά του covid-19, το χρέος αυξήθηκε ελάχιστα φτάνοντας στα 341.086 εκατομμύρια ευρώ. Δεδομένου όμως της συρρίκνωσης του ΑΕΠ εξαιτίας του εγκλεισμού από την πανδημία ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ εκτοξεύτηκε στο 206,3% προσαυξημένος κατά (+25,6%) σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος¹⁴². Για την επόμενη διετία το ενοποιημένο χρέος της γενικής κυβέρνησης εξακολούθησε να αυξάνεται, κατά 12.260 εκατομμύρια ευρώ το 2021 και κατά 2.838 εκατομμύρια ευρώ το 2022. Ωστόσο οι μικρές αυτές αυξήσεις συνδυαστικά με τις πολύ μεγαλύτερες αυξήσεις του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος οδήγησαν σε μείωση του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ, ο οποίος διαμορφώθηκε αντίστοιχα στο 195% και στο 172,6%. Από τα παραπάνω επιβεβαιώνεται για άλλη μια φορά ότι οι προσπάθειες για δημοσιονομική προσαρμογή πρέπει να εντείνονται όταν η οικονομία βρίσκεται σε περίοδο ισχυρής ανάπτυξης. Αντιθέτως η προσπάθεια δημοσιονομικής προσαρμογής σε περιόδους ύφεσης απαιτεί μεγαλύτερη προσπάθεια και πολύ πιο επώδυνα μέτρα¹⁴³.

Διάγραμμα 2.3.15.1

Χρέος της Γενικής Κυβέρνησης 2009-2022 (σε εκατομμύρια ευρώ)

¹⁴² (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2022, p. 190)

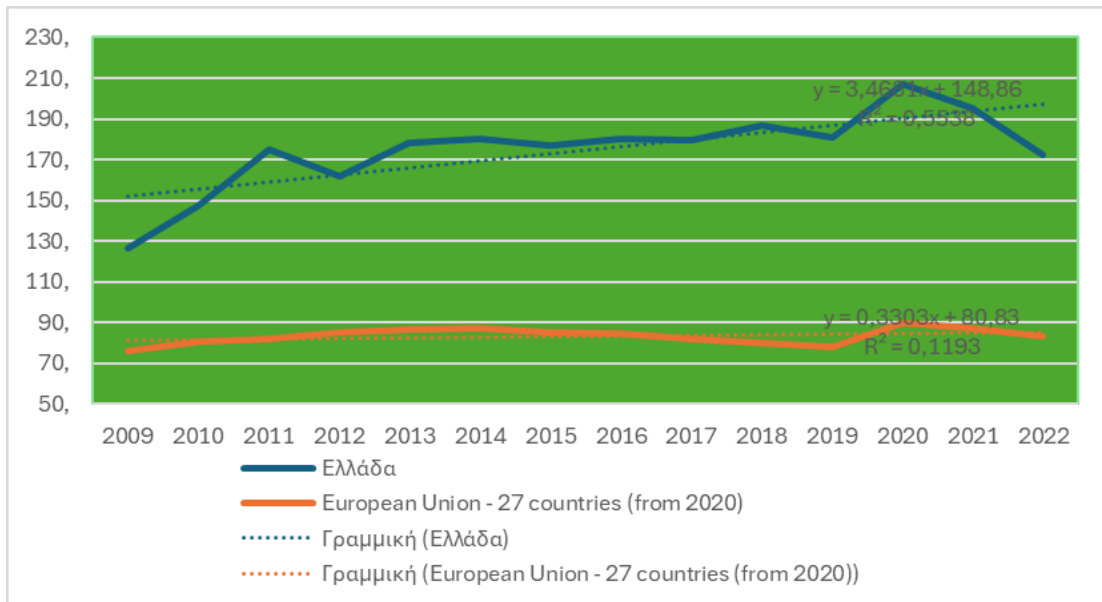
¹⁴³ (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2012, p. 120)

Πηγή: <https://ec.europa.eu/eurostat>

Διάγραμμα 2.3.15.2

Χρέος της Γενικής Κυβέρνησης 2009-2022 (ως ποσοστό του ΑΕΠ)

Πηγή: <https://ec.europa.eu/eurostat>

2.3.16 Ανεργία

Από το 2009 τα αποτελέσματα της κρίσης και των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής αρχίζουν να αποτυπώνονται και στα στοιχεία της απασχόλησης. Εντός της πενταετίας (2009-2013) το πλήθος των ανέργων αυξήθηκε κατά 942,5 χιλιάδες άτομα και από 387,9 χιλιάδες άτομα το 2008 εκτοξεύτηκε στα 1.330,3 χιλιάδες το 2013 (+242,9%). Οι γυναίκες εξακολούθησαν να αποτελούν την πλειοψηφία, με το χάσμα ωστόσο, μεταξύ των δύο φύλων, να μειώνεται σταδιακά. Η εν λόγω διαδικασία κατέληξε στο 2013 και στην εξίσωση του αριθμού ανδρών και γυναικών στη δεξαμενή των ανέργων. Τη περίοδο 2009-2013 παρουσιάστηκε αύξηση στο σύνολο των επιμέρους στοιχείων του δείκτη της ανεργίας. Οι νέοι άνεργοι συνέχισαν να αποτελούν τη μειοψηφία των ανέργων, ωστόσο σε πολύ μικρότερη αναλογία σε σχέση με την περίοδο 1999-2008. Την εν λόγω χρονική περίοδο σε κάθε νέο άνεργο¹⁴⁴ αντιστοιχούν τρεις παλαιοί¹⁴⁵. Χαρακτηριστικό της περιόδου η αύξηση του αριθμού των ανέργων που ανέφεραν ως αίτια φυγής από τη προηγούμενη θέση εργασίας τους την απόλυση¹⁴⁶ κατά (+585,99%). Πολύ μικρότερη ποσοστιαία αύξηση παρουσίασαν και οι λοιποί λόγοι¹⁴⁷ που ανέφεραν οι άνεργοι ως αιτία εγκατάλειψης της προηγούμενης θέσης εργασίας τους. Καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου 2009-2013 επτά στους δέκα ανέργους προέρχονταν από τον τριτογενή τομέα παραγωγής.

Από το 2014 παρατηρήθηκε αναστροφή της ανοδικής πορείας του αριθμού των ανέργων. Τα έτη 2014-2016 παρατηρήθηκε μείωση του συνόλου των ανέργων με την ετήσια μείωση τους να μην υπερβαίνει τα 80 χιλιάδες άτομα, ενώ κατά την επόμενη διετία (2017-2018) η μείωση του αριθμού τους αυξήθηκε προσεγγίζοντας, τα 100 χιλιάδες άτομα το χρόνο. Κατά την τελευταία τετραετία (2019-2023) ο ετήσιος ρυθμός μείωσης των ανέργων περιορίστηκε και πάλι. Παράλληλα την περίοδο 2014-2023

¹⁴⁴ χωρίς προηγούμενη εργασιακή εμπειρία

¹⁴⁵ άνεργοι οι οποίοι έχουν εργαστεί κατά την προηγούμενη οχταετία

¹⁴⁶ ο αριθμός των ανέργων που δηλώνουν ως λόγο εγκατάλειψης της προηγούμενης τους θέσης την απόλυση αυξήθηκε από 68,5 χιλιάδες άτομα το 2008 στα 469,9 χιλιάδες άτομα το 2013

¹⁴⁷ Κατά το χρονικό διάστημα 2009-2013 το ποσοστό των ανέργων που δήλωσε πως εγκατέλειψε την προηγούμενη θέση εργασίας του γιατί ήταν προσωρινή και ολοκληρώθηκε το αντικείμενο της αυξήθηκε κατά (+185%) περίπου ενώ εκείνων που επικαλούνταν άλλους λόγους αυξήθηκε κατά (+224,09%)

παρατηρείται, εκ νέου, σταδιακή αύξηση του αριθμού των γυναικών έναντι των ανδρών με αποτέλεσμα το 2023 σε κάθε ένα άντρα άνεργο να αντιστοιχούν δύο γυναίκες. Μείωση παρατηρήθηκε και στην αναλογία των νέων ανέργων προς τους παλαιούς, η οποία από ένα προς τρία το 2013, διαμορφώθηκε στο ένα προς δύο το 2023. Η απόλυση καταλαμβάνει την πρώτη θέση ως λόγος διακοπής της προηγούμενης απασχόλησης των ανέργων, θέση που διατήρησε έως και το 2017. Στοιχείο άξιο αναφοράς είναι ότι κατά την περίοδο 2014-2023 οι περιπτώσεις των ανέργων που ανέφεραν ως λόγο φυγής από την προηγούμενη θέση εργασίας τους την απόλυση μειώθηκαν κατά (-82,06%) .

Τέλος και την περίοδο 2014-2023 ο τριτογενής τομέας εξακολουθεί να αποτελεί την κυριότερη πηγή ανέργων και αναλογία οχτώ περίπου ανέργων από αυτόν τον τομέα σε σχέση με τους υπόλοιπους τομείς από τους οποίους προέρχονται οι υπόλοιποι δυο άνεργοι¹⁴⁸.

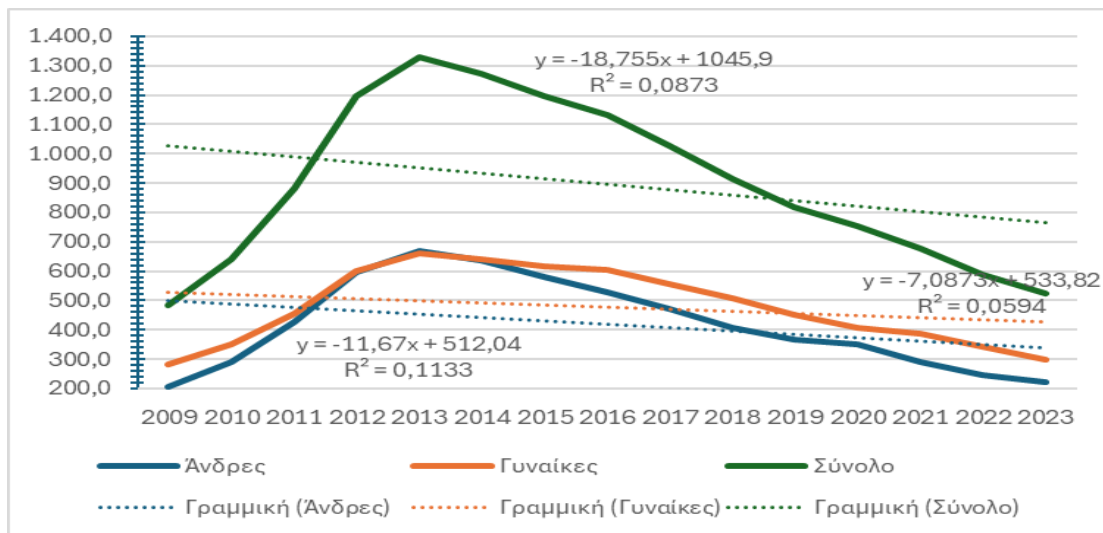
Πίνακας 2.3.16
Ανεργία 2009-2023 (αριθμός ανέργων χιλιάδες πολίτες)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ανδρες	203,8	290,0	425,7	595,2	669,2	635,0	578,8	527,5	472,8	406,5	368,4	349,9	290,8	244,8	221,7
Γυναίκες	280,9	349,3	456,1	599,9	661,1	639,4	618,2	603,4	554,3	508,5	450,5	405,1	386,8	343,4	300,1
Σύνολο	484,7	639,4	881,8	1.195,1	1.330,3	1.274,4	1.197,0	1.130,9	1.027,0	915,0	818,9	755,0	677,7	588,2	521,8

Πηγή: <https://www.statistics.gr/>

Διάγραμμα 2.3.16
Ανεργία 2009-2023 (αριθμός ανέργων χιλιάδες πολίτες)

¹⁴⁸ (“ΕΛΣΤΑΤ-Άνεργοι Ετήσιες Χρονοσειρές (1981-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

2.3.17 Χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας 2009-2023

Μέσω των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής έγινε προσπάθεια μετάβασης της ελληνικής κοινωνίας από ένα εξορμητικό σε ένα συμμετοχικό σχήμα. Σύμφωνα με τους Acemoglu and Robinson όπως διαβάσαμε στο Καζάκο κ.αλ. (2016) οι ηγεσίες καθιερώνουν είτε συμμετοχικούς είτε εξορμητικούς θεσμούς. Στη μεν πρώτη περίπτωση οι συμμετοχικοί θεσμοί μιας ανοικτής κοινωνίας με λειτουργική οικονομία της αγοράς υπονομεύουν τις υπάρχουσες ισορροπίες και τα κεκτημένα επιτρέποντας τη συνεχή ανανέωσή της και την προσαρμογή της στις μεταβολές των συνθηκών ενώ στη δε δεύτερη, η οποία κυριάρχησε στην Ελλάδα μέχρι και την εποχή των μνημονίων, οι ηγεσίες, μέσω πελατειακών πρακτικών και ιδιότυπης ανοχής στην ανομία, κατανέμουν οφέλη και κατευθύνουν προσόδους σε συγκεκριμένες ομάδες, για να διασφαλίσουν τη στήριξή τους, και κατ' επέκταση και τις δικές τους προσόδους.

Όπως προαναφέρθηκε το φθινόπωρο του 2009 η ελληνική Κυβέρνηση αντιμετώπιζοντας ιδιαίτερα υψηλό δημοσιονομικό έλλειμμα το οποίο συνοδευόταν από υψηλό δημόσιο χρέος και σε συνδυασμό με τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση δήλωσε αδυναμία δανεισμού και προσέφυγε στα κράτη της ευρωζώνης και στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προκειμένου να εξασφαλίσει χρηματοδότηση.

Η συμμετοχή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου σε πρόγραμμα χρηματοδότησης προϋποθέτει τη λήψη μέτρων μακροοικονομικής προσαρμογής

καθώς και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων τα οποία στο πρώτο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής της Ελλάδας εμπεριέχονταν στο μνημόνιο οικονομικής και χρηματοπιστωτικής πολιτικής. Βασικός άξονας αυτού όπως και κάθε φιλελεύθερου πακέτου του διεθνούς νομισματικού ταμείου ήταν η δημοσιονομική προσαρμογή της οικονομίας¹⁴⁹ και απορρύθμιση της αγοράς εργασίας¹⁵⁰. Έτσι λοιπόν μέσα σε λίγους μήνες από το πρώτο μνημόνιο περισσότεροι των 10 νόμων με αντικείμενο τη συρρίκνωση του δημόσιου τομέα και την περικοπή των αποδοχών ψηφίστηκαν.

Αντικείμενο προς διερεύνηση αποτελεί το γεγονός ότι αν και στο εν λόγω πρόγραμμα συμπεριλαμβάνονταν και μέτρα διαρθρωτικού χαρακτήρα, όπως εκείνα για τη βελτίωση του ευρύτερου ρυθμιστικού περιβάλλοντος, μεγάλο βάρος δόθηκε στη νομοθέτηση των μέτρων δημοσιονομικού χαρακτήρα¹⁵¹ (αύξησης της φορολογίας και μείωσης δαπανών¹⁵²).

Αγνοήθηκαν προειδοποιήσεις όπως α) του (Stiglitz 2010) ότι η λιτότητα θα οδηγήσει σε ασθενέστερη οικονομία με χαμηλότερα φορολογικά έσοδα και αδυναμία μείωσης των ελλειμμάτων της, β) του (Krugman 2012) ότι οι πολιτικές λιτότητας που προωθούν περικοπές δαπανών υπέρ της εμπιστοσύνης των αγορών δεν ευοδώθηκαν ποτέ και όσες χώρες τις εφάρμοσαν είδαν καταστροφική ύφεση αντί της αναμενόμενης ανάπτυξης, γ) του (Fitoussi 2012) ότι η Ελλάδα θα καταλήξει μια ζώνη χαμηλών μισθών εντός της ευρωζώνης, με υπολειμματική δημοκρατία, και κατά την τριετία 2012-2015 ελήφθησαν επιπλέον μέτρα περικοπής δαπανών, μείωσης προσωπικού και συντάξεων καθώς και ιδιωτικοποίησης δημοσίων επιχειρήσεων.

Παράλληλα, για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας προωθήθηκαν ρυθμίσεις για την αγορά εργασίας. Σύμφωνα με τη λογική των μνημονίων η απελευθέρωση όλων των αγορών και ιδιαίτερα της αγοράς εργασίας

¹⁴⁹ Η εμπροσθοβαρής λιτότητα ήταν ζωτικής σημασίας για την αποκατάσταση της δημοσιονομικής ισορροπίας και της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας του χρέους. Άποψη που είχε υιοθετήσει και ο λεγόμενος άξονας συναίνεσης Φρανκφούρτης-Βρυξελλών και αποτελούσε βασικό πυλώνα του δημοσιονομικού καθεστώτος της ONE

¹⁵⁰ (Μιχοπούλου, 2012)

¹⁵¹ (Mitsopoulos and Pelagidis, 2011)

¹⁵² η εφαρμογή των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων είναι πολύ δυσκολότερη καθώς οδηγεί σε σύγκρουση με οργανωμένα συμφέροντα και κακές πρακτικές χρόνων που οι Κυβερνήσεις αποφεύγουν να αλλάξουν

αποτελούσε μοναδική λύση για το πρόβλημα ανταγωνιστικότητας. Με την απορρύθμιση της¹⁵³ επιδιώχθηκε αύξηση όχι μόνο των εξαγωγών, αλλά και της συνολικής ζήτησης και παραγωγής. Βέβαια σύμφωνα με τη (Markantonatou 2013) αιτία για το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας στην Ελλάδα λανθασμένα θεωρήθηκε ότι ήταν η μειωμένη παραγωγικότητα της εργασίας στη Χώρα συνδυαστικά με αύξηση του εισοδήματος ανά εργαζόμενο. Αντιθέτως τα τελευταία χρόνια πριν από την έναρξη της κρίσης υπήρξε αύξηση της παραγωγικότητας που έφτασε περίπου στο μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενώ αντίθετα το εισόδημα ανά εργαζόμενο παρέμεινε καθηλωμένο κατατάσσοντας τη χώρα στην τελευταία θέση της σχετικής λίστας.

Ωστόσο στο έλλειμμα ανταγωνιστικότητας συνέβαλε σε μέγιστο βαθμό ο τρόπος λειτουργίας των υπόλοιπων αγορών (αγαθών και υπηρεσιών). Στη πρώτη περίπτωση οι ελληνικές επιχειρήσεις υιοθετώντας ανελαστική στάση οχυρώθηκαν πίσω από τη μικρή έκθεσή τους στο διεθνή ανταγωνισμό και εκμεταλλευόμενες την απουσία ελέγχου διατήρησαν τα υψηλά περιθώρια κέρδους τους¹⁵⁴ Στη δε δεύτερη τα υψηλά περιθώρια κέρδους διασφαλιζόνταν από την απαγόρευση με νόμο της ελεύθερης εισόδου-εξόδου πωλητών στις αγορές. Υπήρξε μεν πρόοδος στη νομοθετική ολοκλήρωση των μέτρων που αφορούσαν τις εν λόγω αγορές, ωστόσο η διοικητική εφαρμογή τους ήταν συνολικά αργή και κατά περιπτώσεις ανεπαρκής¹⁵⁵¹⁵⁶.

Σε κάθε περίπτωση μέσω των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής της περιόδου 2009 -2016 επετεύχθη στην Ελλάδα μια πρωτοφανής σε ένταση και έκταση δημοσιονομική προσαρμογή. Μέσα σε επτά έτη το συνολικό ισοζύγιο της Γενικής Κυβέρνησης βελτιώθηκε κατά (15,6%) του ΑΕΠ που αντιστοιχούσε σε 36.800 εκατομμύρια ευρώ. Η εν λόγω προσαρμογή ήταν πολύ εντονότερη σε σχέση με εκείνη των χωρών της Ευρωζώνης των οποίων το δημοσιονομικό ισοζύγιο κατά την ίδια χρονική περίοδο βελτιώθηκε κατά (4,7%) του ΑΕΠ. Η επίτευξη της επιδιώχθηκε μέσω της επιβολής μέτρων με σκοπό τη μείωση της συνολικής δαπάνης της Γενικής

¹⁵³(μέσω της μείωσης του κατώτατου μισθού, αποδομώντας το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των εργαζομένων και καταργώντας τις συλλογικές συμβάσεις και παροχές)

¹⁵⁴ (Markantonatou, 2013)

¹⁵⁵ (Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2018, π. 148)

¹⁵⁶ (Thomsen, 2019)

Κυβέρνησης και την αύξηση των συνολικών εσόδων. Ωστόσο η αύξηση των φορολογικών συντελεστών και η αναζήτηση νέας φορολογικής ύλης, χωρίς τη λήψη επιπλέον μέτρων για τη μείωση της φορολογικής αιμορραγίας οδήγησε α) στην ενίσχυση των φαινομένων της φοροαποφυγής/φοροδιαφυγής και β) την περαιτέρω επιβάρυνση των συνεπών φορολογούμενων. Αποτέλεσμα αυτού, αντί να επιτύχουμε αύξηση των δημόσιων εσόδων οδηγηθήκαμε σε μείωση αυτών που από 92.328 εκατομμύρια ευρώ το 2009 διαμορφώθηκαν στα 88.151 εκατομμύρια ευρώ, το 2016, μειωμένα κατά 4.177 εκατομμύρια ευρώ. Συνέπεια τούτου ήταν το βάρος της επιτυχίας των στόχων να πέσει στο σκέλος της μείωσης των κρατικών δαπανών οι οποίες κατά την ίδια χρονική περίοδο μειώθηκαν κατά 40.725 εκατομμύρια ευρώ στερώντας ωστόσο πολύτιμη ρευστότητα από μία οικονομία που στηριζόταν σε αυτές.

Επιπλέον η αδυναμία του κρατικού μηχανισμού να κατηγοριοποιήσει τις δαπάνες του οδήγησε στην επιβολή οριζόντιων περικοπών σε όλους του τομείς εξόδων¹⁵⁷ και ιδιαίτερα σε εκείνους που επηρεάζουν ιδιαίτερα τις συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών όπως την υγεία, την εκπαίδευση τη στέγαση και τη κοινωνική προστασία. Σύμφωνα λοιπόν με το Αργεΐτη κ.αλ. (2018) πρωταθλητές στις περικοπές κονδυλίων κατά την περίοδο 2009-2015 ήταν οι τομείς της στέγασης και της υγείας, των οποίων τα κονδύλια περικόπηκαν κατά 51,4 % και 50,7%, αντίστοιχα. Ακολούθησαν οι τομείς της άμυνας με 39,1% και της εκπαίδευσης με 22,6%. Τελευταίος στις περικοπές ήρθε ο τομέας της κοινωνικής προστασίας του οποίου τα κονδύλια μειώθηκαν κατά 18,6%.

Οι παραπάνω περικοπές υποβάθμισαν την ποιότητα ζωής των νοικοκυριών και τα ώθησαν προς το όριο της φτώχειας. Η υποβάθμιση αυτή, η οποία δεν επηρέασε την ελληνική κοινωνία ισορροπημένα¹⁵⁸, αποτυπώθηκε και στην πορεία δύο δεικτών, τα στοιχεία των οποίων αντλούνται μέσα από την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών

¹⁵⁷ ενδεικτικά αναφέρεται ότι υπήρξε μείωση των αμοιβών εξαρτημένης εργασίας από 31.060 εκατομμύρια ευρώ το 2009 στα 21.427 εκατομμύρια το 2016 (31%) απόρροια των μισθολογικών περικοπών και της αναγκαστικής μείωσης προσωπικού της περιόδου. Παράλληλα υπήρξε μείωση κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα και σε είδος κατά 19,5%, από 48.928 εκατομμύρια ευρώ το 2009 σε 39.431 εκατομμύρια το 2016

¹⁵⁸Οι επιπτώσεις από την κρίση και τις περικοπές ήταν βαρύτερες στους οικονομικά μειονεκτούντες κατοίκους της χώρας (Petraikos et al., 2023)

Διαβίωσης των Νοικοκυριών, (EU-SILK) και αποτυπώνουν την ανισότητα, τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης στις διάφορες χώρες. Ο μεν πρώτος, που αποτυπώνει το ποσοστό του πληθυσμού που κινδυνεύει να αντιμετωπίσει το φάσμα της φτώχειας εκκίνησε το 2008 στη Ελλάδα, από 20% παρουσίασε αύξηση 5% περίπου, κατά τη διάρκεια της περιόδου της κρίσης και επανήλθε στο 20% το 2016. Ο δε δεύτερος, ο οποίος αποτυπώνει σωρευτικά το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας αλλά και στα όρια του κοινωνικού αποκλεισμού, από 25% περίπου το 2008, εκτοξεύτηκε στο 35,6% το 2015 και έπεσε στο 34,8% την επόμενη χρόνια. Παρόμοια εικόνα για την φτώχεια στην Ελλάδα δίνεται τόσο μέσα από το συντελεστή Gini όσο και μέσα από το δείκτη S80/S20.

Άλλο ένα πρόβλημα το οποίο δεν κατάφεραν να επιλύσουν τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής ήταν το μέγεθος του δημοσίου χρέους σε σχέση με το ΑΕΠ. Έτσι λοιπόν το χρέος της γενικής κυβέρνησης από 301.062 εκατομμύρια ευρώ το 2009 διαμορφώθηκε στα 315.012 εκατομμύρια ευρώ το 2016 προσαυξημένο οριακά κατά 13.950 εκατομμύριο ευρώ. Ωστόσο η συρρίκνωση του ΑΕΠ κατά την ίδια χρονική περίοδο κατά 67.496 εκατομμύρια ευρώ¹⁵⁹ είχε σαν αποτέλεσμα να αυξηθεί ως ποσοστό του ΑΕΠ από 126,7%, το 2009, στο 180,5%, το 2016, δικαιολογώντας εν μέρει τους επενδυτές οι οποίοι εξακολουθούσαν να διατηρούν τις επιφυλάξεις τους κατά πόσο ένα χρέος τέτοιας τάξης μεγέθους δύναται να αποπληρωθεί στο ακέραιο. Ακόμα και σήμερα που ο λόγος χρέους προς το ΑΕΠ βαίνει μειούμενος τούτο οφείλεται α) στον υψηλό πληθωρισμό και την επίδραση αυτού στο μέγεθος του ΑΕΠ αλλά και στα β) ιδιαίτερα χαμηλά επιτόκια που απολαμβάνει το ελληνικό κράτος από τους μηχανισμούς στήριξης. Ωστόσο τα επιτόκια αυτά δεν είναι δυνατόν να διατηρηθούν στο διηνεκές και κάποια στιγμή θα αναγκαστούμε να προσφύγουμε στις αγορές για αναχρηματοδότηση. Εκεί τα επιτόκια που θα αντιμετωπίσουμε θα είναι ενδεχομένως πολύ υψηλότερα από αυτά των μηχανισμών στήριξης με κίνδυνο να

¹⁵⁹ (“ΕΛΣΤΑΤ-Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (1995-2023),” n.d. επεξεργασία συγγραφέα)

ανατραπεί η θετική εικόνα του χρέους και να επανέλθει ο φόβος στους δυνητικούς αγοραστές αυτού.¹⁶⁰

¹⁶⁰ (Μελάς, 2023)

3. Συμπεράσματα

Στη παρούσα διπλωματική εργασία αναφερθήκαμε στη κρίση χρέους που αντιμετώπισε η Ευρωζώνη το 2009-2010 και στο τρόπο που αυτή εξαπλώθηκε στην Ελλάδα. Εν συνεχεία, εξετάσαμε τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν από τις ελληνικές κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση της και τις οικονομικές και ανθρωπιστικές επιπτώσεις που είχε η εφαρμογή των πολιτικών αυτών.

Ξεκινώντας την εργασία αναφερθήκαμε επιγραμματικά στα οικονομικά συστήματα όπως έχουν διαμορφωθεί με τη πάροδο του χρόνου. Στη συνέχεια καταγράψαμε τις βασικές σχολές οικονομικής σκέψης, εστιάζοντας κυρίως στις ετερόδοξες σχολές και ειδικότερα στη μετα-κεϋνσιανή προσέγγιση. Μιλήσαμε για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση, παρέχοντας πληροφορίες για τον τρόπο οργάνωσής της, αλλά και τον τρόπο άσκησης νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής, εντός αυτής.

Μεσώ καταγραφής και μελέτης βασικών δεικτών της ελληνικής οικονομίας σχολιάσαμε το παραγωγικό πρότυπο αλλά και την οικονομική κατάσταση της χώρας προ κρίσης. Παραθέσαμε τα χαρακτηριστικά των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής και μελετήσαμε την πορεία των ανωτέρω δεικτών την περίοδο 2009-2023 για να συμπεράνουμε κατά πόσο η εφαρμογή των παραπάνω προγραμμάτων υπήρξε επωφελής για την πορεία της χώρας και την έξοδο της από τη κρίση

Από τη μελέτη μας καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι με το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 επιβεβαιώθηκε ο Minsky και η υπόθεση του περί χρηματοπιστωτικής αστάθειας (ή χρηματοπιστωτικής ευθραυστότητας) Μέχρι λοιπόν τότε ο πλημμελής έλεγχος των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων από τις εποπτικές αρχές οδήγησε σε υιοθέτηση πολύ ρισοκίνδυνων συμπεριφορών από μέρους τους, που έθεταν σε κίνδυνο τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Μπροστά σε αυτό τον κίνδυνο τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα άρχισαν να αυστηροποιούν τα κριτήρια παροχής ρευστότητας, αρνούμενα περαιτέρω ενίσχυση αφερέγγυων οφειλετών. Μεταξύ αυτών, ήταν και κάποιες από τις Χώρες της Ευρωζώνης, όπως η Ελλάδα, των οποίων το παραγωγικό πρότυπο και τα οικονομικά χαρακτηριστικά δημιουργούσαν αμφιβολίες

για τη δυνατότητα αποπληρωμής των δανειακών τους υποχρεώσεων. Έτσι λοιπόν η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, λόγω κάποιων ατελειών που υπήρχαν στη θέσμιση της Ευρωζώνης, επεκτάθηκε και στις αγορές των ευρωπαϊκών κρατικών ομολόγων καθώς δεν υπήρχε, μέχρι τότε, η δυνατότητα προσφυγής των χωρών της Ζώνης στην Κεντρική τους Τράπεζα ως δανειστή έσχατης ανάγκης. Η Ελλάδα λοιπόν αποκομμένη από τις αγορές ομολόγων και στην προσπάθειά της να βρει χρηματοδότηση αναγκάστηκε να υιοθετήσει προγράμματα οικονομικής προσαρμογής που είχαν ως κύριο σκοπό την περιστολή δαπανών και την ταυτόχρονη αύξηση εσόδων. Όσον αφορά το επίπεδο επιτυχίας αυτών των προγραμμάτων, υπήρξαν επιτυχημένα κατά το μέρος εκείνο που επιδίωκαν την μείωση του ελλείματος και την εσωτερική υποτίμηση. Απέτυχαν όμως να προβλέψουν τη κατακόρυφη πτώση της οικονομικής δραστηριότητας και τις επακόλουθες συνέπειες.

Η συμφωνία του μεγαλύτερου μέρους του ελληνικού πολιτικού συστήματος, ενός πολιτικού συστήματος που απέτυχε να διαχειρισθεί με αποτελεσματικότητα την οικονομική ζωή της χώρας και την οδήγησε στην πτώχευση, στην υιοθέτηση τέτοιου είδους προγραμμάτων και μέτρων δεν αποτελεί απόδειξη ότι η εφαρμογή τους ήταν ρεαλιστική, κατάλληλη και αποτελεσματική για την αντιμετώπιση της ελληνικής κρίσης. Αντιθέτως υιοθετήθηκαν ως μοναδική λύση στο πρόβλημα, υποβαθμίζοντας κάθε εναλλακτική, καθώς αποτελούσαν απόψεις των δανειστών, των εγχώριων συμφερόντων και της διακυβέρνησης της Ευρωζώνης. Τα εν λόγω προγράμματα ίσως είχαν τύχη εάν είχε προηγηθεί μια διαδικασία αναδόμησης της οικονομίας, μετατρέποντας την, σε ένα σύστημα παραγωγικό και ικανό να αντισταθμίσει, μέσω των εξαγωγών, τις επιπτώσεις της εσωτερικής υποτίμησης και της δημοσιονομικής προσαρμογής.

Η προαναφερόμενη ωστόσο αποτυχία τους δεν πρέπει να μας ωθήσει να τα κατηγορήσουμε *ex ante* ως αποτυχημένα καθώς η αντίδραση κάθε οικονομίας στην επιβολή προγραμμάτων λιτότητας εξαρτάται από τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της. Στην Ελλάδα, σε αντίθεση με άλλες χώρες της Ευρωζώνης που εφάρμοσαν αντίστοιχα προγράμματα και δεν είχαν αντίστοιχες συνέπειες, η δημόσια κατανάλωση και οι

δημόσιες επενδύσεις την εν λόγω περίοδο έπαιζαν πρωτεύοντα ρόλο στην εγχώρια ζήτηση και συνέβαλλαν τα μέγιστα στην ανάπτυξη.

Τέλος ακόμα και οι πολιτικές που τελικά εφαρμόστηκαν εάν συνοδεύονταν από κάποια επιπλέον μέτρα και αποφάσεις, τα οποία δεν ελήφθησαν εξαιτίας τις ατολμίας αλλά και της έλλειψης εμπειρίας του πολιτικού προσωπικού της Ένωσης στην αντιμετώπιση τέτοιου είδους κρίσεων, θα είχαν περιορίσει την ένταση και μειώσει τη διάρκεια της κρίσης

Έτσι λοιπόν κατά τη σύνταξη του πρώτου μνημονίου δεν προβλεπόταν αναδιάρθρωση του ελληνικού δημόσιου χρέους. Οι ιθύνοντες της Ευρωζώνης φοβούμενοι ότι α) μια ελεγχόμενη χρεοκοπία της Ελλάδας θα μεταφέρει λάθος μήνυμα στις διεθνείς αγορές και θα αποτελέσει την αφορμή για την επέκταση της κρίσης και σε άλλες χώρες της ένωσης και β) θα θέσει σε κίνδυνο τα ευρωπαϊκά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα τα οποία διακατείχαν μεγάλο μέρος του ελληνικού χρέους, απείχαν από τη λήψη μιας τέτοιας απόφασης αναθεματίζοντας οιονδήποτε τολμούσε να το προτείνει. Από την άλλη μεριά η ελληνική κυβέρνηση μη έχοντας επιλογή και ελπίζοντας ότι η αδυναμία δανεισμού της θα ήταν παροδική αναγκάστηκε να αποδεχθεί τη μη αναδιάρθρωση του χρέους της καθώς με αυτό τον τρόπο πίστευε ότι διατηρούσε τη φερεγγυότητα της στις διεθνείς αγορές και παράλληλα προστάτευε τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και ασφαλιστικά ταμεία τα οποία συμπεριλαμβάνονταν στη λίστα με τους μεγαλύτερους δανειστές του ελληνικού δημοσίου.

Παράλληλα οι εισηγητές των προγραμμάτων προσαρμογής δεν αντιλήφθηκαν το μέγεθος των επιπτώσεων που θα είχαν τα δημοσιονομικά μέτρα στην παραγωγή και την κατανάλωση. Οι δημοσιονομικοί πολλαπλασιαστές αποδείχθηκαν πολύ υψηλότεροι από ότι αρχικά αναμενόταν, εισάγοντας την οικονομία, σε φαύλο κύκλο λιτότητας και ύφεσης. Σύμφωνα με ορισμένες αναλύσεις το μέγεθος της οικονομικής προσαρμογής που επέβαλλε το πρώτο μνημόνιο συνδυαστικά με τη μη αναδιάρθρωση του χρέους ευθύνονται για το 50% της ελληνικής κρίσης που ακολούθησε.

Επίσης κατά τη σύνταξη των εν λόγω προγραμμάτων και συνδυαστικά με την αστοχία της προηγούμενης παραγράφου παρατηρήθηκε συστηματικά υπερεκτίμηση των δημοσιονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας καθώς και των

δημοσιονομικών αποτελεσμάτων των επιβαλλόμενων μέτρων. Αυτό σύμφωνα με τον Αργεΐτη κ.αλ. (2018) «συντήρησε το έλλειμμα αξιοπιστίας και την κρίση ρευστότητας του ελληνικού δημοσιονομικού συστήματος. Επιπλέον κατέστησε την αναθεώρηση των δημοσιονομικών στόχων και τη λήξη νέων μέτρων επιτακτική, οδηγώντας σε χρονική επιμήκυνση της περιόδου προσαρμογής»

Εν κατακλείδι μπορούμε να υιοθετήσουμε την άποψη, συντασσόμενοι με αυτή των (Σταματόπουλου κ.αλ. 2012) ότι η κρίση που αντιμετώπισε η Ελλάδα το 2010 ήταν προδιαγεγραμμένη και αναπόφευκτη. Επισπεύσθηκε από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση ωστόσο τα αίτια της, όπως το στρεβλό παραγωγικό μοντέλο της Χώρας και οι αστοχίες στην οργάνωση και λειτουργία της Ευρωζώνης προϋπήρχαν. Η λήψη σειράς μέτρων, προς διασφάλιση της παραμονής της Χώρας εντός Ευρωζώνης και αντιμετώπισης της αδυναμίας δανεισμού της ήταν απαραίτητη. Ωστόσο η εμμονή προώθησης μόνο εκείνων των μέτρων με δημοσιονομικό αποτέλεσμα (αύξησης εσόδων και μείωσης δαπανών) σε συνδυασμό με τη μη υιοθέτηση διαρθρωτικών αλλαγών που θα επιδιόρθωναν τις στρεβλώσεις του παραγωγικού προτύπου είχε σοβαρές συνέπειες στον οικονομικό και κοινωνικό ιστό καθώς και στο επίπεδο διαβίωσης των πολιτών. Ίσως να βοηθούσε περισσότερο μια πιο ανθρωπιστική προσέγγιση αντιμετώπισης της κρίσης, η οποία υιοθετώντας αποκλειστικά τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις θα διασφάλιζε το επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού, εξασφαλίζοντας παράλληλα και τους δανειστές, μέσω επιμήκυνσης του χρόνου ωρίμανσης των δανείων.

Παράλληλα πρέπει να αναφερθεί ότι εφόσον τα μέλη της Ευρωζώνης επιδιώκουν να εξορκίσουν αντίστοιχου είδους κρίσεις, πρωταρχική τους επιδίωξη πρέπει να είναι η ολοκλήρωση και της πολιτικής ένωσης της ζώνης.

Σε περίπτωση που αυτό δεν επιτευχθεί άμεσα είναι απαραίτητη η δημιουργία, ενός μηχανισμού μακροοικονομικής εξισορρόπησης ανάμεσα σε εκείνες τις χώρες που έχουν μεγάλα εξωτερικά πλεονάσματα και σε αυτές με μεγάλα εξωτερικά ελλείμματα. Η απουσία τέτοιου μηχανισμού, όπως αναφέρθηκε στο 2.1.17 κεφάλαιο της παρούσης, ήταν μεταξύ των ατελειών της ευρωζώνης που συνέβαλαν στην κρίση. Αναγκαία επίσης θεωρείται η εφαρμογή αναπτυξιακών πολιτικών που θα ενισχύσουν την

παραγωγικότητα και θα υποστηρίξουν την καινοτομία διασφαλίζοντας όμως την κοινωνική συνοχή και ενισχύοντας τα αδύναμα εισοδηματικά νοικοκυριά.

Ως προς το εσωτερικό της χώρας πρέπει πλέον να γίνει αντιληπτό από τους πολιτικούς σχηματισμούς που αναλαμβάνουν την πολιτική διακυβέρνηση ότι τα φαινόμενα των εκλογικών δημοσιονομικών κύκλων καθώς και της διακυβέρνησης μέσω πελατειακών πρακτικών και ιδιότυπης ανοχής στην ανομία πρέπει να εκλείψουν. Παράλληλα οι κυβερνήσεις θα πρέπει να συνεχίσουν τη μεταρρυθμιστική προσπάθεια και να ολοκληρώσουν τον μετασχηματισμό των υφιστάμενων δομών, χωρίς καθυστερήσεις και παλινωδίες, αφού μόνον έτσι αυξάνεται η εμπιστοσύνη των πολιτών και των επενδυτών στην οικονομική πολιτική της κυβέρνησης, η οποία λειτουργεί ως θεμέλιος λίθος για την εκδήλωση μιας υγιούς και διατηρήσιμης αναπτυξιακής δυναμικής.

Επιπλέον πρέπει να λάβουν μέτρα που προάγουν την παραγωγικότητα εκείνων των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε έντονα εξωστρεφείς κλάδους και να επιδιώξουν την περαιτέρω σύγκλιση του εγχώριου παραγωγικού μοντέλου με το πρότυπο της ευρωζώνης. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας και τη βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου.

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε στους περιορισμούς που συναντήσαμε κατά την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας. Λόγω της πίεσης του χρόνου τα στοιχεία που επεξεργαστήκαμε κατά την ερευνά μας προήρθαν από δύο κυρίως πηγές α) την Ελληνική Στατιστική Αρχή και β) της Τράπεζα της Ελλάδος. Η καταγραφή τους σε πίνακες και η αποτύπωση τους σε διαγράμματα, προς χάριν ευκολίας, έγινε κυρίως σε τρέχουσες τιμές. Τέλος, κατά την βιβλιογραφική μας ανασκόπηση επικεντρωθήκαμε κυρίως σε ελληνική βιβλιογραφία και σε ερευνητές οι οποίοι ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτικοί έναντι των προγραμμάτων λιτότητας που εφαρμόστηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Ίσως κάποιος ερευνητής στο μέλλον θα μπορούσε να εξετάσει το εν λόγω θέμα στηριζόμενος στην έρευνα υπέρμαχων των εν λόγω πολιτικών.

Παράρτημα

α) Πρώτο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής

- 1) [The economic adjustment programme for Greece¹⁶¹](#)
- 2) [The economic adjustment programme for Greece – First review, summer 2010¹⁶²](#)
- 2) [The economic adjustment programme for Greece – Second review, autumn 2010¹⁶³](#)
- 3) [The economic adjustment programme for Greece – Third review, winter 2011¹⁶⁴](#)
- 4) [The economic adjustment programme for Greece – Fourth review, spring 2011¹⁶⁵](#)

source “Publications Office of the European Union”

β) Δεύτερο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής

- 1) [The Second Economic Adjustment Programme for Greece March 2012¹⁶⁶](#)
- 2) [The Second Economic Adjustment Programme for Greece First Review - December 2012¹⁶⁷](#)
- 3) [The Second Economic Adjustment Programme for Greece Second Review - May 2013¹⁶⁸](#)
- 4) [The Second Economic Adjustment Programme for Greece Third Review - July 2013¹⁶⁹](#)
- 5) [The Second Economic Adjustment Programme for Greece Fourth Review - April 2014¹⁷⁰](#)

source “Publications Office of the European Union”

γ) Τρίτο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής (ESM Stability support programme)

- 1) [Memorandum of Understanding Greece \(August 2015\)¹⁷¹](#)
- 2) [Supplemental Memorandum of Understanding: Greece-First Review \(16 June 2016\)¹⁷²](#)
- 2) [Supplemental Memorandum of Understanding: Greece-Second Review \(5 July 2017\)¹⁷³](#)
- 3) [Supplemental Memorandum of Understanding - Third Review¹⁷⁴](#)

¹⁶¹ (Commission and Affairs, 2010a)

¹⁶² (Commission and Affairs, 2010b)

¹⁶³ (Commission and Affairs, 2010c)

¹⁶⁴ (Commission and Affairs, 2011a)

¹⁶⁵ (Commission and Affairs, 2011b)

¹⁶⁶ (The Second Economic Adjustment Programme for Greece, n.d.)

¹⁶⁷ (The Second Economic Adjustment Programme for Greece First Review n.d.)

¹⁶⁸ (“The Second Economic Adjustment Programme for Greece Second Review n.d.)

¹⁶⁹ (The Second Economic Adjustment Programme for Greece Third Review n.d.)

¹⁷⁰ (The Second Economic Adjustment Programme for Greece Fourth Review n.d.)

¹⁷¹ (“(ESM Stability support programme)l Memorandum of Understanding: Greece” n.d.)

¹⁷² (“(ESM Stability support programme) Supplemental Memorandum of Understanding: First review” n.d.)

¹⁷³ (“(ESM Stability support programme) Supplemental Memorandum of Understanding: Second Review” n.d.)

¹⁷⁴ (“(ESM Stability support programme) Supplemental Memorandum of Understanding: Third Review” n.d.)

4) Draft Supplemental Memorandum of Understanding - Fourth review¹⁷⁵

source “*European Commission-Economy and Finance*”

¹⁷⁵ (“(ESM Stability support programme) Draft Supplemental Memorandum of Understanding Fourth Review” n.d.)

Βιβλιογραφία

Ξένη Βιβλιογραφία

- Altomonte, C., Aquilante, T., Ottaviano, G.I.P., 2012. Galbraith, J.K., 1997. Η Καλή Κοινωνία. Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα.
- Global Development Policy center, 2021. Comparative Economic Systems: Capitalism and Socialism in the 21st Century, Global development Policy Center, Boston University. <https://www.bu.edu/eci/files/2021/08/Comparative-Economic-Systems.pdf> (accessed 01.11.2023)
- Gourinchas, P.-O., Vayanos, D., Philippon, T., n.d. The Greek crisis: An autopsy | CEPR [www Document]. url <https://cepr.org/voxeu/columns/greek-crisis-autopsy> (accessed 5.2.24).
- De Grauwe, P., 2012. The Governance of a Fragile Eurozone Australian Economic Review 45, 255–268. doi <https://doi.org/10.1111/j.1467-8462.2012.00691.x>
- De Grauwe, P., Ji, Y., More evidence that financial markets imposed excessive austerity in the eurozone 2013. www.ceps.eu (accessed 20.01.2024)
- De Grauwe, P., Ji, Y., 2022 The fragility of the Eurozone: Has it disappeared? Journal of International Money and Finance 120, www.elsevier.com
- Markantonatou, M. (2013). Diagnosis, Treatment, and Effects of the Crisis in Greece A “Special Case” or a “Test Case”? www.mpifg.de (accessed 22.06.2024) Mitsopoulos, M., Pelagidis, T., 2011. Understanding the Crisis in Greece. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Petrakos, G., Rontos, K., Vavoura, C., Vavouras, I., 2023. The Impact of Recent Economic Crises on Income Inequality and the Risk of Poverty in Greece doi: 10.3390/economies11060166 .
- Pisani-ferry, J., Sapir, A., Wolff, G., 2013. EU-IMF assistance to euro area countries: an early assessment (No. 19), Blueprint. Brussels.
- Polanyi, K., 1976. Az archaikus tarsadalom es a gazdasagi szemlelet. Gondolat, Budapest.
- Samuelson, P., Nordhaus, W., 1992. Kozgazdasagtan I. Alapfogalmak es makrookonomia. KJK, Budapest.
- Samuelson, P., Nordhaus, W., 2000. Οικονομική, Δέκατη Έκτη. ed. ΑΘΗΝΑ.
- Stamatopoulos, T., Thalassinou, E., 2012. The Trilemma and the Eurozone: A Pre-Announced Tragedy of the Hellenic Debt Crisis.

Stiglitz, J.E., 2011. Ο Θρίαμβος της Απληστίας: Η ελεύθερη αγορά και η κατάρρευση της παγκόσμιας οικονομίας. Παπαδόπουλος, Αθήνα.

Thomsen, P., 2019. The IMF and the Greek Crisis: Myths and Realities.

Yannis Stournaras: The Greek economy 10 years after the crisis and lessons for the future both for Greece and the Eurozone, 2019. . Luxembourg.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αργεΐτης, Γ., 2011a. Η Δημοσιονομική Κρίση της Ελληνικής Οικονομίας: Αποτυχία της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, in: Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας (Τυποθήτω) (Ed.), Οικονομική Κρίση Και Ελλάδα. Δαρδανός, Αθήνα, pp. 180–192.

Αργεΐτης, Γ., 2011b. Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας, in: Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας (Ed.), Οικονομική Κρίση Και Ελλάδα. Gutenberg, Αθήνα, pp. 180–192.

Αργεΐτης, Γ., & Ιωακειμίδη, Μ. (2018). Εισαγωγή στη Μετα-Κεϋνσιανή Οικονομική Θεωρία. Gutenberg.

Αργεΐτης, Γ., Κορατζάνης, Ν., Παϊταρίδης, Δ., Πασσάς, Κ., Πιέρρος, Χ., 2018. Η α(υτα)πάτη των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής της Ελλάδας. Παπαζήση, Αθήνα.

Βαβούρας, Ι., Βαβούρα, Χ., 2019. Οικονομική Πολιτική, Τρίτη έκδοση. ed. Παπαζήση, Αθήνα.

Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2008. Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2007.

Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2009. Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2008. Αθήνα.

Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2011. Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2010. Αθήνα.

Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2012. Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2011.

Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2013. Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2012. Αθήνα.

Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2014. Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2013.

- Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2018. Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2017.
- Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2020. Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2019. Αθήνα.
- Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, 2022. Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2021.
- Καζάκος, Π., Λιαργκόβας, Π., Ρεπούσης, Σ., 2016. Το δημόσιο χρέος της Ελλάδας. ed. Παπαζήση.
- Μανιάτης, Θ., 2011. Η δημοσιονομική κρίση και ο κοινωνικός μισθός στην Ελλάδα, in: Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας (Ed.), Οικονομική Κρίση Και Ελλάδα. Gutenberg, Αθήνα, pp. 206–226.
- Μελάς, Κ., 2023. Η ελληνική οικονομία μπροστά στον καθρέπτη – Τί λένε οι αριθμοί <https://slpress.gr/oikonomia/i-elliniki-oikonomia-brosta-ston-kathrepti-ti-lene-oi-arithmoi/> (accessed 22.11.2023)
- Μιχοπούλου, Σ., 2012. Αναπτυξιακές και κοινωνικές επιπτώσεις των πολιτικών σταθερότητας του ΔΝΤ. <https://ineobservatory.gr/wp-content/uploads/2014/08/meleti21.pdf> (accessed 01.05.2024)
- Μπαμπανάσης, Σ., 2001. Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα. Παπαζήση, Αθήνα.
- Πετράκη-Κώττη, Α., 1997. Σύγχρονη Μακροοικονομική: Θεωρία και Πολιτική. “Το Οικονομικό,” Αθήνα.
- Σταθάκης, Γ., 2011. Η δημοσιονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας, in: Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας (Ed.), Οικονομική Κρίση Και Ελλάδα. Gutenberg, Αθήνα, pp. 193–209.
- Σταματόπουλος, Θ., 2022. Μακροοικονομικές Σχολές Σκέψης-Σημειώσεις.
- Στασινόπουλος, Γ., 2011. Η κρίση της οικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα, 1991-2010, in: Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας (Ed.), Οικονομική Κρίση Και Ελλάδα. Gutenberg, Αθήνα, pp. 165–179.

Διαδικτυακές πηγές:

- Commission, E., Affairs, D.-G. for E. and F., 2010a. The economic adjustment programme for Greece. Publications Office.

- Commission, E., Affairs, D.-G. for E. and F., 2010b. The economic adjustment programme for Greece – First review, summer 2010. Publications Office.
- Commission, E., Affairs, D.-G. for E. and F., 2010c. The economic adjustment programme for Greece – Second review, autumn 2010. Publications Office.
- Commission, E., Affairs, D.-G. for E. and F., 2011a. The economic adjustment programme for Greece – Third review, winter 2011. Publications Office.
- Commission, E., Affairs, D.-G. for E. and F., 2011b. The economic adjustment programme for Greece – Fourth review, spring 2011. Publications Office.
- (ESM Stability support programme) Draft Supplemental Memorandum of Understanding - Fourth review [www Document], n.d. url https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/f7802d99-8408-4568-816d-bd8803563ed1_en?filename=draft_smou_4th_review_to_eg_2018.06.20.pdf (accessed 5.9.24).
- ECB: Asset purchase programmes [www Document], n.d. url <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implement/app/html/index.en.html> (accessed 1.25.24).
- ECB: Pandemic emergency purchase programme (PEPP) [www Document], n.d. url <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implement/pepp/html/index.en.html> (accessed 1.25.24).
- ECB: Technical features of Outright Monetary Transactions [www Document], n.d. url https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2012/html/pr120906_1.en.html (accessed 1.25.24).
- ECB: The Transmission Protection Instrument [www Document], n.d. url <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2022/html/ecb.pr220721~973e6e7273.en.html> (accessed 1.26.24).
- Eurostat: General government gross debt. [www Document], n.d. url https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_17_40/default/table (accessed 4.21.24)
- Financial assistance to Greece - European Commission [www Document], n.d. url https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/euro-area-countries/financial-assistance-greece_en#esm-stability-support-programme (accessed 4.25.24).
- (ESM Stability support programme) Supplemental Memorandum of Understanding: Greece. 16 June 2016 [www Document], n.d. url https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/418978c5-9a48-4906-a16b-4ea4c8dac253_en?filename=ecfin_smou_en_2016_06_16.pdf (accessed 5.9.24).

(ESM Stability support programme) Supplemental Memorandum of Understanding: Greece (third review) [www Document], n.d. url https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/b7bc6141-cf7c-473c-85b9-e072735071ff_en?filename=third_smou_-_final.pdf (accessed 5.9.24).

The Second Economic Adjustment Programme for Greece First Review - December 2012, n.d.

The Second Economic Adjustment Programme for Greece Fourth Review - April 2014, n.d.

The Second Economic Adjustment Programme for Greece March 2012, n.d.

The Second Economic Adjustment Programme for Greece Third Review - July 2013, n.d.

Αιτιολογική έκθεση του νόμου 3845/2010, n.d.

Αιτιολογική έκθεση του νόμου 4046/2012, n.d.

Αιτιολογική έκθεση του νόμου 4336/2015, n.d.

Ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, τρέχουσες τιμές - Data Europa EU [www Document], n.d. url <https://data.europa.eu/data/datasets/haf2erayq39z2gvsp24g?locale=el> (accessed 5.7.24).

ΕΛΣΤΑΤ-Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (1995-2023) [www Document], n.d. url <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL15/-> (accessed 3.23.24).

ΕΛΣΤΑΤ-Ακαθάριστος Σχηματισμός Κεφαλαίου (1995-2023) [www Document], n.d. url <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL18/-> (accessed 5.7.24).

ΕΛΣΤΑΤ-Βασικά Μακροοικονομικά μεγέθη (1995-2022) [www Document], n.d. url <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL24/-> (accessed 3.23.24).

ΕΛΣΤΑΤ-Εισαγωγές-Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (1995-2023) [www Document], n.d. url <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL30/-> (accessed 5.10.24).

ΕΛΣΤΑΤ-Κατά κεφαλή μεγέθη (1995-2022) [www Document], n.d. url <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL33/-> (accessed 1.6.24).

ΕΛΣΤΑΤ-Τελική κατανάλωση (1995-2022) [www Document], n.d.

ΕΛΣΤΑΤ-Τελική κατανάλωση (1995-2022) [www Document], n.d. url <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL39/-> (accessed 4.27.24b).

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) | Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση | Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο [www Document], n.d. url <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/13/%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%BA%CE%B7->

%CE%BA%CE%B5%CE%BD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%B7-
%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B1-
%CE%B5%CE%BA%CF%84- (accessed 11.26.23).

Ευρωπαϊκή νομισματική πολιτική | Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση |
Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο [www Document], n.d. url
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/86/%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7>
(accessed 1.26.24).

Ιστορία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης | Θεματολογικά δελτία για την
Ευρωπαϊκή Ένωση | Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο [www Document], n.d. url
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/79/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%AD%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7%CF%82> (accessed 11.25.23).

Τα θεσμικά όργανα της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης | Θεματολογικά δελτία για
την Ευρωπαϊκή Ένωση | Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο [www Document], n.d. url
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/85/%CF%84%CE%B1-%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%B1-%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BD%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7%CF%82> (accessed 11.26.23).

Τελική καταναλωτική δαπάνη νοικοκυριών και ΜΚΙΕΝ, τρέχουσες τιμές - Data Europa EU
[www Document], n.d. url
<https://data.europa.eu/data/datasets/fhxactrd7p0n7a9myenvw?locale=el> (accessed
5.7.24).

Το Καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών και της Ευρωπαϊκής
Κεντρικής Τράπεζας [www Document], n.d. url [https://eur-lex.europa.eu/legal-
content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016M/PRO/04](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016M/PRO/04) (accessed 1.25.24).

- Τράπεζα της Ελλάδος-Ανάλυση Χρηματοδότησης κατοίκων εσωτερικού πλην NXI από τα εγχώρια NXI (εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος) [www Document], n.d. url <https://www.bankofgreece.gr/statistika/nomismatikh-kai-trapezikh-statistiki/xrhmatodothsh-ths-ellhnikhs-oikonomias> (accessed 1.6.24).
- Τράπεζα της Ελλάδος-Βασικά Μεγέθη Ισοζυγίου Πληρωμών (ετήσια στοιχεία) (2002-2023) [www Document], n.d. url <https://www.bankofgreece.gr/statistika/ekswterikos-tomeas/isozygio-plhrwmwn> (accessed 4.14.24).
- Τράπεζα της Ελλάδος-Διεθνής Επενδυτική Θέση (2003-2023) [www Document], n.d. url <https://www.bankofgreece.gr/statistika/ekswterikos-tomeas/diethnhs-ependytikh-thesh> (accessed 4.20.24).
- Τράπεζα της Ελλάδος-Διεθνής Επενδυτική θέση (2003-2023) [www Document], n.d.
- Τράπεζα της Ελλάδος-Εξέλιξη δανείων και καθυστερήσεων (2002-2023) [www Document], n.d. url <https://www.bankofgreece.gr/statistika/ekseliksh-daneiwn-kai-kathysterhsewn> (accessed 2.3.24).
- Τράπεζα της Ελλάδος-Καθαρές άμεσες επενδύσεις κατοίκων στην Ελλάδα στο εξωτερικό ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας [www Document], n.d. url <https://www.bankofgreece.gr/statistika/ekswterikos-tomeas/ameses-ependyseis> (accessed 5.7.24).
- Τράπεζα της Ελλάδος-Καθαρές άμεσες επενδύσεις κατοίκων στην Ελλάδα στο εξωτερικό ανά χώρα προορισμού [www Document], n.d. url <https://www.bankofgreece.gr/statistika/ekswterikos-tomeas/ameses-ependyseis> (accessed 4.2.24).
- Τράπεζα της Ελλάδος-Καθαρές άμεσες επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας [www Document], n.d. url <https://www.bankofgreece.gr/statistika/ekswterikos-tomeas/ameses-ependyseis> (accessed 1.6.24).
- Τράπεζα της Ελλάδος-Καθαρές άμεσες επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης [www Document], n.d. url <https://www.bankofgreece.gr/statistika/ekswterikos-tomeas/ameses-ependyseis> (accessed 1.6.24).
- Τράπεζα της Ελλάδος-Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI σε NXI (1998-2000) [www Document], n.d.
- Τράπεζα της Ελλάδος-Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI σε NXI (2001-2021) [www Document], n.d. url <https://www.bankofgreece.gr/statistika/nomismatikh-kai-trapezikh-statistiki/katatheseis-twn-pistwtikwn-idrymatwn> (accessed 1.6.24). Τράπεζα της Ελλάδος-Καταθέσεις και ρέπος των μη NXI σε NXI (2019-2023) [www Document],

n.d. url <https://www.bankofgreece.gr/statistika/nomismatikh-kai-trapezikh-statistiki/katatheseis-twn-pistwtikwn-idrymatwn> (accessed 1.6.24).